

BILGI YÖNETİMİ

INFORMATION MANAGEMENT

Cilt/Volume 7 • Sayı/Issue 1 • 2024
e-ISSN: 2636-8544

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/by>

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

Bilgi Yönetim Sistemleri Belgelendirme ve Bilgi Güvenliği Merkezi (BİL-BEM)

BİLGİ YÖNETİMİ

INFORMATION MANAGEMENT

e-ISSN: 2636-8544

Cilt|Volume 7 • Sayı|Issue 1 • Haziran|June • Yıl| Year 2024

Yılda iki kez yayımlanmaktadır | Published semi-annually

Baş Editör/ Editor in Chief

Prof. Dr. Fahrettin ÖZDEMİRCİ

Editörler/ Editors

Mehmet TORUNLAR

Doç. Dr. Bahattin YALÇINKAYA

Öğr. Gör. Dr. Özhan SAĞLIK

Arş. Gör. Burcu YILMAZ KARAHAN

Editör Kurulu/ Editorial Board

Prof. Dr. Fahrettin ÖZDEMİRCİ

Prof. Dr. Fazıl GÖKGÖZ

Prof. Dr. Hayri SEVER

Prof. Dr. Hrvoje STANČIĆ

Prof. Dr. İbrahim ARPACI

Prof. Dr. John GATHEGİ

Prof. Dr. Özgür KÜLCÜ

Prof. Dr. Özlem GÖKKURT DEMİRTEL

Doç. Dr. Bahattin YALÇINKAYA

Doç. Dr. Kımız DALKIR

Doç. Dr. Nevzat ÖZEL

Dr. Öğr. Üyesi Banu Fulya YILDIRIM

Dr. Öğr. Üyesi Levent KUTLUTÜRK

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Altay ÜNAL

Dr. Sefer YAZICI

Öğr. Gör. Dr. Özhan SAĞLIK

Öğr. Gör. Emine CENGİZ

Öğr. Gör. Kübra ZAYİM GEDİK

Öğr. Gör. Mehmet Oytun CİBAROĞLU

Öğr. Gör. Özlem YALÇINKAYA

Mehmet TORUNLAR

Arş. Gör. Burcu YILMAZ KARAHAN

Yabancı Dil Editörleri/ Foreign Language Editor

Prof. Dr. Özgür KÜLCÜ
Prof. Dr. Özlem GÖKKURT DEMİRTEL

Teknik Editör/ Technical Editor

Deniz ÇİFTELER

Hakem Kurulu/ Referee Board

- Prof. Dr. Ahmet Oğuz İÇİMSOY, Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Ali ÖZÇAĞLAR, Karabük Üniversitesi
Prof. Dr. Alpaslan Hamdi KUZUCUOĞLU, İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Prof. Dr. Asiye KAKIRMAN YILDIZ, Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Bahattin KARADEMİR, Çukurova Üniversitesi
Prof. Dr. Bülent YILMAZ, Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Coşkun POLAT, Çankırı Karatekin Üniversitesi
Prof. Dr. Fahrettin ÖZDEMİRCİ, Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Fatoş SUBAŞIOĞLU, Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Fazıl GÖKGÖZ, Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Hakan ANAMERİÇ, Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Hamza KANDUR, Antalya Bilim Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan Sacit KESEROĞLU, Kastamonu Üniversitesi
Prof. Dr. Hayri SEVER, Çankaya Üniversitesi
Prof. Dr. Hrvoje STANČIĆ, University of Zagreb
Prof. Dr. Hülya DİLEK KAYAOĞLU, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin ODABAŞ, Çankırı Karatekin Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim ARPACI, Bandırma Onyediy Eylöl Üniversitesi
Prof. Dr. İnci ÖNAL, Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. İshak KESKİN, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. John GATHEGİ, South Florida University
Prof. Dr. Mehmet Ali AKKAYA, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet TOPLU, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa SAĞSAN, Yakın Doğu Üniversitesi
Prof. Dr. Nevzat ÖZEL, Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Niyazi ÇİÇEK, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Oya GÜRDAL, Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Özgür KÜLCÜ, Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Özgür YILMAZEL, Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Özlem GÖKKURT DEMİRTEL, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi
Prof. Dr. Sacit ARSLANTEKİN, Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Semra GÜNDÜÇ, Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Serap KURBANOĞLU, Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Tuba ÇAVDAR KARATEPE, Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Töluy OĞUZ, Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Türksel KAYA BENGŞİR, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Umut AL, Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Ümit KONYA, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Yasemin GÜLBAHAR, Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet ALTAY, Bartın Üniversitesi
Doç. Dr. Bahattin YALÇINKAYA, Marmara Üniversitesi

Doç. Dr. Buket DOĞAN, Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Burçak ŞENTÜRK, Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Esmeray KARATAŞ, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi İletişim Fakültesi
Doç. Dr. Fikret ARI, Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Gaye BAYCIK, Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Gülten ALIR, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi
Doç. Dr. Güray SOYDAN, Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Güssün GÜNEŞ, Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Hale ILGAZ, Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Halise ŞEREFOĞLU HENKOĞLU, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Doç. Dr. Halit Buluthan ÇENTİNTAŞ, Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Huriye ÇOLAKLAR, Bartın Üniversitesi
Doç. Dr. Işıl İlknur SERT, İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Kasım BİNİCİ, Çankırı Karatekin Üniversitesi
Doç. Dr. Kımız DALKIR, McGill University
Doç. Dr. Malik YILMAZ, Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Mehlika KARAGÖZOĞLU ASLIYÜKSEK, Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Semanur ÖZTEMİZ, Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Şahika EROĞLU, Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Tolga ÇAKMAK, Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Türkay HENKOĞLU, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Doç. Dr. Yavuz ERDOĞAN, Antalya Bilim Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Banu Fulya YILDIRIM, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Demet IŞIK, Ankara Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Elif YILMAZ ŞENTÜRK, Marmara Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Erdiñ ALACA, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Haydar YALÇIN, Ege Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin YÜCE, Marmara Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Lale ÖZDEMİR ŞAHİN, Marmara Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Altay ÜNAL, Ankara Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Bilge Kağan ÖNAÇAN, İstanbul Okan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Nermin ÇAKMAK, Atatürk Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Neslihan ER-KOÇOĞLU, Ankara Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Salim IŞIK, Özyeğin Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Sümeyye AKÇA, Marmara Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Vural ÇELİK, T.C. Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi
Dr. Aybike TUNÇ, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Dr. Cengiz AYDIN, Kültür ve Turizm Bakanlığı
Öğr. Gör. Dr. Deniz YILDIRIM, Ankara Üniversitesi
Dr. Erkan AKDOĞAN, Ankara Üniversitesi
Öğr. Gör. Dr. Levent KUTLUTÜRK, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi
Dr. Metin TURAN, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı
Dr. Safa Burak GÜRLEYEN, Kara Kuvvetleri Komutanlığı
Dr. Sefer YAZICI, Türkiye Büyük Millet Meclisi
Dr. Şenol KARADENİZ, Kültür ve Turizm Bakanlığı
Dr. Ömer Furkan KESİKBAŞ, TÜRKSAT Uydu Haberleşme Kablo TV ve İşletme A.Ş.
Öğr. Gör. Dr. Özhan SAĞLIK, Bursa Uludağ Üniversitesi
Dr. Zeynep GÖRMEZOĞLU, Bezmialem Vakıf Üniversitesi

Dergimiz 13. Sayısında (7. Cilt 1. Sayı) Hakemlik Yapanlar

Prof. Dr. Bülent Yılmaz, Prof. Dr. Fatoş Subaşıoğlu, Prof. Dr. Hülya Dilek Kayaoğlu, Prof. Dr. Mehmet Ali Akkaya, Prof. Dr. Mehmet Toplu, Prof. Dr. Nevzat Özel, Prof. Dr. Ümit Konya, Doç. Dr. Ahmet Altay, Doç. Dr. Bahattin Yalçinkaya, Doç. Dr. Burcu Umut Zan, Doç. Dr. Elif Yılmaz Şentürk, Doç. Dr. Esmeray Karataş, Doç. Dr. Güssün Güneş, Doç. Dr. Halit Buluthan Çetintaş, Doç. Dr. Huriye Çolaklar, Doç. Dr. Lale Özdemir Şahin, Doç. Dr. Semanur Öztemiz, Doç. Dr. Tolga Çakmak, Dr. Öğr. Üyesi Hasan Sevmez, Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Yüce, Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Bilge Kağan Önaçan, Dr. Öğr. Üyesi Nermin Çakmak, Dr. Öğr. Üyesi Sümeyye Akça, Öğr. Gör. Dr. Özhan Sağlık, Dr. Cengiz Aydın ve Dr. Zeynep Görmezoğlu hocalarımıza katkıları için teşekkür ederiz.

Notlar

Dergimizin 30.06.2023 tarihinde yayınlanmış olan 6. Cilt 1. sayısında yer alan “Lise Öğrencilerinin Bilgi Güvenliği Farkındalıkları Ne Düzeyde? Öğretmenler Bu Farkındalıkların Neresinde?” başlıklı makale yazarların isteği üzerine geri çekilmiştir.

Ankara Üniversitesi Bilgi Yönetim Sistemleri Belgelendirme ve Bilgi Güvenliği Merkezi (BİL-BEM) tarafından yayımlanan dergi hakemli ve bilimsel bir dergidir. Disiplinler arası yaklaşımla bilgi yönetimi, belge yönetimi, arşiv yönetimi ve bilişim sistemleri alanında özgün bilimsel araştırma makaleleri ile uygulama deneyimlerini içeren çalışmaları yayımlayarak bilimsel çalışmaların artırılmasını ve yaygınlaştırılmasını amaçlamaktadır.

Bilgi Yönetimi Dergisi Haziran ve Aralık aylarında olmak üzere yılda 2 kez elektronik olarak yayımlanmaktadır. Açık Erişim olarak yayımlanan dergi, 2018 yılı itibariyle TR DİZİN'de taranmaktadır.

Dergi, Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır. Kullanıcılar bu lisans kapsamında, lisans sahibine atıfta bulunarak eseri dağıtabilir, kopyalayabilir, üzerinde çalışmalar yapabilir, yine sahibine atıfta bulunarak türevi çalışmalar için eseri kullanabilir.

Yönetim Yeri |Managing Office

Ankara Üniversitesi Rektörlüğü
Bilgi Yönetim Sistemleri Belgelendirme ve Bilgi Güvenliği Merkezi (BİL-BEM)
Gölbaşı 50. Yıl Yerleşkesi
BEYAS Binası 06830 Gölbaşı/ANKARA

İletişim

Ad: Bilgi Yönetimi Dergisi
E-posta: bydergisi@ankara.edu.tr, bydergisi@gmail.com
Telefon: 0312 484 51 89

Cilt: 7 • Sayı: 1 • Haziran • Yıl: 2024

Volume: 7 • Issue: 1 • June • Year: 2024

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Editörden... / Editorial...

Elektronik Belgelerin Güvenilirliği/ Trustworthiness of Electronic Records

Özhan SAĞLIK..... i

Hakemli Makaleler / Refereed Articles

Elektronik İmza Standartlarındaki Güncellemeler ve Türkiye'deki Mevcut Durum/ Enhancements in Electronic Signature Standards and the Current Situation in Türkiye

Meltem Seyirt, Tuğba Özcan, Bergen Karabulut, Süleyman Mete Doğan, Emame Akman Harmanlı.... 1

Deprem Bölgesinde Görev Yapan Halk Kütüphanesi Çalışanlarının Deprem Kaygısı: Hatay Örneği/ Earthquake Anxiety of Public Library Employees Working in the Earthquake Zone: Hatay Example

Mehmet Ali Akkaya, Özgür Polat..... 16

Metafor Araştırma Yönteminin Kütüphane Hizmetleri Bağlamında Değerlendirmesi: Gaziosmanpaşa Üniversite Kütüphanesi Örneği/ Evaluation of Metaphor Research Method in the Context of Library Services: Case of Gaziosmanpaşa University

Hülya Akyüz, Sacit Arslantekin..... 31

Kütüphane Kataloglarında Basılı Süreli Yayınlar Konusuna Erişim: 13 Dergiye Atanan Konu Başlıklarına Yönelik Bir Analiz/ Subject Access to Printed Periodicals in Library Catalogs: An Analysis of Subject Headings Assigned to 13 Journals

Tolga Çakmak, Hande Gülbay..... 55

Entelektüel Bir Kişilik Olarak Münif Paşa ve Türk Kütüphaneciliğindeki Yeri/ Münif Pasha as an Intellectual Personality and his Place in Turkish Librarianship

Sinan Güneş, Bülent Yılmaz..... 70

Türkiye'de Yükseköğretim Kurumlarındaki Açık Erişim Politikalarının Bilgi Politikası Bağlamında Değerlendirilmesi/ Evaluation Policy of Open Access in Higher Education Institutions in Türkiye in the Context of Information Policy

Burcu Tığ Demir, Bülent Yılmaz..... 85

Türkiye'deki Müze Web Sitelerinin Değerlendirilmesi: Kültür ve Turizm Bakanlığı Örneği/ Evaluation of Web Sites Related to Museums in Türkiye: Example of Ministry of Culture and Tourism

Nilay Cevher..... 110

Bilişim Sektörü ve Yakın Alanlardaki Çalışanların; Hibrit, Uzaktan ve Yerinde Çalışma Modelleriyle İlgili Görüşlerinin Değerlendirilmesi/ <i>Evaluation of the Opinions of Employees in the Informatics Sector and Related Fields on Hybrid, Remote and On-site Working Models</i>	
<i>Zeki Çıplak, Seyit Gazi Yıldız, Buket Doğan</i>	123
Bilgi Yönetiminde Yapay Zekânın Rolü: Sistemik Yazın İncelemesi/ <i>Artificial Intelligence in Information Management: A Systematic Literature Review</i>	
<i>Mertcan Aluçlu</i>	140
Türkçe Öğretmeni Adaylarının Bilgi Gereksinimleri ve Bilgi Arama Davranışları/ <i>Information Needs and Information Seeking Behaviors of Prospective Turkish Teachers</i>	
<i>Hasan Sevmez, Derya Yıldız</i>	156
<i>Tanıtım – Değerlendirme / Advertisement - Evaluation</i>	
Bellek Yönetimi: Arşivsel Dönüşüm ve Paradigma/ <i>Memory Management: Archival Transformation and Paradigm</i>	
<i>Burcu YILMAZ KARAHAN</i>	177

Cilt: 7 Sayı: 1 Yıl: 2024

e-ISSN: 2636-8544

Hakemli dergidir.

Yılda 2 sayı (Haziran-Aralık)
yayınlanır.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/by>

Sahibi

Ankara Üniversitesi Bilgi
Yönetim Sistemleri
Belgelendirme ve Bilgi
Güvenliği Merkezi (BİL-BEM)

Baş Editör

Fahrettin ÖZDEMİRCİ

Editörler

Mehmet TORUNLAR

Bahattin YALÇINKAYA

Özhan SAĞLIK

Burcu YILMAZ KARAHAN

Yabancı Dil Editörleri

Özgür KÜLCÜ

Özlem GÖKKURT DEMİRTEL

Teknik Editör

Deniz ÇİFTELER

Yönetim Yeri:

Ankara Üniversitesi
Bilgi Yönetim Sistemleri
Belgelendirme ve Bilgi
Güvenliği Merkezi (BİL-BEM)
Gölbaşı 50. Yıl Yerleşkesi
BEYAS Binası 06830
Gölbaşı/ANKARA

İletişim:

bydergisi@ankara.edu.tr

bydergisi@gmail.com

bilbem@ankara.edu.tr

Elektronik Belgelerin Güvenilirliği

Kurumsal faaliyetler sonucunda oluşan belgeler, bir hak, yetki veya sorumluluk içerdiklerinden delil değerine sahiptir. Bu değer belgeler imha edilinceye kadar korunması gerekir. Delil değeri, belgeyi meydana getiren içerik, düzenleyen ve irade beyanı ile antet, sayı, tarih gibi form özellikleri niteliklerinden oluşur. Bunları belgelerin öznitelikleri olarak adlandırabiliriz. İşte bu öznitelikleri üretiminden imhasına kadar koruyan belgeler, güvenilir belgeler olarak kabul edilmektedir.

Söz konusu özniteliklerin korunmasına yönelik hukuk, kamu yönetimi ve tarih gibi farklı disiplinlerin çeşitli yaklaşımları bulunmaktadır. Hukukçular, belgede mevzuatın aradığı özelliklerin bulunup bulunmadığını değerlendirmiş; kamu yönetimi uzmanları belgenin idari yapıların gerektirdiği niteliklere sahip olup olmadığını incelemiş; tarihçiler de belgenin oluşturulduğu dönemdeki bilgilerle uyumluluk arz edip etmediğini kritik etmiştir. Bu disiplinler, belgenin güvenilirliğiyle ilgili bir şüphe oluşursa -örneğin belgenin form özelliklerinin doğruluğundan tereddüt edilebilir ya da belgedeki imza ile kişi uyumsuz olabilir- kendi metodolojilerine başvurmaktadır. Bunların yanı sıra, belgede bir şüphe duyulmasa da hem asırlardır geliştirilen belge yönetimi ile arşivcilik teori ve pratiklerini kullanan hem de diğer yaklaşımlardan yararlanan arşivsel güvenilirlik yaklaşımından söz etmek gerekir.

Arşivsel güvenilirlik değerlendirmelerinde belgenin oluşumundan itibaren kurulan entelektüel kontrolün akamete uğramaması hedeflenir. Belgeyi hıfz etmekle başlayan süreç, onun kaydedilip tanımlanmasıyla devam eder. Tanımlama, belge imha edilene kadar süreklilik arz eder. Tanımlanarak aidiyet zinciri kurulan belgenin sonrasında erişim süreci şekillendirilir. Hangi yetkilinin belgeye nasıl erişeceği kararlaştırılarak erişim mimarisi tasarlanır. Arşiv belgesi niteliği olarak güncellenen belgelerin saklama gereksinimleri karşılanarak belge imha edilene kadar korunur. Tüm bu süreçler için çeşitli teknik ve teknolojilerin geliştirildiği arşivsel güvenilirlik analizlerinde diplomatik ve hukuk gibi disiplinlerin de yaklaşımları değerlendirmeye dâhil edilmektedir. Belgenin antet, sayı ve tarih gibi form özellikleri diplomatik analiz aracılığıyla incelenir; belgenin mevzuatın aradığı nitelikleri ihtiva edip etmediği kontrol edilir; yine belgenin idari-bürokratik yapının hususiyetlerini taşıyıp taşımadığı tetkik edilir. Aynı zamanda belgenin üretildiği dönemdeki bilgilerin doğruluğuyla örtüşüp örtüşmediği gözden geçirilir.

Güvenilirlik analizindeki bu aşamalar, belgenin taşıyıcı ortamı fark etmeksizin geçerlidir. Kâğıt belgelerde yüzyıllardır taşıyıcı ortamın sabit olması ve kuralların doğru işletilmesiyle belgelerin güvenilirliklerine ilişkin pek bir şüphe oluşmamıştır. Ancak elektronik ortamın doğası yeni birtakım süreçleri gündeme getirmiştir.

Kâğıt belgelerde delil değerini oluşturan içerik, düzenleyen ve irade beyanı araçları gibi unsurlar taşıyıcı ortam ile birbirinden ayrılamıyorken, elektronik ortamda böyle bir durum söz konusu değildir. Belge, aynı delil değeri özelliklerine sahip farklı formatlarda oluşabilir. Örneğin mevzuatta belirli bir formatta oluşturulması açıkça belirtilmiyorsa bir belgenin PDF ile JPEG formatı delil değeri açısından eşit konuma sahip olabilir. Çünkü belgeyi oluşturan unsurlar, elektronik ortamda 0 ve 1'lerden oluşan sayılarla kodlanarak saklanmaktadır. Bu kodlar, bit akışı olarak adlandırılan anlamlı verilere dönüştürülerek erişime sunulmaktadır. İşte bu süreçte gerekli önlemler alınmaz; belgelerin bit akışı korunmaz, teknolojik değişimler takip edilmez ve üstveriler aracılığıyla belgelerin entelektüel kontrolü kurulamazsa erişilemeyen ve birbiriyle organik bağı kurulamayan belgelerle karşılaşılması kaçınılmaz olacaktır. Bu olumsuz durumun neticesinde maalesef güvenilirliği korunamamış belge yığınları elde kalacaktır.

Elektronik belgelerin arşivsel güvenilirliği, bu sorunlarla karşılaşmamak için bir perspektif sunmaktadır. Bu perspektifle belgelerin güvenilirliğini beş düzeyde incelemek mümkündür. Üstveriler ve form özellikleri gibi belgeyi oluşturan unsurlar; belgenin oluşturulduğu yazılımlar ve belgelerin saklandığı donanımların teknolojik koşulları; kurumların arşivcilik ve belge yönetimine ilişkin süreçleri şekillendirdiği politika ve prosedürler; milli arşivler gibi otorite kurumların çıkardığı düzenlemeler ile bir ülkedeki yurttaşların belgelere duydukları güven inceleme konusu olmaktadır. İlk üç düzey, daha çok kurumların kendi pratikleriyle şekillenmekteyken; diğer iki düzeyde organizasyonlar daha pasiftir. Hâliyle kurumlarda oluşan belgelerin güvenilirlik analizleri yapılırken bu üç düzey esas alınmaktadır.

Kurumlar, belgelerin arşivsel bağını oluşturmuş mu; üstveriler organik bağı kurabilmek için yeterli mi; belgelerin oluşturulduğu uygulama yazılımları standartları karşılıyor mu; donanımlar belgelerin özniteliklerini değiştirmeyecek mahiyette mi; belge ve arşiv yönetimine ilişkin prosedürler tesis edilmiş ve ihtiyaç duyulan uzmanlık düzeyi sağlanmış mı gibi sorular arşivsel güvenilirlik analizlerinde kritik edilmektedir. Elektronik imzalı belgeler için sorgulanan bu hususların e-postalar, sosyal medya kayıtları, web siteleri, görsel-işitsel malzemeler ve veri tabanları gibi diğer belge türleri için de incelenmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu incelemeler neticesinde kurumlardaki belge ve arşiv yönetimi süreçlerinin iyileştirilmesi ile alanımızda yeni tartışmaların yapılması mümkün olabilecektir. Bilgi Yönetimi Dergisi, bu tartışmaları okuyuculara sunmaktan mutluluk duyacaktır.

Teşekkür

Bilgi Yönetimi Dergisi, yedinci yılındaki bu ilk sayısında 10 makaleyi daha okurları ile buluşturuyor. Bu sayıda çalışmalarınıyla dergimize destek sağlayan yazarlarımıza, makale süreçlerinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesini sağlayan editörlerimize ve sayıdaki makalelere hakemlik yaparak zamanını ayıran, görüş ve değerlendirmelerini bizlerle paylaşarak hakemlik süreçlerini yürütebilmemize imkân sağlayan hakemlerimize en içten teşekkürlerimizi iletiyoruz. Gelecek sayılarda buluşmak üzere...

26.06.2024, Bursa

Dr. Özhan Sağlık

Editör

Bilgi Yönetimi Dergisi

Cilt: 7 Sayı: 1 Yıl: 2024

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/by>

Hakemli Makaleler

Araştırma Makalesi

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 25.04.2024

Kabul tarihi: 21.05.2024

Yayınlanma tarihi: 30.06.2024

Article Info

Date submitted: 25.04.2024

Date accepted: 21.05.2024

Date published: 30.06.2024

Anahtar Sözcükler

*Elektronik İmza Standartları,
Dijital Dönüşüm, Avrupa
Birliği*

Keywords

*Electronic Signature
Standards, Digital
Transformation, European
Union*

DOI numarası

10.33721/by.1473545

ORCID

0000-0002-8353-6075 (1)

0000-0002-9015-2790 (2)

0000-0003-0755-1289 (3)

0009-0005-8091-6346 (4)

0009-0005-9062-3758 (5)

Elektronik İmza Standartlarındaki Güncellemeler ve Türkiye'deki Mevcut Durum

*Enhancements in Electronic Signature Standards and the
Current Situation in Türkiye*

Meltem SEYİRT

TÜBİTAK BİLGEM Kamu Sertifikasyon Merkezi,
meltem.seyirt@tubitak.gov.tr

Tuğba ÖZCAN

TÜBİTAK BİLGEM Kamu Sertifikasyon Merkezi,
tugba.ozcan@tubitak.gov.tr

Bergen KARABULUT

TÜBİTAK BİLGEM Kamu Sertifikasyon Merkezi,
bergen.karabulut@tubitak.gov.tr

Süleyman Mete DOĞAN

TÜBİTAK BİLGEM Kamu Sertifikasyon Merkezi,
mete.dogan@tubitak.gov.tr

Emame AKMAN HARMANCI

TÜBİTAK BİLGEM Kamu Sertifikasyon Merkezi,
emame.harmanci@tubitak.gov.tr

Öz

Gelişen teknoloji, işlemlerin dijital ortamda gerçekleştirilmesini artırarak elektronik imza kullanımını yaygınlaştırmıştır. Elektronik imza kullanımının, etkinliğinin ve ortak çalışabilirliğinin sağlanması adına birbiri ile konuşabilen sistemlerin oluşturulması gerekliliği kaçınılmazdır. Sistemler arasındaki etkileşimi sağlayabilmek ve ortak bir dil oluşturabilmek için de ortak standartların benimsenmesi gerekmektedir. Uyumu sağlamak amacıyla başvuru standartlar teknolojik gelişmelerden etkilenmekte ve mevcut ihtiyaçların karşılanması için değişime uğramaktadır. Bu sebeple, elektronik imza kullanımının getirilerinden tam anlamıyla yararlanabilmek için güncel standartların yakından takip edilmesi ve bu standartlara uyum sağlanması gerekmektedir. Türkiye'de yaşanan dijital dönüşüm sürecinde elektronik imza kritik bir rol üstlenmektedir. Bu nedenle, elektronik imza teknolojisi alanındaki değişim ve gelişmelerin izlenmesi gün geçtikçe daha fazla önem kazanmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'de kullanımda olan standartların güncellenmesi, güvenilirliğin ve küresel düzeyde uyumluluğun sağlanması için stratejik bir adım olarak değerlendirilmelidir. Bu çalışma, elektronik imza standartlarının gelişiminin incelenerek yapılan güncellemelerin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. İnceleme kapsamında, öncelikle elektronik imza standartlarının gelişimi değerlendirilmiştir. Bu gelişim sonucunda ortaya çıkan güncel standartlar ile Türkiye'de kullanımda olan standartlar arasındaki farklar belirlenmiştir. Buna ek olarak, Türkiye'de elektronik imza ile ilgili mevzuat ve mevzuat destekli elektronik imza kullanım alanları ele alınmıştır. Elektronik imzanın Türkiye'deki mevcut kullanım alanlarında güncel elektronik imza standartlarına uyumluluğun sağlanması için bir dizi geçiş adımı belirlenerek entegrasyon süreci için genel bir çerçeve sunulmuştur. Yapılan çalışma, elektronik imza standartlarında gerçekleştirilen güncellemeleri ele alması yönüyle, gelecekte Türkiye'de güncel standartlara uyumluluk sürecinin şekillenmesine önemli katkı sağlayacak niteliktedir.

Abstract

The advancement of technology has increasingly facilitated the conduct of transactions in digital environments, thus popularizing the use of electronic signatures. It is inevitable to establish systems that can communicate with each other to ensure the effectiveness and interoperability of electronic signature usage. Adopting common standards is necessary to facilitate interaction between systems and to establish a common language. Standards applied to ensure compatibility are influenced by technological advancements and undergo changes to meet current needs. Therefore, to fully benefit from the advantages of electronic signature usage, it is necessary to closely monitor current standards and ensure compliance with them. In the digital transformation process in Türkiye, electronic signatures play a critical role. Consequently, monitoring changes and developments in electronic signature technology in Türkiye is becoming increasingly important day by day. In this context, updating the standards in use in Türkiye should be considered a strategic step to ensure trustworthiness and global compatibility. This study aims to examine the development of electronic signature standards and determine the enhancements made. Within the scope of the study, firstly, the development of electronic signature standards was evaluated. The differences between the current standards resulting from this evolution and the standards in use in Türkiye were identified. In addition, the legislation related to electronic signatures in Türkiye and the areas of use supported by legislation were discussed. A series of transition steps were determined to ensure compliance with current electronic signature standards in the existing usage areas of electronic signatures in Türkiye and a general framework for the integration process was presented. The study, by addressing the enhancements in electronic signature standards, is expected to make a significant contribution to shaping the compliance process with current standards in Türkiye in the future.

1. Giriş

1999 yılında Avrupa Birliği (AB), elektronik imzalara ilişkin ilk çerçeveyi sağlayan 1999/93/EC sayılı Elektronik İmza Direktifini yayımladı. Avrupa Birliği (AB) iç pazarının düzgün işleyişini sağlamak amacıyla elektronik imzalara ve belirli sertifika hizmetlerine yönelik yasal bir çerçeve oluşturan bu direktif, elektronik imzaların kullanımını kolaylaştırmayı ve yasal olarak tanınmasına katkıda bulunmayı amaçlamıştır (European Parliament and Council, 1999). Ancak bu direktif, elektronik işlemler için kapsamlı bir sınır ötesi ve sektörler arası çerçeve sunmadan elektronik imzayı ele almıştır (European Parliament and Council, 2014). Kapsamının sınırlı olması ve yalnızca bir direktif niteliğinde olması, her AB Üye Devletinin bu direktifi ulusal hukukuna farklı şekillerde aktarmasına imkân tanımıştır (ENISA, 2023). Direktifin getirdiği uyumlaştırma yeterli olmamış ve farklı AB Üyesi Devletlerdeki elektronik imza çözümleri arasında birlikte çalışabilirlik eksikliğine ve sonuç olarak parçalanmış bir pazara yol açmıştır (Adobe, 2016).

AB dijital pazarı için büyük bir gelişme, “eIDAS Tüzüğü (eIDAS Regulation)” olarak bilinen (Federal Office for Information Security, 2023) 910/2014 (AB) tüzüğünün yayımlanması ile olmuştur. eIDAS Tüzüğü, 17 Eylül 2014 tarihinde yürürlüğe girmiş olup aynı zamanda Elektronik İmza Direktifinin yürürlükten kaldırıldığı 1 Temmuz 2016 tarihinde tam olarak uygulanabilir hâle gelmiştir (European Parliament and Council, 2014). Bu tüzük, tüm üye devletlerde doğrudan uygulanabilir olmasının yanı sıra yalnızca elektronik imzaları değil, geniş bir dijital imza yelpazesini kapsamaktadır (ENISA, 2023). Bu tüzük ile güven hizmetleri; elektronik imza, elektronik mühür, elektronik zaman damgaları, elektronik kayıtlı teslimat hizmetleri ve web sitesi kimlik doğrulamasını destekleyen güven hizmetleri şeklinde genişletilmiştir. Bu tür hizmetlere güvenen veya bunları sağlayan tüm taraflar için ortak bir yasal çerçeve sağladığı için eIDAS tüzüğü dijital tek pazar oluşturmada ileriye doğru atılmış büyük bir adımı temsil etmektedir (ENISA, 2016).

Avrupa Komisyonu, eIDAS Tüzüğü'nün zayıf yönlerini gidermek amacıyla Haziran 2021'de eIDAS Tüzüğü'nün revizyonuna yönelik bir teklif yayımlamıştır. eIDAS 2.0 olarak da bilinen bu teklif (European Parliament and Council, 2021), mevcut düzenleyici çerçevenin eksikliklerini gidermeyi ve faydalarını özel sektördeki daha geniş bir kullanım alanına genişletmeyi amaçlamaktadır. Mevcut eIDAS çerçevesi üye devletlerin gönüllü iş birliğine dayanırken, yeni teklif her üye devletin bir dijital kimlik çözümü sunmasını ve bilgilendirmesini gerektirmektedir (Busch, 2022). eIDAS 2.0'daki temel değişiklikler elektronik kimlik tanımlamayla ilgilidir. Güven hizmetlerine ilişkin olarak, elektronik kimlik belirlemeyle ilgili yalnızca bazı ek hizmetler eklenmiş ve bazı mantıksal boşluklar kapatılmıştır (Schwalm, 2023).

Avrupa Birliği mevzuat düzenlemelerinin sunduğu çerçeve ve referans alınan standartlar, elektronik imza konseptini daha detaylı anlamak için bir zemin oluşturmuştur. Bu temel üzerine inşa edilen elektronik imza kavramı, elektronik formdaki diğer verilere eklenen veya bunlarla mantıksal olarak ilişkilendirilen ve imza sahibi tarafından imzalamak için kullanılan elektronik formdaki veriler olarak tanımlanmaktadır (European Parliament and Council, 2014a). eIDAS Tüzüğü farklı güven seviyelerinde üç tür elektronik imza ayırımı yapmaktadır: (basit) elektronik imza, gelişmiş elektronik imza ve nitelikli elektronik imza (Niestadt, 2022). Elektronik imzaların Avrupa'nın herhangi bir yerinde oluşturulabilmesi ve doğrulanabilmesini sağlamak için eIDAS Tüzüğü, 2015/1506/EU sayılı uygulama kararı (European Parliament and Council, 2015) aracılığıyla bir dizi temel profil tanımlamıştır (European Commission, 2023). Bu uygulama kararı ile gelişmiş elektronik imzaya veya nitelikli sertifikaya dayalı gelişmiş elektronik imzaya ihtiyaç duyan üye devletler için en yaygın imza formatları olarak belirlenen CMS, XML ve PDF gelişmiş elektronik imzanın tanınması zorunlu kılınmış ve bu imzaların uyması gereken Avrupa Telekomünikasyon Standartlar Komitesi (European Telecommunications Standards Institute, ETSI) Teknik Özellikleri (Technical Specification, TS) belirlenmiştir (European Parliament and Council, 2014b).

Avrupa yasal çerçevesi, Avrupa standart kuruluşlarının hem kamu hem de özel sektörün ihtiyaçlarını karşılarken, küresel standartlarla (mevcut olduklarında) birlikte çalışabilirliği mümkün olduğu kadar korumaları için sürekli bir zorunluluk oluşturmaktadır. Elektronik İmza Direktifinin yürürlüğe girmesinden bu yana, dijital imzalara ve ilgili güven hizmetlerine ilişkin standartlar, ETSI Teknik Komitesi "Elektronik İmzalar ve Altyapılar" (ETSI Technical Committee "Electronic Signatures and Infrastructures", ETSI TC ESI) tarafından geliştirilmektedir (ENISA, 2019). ETSI, Elektronik İmzalar ve Altyapılar Teknik Komitesi, dijital imza formatlarının ve bunların oluşturulması ve doğrulanmasına ilişkin prosedür ve politikaları koordine etmektedir (Niestadt, 2022). ETSI teknik özellikleri, belgenin teknik gereklilikler içerdiği ve hızlı bir şekilde kullanıma hazır olmasının önemli olduğu durumlarda kullanılırken Avrupa standartları belgenin Avrupa'ya özgü ihtiyaçları karşılaması amaçlandığı ve ulusal standartlara aktarılması gerektiğinde kullanılmaktadır (ETSI, 2020). Ayrıca Avrupa Standartları, teknik özelliklere kıyasla genellikle daha uzun sürede onaylanmaktadır (ETSI, 2013a). ETSI gelişmiş elektronik imza için teknik özellikleri yayımlamasından birkaç yıl sonra, eIDAS tüzüğü gerekliliklerine dayanarak bir dizi Avrupa Standardı (European Standards, ENs) yayımlamıştır (ENISA, 2019). Bu standartlarda CADES (CMS Advanced Electronic Signature)/XAdES (XML Advanced Electronic Signature)/PADES (PDF Advanced Electronic Signature)/ASiC ETSI Plugtests™ (ETSI Plugtests Interop Events, 2024) etkinlikleri sırasında paydaşlardan alınan geri bildirimlerde belirtilen konular da göz önünde bulundurulmuştur. Standartların birlikte çalışabilirliği ve güvenliği sağlarken, maliyetleri azaltma ve şirketlerin değer zincirine ve ticarete entegrasyonunu kolaylaştırma gibi yararları (European Commission, 2024) dikkate alındığında ETSI tarafından eIDAS Tüzüğü temel alınarak geliştirilen Avrupa Standartlarının oldukça önem taşıdığı görülmektedir.

Bu çalışmada; CMS, XML ve PDF tabanlı gelişmiş elektronik imzalar özelinde ETSI standartlarında yapılan güncellemeler ele alınmaktadır. Her bir imza türü için eIDAS kapsamında tanımlanan standartlara ve bu standartların güncellenme durumlarına değinilmektedir. İlgili standartlarda güncellenen kısımlar ve değişen özelliklere dair incelemeler yapılarak, Türkiye'deki elektronik imza mevzuatı çerçevesinde kullanılan elektronik imza standartları ve güncel elektronik imza standartları karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Bu çalışma ile yaygın kullanılan gelişmiş elektronik imza türleri için kullanılan standartların eIDAS kapsamında güncellenmesi ve Türkiye'ye yansımaları hakkında genel bir bakış sağlanmaktadır.

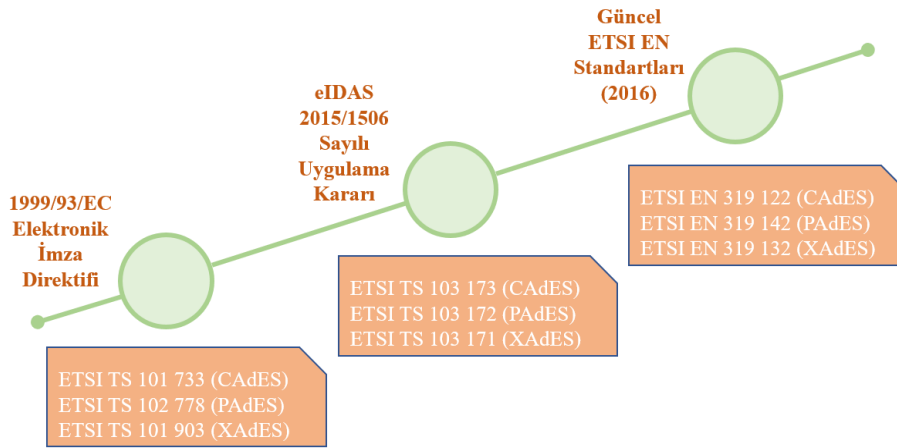
2. Elektronik İmza Standartlarının Gelişimi

Elektronik imzanın hukuki düzenlemelerle ve yasalarla garanti altına alınması, belgelerin dijital ortamda kullanımına geçişi önemli ölçüde kolaylaştıran bir gelişmedir. Yasal çerçevesi oluşturulan elektronik imzanın kullanımında istenen başarının yakalanması için büyük ölçüde birlikte çalışabilirliği sağlayacak ortak bir formatın üretilmesi ve kullanıcılar tarafından kabul edilmesi gerekliliği de aşıkardır. Bu doğrultuda elektronik imzanın uygulamaya konulması ve kullanımının yaygınlaştırılması sürecinde dünyada ve ülkemizde başlatılan faaliyetler ile ya mevzuatlarda düzenleme yapılmış ya da yeni bazı yasal düzenlemelere gidilmiştir (Biçkin, 2006).

Elektronik imza alanında 1999/93/EC sayılı Elektronik İmza Direktifi ile atılan temel çerçeve, 2014 eIDAS Tüzüğü ile oldukça genişletilerek elektronik güven hizmetleri çeşitlendirilmiş ve dijital tek pazar oluşturma yönünde önemli gelişmeler sağlanmıştır. eIDAS Tüzüğü'nün eksikliklerin giderilmesi için de günümüzde eIDAS 2.0 başlığında çalışmaların devam ettiği görülmektedir. Belirtilen gelişim sürecinde elektronik imza için kullanılan standartlar da çeşitli geliştirmelere ve güncellemelere uğramıştır. Yaygın kullanılan elektronik imza türleri için standartların değişim/gelişim sürecinin dönüm noktaları Şekil 1'de verilmiştir. Elektronik İmza Direktifinin yürürlüğe girmesi ile başlayan bu süreçte dijital imzalar ve ilgili güven hizmetlerine ilişkin standartlarda yapılan değişiklik ve iyileştirmeler ETSI TC ESI tarafından gerçekleştirilmektedir.

Şekil 1

Elektronik İmza Standartlarının Gelişimi

2.1. Elektronik İmza Direktifi ve İlk ETSI Teknik Özellikler Serisi

1999 yılında yayımlanan Elektronik İmza Direktifinin (1999/93/EC) kabul edilmesine paralel olarak elektronik imza tabanlı çözümlerin kullanımını ve birlikte çalışabilirliğini kolaylaştırmak amacıyla, Avrupa Elektronik İmza Standardizasyon Girişimi (Electronic Exchange of Social Security Information, EESSI), elektronik imza ürünleri ve hizmetleri için bir dizi standart geliştirme amacıyla Avrupa standardizasyon kuruluşları olan Avrupa Standartlar Komitesi (European Committee for Standardization, CEN) ve ETSI'yi koordine etmek üzere kurulmuştur (ETSI, 2016). Elektronik imza ürünleri için genel kabul görmüş standartlara ilişkin 2003/511/EC sayılı Komisyon Kararı (European Parliament and Council, 2003), EESSI'nin sonuçlarını takiben komisyon tarafından kabul edilmiştir. Bu karar, direktifin 3. maddesinin 5. fıkrasına uygun olarak elektronik imza ürünleri için "genel kabul görmüş standartlar" yayımlayarak elektronik imza kullanımını teşvik etmeyi amaçlamıştır. Bu kapsamda XML, CMS ve PDF tabanlı elektronik imzalar için CAeS, XAdES ve PAeS gelişmiş elektronik imza formatlarının tanımlandığı ETSI standartları kabul edilmiştir (ENISA, 2019) (Tablo 1).

Tablo 1

İlk ETSI Teknik Özellikler Serisi

İmza Tipi	Standart
CMS Gelişmiş Elektronik İmzalar (CAeS)	ETSI TS 101 733 (ETSI, 2013b)
XML Gelişmiş Elektronik İmzalar (XAeS)	ETSI TS 101 903 (ETSI, 2010)
PDF Gelişmiş Elektronik İmza (PAeS)	ETSI TS 101 778 (ETSI, 2009a)

Tablo 1’de belirtilen standartlarda, CMS, XML ve PDF tabanlı gelişmiş elektronik imzaların tanımları sunulmuştur:

- CMS Gelişmiş Elektronik İmzalar (CAAdES): IETF RFC 5652 "Kriptografik Mesaj Sözdizimi (Cryptographic Message Syntax, CMS)" üzerine inşa edilen CAAdES imza yapısı, özellikleri ve formatlarını belirler.
- XML Gelişmiş Elektronik İmzalar (XAdES): "XML İmza Sözdizimi ve İşleme (XMLDSig)" üzerine inşa edilen XAdES imza yapısı, özellikleri ve formatlarını belirler.
- PDF Gelişmiş Elektronik İmza (PAdES): PDF tabanlı olarak oluşturulan ve imzanın ayrı bir veri olarak oluşturulması yerine PDF dosyasının içerisine gömülmesine izin veren PAdES imza yapısı, özellikleri ve formatlarını belirler.

2.2. 2015/1506 Uygulama Kararı ve İkinci Teknik Özellikler Serisi

Elektronik İmza Direktifi ile birlikte geliştirilen ilk imza standartlarında; her imza formatı için tanımlanan çok sayıda farklı imza biçimi ve seviyesi bulunmakta, tanımlanan imza seviyelerine ilişkin asgari gereksinimler net olarak belirtilmemektedir. Bu sebeple, imzaların oluşturulması, doğrulanması ve uzun dönemli saklanması gibi işlemlerde farklı yorumlamalara sebep olan ve ortak çalışabilirliği olumsuz yönde etkileyen çeşitli teknik zorlukların ortaya çıktığı görülmüştür (ENISA, 2019).

eIDAS Tüzüğü ile ilgili yapılan çalışmalar kapsamında direktif ile kabul edilen standartlarda tespit edilen sorunlar yeniden değerlendirilerek yine ETSI tarafından yaygın olarak kullanılan imzalar için ikinci teknik özellikler serisi yayımlanmıştır. 2015/1506 sayılı uygulama kararı (European Parliament and Council, 2015) ile kabul edilen yeni imza standartlarında bir önceki standartlarda bulunmayan bir dizi imzalı ve imzasız özellik tanımlanarak imza içeriğindeki değişikliklere paralel şekilde temel imza profilleri tanımlanmıştır. Yayımlanan standartlar Tablo 2’de belirtilmiştir.

Tablo 2

İkinci ETSI Teknik Özellikler Serisi

İmza Tipi	Standart
CMS Gelişmiş Elektronik İmzalar (CAAdES)	ETSI TS 103 173 (ETSI, 2012a)
XML Gelişmiş Elektronik İmzalar (XAdES)	ETSI TS 103 171 (ETSI, 2012b)
PDF Gelişmiş Elektronik İmza (PAdES)	ETSI TS 103 172 (ETSI, 2013c)

2.3. Güncel Avrupa Standartları Serisi

2015/1506 sayılı uygulama kararının yayımlanmasından sonra ETSI ESI, birtakım güncellemeler, paydaşlar tarafından yapılan derin incelemeler ve açık şekilde gerçekleştirilen birlikte çalışabilirlik testlerinden sonra gelişmiş elektronik imza standartları ailesini tanımlayan ve Avrupa Birliği üye ülkelerinin ulusal standardizasyon kuruluşları tarafından onaylanan bir dizi Avrupa Standardı (EN) yayımlamıştır (Ibarz, 2020). Yayımlanan güncel standartlar hâlen yürürlükte olan 2015/1506 sayılı uygulama kararında atıfta bulunulan elektronik imza standartlarının olası güncellemesi durumunda, eIDAS Tüzüğü gereksinimlerini yerine getirmek amacıyla oluşturulmuştur (ENISA, 2019).

Oluşturulan Avrupa Standartları (ETSI ENs) imza standardı serisi;

- Belirli bir sözdizimindeki (ASN.1, XML, PDF Sözlüğü) imzalı ve imzasız özellikleri,
- İlgili özelliklerin imza yapısına eklenmesine yönelik mekanizmaları,
- Standartlarda belirlenen temel imza seviyelerinde ihtiyaç duyulan imza özelliklerinin bileşimini içermektedir.

Yapılan güncellemelerle birlikte Tablo 3’te belirtilen standartlar oluşturulmuştur.

Tablo 3*Güncel Avrupa Standartları*

İmza Tipi	Standart
CMS Gelişmiş Elektronik İmzalar (CAAdES)	ETSI EN 319 122 Part 1: CAAdES Baseline Signatures (ETSI, 2023) ETSI EN 319 122 Part 2: Extended CAAdES Signatures (ETSI, 2021)
XML Gelişmiş Elektronik İmzalar (XAdES)	ETSI EN 319 132 Part 1: XAdES Baseline Signatures (ETSI, 2016b) ETSI EN 319 132 Part 2: Extended XAdES Signatures (ETSI, 2016c)
PDF Gelişmiş Elektronik İmzalar (PAdES)	ETSI EN 319 142 Part 1: PAdES Baseline Signatures (ETSI, 2022) ETSI EN 319 142 Part 2: Additional PAdES Signatures Profiles (ETSI, 2016d)

Yeni imza standartlarında her bir imza formatı iki ayrı kısımda detaylandırılmıştır. Standartların ilk bölümü, ilgili imza formatının temel yapıtaşlarını içeren imza profillerini, imza özelliklerine ilişkin sözdizimleri ve imzanın uzun vadede korunmasını sağlamak için ihtiyaç duyulan gereksinimleri içeren dört imza seviyesini tanımlamaktadır. Bu seviyeler, birbiri üzerine kurulu olup, imza formatının temel yapısal özelliklerini belirlemektedir. İkinci bölüm ise ETSI TS imza standartlarında atıfta bulunulan imza seviyelerini ve gereksinimlerini yeniden düzenlenmiş bir formda içermektedir. Bu yaklaşım, ilk bölümde yer alan imza formatlarına ek olarak yeni formatları tanımlama imkânı sağlarken, daha fazla esneklik ve isteğe bağlılık sunmaktadır (ENISA, 2019).

3. Güncel ve Geçmiş İmza Standartları Arasındaki Farklar

ETSI tarafından 2016 Nisan ayında yayımlanan Avrupa standartları, standartların oluşturulması sürecinde kamuya açık bir inceleme ve test (eSignature Validation Plugtests, b.t.) imkânı sunarak teknik kusurların ortadan kaldırılmasına yardımcı olduğundan önceki teknik özellikler serilerinden daha yüksek bir kararlılığa ve belge hiyerarşisinde daha yüksek bir değere sahiptir. Bu hâliyle ilgili standartlarla çakışan başka hiçbir ulusal standardın geliştirilemeyeceğini ve kabul edilemeyeceğini garanti eder (ENISA, 2019).

Güncel Avrupa Standartları; önceki standartlarda belirlenmiş olan imza özelliklerinin yerine geçecek yeni özelliklerin belirlenmesi, daha önce sunulmayan yeni özelliklerin tanımlanması, önceki standartlarda tanımlı bazı özelliklerin kullanımdan kaldırılması, mevcuttaki bazı imza özelliklerinin kullanım durumlarına açıklık getirilmesi ve yeni imza seviyelerinin tanımlanması gibi temel farklılıklar sunmaktadır.

Bu bölümün alt başlıklarında, 1999/93/EC sayılı Elektronik İmza Direktifi ile uygulamaya konulan ve 2015/1506 sayılı eIDAS Uygulama Kararı'na kadar yürürlükte kalan ilk ETSI Teknik Özellikler serisi ile Avrupa elektronik imza standardizasyon çerçevesi kapsamında oluşturulan güncel ETSI Avrupa Standartları arasındaki temel farklılıklara değinilmiştir.

3.1. Yeni İmza Özelliklerinin Tanımlanması

Güncel Avrupa Standartlarında, önceki standartlarda yer alan bazı imza özelliklerinin yerine geçen veya önceki standartlarda bulunmayan yeni imza özelliklerinin tanımlanması sağlanmıştır. İlgili standartlar incelendiğinde her bir temel imza formatında yapılan değişikliğin farklılık gösterdiği görülmektedir. Örneğin; yeni standartlarla birlikte CAAdES ve XAdES imza formatında bulunan ve imzacı sertifikasının değiştirilmelere karşı korunmasını sağlayan signing-certificate özelliği içerisindeki IssuerSerial alanının kullanımının önerilmediği görülmektedir. Benzer şekilde CAAdES ve PAdES imza formatında bulunan ve imzacı tarafından taahhüt edilen durumları içeren signer-attributes imza özelliği yerine iddia edilen taahhütlerden daha kesin durumların imzaya eklenebilmesini sağlayan signedAssertions alanını içeren yeni signer-attributes-v2 imza özelliği tanımlanmıştır (ETSI, 2023; ETSI, 2022). İmza türlerine göre yeni tanımlanan özelliklere ilişkin durumlar Tablo 4'te listelenmiştir.

Tablo 4*Güncel Standartlarda Tanımlı Yeni İmza Özellikleri*

İmza Formatı	ETSI TS 101 733 / ETSI TS 103 173	ETSI EN 319 122-1/2	
	ETSI TS 101 778 / ETSI TS 103 172	ETSI EN 319 142-1/2	
	ETSI TS 101 903 / ETSI TS 103 171	ETSI EN 319 132-1/2	
CAeS	signer-attributes	signer-attributes-v2	
PAeS	--	signature-policy-store	
	ats-hash-index	ats-hash-index-v3	
CAeS	SigPolicyQualifierInfo in signature-policy-identifier	SigPolicyQualifierInfo in signature-policy-identifier (SPDocSpecification)	
	sigPolicyHash in signature-policy-identifier	sigPolicyHash in signature-policy-identifier (zero-hash-value)	
	--	cms-algorithm-protection	
	signing-certificate-v2	signing-certificate-v2	
	xades:SigningCertificate	xades:SigningCertificateV2	
XAdES	xades:CompleteCertificateRefs	xadesv141:CompleteCertificateRefsV2	
	xades:AttributeCertificateRefs	xadesv141:AttributeCertificateRefsV2	
	xades:SigAndRefsTimeStamp	xadesv141:SigAndRefsTimeStampV2	
	xades:RefsOnlyTimeStamp	xadesv141:RefsOnlyTimeStampV2	
	xades:SignatureProductionPlace	xades:SignatureProductionPlaceV2	
	SignerRole	SignerRolev2	
	--	xadesv141:SignaturePolicyStore	
	--	xadesv141:RenewedDigests	

3.2. Kullanımdan Kaldırılan İmza Özellikleri

Güncellenen standartlar ile birlikte tanımlanan yeni özelliklerin kullanıma alınmasıyla eski standartlarda yer alan birtakım imza özelliklerinin kullanımına son verilmiştir. Bunların dışında kalan ve kullanımına son verilen diğer imza özellikleri aşağıda belirtilmiştir:

- signing-certificate-v2 imza özelliğine alternatif olan other-signing-certificate özelliği, signing-certificate-v2 yapısının daha basit olması sebebiyle kullanımdan kaldırılmıştır (ENISA, 2019).
- archive-time-stamp (ATSv2) imza özelliği kullanımındaki avantajlar sebebiyle archive-time-stamp (ATSv3) versiyonu ile değiştirilmiş ve kullanımına son verilmiştir (Ibarz, 2020). Doğrulama verilerinin uzun vadeli kullanımı ve bütünlüğünün sağlanması amacıyla kullanıma alınan bu özellik ile doğrulama verileri imzalı dosya içindeki “SignedData.certificates” ve “Signed-Data.crls” alanlarına eklenmektedir. Bu alanların kullanımı uzun dönemli imza oluştururken, ATSV2 yapılandırmasının aksine imzacı sertifikalarına ait doğrulama verilerinin tekrarlı bir şekilde imzalı dosyalara eklenmesini önlemektedir (ETSI, 2023). Bu nedenle, güncel standartlara uyumlu olarak oluşturulan versiyon 3 arşiv imzalı dosyalar (ESAv3) imzalı dosyalar, v2 arşiv imzalı dosyalara (ESAv2) kıyasla boyut avantajı sağlamaktadır.
- archive-time-stamp özelliğine alternatif olan long-term-validation özelliğinin kullanımı güncel standartlar ile birlikte kaldırılmıştır. Yerine archive-time-stamp (ATSv3) özelliğinin kullanılabilmesi belirtilmiştir.
- İmzaya güvenilir zaman bilgisinin eklenmesi noktasında zaman damgası özelliğine alternatif olan time-mark özelliğinin kullanımına da son verilmiştir.

3.3. Kullanım Durumları Açıklığa Kavuşturulan İmza Özellikleri

Önceki standartlarda zaman içerisinde fark edilen ve bazı imza özelliklerinin hangi durumlarda ve ne şekilde kullanılabilmesine ilişkin tanımlamaların yeterince anlaşılır olmaması sebebiyle güncel standartlarda bu özelliklerin sözdizimleri, anlambilimleri (semantics) ve kodlama tipleri (encoding) ile ilgili durumlar açıklığa kavuşturulmuştur.

Kullanım durumlarına açıklık getirilen özelliklere bakıldığında çoğunlukla her üç imza formatı için de ortak şekilde sertifika doğrulama verileri (Sertifikalar, Sertifika İptal Listesi (SİL) dosyaları, Çevrimiçi Sertifika Durum Protokolü (Online Certificate Status Protokol, OCSP) Yanıtları ve bu verilere ilişkin referans değerleri) içeren imza özellikleri olduğu görülmektedir (ENISA, 2019). Bunun yanında PAdES imza formatında yer alan ve genellikle imzacıyı ve imzalama sebebini niteleyen bilgilerin yer aldığı Filter, Location, Name, ContentInfo, Reason ve commitment-type-indication özelliklerinin kullanım durumlarına da açıklık getirilmiştir.

3.4. Yeni İmza Seviyelerinin Tanımlanması

Güncel standartlarla birlikte gelen yeniliklerden biri de teknik özelliklerde (ETSI TSs) belirtilen imza seviyelerinin revize edilerek yeni imza seviyelerinin tanımlanmasıdır. Avrupa Standartları (ETSI ENs) ile gelen imza setinde dört yeni imza seviyesi tanımlanarak seviyelere ilişkin açıklamalar ve imza seviyelerine uygunluk için asgari gereksinimler belirlenmiştir (Tablo 5) (Ibarz, 2020; ETSI, 2016b; ETSI, 2022). Bu sayede elektronik imza uygulamalarında farklı yorumlamaların önüne geçerek elektronik imza formatlarının ortak bir temele oturtulması ve ortak çalışabilirliğin artırılması hedeflenmiştir (ENISA, 2019).

Tablo 5

Güncel Standartlarda Tanımlı Yeni İmza Seviyeleri

	CAdES (ETSI EN 319 122-1)	PAdES (ETSI EN 319 142-1)	XAdES (ETSI EN 319 132-1)
B-B-Level	İmzalı ve bazı imzasız özellikler dahil edilerek oluşturulan en alt seviye imzadır. İmzanın geçerliliği, imzacı sertifikası geçersiz hale geldiğinde (iptal, geçerlilik süresinin dolması vb. durumlarda) sona erer.		
B-T-Level	İmzanın oluşturulduğu zamanın kayıt altına alınabilmesi amacıyla <i>B-B-Level</i> bir imza üzerine imza zaman damgası özelliği eklenmesi ile oluşan imza seviyesidir.		
B-LT-Level	B-T-Level bir imza üzerine uzun dönem doğrulama verilerinin eklenmesiyle oluşturulan imza seviyesidir. Eklenen doğrulama verileri ile sertifika ömürlerinin dolmasından sonra da imzanın doğrulanabilmesi sağlanır.		
B-LTA-Level	B-LT-Level bir imza üzerine arşiv zaman damgası eklenmesiyle elde edilen imza seviyesidir. Arşiv zaman damgası ile doğrulama verilerinin uzun dönemli erişilebilirliği yanında bütünlüğünü de korumayı amaçlar.		

Her seviyede, imza bileşenlerinin hangi durumlarda kullanılacağı veya kullanılmayacağı açık bir şekilde tanımlanmıştır. Bu güncelleme kullanıcıların ve uygulama geliştiricilerinin hangi imza seviyesi için hangi özellikleri dahil etmesi gerektiği konusunda netlik sağlamak amacıyla gerçekleştirilmiştir.

4. Türkiye’de Elektronik İmza

Elektronik imza konusunda Türkiye’deki temel yasal düzenleme, 5 Ocak 2004 tarih ve 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu’dur. Bu kanun ve kanuna bağlı ikincil mevzuatın getirdiği düzenlemeler ile, özel merasime tabi olmayan belgelerin yasal olarak imzalanması mümkün hâle gelmiştir (Ergun ve Çelik, 2015). 5070 Sayılı Elektronik İmza Kanunu’nda, güvenli elektronik imzanın sahip olması gereken özellikler tanımlanmış ve yasal çerçeve çizilmiştir. Elektronik imzanın ıslak imza ile eşdeğerliği de garanti altına alınmıştır (Elektronik İmza Kanunu, 2004).

6 Ocak 2005 tarihinde yayımlanan ve Elektronik İmza Kanunu'nun uygulanmasına ilişkin önemli detayları içeren “Elektronik İmza Kanunu’nun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönet-

melik” Türkiye’de elektronik imza uygulamalarının teknik ve idari yönlerini düzenlemektedir. Bu yönetmelik, elektronik imza hizmeti sunacak olan sağlayıcıların yetkilendirilmesi, sertifika politikalarının belirlenmesi, sertifikaların yayınlanması ve geri çağırılması gibi konularda detaylı kurallar getirmektedir (Elektronik İmza Kanunu’nun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, 2005).

Elektronik İmza Kanunu’nun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik’te elektronik imza formatlarına özgü herhangi bir düzenleme bulunmaması sebebiyle söz konusu yönetmeliğin 35. maddesi gereğince Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK) tarafından 1 Haziran 2006 tarih ve 2006/DK-77/353 sayılı Telekomünikasyon Kurulu Kararı yayımlanmıştır. Bu karar ile CAAdES ve XAdES formatındaki güvenli elektronik imzaların ETSI TS 101 733 ve ETSI TS 101 903 standartlarına uygun olarak oluşturulması tavsiye edilmiştir (BTK, 2006). İleriki yıllarda ülkemizde kullanılan elektronik imza uygulamalarında ortaya çıkan PDF temelli imza oluşturma ihtiyacı üzerine BTK’nın 02/07/2012 tarih ve 2012/DK-15/299 sayılı Kararı yayımlanarak güvenli elektronik imza formatları arasında PAdES de dahil edilmiş ve PAdES’in ETSI TS 102 778 standardına uygun olarak oluşturulması tavsiye edilmiştir (BTK, 2012a).

Farklı sistemlerde, farklı standartları temel alan imza formatları tercih edilerek oluşturulan elektronik imzalar sebebiyle sistemler arasında birlikte çalışabilirliğin sağlanması konusunda sorunlar ortaya çıkmaktadır. Ortak standartların belirlenmesi adına BTK tarafından Elektronik İmza Kullanım Profilleri Rehberi yayımlanmıştır (BTK, 2012b). Bu rehberde imza formatları tanımlanmış ve CAAdES için ETSI TS 101 733 (ETSI, 2013b), XAdES için ETSI TS 101 903 (ETSI, 2010), PAdES için ise ETSI TS 102 778-3 (ETSI, 2009b) ve ETSI TS 102 778-5 (ETSI, 2009c) dokümanlarında tanımlanan “Explicit Policy Electronic Signatures (EPES)” formatı temel alınmıştır. Mevcut durumda Elektronik İmza Kullanım Profilleri Rehberi, Türkiye’de geçerliliğini korumaktadır.

E-devlet ve e-dönüşüm kavramları, teknolojik ilerlemenin kamu yönetimine entegre edilmesi yoluyla kamu hizmetlerinin performansını, kalitesini ve şeffaflığını artırmak adına kritik unsurlardır. Elektronik imza da bu dönüşüm sürecinin önemli bir bileşeni olarak öne çıkmaktadır (Güler, 2011). Özellikle Elektronik İmza Kanunu’nun 2004 yılında yürürlüğe girmesi ve bunu takip eden diğer hukuki düzenlemeler, elektronik imza kullanımını hem kamuda hem de özel sektörde giderek yaygınlaştırmıştır (Özgül, 2021).

Elektronik imza ile ilgili kullanımın yaygınlaşması sayesinde kurumsal belgelerin dijital ortamda güvenli bir şekilde imzalanması mümkün hâle gelmiş ve elektronik belge yönetim sistemleri (EBYS) oluşturulmuştur. EBYS’ler, kurumlar arasında ortak çalışabilirliği sağlayarak, değişen teknolojiye uyum sağlama konusunda önemli ilerlemeler kaydetmiştir (Kayalı vd., 2021). EBYS’lerin kurum içerisindeki belge yönetim süreçlerini elektronik ortama taşımasıyla beraber kurumlar arasında iletilecek resmi yazışmalar ile bunların üst verilerini ve elektronik imzalarını taşıyacak bir paket yapısı oluşturulması ihtiyacı gündeme gelmiştir. Bu ihtiyaç doğrultusunda, kamu kurum ve kuruluşları arasındaki resmi yazışmaların elektronik ortamda güvenli bir şekilde yapılmasını sağlamak amacıyla e-Yazışma Projesi (T.C. Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi, 2023) oluşturulmuştur.

E-Yazışma Projesi, kurumların elektronik belge yönetim sistemlerinin işleyişini mümkün olduğunca az etkileyecek şekilde, kurumlar arasında iletilecek resmi yazıyı taşıyan paketin (e-Yazışma Paketi) gönderici kurumda oluşturulması ve alıcı kurumda alınıp açılması işlemlerine odaklanmaktadır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi, 2023). E-Yazışma Projesi çalışmaları Ağustos 2019 tarihi itibarıyla Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi Başkanlığınca yürütülmeye başlanmış ve 28 Ağustos 2020 tarihinde güncel EYP 2.0 Teknik Rehberi (T.C. Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi, 2020) yayımlanmıştır. Elektronik belgelerin e-Yazışma Teknik Rehberi’ne uygun olarak hazırlanma esasları “Resmi Yazışmalarda Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkındaki Yönetmelik” (Resmi Yazışmalarda Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkındaki Yönetmelik, 2020) ile belirlenerek elektronik belgelerin güvenliği ve standartları daha net bir şekilde vurgulanmıştır (Kayalı vd., 2021).

İlgili rehberde EBYS entegrasyon çalışmalarına ilişkin genel bilgiler, EYP 2.0 paket yapısı, imzalama ve şifreleme mekanizmaları gibi teknik hususlar detaylı şekilde anlatılmaktadır. E-Yazışma Paketi’nde yer alan imza bileşenlerinin BTK’nın Elektronik İmza Kullanım Profilleri Rehberi’nde (BTK, 2012b) yer alan uzun dönemli imza profiline sahip P4 CAAdES-X Long formatında olması, mühür bileşeninin ise P4 CAAdES-Arşiv formatında olması gerekmektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi, 2020).

Kamu ve özel sektördeki tüm sağlık hizmetlerinde kullanılmak üzere, Sağlık Bakanlığı kontrolünde ortak bir e-reçete uygulamasına geçilmesi gerektiğine dair 5 Mart 2018 tarihli genelge (Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu, 2018) yayımlanmıştır. Hekimlerin, genelgede verilen 1 Nisan 2018 tarihi itibarıyla e-reçete sistemini kullanarak ve e-imza prosedürü ile imzalama yaparak reçete oluşturması gerektiği belirtilmektedir. E-Reçete uygulamasında XAdES imza formatı kullanılmaktadır (Sosyal Güvenlik Kurumu, 2023).

Türkiye’de hayata geçirilen bu teknolojik gelişmeler tüm sektörleri etkilediği gibi muhasebe uygulamalarında da e-dönüşüm ihtiyacı doğmuştur. Muhasebe sektörünün de dijital dönüşüme dahil edilmesi, hata ve hileyi en aza indirmek, vergi kayıplarını önlemek, aktif bir denetim ve kontrol sistemini hayata geçirmek adına önem arz etmektedir. E-dönüşüm kapsamında Türkiye’de kullanılmakta olan e-fatura, e-arşiv fatura, e-defter ve e-irsaliye gibi kavramlar ve bunların elektronik imza prosedürleri ile kullanılabilmesi uygulamalar geliştirilmiştir (Akyüz, 2020). E-dönüşüm kapsamında muhasebe ile alakalı işlemler için kullanılan uygulamalarda XAdES imza formatı kullanılmaktadır (Gelir İdaresi Başkanlığı, 2018).

Elektronik imza gerçekte olduğu gibi dijital dünyada da bir kimliğe sahip olabilmemizi sağlamaktadır. Söz konusu kimliğe sahip olarak çeşitli elektronik işlemlerin yapılması mümkün olmaktadır. Elektronik imzanın gündelik yaşama katacağı değişikliklerden en önemlisi de tüm dünya ülkelerindeki yasal düzenlemelerin elektronik imzaya attığı hukuki değerle alakalıdır. Islak imza ile aynı yasal sonuçları doğurması ve ülkeleri, "kâğıtsız dünya" idealine yaklaştırması söz konusudur (Güler, 2011). E-Devlet hizmetlerinin yaygınlaşması kaynak ve zaman israfını azaltarak verimliliği artıracak, ekonomik iyileşme sağlayacak ve Türkiye’yi refah seviyesi yüksek bir toplum olma hedefine yaklaştıracaktır (Naralan, 2010).

Türkiye’de e-dönüşüm başlı başına kapsamlı bir oluşumdur. Bu nedenle hem ulusal hem uluslararası mecralarda konunun gündeme getirilmesi, dönüşümün doğru anlaşılması ve aktarılması isabetli olacaktır (Tektüfekçi, 2017). Türkiye’de hâlihazırda kamu ve özel sektör olmak üzere birçok alanda elektronik imza uygulamalarının kullanıldığı sistemler mevcuttur. Bu sistemler aracılığıyla dijital dönüşümün her alana yayılmasının başlıca hedefi, kurumlar arası birlikte çalışabilirliği sağlamak ve gelişen teknoloji ile beraber gelen yenilikleri yakalayabilmektir.

5. Bulgular

İçerisinde çok sayıda ülkenin yer aldığı Avrupa Birliği, 1999/93/EC sayılı Elektronik İmza Direktifi ile başlayarak günümüzde eIDAS 2.0’a kadar uzanan elektronik imza gelişim sürecinde, elektronik imza mevzuatı ve buna paralel olarak elektronik imza standartlarında çeşitli geliştirme ve iyileştirmeler içeren güncellemeler yapmıştır. Bu güncellemelerin temel hedefleri şunlardır;

- AB iç pazarında tespit edilen problemleri gidererek ihtiyaca yönelik değişiklikler ortaya koymak,
- AB üyesi herhangi bir ülkede oluşturulan bir elektronik imzanın diğer Avrupa ülkelerinde doğrulanabilmesini sağlayarak birlikte çalışabilirliği mümkün olduğu kadar korumak ve kolaylaştırmak,
- İmzanın uzun vadede korunmasını sağlamak,
- Elektronik imzaların oluşturulması ve doğrulanması noktasındaki belirsizlikleri gidermek,
- Elektronik imza kullanımının güvenliği, bütünlüğü ve kabul edilebilirliği hususlarında iyileştirmeler yaparak elektronik iletişimdeki güveni artırmak.

Avrupa Birliğinde bu kazanımların sağlanması noktasında gelişmiş elektronik imza formatlarının kullanımını desteklemekte ve güncel ETSI EN standartlarına uyum teşvik edilmektedir. Ancak hâlen yürürlükte olan 2015/1506 sayılı uygulama kararında ETSI TS imza standartlarına referans verilmektedir. Nisan 2016’da ETSI tarafından oluşturulan Avrupa Standartları (ETSI ENs), standartlar hiyerarşisinde önemli bir istikrar sağlamakta ve bir değer temsil etmektedir. CMS, XML ve PDF tabanlı elektronik imza ve mühür formatlarıyla ilişkili olarak oluşturulan ETSI EN’ler, birlikte çalışabilirliği artırırken, tespit edilen teknik kusurları gidermektedir. Ayrıca, güncel standartta desteklenen zaman damgası özelliği sebebiyle CMS tabanlı imzalarda uzun dönemli imza oluşturma aşamasında boyut avantajı sağlamaktadır. Böylece, belgelerin daha hızlı ve verimli şekilde işlenmesi mümkün hâle gelmektedir. Bu

doğrultuda, ETSI EN imza standartlarını referans alarak, kullanılan imza yazılımlarının güncellenmesi ve uygulamaların geçiş sürecine izin verecek şekilde revize edilmesi Avrupa Ağ ve Bilgi Güvenliği Ajansı (ENISA) tarafından tavsiye edilmektedir (ENISA, 2023).

Türkiye’de ıslak imza ile aynı yasal geçerliliğe sahip olan elektronik imza; e-fatura, e-reçete ve elektronik yazışma paketi gibi çeşitli alanlarda oldukça yaygın şekilde kullanılmaktadır. Bununla birlikte, mevcutta Türkiye’de sürdürülen dijital dönüşüm çalışmaları ile elektronik imzanın önemi giderek artmaktadır. Dolayısıyla elektronik imza oluşturulmasında kullanılan standartlar da oldukça önem kazanmıştır. Bu doğrultuda, Avrupa Birliğinde elektronik imza standartlarının yakından takibi ve ilgili güncellemelerin analiz edilerek Türkiye’de elektronik imza mevzuatına kazandırılması önemlidir. Türkiye’de 1999/93/EC sayılı Elektronik İmza Direktifine uygun olarak benimsenen elektronik imza standartları, Avrupa Birliği içerisinde zamanla eIDAS düzenlemeleriyle güncellenmiş ve uygulanmaya başlamasına karşın Türkiye’de henüz eIDAS’ın getirdiği güncel standartlara uyum bulunmamaktadır. Avrupa Birliği ile sağlanacak olan dijital ticaretin ve iletişimin güvenliği ve etkinliğini sağlamak adına elektronik imza ve güven hizmetleri kapsamında Avrupa Birliği ve Türkiye arasındaki ortak altyapının sağlanması önemli bir ihtiyaçtır.

Türkiye’de güncel standartlara entegrasyon süreci, elektronik imza sistemlerinin güncel teknolojilere uyum sağlaması ve ilerlemesi için bir dizi adımı içermektedir.

- i. Türkiye’de yürürlükte olan elektronik imza mevzuatı ve ikincil düzenlemelerin güncel standartları referans alacak şekilde düzenlenmesi, sektördeki paydaşlar için önemli bir tetikleme olacaktır.
- ii. Elektronik imza yazılım kütüphanesi (API) sağlayan geliştiricilerin, güncel standartlara uyum sağlamak adına yazılım güncellemelerini sağlamaları gerekmektedir.
- iii. Eski standartlarla oluşturulan imzalı dosyaların, güncel standartlara uygun oluşturulan dosyalarla birlikte çalışabilirliğinin sağlanması da kritik bir adımdır. Bu, geçmişte oluşturulan verilerin ve dosyaların güncel teknolojilerle uyumlu hâle getirilmesi ve kullanılabilirliğini sürdürmesi açısından önemlidir.

Tüm bu adımların bir araya gelmesiyle, elektronik imza uygulamaları hem güncel standartlara entegre olacak hem de mevcut sistemlerle uyumlu bir şekilde işlev görebileceklerdir. Bu da elektronik imza teknolojilerinin daha geniş bir kullanım ve kabul görmesine olanak tanıyacaktır.

6. Sonuç

Teknolojik gelişmelerin hız kazanmasıyla birlikte, elektronik imza gibi temel teknolojilere dayalı uygulamaların da sürekli olarak güncelliğini koruması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, standartlar değişen gereksinimlere cevap verecek şekilde gelişim göstermektedir. Bu gelişim çerçevesinde, 1999/93/EC sayılı Elektronik İmza Direktifinden başlayarak eIDAS 2.0’a kadar uzanan süreçte elektronik imza standartları dinamik bir yapı göstererek güncellemelere uğramıştır. Bu güncellemelerin temel hedefleri; iç pazarda tespit edilen sorunları çözmek, birlikte çalışabilirliği artırmak, elektronik imzaların uzun vadede korunmasını sağlamak, belirsizlikleri gidermek ve elektronik imza kullanımının güvenliğini ve kabul edilebilirliğini geliştirmektir.

EIDAS Tüzüğü altında Avrupa Birliği’ne uyum sağlamak ve farklı sistemler arasında birlikte çalışabilirliği elde etmek, ETSI tarafından yayımlanan güncel standartlara sıkı bir şekilde uyumu gerektirir. Bu standartlar, elektronik imza ve kimlik doğrulama sistemlerinde güvenliği, tutarlılığı ve standardizasyonu teşvik etmekte ve Avrupa Birliği genelinde bu alanda benimsenen en güncel yaklaşımları belirlemektedir. Bu bağlamda, Türkiye’deki elektronik imza kullanımı için önemli bir referans olan ETSI standartlarının yakından takip edilmesi, detaylı bir şekilde incelenmesi ve gerektiğinde ilgili tarafların katılımıyla iyileştirilmeler yapılması hem ulusal hem de uluslararası düzeyde birbiri ile uyumlu ve güvenli bir elektronik imza altyapısının sağlanması için kritik öneme sahiptir. Standartlar çerçevesinde birbiriyle uyumlu bir elektronik imza altyapısının oluşturulmasının, Türkiye ve Avrupa Birliği arasında dijital ticaretin ve iletişimin güvenliği ve etkinliğini artırarak dijital dönüşüm sürecine önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmada ETSI güncel standartları incelenerek, elektronik imza standartlarının gelişimi üzerinde durulmuştur. Türkiye'de hâli hazırda kullanımda olan elektronik imza altyapısı incelenmiş ve bu altyapının güncel standartlara uyum sağlaması sürecinde ele alınması gereken noktalar değerlendirilmiştir. Elektronik imza standartlarına uyum, ETSI'nin güncel standartlarının titizlikle incelenmesi ve ardından ülke ihtiyaçlarına uygunluğunun değerlendirilmesiyle sağlanabilir. Bu süreçte, ilgili otoritelerin ve sektör temsilcilerinin katılımı ve iş birliği önemlidir. Türkiye'nin gereksinimlerine uygun olarak yapılan değerlendirmeler, standartlarda gerekli iyileştirmelerin yapılmasına ve uluslararası alanda uyumlu bir elektronik imza çerçevesinin oluşturulmasına olanak tanıyacaktır. Bu doğrultuda bu çalışma belirtilen çerçevenin oluşturulması noktasında önemli bir kaynak sağlayacaktır. Bununla birlikte, gelişmelerin uygulamada sağlayacağı katkılar analiz edilerek Türkiye mevzuatı için uygun olanları belirleyecek yeni çalışmalara da ihtiyaç bulunmaktadır.

Etik Standartlar İle Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Yazar Katkı Beyanı: Yazarlar makalenin eleştirel incelenmesi sürecinin Tuğba Özcan tarafından yürütüldüğünü, makalenin organizasyonu sürecinin Tuğba Özcan ve Meltem Seyirt tarafından yürütüldüğünü, diğer tüm süreçlere ise eşit oranda katkı sağladıklarını beyan ederler.

Finansal Destek: Yoktur.

Kaynakça

- Adobe. (2016). Compliance with European electronic signatures legislation. Erişim Adresi: <https://www.adobe.com/content/dam/dx-dc/en/pdfs/adobe-sign-eidas-compliance-uk.pdf>
- Akyüz, F. (2020). Yeni Tebliğler Kapsamında Meslek Mensuplarının E-Dönüşüm Algılarının İncelenmesi: Uşak İli Örneği. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*. Erişim Adresi: <https://doi.org/10.26677/TR1010.2020.536>
- Biçkin, İ. (2006). Elektronik İmza ve Elektronik İmza ile İlgili Yasal Düzenlemeler. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (63), 109-126.
- BTK. (2006). 2006/DK-77/353 sayılı Telekomünikasyon Kurulu Kararı. Erişim Adresi: <https://www.btk.gov.tr/uploads/pages/guvenli-elektronik-imza-formatlarına-dair-usul-ve-esaslar-5a33fef63b234.pdf>
- BTK. (2012a). 2012/DK-15/299 sayılı Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurulu Kararı. Erişim Adresi: <https://www.btk.gov.tr/uploads/pages/2012-07-02-tarih-2012-dk-15-299-sayili-guvenli-eimza-kurul-karari-5a33ff1a6d81d.pdf>
- BTK. (2012b). Elektronik İmza Kullanım Profilleri Rehberi, Sürüm 1.0. Erişim Adresi: <https://www.btk.gov.tr/uploads/pages/elektronik-imza-kullanim-profilleri-rehberi-5a33ff5b59f93.pdf>
- Busch, C. (2022). eIDAS 2.0: Digital Identity Services in the Platform Economy, Centre on Regulation in Europe. Erişim Adresi: https://cerre.eu/wp-content/uploads/2022/10/CERRE_Digital-Identity_Issue-Paper_FINAL-2.pdf
- Elektronik İmza Kanunu. (2004). T.C. Resmî Gazete, Sayı: 25355, Tarih: 23.01.2004. Erişim Adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5070.pdf>
- Elektronik İmza Kanunu'nun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik. (2005). T.C. Resmî Gazete, Sayı: 25692, Tarih: 06.01.2005. Erişim Adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=7224&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>
- ENISA. (2016). Security Guidelines on the Appropriate Use of Qualified Electronic Registered Delivery Services. Erişim Adresi: <https://www.enisa.europa.eu/publications/security-guidelines-on-the-appropriate-use-of-qualified-electronic-signatures>

- ENISA. (2019). Overview of Standards Related to eIDAS. Erişim Adresi: <https://www.enisa.europa.eu/publications/assessment-of-standards-related-to-eidas-i>
- ENISA. (2023). Digital Identity Standards. Erişim Adresi: <https://www.enisa.europa.eu/publications/digital-identity-standards>
- Ergun, T. Çelik, V. e-Arşiv ve Uzun Dönemli Doğrulama. (2015). e-BEYAS 2015, Erişim Adresi: https://www.kamusm.gov.tr/dosyalar/bildiriler/e-Arsiv_ve_Uzun_Donemli_Dogrulama.pdf
- eSignature Validation Plugtest. (b.t.). ETSI. Erişim Adresi: <https://www.etsi.org/events/past-events/2025-esignature-validation-plugtests>
- ETSI Plugtests Interop Events. (2024). Erişim Adresi: <https://www.etsi.org/events/plugtests>
- ETSI. (2009a). Electronic Signatures and Infrastructures (ESI); PDF Advanced Electronic Signature Profiles. Erişim Adresi: https://www.etsi.org/deliver/etsi_ts/102700_102799/10277801/01.01.01_60/ts_10277801v010101p.pdf
- ETSI. (2009b). Electronic Signatures and Infrastructures (ESI); PDF Advanced Electronic Signature Profiles; Part 3: PAdES Enhanced- PAdES-BES and PAdES-EPES Profiles. (2009). Erişim Adresi: https://www.etsi.org/deliver/etsi_ts/102700_102799/10277803/01.01.02_60/ts_10277803v010102p.pdf
- ETSI. (2009c). Electronic Signatures and Infrastructures (ESI); PDF Advanced Electronic Signature Profiles; Part 5: PAdES for XML Content- Profiles for XAdES signatures. Erişim Adresi: https://www.etsi.org/deliver/etsi_ts/102700_102799/10277805/01.01.02_60/ts_10277805v010102p.pdf
- ETSI. (2010). Electronic Signatures and Infrastructures (ESI); XML Advanced Electronic Signatures (XAdES). Erişim Adresi: https://www.etsi.org/deliver/etsi_ts/101900_101999/101903/01.04.02_60/ts_101903v010402p.pdf
- ETSI. (2012a). Electronic Signatures and Infrastructures (ESI); CAdES Baseline Profile. Erişim Adresi: https://www.etsi.org/deliver/etsi_ts/103100_103199/103173/02.01.01_60/ts_103173v020101p.pdf
- ETSI. (2012b). Electronic Signatures and Infrastructures (ESI); XAdES Baseline Profile. Erişim Adresi: https://www.etsi.org/deliver/etsi_ts/103100_103199/103171/02.01.01_60/ts_103171v020101p.pdf
- ETSI. (2013a). A Guide to Writing World Class Standards. Erişim Adresi: <https://portal.etsi.org/portals/0/tbpages/edithelp/docs/aguidetowritingworldclassstandards.pdf>
- ETSI. (2013b). Electronic Signatures and Infrastructures (ESI); CMS Advanced Electronic Signatures (CAdES). Erişim Adresi: https://www.etsi.org/deliver/etsi_ts/101700_101799/101733/02.02.01_60/ts_101733v020201p.pdf
- ETSI. (2013c). Electronic Signatures and Infrastructures (ESI); PAdES Baseline Profile. Erişim Adresi: https://www.etsi.org/deliver/etsi_ts/103100_103199/103172/02.02.02_60/ts_103172v020202p.pdf
- ETSI. (2016a). Electronic Signatures and Infrastructures (ESI); The Framework for Standardization of Signatures: Overview. Erişim Adresi: https://www.etsi.org/deliver/etsi_tr/119000_119099/119000/01.02.01_60/tr_119000v010201p.pdf
- ETSI. (2016b). Electronic Signatures and Infrastructures (ESI); PAdES Digital Signatures; Part 1: Building Blocks and PAdES Baseline Signatures. Erişim Adresi: https://www.etsi.org/deliver/etsi_en/319100_319199/31914201/01.01.01_60/en_31914201v010101p.pdf
- ETSI. (2016c). Electronic Signatures and Infrastructures (ESI); PAdES Digital Signatures; Part 2: Additional PAdES Signatures Profiles. Erişim Adresi:

https://www.etsi.org/deliver/etsi_en/319100_319199/31914202/01.01.01_60/en_31914202v010101p.pdf

ETSI. (2016d). Electronic Signatures and Infrastructures (ESI); XAdES Digital Signatures; Part 2: Extended XAdES Signatures. Erişim Adresi:

https://www.etsi.org/deliver/etsi_en/319100_319199/31913202/01.01.01_60/en_31913202v010101p.pdf

ETSI. (2020). Standards, Specifications and Reports. Erişim Adresi:

<https://www.etsi.org/standards/types-of-standards>

ETSI. (2021). Electronic Signatures and Infrastructures (ESI); CAAdES Digital Signatures; Part 2: Extended CAAdES Signatures. Erişim Adresi:

https://www.etsi.org/deliver/etsi_en/319100_319199/31912201/01.02.01_60/en_31912201v010201p.pdf

ETSI. (2022). Electronic Signatures and Infrastructures (ESI); XAdES Digital Signatures; Part 1: Building Blocks and XAdES Baseline Signatures. Erişim Adresi:

https://www.etsi.org/deliver/etsi_en/319100_319199/31913201/01.02.01_60/en_31913201v010201p.pdf

ETSI. (2023). Electronic Signatures and Infrastructures (ESI); CAAdES Digital Signatures; Part 1: Building Blocks and CAAdES Baseline Signatures. Erişim Adresi:

https://www.etsi.org/deliver/etsi_en/319100_319199/31912201/01.03.01_60/en_31912201v010301p.pdf

European Commission. (2023). Standards and Specifications. Erişim Adresi:

<https://ec.europa.eu/digital-building-blocks/sites/display/DIGITAL/Standards+and+specifications>

European Commission. (2024). European Standards. Erişim Adresi: https://single-market-economy.ec.europa.eu/single-market/european-standards_en

European Parliament and Council. (1999). Directive 1999/93/EC of the European Parliament and of the Council of 13 December 1999 on a Community Framework for Electronic Signatures. Erişim Adresi: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31999L0093>

European Parliament and Council. (2003). Commission Decision of 14 July 2003 on the Publication of Reference Numbers of Generally Recognised Standards for Electronic Signature Products in Accordance with Directive 1999/93/EC of the European Parliament and of the Council. Erişim Adresi: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32003D0511>

European Parliament and Council. (2014a). Regulation EU 910/2014 of the European Parliament and of the Council of 23 July 2014 on Electronic Identification and Trust Services for Electronic Transactions in the Internal Market. Erişim Adresi: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R0910>

European Parliament and Council. (2014b). Commission Implementing Decision (EU) 2014/148/EU, Official Journal of European Union. Erişim Adresi: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2014:080:0007:0009:EN:PDF>

European Parliament and Council. (2015). Commission Implementing Decision (EU) 2015/1506, Official Journal of European Union. Erişim Adresi: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32015D1506>

European Parliament and Council. (2021). Draft Regulation of the European Parliament and of the Council Amending Regulation (EU) no. 910/2014 Regarding the Establishment of a Framework for a European Digital Identity. EIDAS 2.0 Proposal. Erişim Adresi: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:5d88943a-c458-11eb-a925-01aa75ed71a1.0001.02/DOC_1&format=PDF

Federal Office for Information Security. (2023). Basics of Digital Signature Techniques and Trust Services, Version 2.0. Erişim Adresi:

https://www.bsi.bund.de/SharedDocs/Downloads/DE/BSI/ElekSignatur/esig_pdf.pdf?__blob=publicationFile

- Gelir İdaresi Başkanlığı. (2018). e-Fatura Uygulaması Entegrasyon Kılavuzu. Erişim Adresi: https://www.edmbilisim.com.tr/uploads/EditorDosya/e-faturauygulamasientegrasyonkılavuzu-v1_10.pdf
- Güler, M. (2011). Türkiye'de e-İmza Alanındaki Hukuki Düzenlemeler ve Bazı Kamu Kurumlarındaki e-İmza Uygulamaları. *Sosyoekonomi*, 14(14). <https://doi.org/10.17233/se.39964>
- Ibarz, J. C. (2020). Bringing JSON signatures to ETSI AdES framework: Meet JAdES signatures. *Computer Standards & Interfaces*. Erişim Adresi: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0920548919300960>
- Kayalı, N., Şimşek, M. U., Uysal, M. (2021). Resmî Yazışmalarda Uygulanacak Usul Ve Esaslar Hakkında Yönetmelik: Yeni Uygulamaların ve Hükümlerin Bilgi ve Belge Yönetimi Açısından Değerlendirilmesi. *Arşiv Dünyası*, 8(1), 1-13. Doi: <https://doi.org/10.53474/ad.836048>
- Naralan, A. (2010). Türkiye’de e-Hazırlık ve e-Devletleşme. *Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 23(1), 1-17.
- Niestadt, M. (2022). AT A GLANCE Digital issues in focus: Electronic Signatures. European Parliamentary Research Service.
- Özgül, M. E. (2021). Güvenli Elektronik İmza Sahibinin Hakları ve Yükümlülükleri. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12(2), 539-556. <https://doi.org/10.21492/inuhfd.884252>
- Resmî Yazışmalarda Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkındaki Yönetmelik. (2020). T.C. Resmî Gazete, Sayı: 31151, Tarih: 10.06.2020. Erişim Adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/21.5.2646.pdf>
- Schwalm, S. (2023). The Possible Impacts of the eIDAS 2.0 Digital Identity Approach in Germany and Europe. OpenIdentitySummit.
- Sosyal Güvenlik Kurumu (2023). Medula Eczane Reçete ve Rapor Web Servisleri Kullanım Kılavuzu. Erişim Adresi: <https://medeczane.sgk.gov.tr/doktor/SaglikTesisleriReceteVeRaporWebServisleri.pdf>
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi. (2020). e-Yazışma Teknik Rehberi, EYP 2.0. Erişim Adresi: https://cbddo.gov.tr/SharedFolderServer/Projeler/File/EYP_2.0/EYP2.0_teknik-rehberi.pdf
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi. (2023). E-Yazışma Projesi. Erişim Adresi: <https://cbddo.gov.tr/projeler/e-yazisma/>
- Tektüfekçi, F. (2017). E-Dönüşüm Sürecinde e-Muhasebe Uygulamaları: Türkiye Örneği. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 12(1), 79-88.
- Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu. (2018). 05/03/2018 tarihli Genelge. Erişim Adresi: https://titck.gov.tr/storage/announcement/CANONSRV_Yaz%C4%B1c%C4%B1i8-Sol_1506_001.pdf

Bilgi Yönetimi Dergisi

Cilt: 7 Sayı: 1 Yıl: 2024

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/by>

*Hakemli Makaleler
Araştırma Makalesi*

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 25.04.2024
Kabul tarihi: 24.05.2024
Yayınlanma tarihi: 30.06.2024

Article Info

Date submitted: 25.04.2024
Date accepted: 24.05.2024
Date published: 30.06.2024

Anahtar Sözcükler

*Deprem, Kaygı, Halk
Kütüphanesi*

Keywords

*Earthquake, Anxiety, Public
Library*

DOI numarası

10.33721/by.1473630

ORCID

0000-0003-2496-7315 (1)

0000-0003-3993-4815 (2)

Deprem Bölgesinde Görev Yapan Halk Kütüphanesi Çalışanlarının Deprem Kaygısı: Hatay Örneği

*Earthquake Anxiety of Public Library Employees Working in
the Earthquake Zone: Hatay Example*

Mehmet Ali AKKAYA

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Öğretim
Üyesi, mali7akkaya@gmail.com

Özgür POLAT

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Öğretim
Üyesi, ozgurpolat27@gmail.com

Öz

Deprem, dünya coğrafyasının önemli bir bölümünü tehdit eden ve büyük can ve mal kayıplarına neden olan doğal jeolojik afetlerin en önemlisidir. Türkiye, depremin yıkıcı etkisini acı deneyimlerle en sık anımsamak durumunda kalan ülkelerin başında yer almaktadır. Depreme hazırlık ve sonrasında işletilecek normalleşme süreçleri açısından ortaya konan kötü performans ile söz konusu performansın her büyük depremin ardından sürekli tekrarı, deprem ve beraberinde getirdiği çok boyutlu olumsuz etkisini Türkiye için daha derinlikli hâle getirmektedir. Bu noktada depremin gözle görünür sonuçlarının gölgesinde kalan ve en sık göz ardı edilen hususlardan biri de depremzedelerin duygu durumlarında yaşanan kırılmalardır. Bu çalışmada, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğüne (KYGM) bağlı olarak Hatay’da hizmet veren ve 6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen depremlerden doğrudan etkilenen halk kütüphanesi çalışanlarının deprem kaygısının belirlenmesi amaçlanmıştır. Kütüphane çalışanlarının bu travmadan kaynaklanan kaygı düzeylerinin bireysel yaşamlarına ve buna bağlı olarak mesleklerinin icrasına etkisinin ortaya konulması, araştırmanın bütünleyici hedefidir. Araştırmada kaygı, deprem kaygısı ve kütüphanelerin ele alındığı kavramsal arka plan kurgusunda betimleme yönteminden yararlanılmış, Hatay’da Bakanlığa bağlı il ve ilçe halk kütüphanesi çalışanlarının deprem kaygısı ile bu kaygının düzeyinin ortaya konulması amacıyla da anket uygulanmıştır. Araştırmanın sınırlarını, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı başlısı olarak Hatay ve ilçelerinde yer alan halk kütüphanesi çalışanları oluşturmaktadır. Bu kapsamda, 107 kütüphane çalışanına yapılandırılmış sorulardan oluşan anket uygulanmıştır. Kütüphane çalışanlarının depreme ilişkin kaygı düzeylerinin tespitinde, güvenilirlik ve geçerliği bilimsel yöntemlerle ortaya konan “Deprem Kaygısı Ölçeği” kullanılmıştır. Verilerin analizi sonucunda; kütüphane çalışanlarının *Deprem Kaygısı Ölçeği*’nden aldığı puanın ortalamasının üstünde olduğu ve deprem puanlarının demografik özellikler bağlamında anlamlı farklılıklar göstermediği tespit edilmiştir. Depremin kütüphane çalışanlarında yarattığı kaygı düzeyini ölçmeyi hedefleyen çalışmanın bu yönüyle ulusal literatür açısından bir ilk olduğu ifade edilebilir. Deprem kaygısının seçili örneklem üzerinden ve bilimsel yöntemlerle analiz edilmesinin hem Türkiye’deki kütüphanecilerin deprem duyarlılığı hem de kütüphane hizmetleri ve deprem yakınsamasını artırması açısından anlamlı olacağı değerlendirilmektedir.

Abstract

Earthquake is the most important natural geological disaster that threatens a significant part of the world geography and causes great loss of life and property. Turkey is one of the countries that have to remember the devastating effects of earthquakes most frequently with bitter experiences. The poor performance in terms of earthquake preparedness and normalization processes to be carried out after the earthquake, and the repetition of this performance after each major earthquake, make the earthquake and its multidimensional negative impact more profound for Turkey. At this point, one of the most frequently ignored issues that is overshadowed by the visible consequences of the earthquake is the fractures in the emotional states of earthquake victims. In this study, it was aimed to determine the earthquake anxiety of public library employees who were directly affected by the earthquakes that occurred on February 6, 2023 and who serve in Hatay under the General Directorate of Libraries and Publications (KYGM) of the Ministry of Culture and Tourism. The complementary goal of the research is to reveal the effects of the anxiety levels of library employees arising from this trauma on their individual lives and, accordingly, on the performance of their professions. In the research, the descriptive method was used in the conceptual background of anxiety, earthquake anxiety and libraries, and a questionnaire was applied to reveal the earthquake anxiety and the level of this anxiety of provincial and district public library employees affiliated to the Ministry in Hatay. The boundaries of the study consist of the employees of public libraries in Hatay and its districts under the Ministry of Culture and Tourism. In this context, a questionnaire consisting of structured questions was applied to 107 library employees. The "Earthquake Anxiety Scale", whose reliability and validity have been demonstrated by scientific methods, was used to determine the anxiety levels of library employees regarding earthquakes. As a result of the analysis of the data; it was determined that the scores of the library employees from the Earthquake Anxiety Scale were above the average and that the earthquake scores did not show significant differences in the context of demographic characteristics. It can be stated that this study, which aims to measure the level of anxiety caused by the earthquake in library employees, is a first in terms of national literature. It is considered that analyzing earthquake anxiety through a selected sample and with scientific methods will be meaningful in terms of increasing both the earthquake sensitivity of librarians in Turkey and the convergence of library services and earthquake.

1. Giriş

Deprem, ne zaman meydana geleceği öngörülemeyen, büyük can ve mal kayıplarına neden olan doğa olaylarından biridir. Dünya nüfusunun çok önemli bir bölümünü tehdit eden ve yarattığı tahribatın kısa, orta ve hatta uzun erimde neden olduğu katmanlı sonuçları itibariyle doğal jeolojik afetler listesinin zirvesinde yer alan deprem, genel olarak yer kabuğunda biriken enerjinin bir anda boşalması sonucu oluşan ve yer değiştirme hareketinden kaynaklanan titreşimlerin yeryüzünü sarsması olayı (Sinval, 2010, s. 33) olarak tanımlanır. Yerküre içerisindeki kırık fay düzlemleri üzerinde biriken biçim değiştirme enerjisinin hareketi ile başlayan deprem, beraberinde heyelan, çığ, su taşkınları ve yangın gibi diğer doğal afetleri de tetikleyebilir ve bu durum yaşanacak can ve mal kaybının boyutlarını artırabilir.

Zamansal öngörünün çok mümkün olamamasının da etkisiyle tam bir hazır bulunma halinin sağlanamadığı deprem, yıkıcı gücünün karşısında duyulan korku, korkunun getirdiği saygı ve nasıl meydana geldiğine ilişkin bilinmezliklerin etkisiyle Aydınlanma Çağına kadar daha çok mitoloji üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır (Rucker ve Niemi, 2010, s. 98). Günümüzdeyse bilimsel yaklaşımla ele alınan ve hakkında teoriler geliştirilen bir kimlik kazanmıştır (Akkaya, 2013, s. 143). Ancak bu yaklaşım ve farkına varış değişikliği, insanoğluna deprem konusunda tam bir yetkinlik kazandırma konusunda yeterli olmamıştır. Dünya bugün de yeryüzünün farklı coğrafyalarında bu gerçeklik ve neden olduğu sonuçlarıyla yüzleşmek durumunda kalmaktadır. Söz konusu sonuçlara bakıldığında, depremin beşerî, ekonomik, çevresel, sosyal, psikolojik vb. açılardan insanlığın rutinini sekteye uğrattığı hatta bu rutinlerin sona ermesine neden olduğu görülmektedir (Momani, 2011; Nakajima, 2012; Thapa ve diğ., 2018; Fırat, 2022; Bozkurt, 2023; Filiz, Karagöz ve Karaşahin, 2023; Karaarslan ve diğ., 2023). Depremin etkisinin olduğu boyutların farkına varılması ve gözlemlenmesi ile zararın azaltılması adına çaba gösterilmesi, depremin bilimsel yaklaşımlarla ele alınması süreci ile paralellik göstermektedir.

Deprem, oluşum ve gelişimi açısından doğrudan yapısal jeolojinin konusu olsa da jeofizik, sismoloji, jeomorfoloji gibi diğer yerbilimi disiplinlerinin de çalışma alanlarının en başında yer alır. Bu ilişkilendirmeler deprem ve sonrasında yaşanan/yaşanabilecek sallantı ve yeryüzünün çatlaması,

heyelan, yangın, zemin sıvılaşması, tsunami, sel, kuvvetli gel-git gibi sonuçların yansımalarıdır. Bunun yanı sıra; neden olduğu sonuçlar dikkate alındığında depremi inşaat, şehir/bölge planlama ve mimarlık gibi bazı mühendislik alanlarından bağımsız düşünmek de olanaklı değildir (Yeryüzü ve deprem, 2003, ss. 27-31). Zira depremin bilimsel yöntemlerle ele alınması, deprem anında en büyük can ve mal kaybının yıkılan ya da zarar gören binalardan ve yapısal malzemelerden kaynaklandığının görülmesini sağlamıştır (Akkaya, 2013, s. 143). Bu fark ediş inşaat, şehir/bölge planlama ve mimarlık alanlarını depremin odağa konulduğu ilk disiplinlere dönüştürmüştür (Ortega ve diğ., 2017, s. 182).

Depremin can kaybı ile bina ve yaşam alanlarına yönelik ilişkilendirmelerinin ardından, orta ve uzun vadeli etkisinin farkına varıldığı bir diğer alan da depremin çevresel etkileridir. Ekosistemin bozulması, biyoçeşitliliğin azalması, çevresel denklemin sarsılması, toprak, hava ve su kirliliği ile depremin ardından ortaya çıkan atıklar (yıkıntı atıkları, evsel atıklar, tıbbi atıklar vb.) (Choudhury, Verma ve Saha, 2016) depremin neden olduğu çevresel sorunlardan bazılarıdır. Bu sorunlar ve beraberinde getirdiği ilintili güçlüklerin daha yoğun hissedilmesi, öncesinden başlayan süreçten itibaren depremin çevresel boyutunun önemsenmesini beraberinde getirmiştir.

Deprem, doğal olduğu ölçüde toplumsal bir olaydır. Başka bir ifadeyle, depremin doğrudan birey ve toplum hayatını etkileyen belirgin sonuçları vardır. Çok daha insani olmasına karşın bu yön, depremin bilimsel yöntemlerle ele alınış sürecine en son dâhil edilen boyuttur (Tierney, 2010). Deprem sonucu ortaya çıkan “sosyal eşitsizlikler”, “salgın hastalık riski”, “yağmacılık ve bazı suçların artması”, “fırsatçılık” gibi sosyal problemler, depremin toplumsal boyuttaki sonuçlarıdır (Fırat, 2022, s. 48). Bu sonuçların her biri, depremin toplumsal yaşam ve kurallarında, etki ettiği diğer boyutlardan daha uzun erimli ve kalıcı bozulmalara neden olma potansiyelini göstermektedir. Zira genellikle beklenmedik bir anda meydana gelen deprem insanların alışkın olduğu toplumsal kuralları işlemez hâle getirir, sistemleri krize sürükler (Bozkurt, 2023, s. 93). Bu kriz ve bozulmaların sağaltılması kimi zaman bir deprem enkazının kaldırılıp, yerine yeni hanelere dönüşecek binaların inşasından çok daha fazla zaman alır ve emek ister.

Toplumsal boyutuyla da ilişkili olarak depremin olumsuz etkilediği alanlardan biri de insanların bireysel dünyaları ve bu dünyadaki psikolojik durumlarıdır. “Deprem kişilerde şok, şaşkınlık, öfke, çaresizlik, güçsüzlük, güven kaybı, kontrol kaybı, ölüm korkusu gibi hislerini ortaya çıkarır (Thapa ve diğ., 2018, s. 53).” Herkes için en güvenli yer anlamı taşıyan evleri ve iş yerleri bu anlamından uzaklaşıp korku ve güvensizlik unsuruna dönüşür (Nakajima, 2012, s. 151). Tüm bu duygu durumları içinde kendini en belirgin hissettiren ve günlük yaşamı olumsuz etkileyenlerden birisi ise aynı zamanda son dönemde depremle ilgili olarak üzerinde en fazla bilimsel çalışmanın yapıldığı (Cénat, McIntee ve Blais-Rochette, 2020, ss. 57) konulardan biri olan *kaygı*dır.

Bu çalışmada, depremi deneyimlemek durumunda kalan farklı odak gruplara yönelik olarak farklı açılardan ele alınan deprem kaygısı, 2023 Kahramanmaraş depremlerini yaşayan halk kütüphanesi çalışanlarının deprem kaygısı ölçülmeye çalışılmıştır. Özellikle son çeyrek yüzyılda deprem ve kütüphane ilişkisine farklı açılardan odaklanan ulusal ve uluslararası çalışmaların sayısında belirgin bir artış vardır (Beinhoff, 2000; Küçükcan, 2008; Akkaya, 2013; Kobayashi, 2013; Kuzucuoğlu, 2015; Roberts, 2015). Ancak, bu ilişkinin deprem kaygısı özelinde ele alınması görece yeni bir bakış açısidir. T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı olarak Hatay’da hizmet veren halk kütüphaneleri kapsamında kurgulanan bu çalışma, ulusal alan yazını açısından bir ilk olma özelliği taşımaktadır. Bu nedenle çalışmanın kavramsal arka planında deprem-kütüphane ilişkisi yalnız depremin psikolojik boyutu ile sınırlandırılmıştır. Çalışmanın çıktılarının söz konusu yakınsama bağlamında yeni araştırmalar için ufuk açıcı olması, çalışmanın özgün yanlarından biri olarak değerlendirilmektedir.

2. Kavramsal Arka Plan

Kaygı; öfke, sevgi, korku, heyecan gibi insanın doğal duygularından birisidir. Psikiyatrinin bilim tarihi içinde kendini bağımsız bir disiplin olarak kabul ettirmeye başladığı dönem olarak bilinen 18’inci yüzyılla birlikte daha çok dile getirilmeye başlanan bir kavram olan kaygı, ‘ölüme dek süren hastalık’ şeklinde ifade edilir (Kierkegaard, 2018, s. 34). Kaygıyı, “anxiety” başlığıyla “bireyin tehlikeyi, felaketi veya talihsizliği beklediğini öngördüğü tutukluluk ve somut gerginlik belirtileri ile karakterize edilen duygu” olarak tanımlayan Amerikan Psikoloji Derneği, korku ile kaygı arasındaki farka dikkati çeker. Buna göre “kaygı, geniş çapta yaygın bir tehdide odaklanan geleceğe yönelik, uzun etkili bir tepki olarak

tanımlanırken, korku açıkça tanımlanabilir ve spesifik olarak bir tehdide uygun, şimdije yönelik ve kısa ömürlü bir tepkidir (American Psychological Association, 2024).”

İnsanlar genel olarak kaygıyı, geleceğe yönelik endişe, kararsızlık, karmaşa, korku, kısaca gelecekte kötü bir şey olacaktı gibi duyumsarlar (Köknel, 1997, ss. 134-135). Söz konusu duyumsama halleri bir yandan yaşamın hemen tüm alanlarını işaret ederken, diğer yandan da bireyin günlük yaşamda kaygı duygusunun ne kadar yakınında durduğuna dikkati çekmektedir. Başka bir ifadeyle “kaygının, tıpkı diğer tüm duygular gibi insan hayatının her alanında yaşanması olasıdır. Bu yüzden kaygı, içinde bulunulan duruma göre farklı isimler kullanılarak (sınav kaygısı, gelecek kaygısı, iş kaygısı, sosyal kaygı, kütüphane kaygısı vs.) çeşitlendirilmektedir (Acartürk ve Akkaya, 2022, s. 143).” Kaygı duygusu taşıyan kişiler genelde kaygı duyduğu durum veya olayın yaşanmasını istemeyebilir. Bu nedenle bazı kişiler açısından başa çıkılması gereken bir sorun hâline dönüşebilmektedir.

Kaygı kavramı günlük yaşamda ve bilimsel ele alışıta en çok insanın psikolojik yanı ile ilişkilendirilmektedir. Bu yakınsama, doğal olarak kaygı durumunun ilk elde fiziksel belirtiler üzerinden fark edilip gözlemlenebileceği öngörüsüne neden olur. Ancak psikolojik bir durum olan kaygı sadece fiziksel belirtilerden ibaret değildir. Fiziksel belirtiler dışında kalan ve aynı zamanda insanı duyuları ile var olan bir canlıya dönüştüren bilişsel ve duygusal boyutlar da kaygıya ilişkin belirtiler ortaya koyabilir (Beck, Emery ve Greenberg, 2005, ss. 67-69). Bu yoğun etki ve tepki alanı, kaygının bireyin yaşam konforunda taşıdığı potansiyel ile çalışmanın çıkış noktalarından birini oluşturmaktadır. Çalışmanın bu bölümünün devamında, günümüzün yaygın kaygı türlerinden biri kabul edilen deprem kaygısını farklı açılardan ele alan çalışmalardan bazıları, araştırmanın odağına uygun olarak seçilmiş ve sınırlı olarak ele alınmıştır.

Deprem kaygısını konu edinen ulusal ve uluslararası önceki çalışmalara bakıldığında, bu çalışmaları;

- Deprem kaygısını ölçmek için ölçek geliştirilen,
- Deprem kaygısının bireysel ve toplumsal sonuçlarına odaklanan,
- Deprem kaygısının sonuçlarını seçili bir evreni odak alarak ortaya koyan çalışmalar olarak gruplandırılmaktadır.

Depremzedelerin ve/veya depremden dolayı etkilenen diğer insanların deprem kaygısının ne şekilde ölçülebileceğinin ve elde edilecek verilerin nasıl yorumlanması gerektiğinin bilimsel yöntemlerle ele alındığı çalışmalarda, depremin yıkıma neden olabileceği tüm yönler gözetilerek bir ölçek geliştirilmeye çalışılmıştır (Zhang ve diğ., 2012; Sole, Rucklidge ve Blampied, 2017; Cénat, McIntee ve Blais-Rochette, 2020; Bal ve Akgül, 2023; Filiz, Karagöz ve Karaşahin, 2023). Bu çalışmaların en belirgin özelliği, dünyanın farklı coğrafyalarında yaşanan ciddi derecede can ve/veya mal kaybına neden olan depremlerden sonra geliştirilmiş olmalarıdır.

Deprem kaygısını konu alan çalışmaların önemli bir bölümünde, depremin neden olduğu travmaların bireyde ve toplumda yarattığı kaygılar ile bu kaygıların bireysel ve toplumsal yaşamda normale dönme sürecine etkisi üzerinde durulmuştur (Sabuncuoğlu, Çevikaslan ve Berkem, 2003; Ehring, Razik ve Emmelkamp, 2011; Nakajima, 2012; Gerstner ve diğ., 2020; Fırat, 2022; Bozkurt, 2023). Bu çalışmalarda depremin bireyin yaşamında yarattığı kaygının yanı sıra, kaygı durumunun toplumsal boyuta da taşınabilmesi, buna bağlı olarak da normalleşmenin hem birey hem de toplum açısından daha sancılı olabileceğine değinilmiştir.

Literatürdeki ilgili araştırmaların bir bölümünde ise belirli meslek, eğitim, yaş vb. gruplara yönelik olarak depremin neden olduğu kaygının tespiti ve bu kaygının seçili grup ve sorumluluklarını yerine getirmesine etkisi analiz edilmeye çalışılmıştır (Groome ve Soureti, 2004; Karakaya ve diğ., 2004; Fan ve diğ., 2011; Sarman, 2012; Baran ve Işık, 2023; Karaaslan ve diğ., 2023; Karbeyaz, 2023). Bu kapsamda hazırlanan çalışmalarda hemşireler ve öğretmenler gibi toplumsal hizmet süreçlerinin içinde yer alan meslek mensupları, ilkokuldan üniversiteye örgün eğitimin farklı basamaklarından öğrenciler ve emekliler, evsizler, anneler gibi farklı sosyal statüden gruplar araştırmanın odak grubu olarak belirlenmiştir. Yapılan ulusal literatür taramasında, depremi deneyimlemek durumunda kalan kütüphane çalışanlarının evreni oluşturduğu ve deprem kaygısının bu seçili grup üzerinden analiz edilmesinin hedeflendiği bir araştırma tespit edilememiştir.

3. Amaç, Kapsam ve Yöntem

6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen ve dokuz saat arayla 7,8 ve 7,5 büyüklükleriyle tekrarlanan Kahramanmaraş depremleri, Türkiye tarihinin en yüksek hasara neden olan depremler listesinde üst sıralardaki yerini almıştır. Resmi rakamlara göre en az 53 bin 537 kişinin hayatını kaybettiği (2023 Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporu, 2023) depremlerde sarsıntıların şiddeti, Mercalli Şiddet Ölçeğine¹ göre, ölçeğin en yüksek değeri olan XII (afetsel) olarak saptanmıştır. 2023 Meclis Deprem Araştırma Komisyonunun raporuna göre, depremlerin Türkiye'ye toplam maliyeti 148.8 milyar dolar olmuştur ve bu rakam, Türkiye'nin 2023 gayrisafı yurt içi hasılasının %9'una karşılık gelmektedir (TBMM Deprem Araştırma Komisyonu, 2023). 11 farklı kentte can kaybına neden olan Kahramanmaraş depremlerinden en çok etkilenen illerin başında ise ölü sayısı 23 bini, yaralı sayısı ise 30 bini aşan Hatay kenti yer almaktadır (İçişleri Bakanlığı, 2023).

Bu çalışmada, Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğüne (KYGM) bağlı olarak Hatay'da hizmet veren ve 6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen depremlerden doğrudan etkilenen halk kütüphanesi çalışanlarının deprem kaygısının belirlenmesi amaçlanmıştır. Kütüphane çalışanlarının bu travmadan kaynaklanan kaygı düzeylerinin bireysel yaşamlarına ve buna bağlı olarak mesleklerinin icrasına etkisinin ortaya konulması, betimsel tarama modeliyle desenlenen araştırmanın bütünleyici hedefidir.

Araştırmanın kapsamını, Kültür ve Turizm Bakanlığı olarak Hatay ve ilçelerinde yer alan halk kütüphanesi çalışanları oluşturmaktadır. Araştırmada kaygı, deprem kaygısı ve kütüphanelerin ele alındığı kavramsal arka plan kurgusunda betimleme yönteminden yararlanılmış, Hatay'da Bakanlığa bağlı il ve ilçe halk kütüphanesi çalışanlarının deprem kaygısı ile bu kaygının düzeyinin ortaya konulması amacıyla da anket uygulanmıştır. Bu çalışma için etik kurul izni, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Araştırmalar Etik Kurulu tarafından 21.02.2024 tarihinde 2024/03-02 numaralı karar ile alınmıştır. Bu amaçla kütüphane çalışanlarının depreme ilişkin kaygı düzeylerinin tespitinde, Bal ve Akgül (2023) tarafından geliştirilen, Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı .87 olarak hesaplanarak güvenilirliği kanıtlanmış "Deprem Kaygısı Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçek Google Form üzerinden yetkili kurum ve kişilerden alınan bilgiler ışığında toplam sayısı 117 olarak belirlenen kütüphane çalışanlarıyla paylaşılmıştır. Veri toplama süreci 29.02.2024 tarihinde başlamış 15.03.2024 tarihinde sonlandırılmıştır. Çalışmada amaçlı örneklem yöntemi tercih edilmiş, tüm kitlenin listesi çıkartılarak anket ulaştırılmıştır. Yapılan ön incelemede 10 katılımcının yanıtlarının analizlere dâhil edilmemesine karar verilmiştir. Cohen, Manion ve Morrison (2007) tarafından belirlenen güven seviyelerine göre bu çalışmada yanıtları analiz edilen 107 katılımcı sayısı evren-örneklem denkliği açısından %99 güven seviyesinin üzerindedir. Veriler SPSS 20.0 bilgisayar paket programı ile analiz edilmiştir.

Çalışma kapsamında, hazırlanan deprem sırasında kentte Bakanlığa bağlı halk kütüphanelerinde hizmet veren ve hâlihazırda depremden sonra da görevlerine devam eden kütüphane çalışanlarının yanı sıra, depremin ardından gerçekleştirilen atamalardan sonra Hatay il ve ilçe halk kütüphanelerinde göreve başlayan çalışanlarla da paylaşılmıştır. Depremin yarattığı kaygının etki boyutunu daha belirgin ortaya koyabilmek adına, depremler esnasında Hatay'da görev yapan, depremin ardından farklı gerekçelerle farklı kentlere atamaları gerçekleşen kütüphane çalışanlarına da ulaşılmış ve onlarda çalışmanın evrenine dâhil edilmiştir. Çalışmada kullanılacak değişkenlerin tanımlayıcı istatistikleri verilmiş ve normal dağılıma uygunluk testleri yapılmıştır. Ayrıca demografik değişkenlere göre kaygı ölçeği puanının farklılığı t-Testi ve ANOVA testleri ile analiz edilmiştir. Ek olarak ölçeğin daha önce yapılmamış olan faktör analizi sonuçları incelenmiştir.

4. Bulgular

Çalışmada öncelikli olarak Deprem Kaygısı Ölçeği üzerinden derlenen 107 yanıtın dağılım sonuçları analiz edilmiş, ardından verilerin normallik dağılım eğrisi ortaya konulmuştur. Söz konusu analizler dikkate alınarak araştırmanın faktör analizi ile birlikte ise araştırmaya ilişkin t-Testi, betimsel istatistik ve ANOVA sonuçlarından elde edilen bulgular üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır.

¹Mercalli şiddet ölçeği, bir depremin şiddetini ölçmek için kullanılan ölçektir. Depremin yeryüzüne, insanlara, cisimlere ve yapılara olan etkisi I ile XII arasında bir ölçek ile kategorize edilir. Kategorinin basamakları; I-Aletsel, II-Zayıf, III-Hafif, IV-Orta, V-Oldukça Güçlü, VI-Güçlü, VII-Çok Güçlü, VIII-Yükü, IX-Çok Yüksek, X-Yoğun, XI-Aşırı, XII-Afetsel şeklindedir (Bkz. Modified Mercalli Intensity Scale, 2009)

Tablo 1

Normal Dağılım Sonuçları

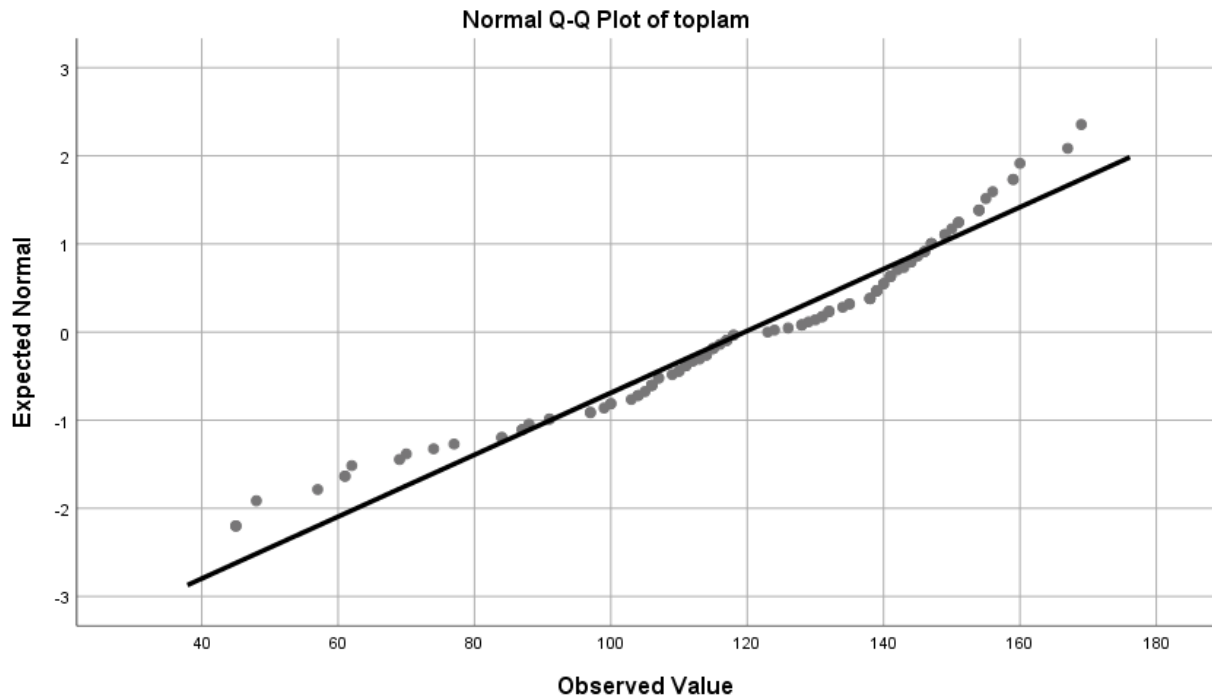
	Kolmogorov-Smirnova			Shapiro-Wilk		
	İstatistik	df	Sig.	İstatistik	Df	Sig.
Toplam	,105	107	,005	,950	107	,001
	Skewness (Çarpıklık)			Kurtosis (Basıklık)		
	-,712			,032		

* $p < 0,05$

Elde edilen verilere göre, 34 maddeden oluşan Deprem Kaygı Ölçeği'nin Cronbach's Alpha değeri 0,965 olarak saptanmıştır. Bu değere göre ölçeğin çok yüksek seviyede güvenilir olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ölçeğin toplam puan dağılımının normal dağılıp dağılmadığı, *Shapiro-Wilk* ve *Kolmogorov-Smirnov* testi ile incelenmiştir. Bu testler için " H_0 " yokluk hipotezi verilerin normal dağıldığını varsayarken alternatif hipotez (H_1) ise verilerin normal dağılmadığı şeklinde ifade edilir. Her iki test içinde "p" değeri 0,05 kritik alfa değerinden küçük olduğu için " H_0 " hipotezi reddedilmiştir. Bu noktada, verilerin normal dağıldığını varsayan H_0 Hipotezi reddedilmiştir. Diğer bir ifadeyle veriler parametrik testler bakımından normal dağılmamaktadır. Ancak verilerin çarpıklık ve basıklık değerlerinin -1 + 1 arasında yer alması birçok çalışma için yeterli görülmektedir (Hair ve diğ., 2013).

Şekil 1

Verilerin Normallik Dağılımını Gösteren Histogram Eğrisi

Şekil 1'e bakıldığında; noktaların 45 derecelik doğrunun üzerinde veya yakınında olduğu tespit edilmiştir. Verilere ilişkin bu bilgiler çerçevesinde, araştırmada elde edilen verilerin normal dağılım gösterdiği söylenebilir.

Tablo 2*Kütüphane Çalışanlarının Deprem Kaygısı*

Katılımcılar	N	Minimum Puan	Maksimum Puan	\bar{X}	ss
Kütüphane Çalışanları	107	45	169	119,63	28,47

Tablo 2’de görüldüğü üzere, Ölçekte yöneltilen sorulara verilen yanıtlar ışığında katılımcıların toplam kaygı puanının ortalamasının 119,63 olduğu tespit edilmiştir. Standart sapma 28,47 olarak tespit edilirken, en düşük puan 45, en yüksek puan ise 169 çıkmıştır. Bu bulgulara göre araştırmaya katılan deprem bölgesindeki kütüphane çalışanlarının deprem kaygısı puan ortalamasının kabul edilen ortalamadan yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3*Araştırmanın Faktör Analizi*

	İfadeler	N	Faktör Yüğü
İç Motivasyon	Şu an, deprem öncesine göre ... [Başkalarıyla konuşma isteğim azaldı.]		0,400
	Şu an, deprem öncesine göre ... [Halsiz ve yorgun hissediyorum.]		0,532
	Şu an, deprem öncesine göre ... [Baş ve vücut ağrım arttı.]		0,701
	Şu an, deprem öncesine göre ... [Titremem arttı.]		0,682
	Şu an, deprem öncesine göre ... [Sürekli sallanma hissi yaşıyorum.]		0,476
	Şu an, deprem öncesine göre ... [Baş dönmem arttı.]		0,655
	Şu an, deprem öncesine göre ... [Kalp çarpıntım arttı.]		0,768
	Şu an, deprem öncesine göre ... [Terlemem arttı.]		0,770
	Şu an, deprem öncesine göre ... [Kalp hızımda artış hissediyorum.]		0,770
	Şu an, deprem öncesine göre ... [İşe odaklanamıyorum.]		0,620
	Şu an, deprem öncesine göre ... [Yaşam sevincim azaldı.]		0,611
	Şu an, deprem öncesine göre ... [Ağlama hissim arttı.]		0,550
	Şu an, deprem öncesine göre ... [İştahım azaldı.]		0,456
Dış Dünyaya Kapanma	Şu an, deprem öncesine göre ... [Hayatımın anlamını bulmakta zorlanıyorum.]		0,523
	Şu an, deprem öncesine göre ... [Deprem haberlerini izlemek istemiyorum.]		0,718
	Şu an, deprem öncesine göre ... [Uyumakta zorluk çekiyorum.]		0,499
	Şu an, deprem öncesine göre ... [Asansöre binmeye çekiniyorum.]		0,490
	Şu an, deprem öncesine göre ... [Yalnız kalmamaya çalışıyorum.]		0,507
	Şu an, deprem öncesine göre ... [Huzursuz hissediyorum.]		0,569
	Şu an, deprem öncesine göre ... [Sürekli tekrar eden depremle ilgili düşüncelerden yoruldum.]		0,638
	Şu an, deprem öncesine göre ... [Kapalı alanlarda uzun süre kalmaya çekiniyorum.]		0,486
	Şu an, deprem öncesine göre ... [Depremin konuşulduğu yerlerden kaçınıyorum.]		0,800
	Şu an, deprem öncesine göre ... [Deprem ile ilgili haberlerden kaçınıyorum.]	107	0,790
Şu an, deprem öncesine göre ... [Köprülerden korkuyorum.]		0,647	

Geleceğe Dair Endişe	Şu an, deprem öncesine göre ... [İrkilme tepkim arttı.]	0,741
	Şu an, deprem öncesine göre ... [Sallanan şeyleri kontrol etme isteğim arttı.]	0,696
	Şu an, deprem öncesine göre ... [Sürekli o anın gözümün önüne gelmesi arttı.]	0,534
	Şu an, deprem öncesine göre ... [Sürekli sallanma hissi yaşıyorum.]	0,482
	Şu an, deprem öncesine göre ... [Karanlıktan daha çok korkuyorum.]	0,496
	Şu an, deprem öncesine göre ... [Kapalı mekânlarda bulunmaktan daha çok kaygılanıyorum.]	0,578
	Şu an, deprem öncesine göre ... [En hafif sestten etkilenmem arttı.]	0,620
	Şu an, deprem öncesine göre ... [Deprem çantasını hazırlama isteğim arttı.]	0,641
	Şu an, deprem öncesine göre ... [Kendime güvenli bir yer bulma arayışım arttı.]	0,731
	Şu an, deprem öncesine göre ... [Asansöre binmeye çekiniyorum.]	0,478
	Şu an, deprem öncesine göre ... [Yakınlarıma vakit ayırma isteğim arttı.]	0,487
Şu an, deprem öncesine göre ... [Gelecekle ilgili endişelerim arttı.]	0,493	

Deprem Kaygısı Ölçeğinin yapı geçerliliğini belirlemek için keşfedici faktör analizi uygulanmıştır. Tablo 3'te sunulan sonuçlara göre faktör sayısı üç olarak belirlendiğinde toplam değişimin %59'u açıklanmaktadır. Çalışmada bu boyutlar “iç motivasyon”, “dış dünyaya kapanma” ve “geleceğe dair endişe” şeklinde tanımlanmıştır. İç Motivasyon olarak isimlendirilen alt boyutta ölçeğin 1, 4, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 16, 18, 23 ve 34 numaralı sorulara verilen yanıtlarda katılımcılar depremin yarattığı biyolojik ve fizyolojik tahribatı ön plana çıkarmışlardır. Kütüphane çalışanlarının hissettikleri kaygının iç motivasyonlarına etkisini ortaya koyan bu yoğunluk dağılımı aynı zamanda söz konusu kaygının bireyin yaşamındaki dağılım derinliğini göstermesi açısından da dikkat çekicidir. Dış Dünyaya Kapanma alt boyutunda 7, 15, 19, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30 ve 33 numaralı maddelerde katılımcıların deprem ve neden olduğu duygusal durumun, dış dünyaya karşı olan düşün, tutum ve davranışlarının ayrıntılı dağılımı söz konusudur. Genel olarak katılımcılarda deprem ve ardından getirdiklerine karşı bir içe dönme hâli olarak yorumlanabilecek faktör analizinde bu tercih ve yönelim yalnızlık hissi ve neden olduğu kaygıya rağmen seçilmiş görünmektedir. Geleceğe Dair Endişe olarak isimlendiren üçüncü alt boyutta ise katılımcıların geleceğe ilişkin deprem odaklı duygu durumlarından oluşmaktadır. Ölçeğin 2, 3, 5, 9, 14, 17, 20, 21, 22, 24, 31 ve 32 numaralı maddeleri bu kapsamda değerlendirilmiştir. Depremin neden olduğu geleceğe dair kaygıların eriminde kısa, orta ve uzun vadede değerlendirilebilecek örneklikler söz konusudur.

Tablo 4

Araştırmaya İlişkin t-Testi Sonuçları

<i>Kütüphane Çalışanlarının Deprem Kaygısı Puanlarının Cinsiyete Göre t-Testi Sonuçları</i>						
Cinsiyet	N	\bar{X}	S. Error	sd	t	p
Erkek	42	115,1429	5.617	105	1.317	0,19
Kadın	65	122,5385				

Deprem Kaygısı Puanlarının Yakın Akraba Kaybı Durumuna Göre t-Testi Sonuçları

Kayıp	N	\bar{X}	S. Error	sd	t	p
Var	79	120.30	2.553	105	0.406	0,68
Yok	28	117.75				

Çalışma kapsamında elde edilen veriler ışığında uygulanan t-Testi sonucuna göre, araştırmaya katılan kütüphane çalışanlarının deprem kaygısı düzeylerinde (deprem kaygısı puanı) cinsiyete bağlı anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Halk kütüphanesi çalışanlarının cinsiyet dağılımında kadınların ağırlıklı grubu oluşturduğu gerçeği ile birlikte, deprem karşısında hissedilen kaygı düzeyinde kadın-erkek

farklılığını aşan bir durumun varlığı, yaşanan afetin yarattığı yıkımın ve insan üzerindeki etki boyutunun ne denli yüksek olduğunu ortaya koymaktadır.

Hatay il ve ilçe halk kütüphanesi çalışanlarının kentte meydana gelen depremde herhangi bir yakınına kaybetme durumlarının hissettikleri deprem kaygısı düzeyinde de (deprem kaygısı puanı) anlamlı bir farklılık yaratacak kadar etkili olmadığı tespit edilmiştir. Söz konusu ilişki durumunu ortaya koymak için uygulanan t-Testi sonuçlarının yakın akraba kaybetme durumunun deprem kaygısı ve düzeyi açısından ayırıcı bir etken olmaması durumu, deprem ve sonuçlarının kent, toplum ve bireyler üzerindeki etki gücünün bir göstergesidir.

Tablo 5

Araştırmaya İlişkin Betimsel İstatistik Sonuçları

<i>Deprem Kaygısı Puanlarının Yaş Grubu Değişkenine Göre Betimsel İstatistiği</i>			
Yaş Aralığı	N	X	SS
20-25	13	115,0000	30,78690
26-35	46	123,2174	29,72161
36-45	29	115,5517	24,56418
46-55	13	125,7692	24,02830
56 ve üstü	6	108,6667	28,47289
Toplam	107	119,6355	28,47289

<i>Deprem Kaygısı Puanlarının Konum Değişkenine Göre Betimsel İstatistiği</i>			
Konum	N	X	SS
Hatay İl Merkezi	18	123,5000	30,52916
Hatay İlçesi	72	121,2361	28,10668
Diğer	17	108,7647	26,85500
Toplam	107	119,6355	28,47289

<i>Deprem Kaygısı Puanlarının Eğitim Durumu Değişkenine Göre Betimsel İstatistiği</i>			
Eğitim	N	X	SS
Orta öğretim	34	117,5882	30,78776
Lisans	60	115,1111	27,75538
Lisans üstü	2	121,8033	28,12165
Diğer	11	112,3333	11,59023
Toplam	107	119,6355	28,47289

<i>Deprem Kaygısı Puanlarının Hasar Durumu Değişkenine Göre Betimsel İstatistiği</i>			
Ev Hasarı	N	X	SS
Hasarsız	25	111,5200	27,54862
Az Hasarlı	40	119,2250	28,44382
Orta Hasarlı	18	119,5000	28,09281
Ağır Hasarlı	24	128,8750	28,77848
Toplam	107	119,6355	28,47289

<i>Deprem Kaygısı Puanlarının Görev Durumu Değişkenine Göre Betimsel İstatistiği</i>			
Görev	N	X	SS
Yönetici	13	110,0769	32,53834
Kütüphaneci Memur	29	122,0714	29,90470
Diğer Memur	29	117,3448	24,94462
Geçici Çalışan	36	122,9459	28,74693
Toplam	107	119,6355	28,47289

<i>Deprem Kaygısı Puanlarının BBY Mezunlu Durumu Değişkenine Göre Betimsel İstatistiği</i>			
Mezuniyet	N	X	SS
Evet	35	121,6000	29,12266
Hayır	72	118,6806	28,30857
Toplam	107	119,6355	28,47289

Araştırmada kullanılan Deprem Kaygısı Ölçeği ile elde edilen verilerin bulgulara dönüştürülmesi aşamasında ele alınan unsurlardan biri de araştırmaya ilişkin betimsel analizi olmuştur. Bu kapsamda katılımcıların yaş durumlarının, kentteki konumlarının, eğitim düzeylerinin, yaşam alanlarının fiziksel

tahribatına ilişkin ayrıntıların, kütüphanelerdeki pozisyonlarının ve kütüphanecilik alanına ilişkin eğitim yetkinliklerinin istatistiksel analizi yapılmıştır. Gerçekleştirilen istatistik analizleri sonucunda, betimsel özelliklerin hiçbirinde kişisel deprem kaygısı ve düzeyi ile seçili ayırıcılar arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Betimsel ayırıcıların değişkenliğine ve birey üzerindeki belirleyici etkisine karşın deprem kaygısı ile ilişkilendirildiğinde anlamlı bir eğilime dönüşmemesi ancak depremin betimsel unsurları ve demografik özellikleri aşan bir etkililik gücüne sahip olması ile açıklanabilir. Bununla birlikte, yaş söz konusu olduğunda 46-55 yaş aralığındaki kütüphane çalışanları; kentin hangi bölgesinde ikamet edildiğine dikkat edildiğinde il merkezinde yaşayanların; eğitim düzeyi dikkate alındığında lisansüstü eğitime sahip olanların; fiziksel çevreyi oluşturan mekânların hasar görme durumları esas alındığında konutları ağır hasar görenlerin; kütüphanedeki pozisyonları dikkate alındığında alan mezunu kütüphane çalışanları ile geçici çalışanların deprem kaygısı ve bu kaygıyı hissetme açısından, ayırıcı düzeyde olmasa dâhi görece daha ön planda oldukları söylenebilir.

Tablo 6*Araştırmaya İlişkin ANOVA Sonuçları*

<i>Deprem Kaygısı Puanlarının Yaş Grubu Değişkenine Göre ANOVA Sonuçları</i>					
Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P
Gruplararası	2564,146	4	641,036	0,784	0,538
Gruplarıçi	83370,640	102	817,359		
Toplam	85934,785	106			

<i>Deprem Kaygısı Puanlarının Konum Değişkenine Göre ANOVA Sonuçları</i>					
Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplararası	773,355	3	257,785	0,312	0,817
Gruplarıçi	85161,430	103	826,810		
Toplam	85934,785	106			

<i>Deprem Kaygısı Puanlarının Eğitim Durumu Değişkenine Göre ANOVA Sonuçları</i>					
Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplararası	3702,445	3	1234,148	1,546	0,207
Gruplarıçi	82232,340	103	798,372		
Toplam	85934,785	106			

<i>Deprem Kaygısı Puanlarının Hasar Durumu Değişkenine Göre ANOVA Sonuçları</i>					
Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplararası	1911,561	3	637,187	0,781	0,507
Gruplarıçi	84023,224	103	815,759		
Toplam	85934,785	106			

<i>Deprem Kaygısı Puanlarının Görev Durumu Değişkenine Göre ANOVA Sonuçları</i>					
Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplararası	1911,561	3	637,187	0,781	0,507
Gruplarıçi	84023,22	103	815,759		
Toplam	85934,785	106			

Çalışmada ayrıntılı analizi yapılan değişkenlerin ANOVA sonuçlarının tamamında, deprem kaygısı ile ilgili durumlara yönelik unsurlar arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Bu durum, Kahramanmaraş depremlerinin Hatay özelinde yarattığı yıkımın kütüphane çalışanlarında neden olduğu kaygının boyutunun, kişiye özgülük unsurlarının ötesinde bir etki alanına sahip olduğunun diğer bir göstergesidir.

5. Sonuç ve Öneriler

Arasında depremin de yer aldığı doğal afetler, afetin gerçekleştiği esnada yarattıkları yıkıcı etkinin yanı sıra, sonrasında bireysel ve toplumsal düzlemde neden oldukları çok boyutlu tahribatlar nedeniyle de insanlık için büyük travmalardır. Deprem özelinde tarih boyunca yeryüzünün en ağır deneyimlerini göğüslemek durumunda kalan coğrafyalarından biri olan Anadolu, bu topraklarda yaşayan insanların deprem ve sonrasında yaşadıklarının en yakın tanığı olmuştur. 6 Şubat 2023 tarihinde dokuz saat aryla

meydana gelen Kahramanmaraş depremleri, afeti yaşayan ve yakın tanıklık edenlerin bireysel ve toplumsal dünyasında kalıcı izler bırakan yıkımın son sahnesi olmuştur.

Bu çalışmada, deprem sonrasında kendini en çok hissettiren ve günlük yaşama etki eden duygu durumlarından biri olan kaygının afeti yaşayanlarda ortaya çıkış düzeyi ve yarattığı etki, Kahramanmaraş depremlerinde en büyük yıkımın yaşandığı kent olan Hatay’da görev yapan kütüphane çalışanları üzerinden analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu amaç için geliştirilmiş ve güvenilirlik-geçerlik yetkinliği ortaya konulmuş Deprem Kaygısı Ölçeğinden yararlanılarak yürütülen ve kentte Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı olarak hizmet veren halk kütüphanelerinde görev yapan 107 kütüphane çalışanın katıldığı araştırma sürecinde elde edilen bulgular ışığında varılan sonuçlar şu şekildedir:

- Deprem, farklı yoğunluk alanları olmakla birlikte, araştırmaya katılan tüm kütüphane çalışanlarında kaygı düzeyi artışına neden olmuştur. Bu kaygı durumlarının yönelim ve yoğunluk alanları dikkate alındığında; iç motivasyon, dış dünyaya kapanma ve geleceğe dair endişe olmak üzere üç temel faktör ön plana çıkmaktadır.
- Deprem kaygısının faktörlere bağlı dağılımında katılımcıların demografik özelliklerine bağlı anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Bununla birlikte, biyolojik ve fizyolojik tahribatın ön planda olduğu içe kapanma duygu durumu, en yaygın yönelim olarak görünmektedir. Bu duygu durumu, ilgili alan çalışmalarında en tipik kaygı göstergesi olarak kabul edilmektedir.
- Çalışma kapsamında elde edilen veriler üzerinden yapılan t-Testi, betimsel istatistik analizi ve ANOVA testi sonuçlarına göre, kütüphane çalışanlarında ortaya çıkan deprem kaygısının demografik değişkenleri aşan bir etki düzeyi söz konusudur.
- Katılımcıların cinsiyet ve yaş dağılımları dikkate alındığında, kadınlar ve 20-25 yaş aralığı ile 56 yaş üstü katılımcılarda kaygı düzeyinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum, kadınların duygu hassasiyetlerinin daha yüksek olması ve böylesi bir depremi ilk kez deneyimleme olasılığı yüksek olan genç kütüphane çalışanları ile görece yaşı daha ileri olan kütüphane çalışanlarının deprem ve beraberinde getirdiklerinden daha çok etkilendiklerini ortaya koymaktadır.
- Deprem kaygısı, deprem esnasında yıkımın fazla olduğu kent merkezinde bulunanlarda kendisini daha yüksek düzeyde göstermektedir ve bu durum son derece anlaşılabilir. Diğer yandan, farklı nedenlerle Hatay’a depremden sonra gelen ve yerleşen kent sakinlerinde de deprem kaygısı görece yüksektir. Söz konusu his durumu, kentte etki düzeyi yüksek bir kaygı hissi ile yaşanmaya başladığının ifadesidir. Bu noktada kütüphane çalışanın kentte uzun erimli yaşam tercihi sorgulanır durumdadır.
- Ölçek aracılığı ile elde edilen verilere göre, anket katılımcılarının eğitim düzeyi ve kütüphane çalışanlarının bilgi ve belge yönetimi bölümü mezunu olup olmama durumları ile kaygı düzeyleri arasında da anlamlı bir ilişki yoktur. Bu durum bir kez daha deprem ve beraberinde getirdiği çok yönlü yıkımın boyutunun yüksekliğini ve bu yıkımın temel insani ayrımları aşan yanını ortaya koymaktadır. Aynı şekilde, kütüphane çalışanlarının iş yerindeki pozisyonları da deprem ve yarattığı kaygı söz konusu olduğunda anlamını yitirmiş görünmektedir.
- Araştırmaya destek veren kütüphane çalışanlarının önemli bir bölümü (%73,7) depremde en az bir yakını kaybedtiğini beyan etmiştir. Buna karşın elde edilen verilere göre, deprem odaklı kaygı duyma durumu dikkate alındığında, bu parametre anlamlı bir ayırıcı niteliğinde değildir. Depremde herhangi bir yakının kaybedilmesi durumunun dâhi deprem kaygısı ve bu kaygının düzeyinde anlamlı bir belirleyiciliğinin olmaması, Kahramanmaraş depreminin bireyi ve bireysel ayırıcıları aşarak toplumsal düzeyde etkili olduğunun en yalın göstergelerinden biridir.

Resmi rakamlara göre 53 binden fazla kişinin hayatını kaybettiği, 100 binden fazla kişinin de yaralandığı Kahramanmaraş depreminde en fazla zararı gören kent 23 binden fazla insanın hayatını kaybettiği Hatay’dır (İçişleri Bakanlığı, 2023). Neredeyse tüm kenti yok olma noktasına getiren bu felaket, Türkiye’nin tamamını bir kez daha deprem ve beraberinde getirdiği maddi-manevi güçlüklerle yüz yüze getirmiştir. Hatay’da hizmet veren Bakanlığa bağlı halk kütüphanelerinde görev yapan kütüphane çalışanları özelinde depremin neden olduğu kaygı düzeyinin analizinin yapılmasının hedeflendiği bu çalışma, depremin kütüphane çalışanlarının tamamında hemen hiçbir temel demografik ayırım ve kişisel deneyim farklılığı olmaksızın kaygıya neden olduğunu ortaya koymuştur. Bu bağlamda, araştırma sonuçları da dikkate alınarak çalışmada aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

- Hâlihazırda topyekûn bir normalleşme sürecinin işletildiği kentte toplumsal kültür kurumu olarak halk kütüphaneleri de kendi üzerlerine düşen sorumluluğu yerine getirmek durumundadır. Ancak elde edilen bulgulara göre, halk kütüphaneleri ve çalışanları duysal açıdan söz konusu katkıyı verebilecek durumda değildir. Bu noktada kütüphanelerin yönetiminde merkezi ve yerel sorumluluğu olan kurum ve kuruluşların inisiyatif olarak çalışanların deprem kaygısını aşmalarında profesyonel destek sağlanmasında yarar vardır.
- Depremden sonra Hatay il merkezi ve ilçelerinde görev yapmaya başlayan halk kütüphanesi çalışanlarının kurum uyumlaştırmasının yanı sıra depremin neden olduğu değişim ve yarattığı farklı alanlardaki endişeyi gidermeye yönelik tedbirler alınabilir. Bu konuda kültür müdürlüklerinin yereli gözeten inisiyatifinin yanı sıra, Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğünün de sorumluluk üstlenmesi beklenir.
- Kütüphanecilerin sahip olduğu deprem kaygısının aşılmasında, başta psikolog ve psikiyatristler gibi duysal durum uzmanları olmak üzere, ilgili kişi ve kurumlarla iş birliği içinde yürütülen bir sürecin planlanması, amaca ulaşmayı kolaylaştıracaktır.
- Yaygın eğitim kurumu kimliği ile kütüphanelerin kentin genelindeki eğitim sürecinin normalleşmesine katkı vermesi olağan bir beklentidir. Bu beklentinin tam olarak yerine getirilebilmesi için, okul öncesi eğitimden başlayarak tüm eğitim basamakları ile düzenli ve sürdürülebilir bir iş birliğinin işletilmesi ve bu sürece kaygı konusunda profesyonel olan paydaşların da dâhil edilmesi beklenen iyilik haline erişilmesi açısından önemli bir kolaylaştırıcı etken olacaktır.
- Araştırmada elde edilen bulguların da gösterdiği gibi, deprem kaygısı Bakanlığa bağlı Hatay halk kütüphaneleri evrenini oluşturan tüm unsurların bireysel duysal dünyalarında karşılığı olan bir gerçekliktir. Bu gerçeklik, çalışanların kütüphane kullanıcılarına yaklaşımları ve mesleki performanslarının yeterliliği açısından potansiyel sorun ve sorunlar anlamına gelmektedir. Bu durumda çalışanlardaki kütüphane kaygısının giderilmesi, süreç içerisinde kütüphane hizmetleri üzerindeki en olumlu unsur olarak görülebilir. Söz konusu kabullenme, karar vericilerin deprem kaygısının aşılması konusunda gösterilecek çaba ve yaratılacak farkındalık konusunda daha özenli olmasını sağlayacaktır.
- Çalışmanın evreninde yer alan kütüphanelerde görev yapan alan mezunu ve genç kütüphaneciler de deprem karşısında özel hayatlarına ve genel olarak yaşama yaklaşımlarına etki eden bir kaygı duygusu geliştirmiş durumdadır. Bu tablo dikkate alındığında, üniversitelerin ilgili bölümlerinde *afetler ve sonrasında normalleşme süreçleri ile bu süreçlerde kütüphaneler ve kütüphanecilerin yerini ve önemini odağa alan müfredat içeriklerine de yer verilmesi, bundan sonraki benzer durumlar için bu çalışmada Hatay özelinde analiz edilen süreçlerin daha kolay üstesinden gelinmesini kolaylaştırabilir.*

Ülkenin en önemli gerçekliklerinden biri olmasına ve ulusal çapta yaşanan pek çok acı deneyime karşın, deprem henüz Türkiye'nin yeterince önemsenen ve sürekli gündemde kalabilen bir konu başlığı değildir. Depremle ilgili sınırlı önemseme ve aksiyonlar ise daha çok yarattığı fiziksel tahribat odağında biçimlenmektedir. Oysa uzun erimli etkileri dikkate alındığında depremin birey ve hatta toplumun duysal ve psikolojik evreninde yarattığı yıkım en az fiziksel yan kadar önemli ve etkilidir. Bu çalışmada, kültür kurumu kimliği ile aralarında depremlerin de yer aldığı afetlerin ardından toplumun normalleşmesinde öncelikli sorumluluk alması beklenen kamu kurumlarından biri olan ve her geçen gün bu yanına daha çok dikkat çekilen kütüphanelerde hizmet veren kütüphane çalışanlarının depremden duysal etkilenmeleri kaygı hissi özelinde ele alınmıştır. Zira kütüphanelerin afetler sonrasında toplumsal normalleşme sürecine katkı verebilmesi için öncelikli olarak kütüphane çalışanlarının kendi dünyalarında normalleşmeyi sağlamış olmaları gerekir. Çalışma, konuya ilişkin olarak Hatay halk kütüphanelerinde görevli çalışanlar üzerinden yarattığı farkındalık ve deprem ile yarattığı duysal durumunun önemine dikkat çektiği düzeyde amacına ulaşmış olacaktır.

Etik Standartlar İle Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul izni, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Araştırmalar Etik Kurulu tarafından 21.02.2024 tarihinde 2024/03-02 numaralı karar ile alınmıştır.

Yazar Katkı Beyanı: Yazarlar makalenin analiz ve yorum süreçlerini Özgür Polat'ın, literatür taraması süreçlerini Mehmet Ali Akkaya'nın gerçekleştirdiğini, diğer tüm süreçlere eşit oranda katkıda bulduklarını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yoktur.

Kaynakça

- Acartürk, R. ve Akkaya, M. A. (2022). Lisansüstü öğrencilerde kütüphane kaygısının kütüphane kullanımına etkisi: Çankırı Karatekin Üniversitesi örneği. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(1), 141-178. <https://doi.org/10.54558/jiss.1063837>
- Akkaya, M. A. (2013). Halk kütüphanelerinde bina ve deprem gerçeği ilişkisi: İzmir örneği. 3. *Halk Kütüphaneciliği Sempozyumu: Kütüphanelerde Mekân Tasarımı Bildiriler Kitabı* içinde (ss. 143-165). H. S. Keseroğlu ve S. Arslantekin (Yay. Haz.). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- American Psychological Association. (2024). Anxiety. <https://dictionary.apa.org/anxiety>
- Bal, F. ve Akgül, Ö. (2023). Deprem kaygısı ölçeği geliştirme çalışması. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(139), 77-96. <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.68461>
- Baran, L. ve Işık, Z. (2023). Hemşirelerin deprem kaygısının stres düzeyine etkisinin incelenmesi. *ASES Uluslararası Afet Kongresi*. <https://acikerisim.artuklu.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12514/4752>
- Beck, A. T., Emery, G. ve Greenberg, R. L. (2005). *Anxiety disorders and phobias: A cognitive perspective*. Washington: Hachette Book Group.
- Beinhoff, L. A. (2000). Library earth quake preparedness planning: How to make sure that your library is ready for the "big one". *Journal of Library Administration*, 31(1), 67-83. https://doi.org/10.1300/J111v31n01_05
- Bozkurt, V. (2023). Depremin toplumsal boyutu. *Avrasya Dosyası*, 14(1), 89-111.
- Cénat, J. M., McIntee, S. E. ve Blais-Rochette, C. (2020). Symptoms of posttraumatic stress disorder, depression, anxiety and other mental health problems following the 2010 earthquake in Haiti: A systematic review and meta-analysis. *Journal of Affective Disorders*, 273, 55-85. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2020.04.046>
- Choudhury, M., Verma, S. ve Saha, P. (2016). Effects of earthquake on the surrounding environment: An overview. <https://www.researchgate.net/profile/Sajal-Verma/publication/316968651.pdf>
- Cohen, L., Manion, L. ve Morrison, K. (2007). *Research methods in education* (6. bs.). London: Routledge.
- Ehring, T., Razik, S. ve Emmelkamp P. M.G. (2011). Prevalence and predictors of posttraumatic stress disorder, anxiety, depression, and burnout in Pakistani earthquake recovery workers. *Psychiatry Research*, 185(1-2), 161-166.
- Fan, F., Zhang, Y., Yang, Y., Mo, L. ve Liu, X. (2011). Symptoms of posttraumatic stress disorder, depression, and anxiety among adolescents following the 2008 Wenchuan Earthquake in China. *Journal of Traumatic Stress*, 24(1), 44-53.
- Fırat, M. (2022). Deprem ve toplumsal etkileri. *Tezkire*, 31(80), 47-72.
- Filiz, M., Karagöz, Y. ve Kardeşahin, Y. (2023). Depreme maruz kalan bireylerin psikolojik durumlarını belirlemeye yönelik ölçek geliştirme çalışması. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 33, 236-250. <https://doi.org/10.15182/diclesosbed.1263545>
- Gerstner, R. M. F., Lara-Lara, F., Vasconez, E., Viscor, G., Jarin, J. D. ve Ortiz-Prado, E. (2020). Earthquake-related stressors associated with suicidality, depression, anxiety and post-traumatic stress in adolescents from Muisne after the earthquake 2016 in Ecuador. *BMC Psychiatry*, 20(347). <https://doi.org/10.1186/s12888-020-02759-x>

- Groome, D. ve Soureti, A. (2004). Post-traumatic stress disorder and anxiety symptoms in children exposed to the 1999 Greek Earthquake. *British Journal of Psychology*, 95, 387–397.
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., Anderson, R. E., ve Tatham, R. L. (2013). *Multivariate Data Analysis*, Pearson Education Limited.
- İçişleri Bakanlığı. (2023). 2023 Kahramanmaraş-Pazarcık'ta meydana gelen deprem hakkında bilgilendirme. <https://www.icisleri.gov.tr/kahramanmaras-pazarcikta-meydana-gelen-deprem>
- Karaarslan, İ., Çakar, S., Yavuz, B., Tatlı, M. ve Özdemir, S. (2023). 6 Şubat Kahramanmaraş Depremleri sonrası ilköğretim öğretmenlerinin durumluk kaygı düzeylerinin incelenmesi. *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi*, 10(97), 1560-1564.
- Karakaya, I., Ağaoğlu, B., Coşkun, A., Şişmanlar S. G. ve Yıldız, O. (2004). Marmara Depreminden üç buçuk yıl sonra ergenlerde TSSB, depresyon ve anksiyete belirtileri. *Turkish Journal of Psychiatry*, 15(4), 257-263.
- Karbeyaz, A. (2023). Deprem bölgesinde görev yapan öğretmenlerin deprem kaygısının belirlenmesi. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 58, 3138-3157. <https://orcid.org/0000-0002-1483-5581>
- Kierkegaard, S. (2018). Kaygı kavramı. T. Armaner (Çev.). İstanbul: İş Bankası Kültür.
- Kobayashi, N. (2013). Earthquake preparedness for libraries: Lessons of the greatest Japan Earthquake. *The Hague*, 59/60, 32-36.
- Köknel, Ö. (1997). *Kaygıdan mutluluğa kişilik*. (14.bs.). İstanbul: Altın Kitaplar.
- Kuzucuoğlu, A. H. (2015). Müze, kütüphane ve arşiv binalarında afetlere yönelik tedbirler. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1), 1-12.
- Küçükcan, B. (2008), Kütüphane binaları: Deprem ve diğer afetlere hazırlık. *Bilgi ve Belge Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 39-53.
- Modified Mercalli Intensity Scale. (2009). ABAG internet archive. <http://www.abag.ca.gov/bayarea/eqmaps/doc/mmi.html>
- Momani, N. M. (2011). Integrated frame work for earthquake consequences management. *Disaster Prevention and Management*, 20(3), 314-333. <https://doi.org/10.1108/09653561111141745>
- Nakajima, Ş. (2012). Deprem ve sonrası psikolojisi. *Okmeydanı Tıp Dergisi*, 28(2), 150-155. doi:10.5222/otd.supp2.2012.150
- Ortega, J., Vasconcelosa, G., Rodriguesb, H., Correiac, M. ve Lourenc, P. B. (2017). Traditional earthquake resistant techniques for vernacular architecture and local seismic cultures: A literature review. *Journal of Cultural Heritage*, 27, 181–196.
- Roberts, S. (2015). The library without walls: Striving for an excellent law library service post-earthquake. *Legal Information Management*, 15(4), 252-260.
- Rucker, J. D. ve Niemi, T. M. (2010). Historical earthquake catalogues and archaeological data: Achieving synthesis without circular reasoning. *Ancient earthquakes* içinde (ss. 97-106) M. Sintubin, I. S. Stewart, T. M. Niemi ve E. Altunel (Ed.). Colorado: The Geological Society of America.
- Sabuncuoğlu, O., Çevikaslan, A. ve Berkem, M. (2003). Marmara Depremi'nden etkilenen iki ayrı bölgede ergenlerde depresyon, kaygı ve davranış. *Klinik Psikiyatri*, 6, 189-197.
- Sarman, A. (2012). Elazığ ili Karakoçan ilçesinde yaşanan yıkıcı deprem sonrasında, depremi yaşayan ilköğretim çağı çocuklarda kaygı düzeyi, depresyon belirtileri ve etkileyen faktörler. [Yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi].
- Sinvhal, A. (2010). *Understanding earth quake disasters*. New York: McGraw-HillEducation.

- Sole, E. J., Rucklidge, J. J. ve Blampied, N. M. (2017). Anxiety and stress in children following an earthquake: Clinically beneficial effects of treatment with micro nutrients. *Journal of Child and Family Studies*, 26, 1422-1431.
- TBMM Deprem Araştırma Komisyonu. (2023). *Değerlendirme Raporu*. https://www.tbmm.gov.tr/MeclisArastirmasiKomisyonlari/DepremKomisyonu2023-degerlendirme_raporu
- Thapa P., Acharya, L., Bhatta, B. D., Paneru, S. B., Khattri, J. B., Chakraborty, P. K. ve Sharma, R. (2018). Anxiety, depression and post-traumatic stress disorder after earthquake. *J Nepal Health ResCounc*, 16(38), 53-57.
- Tierney, K. (2010). Societal dimensions of earthquakes and other disasters: Findings in search of theory. <https://www.cae.ca/10CCEEpdf/2010EQConf-001898.pdf>
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2023). 2023 Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri raporu. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/03/2023-Kahramanmaras-ve-Hatay-Depremleri-Raporu.pdf>
- Xu, J. ve Wei, Y. (2013). Social support as a moderator of the relationship between anxiety and depression: An empirical study with adult survivors of Wenchuan earthquake. *PLoS ONE* 8(10). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0079045>
- Yeryüzü ve deprem. (2003). N. Maktav (Der.), İstanbul: Boyut.
- Zhang, Z., Shi, Z., Wang, L. ve Liu, M. (2012). Post-traumatic stress disorder, anxiety and depression among the elderly: A survey of the hard-hit areas a year after the Wenchuan Earthquake. *Stress and Health*, 28, 61–68.

Bilgi Yönetimi Dergisi

Cilt: 7 Sayı: 1 Yıl: 2024

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/by>

*Hakemli Makaleler
Araştırma Makalesi*

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 17.10.2023

Kabul tarihi: 15.04.2024

Yayınlanma tarihi: 30.06.2024

Article Info

Date submitted: 17.10.2023

Date accepted: 15.04.2024

Date published: 30.06.2024

Anahtar Sözcükler

*Metafor, Üniversite
Kütüphane Hizmetleri,
Nitel Araştırma Yöntemleri*

Keywords

*Metaphor, University
Library Service, Qualitative
Research Methods*

DOI numarası

10.33721/by.1377249

ORCID

0000-0001-5869-0815 (1)

0000-0002-3894-5216 (2)

Metafor Araştırma Yönteminin Kütüphane Hizmetleri Bağlamında Değerlendirmesi: Gaziosmanpaşa Üniversite Kütüphanesi Örneği*

*Evaluation of Metaphor Research Method in the Context of
Library Services: Case of Gaziosmanpaşa University*

Hülya AKYÜZ

TOGÜ İslami İlimler Fakülte Kütüphanesi Öğretim Görevlisi,
hlya@live.fr

Sacit ARSLANTEKİN

Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi
Bölümü Öğretim Üyesi,
sacit.arslantekin@gmail.com

Öz

Bu çalışmanın amacı üniversite kütüphanesi hizmetinin nasıl algılandığını metafor yardımı ile ölçmektir. Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi'nde (TOGÜ) görev yapan araştırma görevlilerinin üniversite kütüphanesi hizmetleri hakkında ürettikleri metaforlar incelenerek, hizmetlerin genel anlamda değerlendirilmesi yapılmıştır. Amaç doğrultusunda eş zamanlı iki farklı veri toplama aracı kullanılarak elde edilen veriler karşılaştırılmıştır. Veri toplama araçlarından biri 5'li likert sorulardan diğeri de likert sorulara karşılık gelecek metafor sorulardan oluşmaktadır. Çalışma TOGÜ araştırma görevlileri üzerinde uygulanarak TOGÜ Kütüphanesi hizmetleri değerlendirilerek araştırma görevlilerinin kütüphane hizmetleri hakkındaki ürettikleri metaforlar incelenmiştir. Elde edilen verilerin incelenmesinde lojistik regresyon analizi kullanılmıştır. Yapılan analizlere göre araştırma görevlileri kütüphane hizmetlerine ilişkin çoğunlukla olumlu metafor kullanmıştır. En fazla olumlu metaforu kütüphanenin ödünç verme hizmetleri için en fazla olumsuz metaforu ise kütüphanenin sahip olduğu koleksiyon için kullanmışlar. Çalışmada ulaşılan sonuçlara göre, araştırma görevlilerinin metaforlarda yapılan açıklamalar ile likert sorulara verdikleri cevaplar karşılaştırıldığında metafor sorularına daha içten ve objektif cevaplar verdiği görülmüştür. Metafor yöntemi ile kütüphaneler için daha nitelikli sonuçlar elde edilebilir düşüncesini kuvvetlendirmiştir. Ayrıca personel, koleksiyon, bina, danışma hizmetleri ve ödünç verme hizmetlerinin araştırma görevlilerinin kütüphane hakkında düşüncelerini etkileyen unsurlar olduğu ve bir kısım araştırma görevlisi tarafından kütüphanenin hala mekân olarak algılandığı ulaşılan bir diğer sonuçtur. Çalışma özgün değer olarak ülkemiz ve yurt dışı alan yazında metafor ve kütüphane ilişkisine yönelik nitel ve nicel araştırma yöntemlerinin bir arada kullanıldığı ilk çalışma olması açısından kütüphanecilik literatürüne katkı sağlayacaktır.

Abstract

The aim of this study is to measure how university library services are perceived with the help of metaphors. By analyzing the metaphors produced by research assistants working at Tokat Gaziosmanpaşa University (TOGÜ) about university library services, a general evaluation of the services was made. For this purpose, two different data collection tools were used simultaneously and the data obtained were compared. One of the data collection tools consists of 5-point likert questions and the other consists of metaphor questions corresponding to likert questions. The study was applied on TOGU research assistants and TOGU Library services were evaluated and the metaphors produced by research assistants about library services were examined. Logistic regression analysis was used to analyze the data obtained. According to the analysis, research assistants

*Bu makale, "Metafor Araştırma Yönteminin Kütüphane Hizmetleri Bağlamında Değerlendirmesi: Gaziosmanpaşa Üniversite Kütüphanesi Örneği (2019)" başlıklı yüksek lisans tezinden geliştirilmiştir.

**Makalenin araştırma ve yayın süreci "Araştırma ve Yayın Etiğine" uygun şekilde yürütülmüştür.

used mostly positive metaphors about library services. They used the most positive metaphors for the lending services of the library and the most negative metaphors for the collection of the library. According to the results of the study, it was seen that the research assistants gave more sincere and objective answers to the metaphor questions when the explanations made in the metaphors and their answers to the likert questions were compared. It strengthened the idea that more qualified results can be obtained for libraries with the metaphor method. In addition, staff, collection, building, information services and lending services are the factors that affect the research assistants' thoughts about the library and some of the research assistants still perceive the library as a place. The study will contribute to the literature of librarianship in terms of being the first study in which qualitative and quantitative research methods are used together for the relationship between metaphor and library in the literature in Türkiye and abroad.

1. Giriş

Üniversite kütüphaneleri, bağlı olduğu üniversitenin eğitim, öğretim ve araştırma işlerini eksiksiz bir şekilde yerine getirebilmesi için ihtiyaç duyulan bilgiye erişim sağlayan ve vermiş olduğu bilgi hizmetleriyle üniversitenin dolayısıyla toplumun gelişmesine önemli katkılarda bulunan kurumlardır (Baysal, 1982; Sefercioğlu, 2004).

Personel, koleksiyon (derme), bina, bütçe ve kullanıcı üniversite kütüphanelerinde verilen hizmetin niteliğini etkileyen ve hizmetin değerlendirebilmesinde kullanılan kütüphane unsurlardır. Kütüphane hizmetlerinden önce bu unsurlara değinmek faydalı olacaktır. *Personel*, kütüphanenin verdiği hizmetin kalitesini değerlendirmede büyük önem arz etmektedir. Çünkü kütüphane personelinin mesleki ve entelektüel bilgi birikimi verilen hizmetin yeterlilik ve kalite seviyesinde de belirleyici olacaktır. Yetersiz sayı ve niteliksiz kütüphane personeli ile üniversitede devam eden eğitim ve araştırma çalışmalarını desteklemek imkânsızdır (Çelik ve Uçak, 1993). Kayaoğlu (1999: 2)'na göre, kütüphaneler açısından *koleksiyon (derme)*, aynı amaca hizmet etmek üzere bir araya getirilmiş farklı materyal türlerinin tümüdür. Üniversite kütüphanelerinin üniversitedeki eğitim-öğretim ve araştırma etkinliklerini destekleyecek özellikte koleksiyon oluşturmaları verilen hizmetin kalitesi açısından önemlidir. Kütüphane *binaları* kullanıcıların rahatlıkla çalışabileceği nitelikte olmalıdır. Bina istek, ihtiyaç ve koleksiyon büyümesine karşı esnek olmalı ve bina gerektiğinde eklemeler yapılabilecek bir konumda yer almalıdır. İç mimari kullanıcıları cezbedebilmelidir. Binada kullanıcıların daha kolay hizmet alabilmesini sağlayacak kullanımı kolaylaştıran işaret ve levhalar bulunmalıdır. Kütüphane binası tasarlanırken havalandırma, ışıklandırma, ses yalıtımı, ısının sağlanması, neme karşı muhafaza, gerekli altyapı ve donanım özellikleri ile kullanıcı sayısına göre yeterli malzeme (masa-sandalye gibi) temini sağlanmalıdır. Üniversite kütüphanelerinde etkin ve kaliteli bir hizmetin gerçekleşmesi sahip olunan *bütçeye* bağlıdır. Kütüphaneler bütçesini ise bağlı bulunduğu üniversiteden karşılamaktadır (Kayaoğlu, 1999: 69). Üniversite kütüphanesinin *kullanıcıları*, bağlı buldukları üniversitenin öğretim elemanları, öğrencileri, idari personeli ve diğer araştırmacılarıdır. Üniversite kütüphaneleri kullanıcıların gereksinimleri doğrultusundaki kaynakları sağlamakla yükümlüdür (Çağlar, 2006: 56). Kullanıcının kaynak ihtiyaçlarının yanı sıra bilgiye kolay erişebilmeleri için gerekli olan diğer ihtiyaçlarını da karşılamalıdır. Kullanıcıların talep ve düşünceleri de çok dikkatli belirlenmeli, talepler doğrultusunda gerekli değişiklikler yapılarak hizmete devam edilmelidir.

Üniversitenin amaç ve/veya amaçlarını gerçekleştirilebilmesi için ihtiyaç duyduğu alanda gerekli bilginin toplanması, denetim altına alınması, korunması ve hizmete sunulması gerekmektedir. Bağlı buldukları kurumların öğretim ve araştırma politikalarına uygun olarak yayınları seçme, sağlama, kataloglama ve hizmete sunma görevlerini yerine getiren üniversite kütüphane hizmetleri *teknik hizmetler*, *okuyucu hizmetleri* ve *idari hizmetler* olarak 3'e ayrılır (Çelik, 2000; TOGÜ, 2020).

Teknik hizmetler, kütüphanecilik eğitimi görmüş kişiler tarafından yürütülen, üniversitede verilen eğitim-öğretim ve araştırma faaliyetlerini destekleyen bilgi kaynaklarının tespit edilmesinden kataloglama, sınıflama, onarım, ciltleme gibi okuyucuya sunulacak duruma getirilmesine kadar geçen yapılan işlemleri kapsamaktadır. Okuyucu hizmetleri, danışma hizmetleri, ödünç-iade, kütüphaneler arası işbirliği servisi (Inter Library Loan), fotokopi hizmetleri, internet hizmetleri gibi kullanıcıların kütüphaneden ve bilgi kaynaklarından en verimli şekilde yararlanmalarını sağlayan hizmetlerin verildiği birimdir. İdari hizmetler ise, okuyucuların kütüphane hizmetlerinden yararlanma, bilgi kaynaklarına ulaşma ve okuyucular için gerekli teknik ve eğitsel ortamı hazırlama amacıyla yürütülen işlemleri içermektedir (TOGÜ, 2020).

Kütüphaneler, gelecekte günümüze bilgi kaynaklarının depolandığı ve bilginin aktarıldığı yapılardır. Taşıdığı misyon gereği kütüphanelerin toplum tarafından benimsenmesi için kütüphaneciler 19. yüzyılın sonlarında kütüphane ve kütüphanecileri tanımlarken ve kütüphaneler için yeni bir iş modeli oluşturmaya çalışırken metaforlardan yararlanmaya başlamışlardır (Giesecke, 2011, s. 55). Antik Yunan dilinde “metaphora”dan gelen *metafor* sözcüğü, meta (öte) ve pherein (taşımak, yüklenmek) sözcüklerinden türetilmiştir ve “bir yerden başka bir yere götürmek” anlamındadır (Demir, 2015, s. 15). Türk Dil Kurumu sözlüğünde ise “mecaz” olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2022).

“Mecaz”, bir anlam inceliği yaratmak, sözün etkisini artırmak veya anlamayı/anlatmayı kolaylaştırmak amacıyla bir durumu, bir olguyu, bir kavramı veya bir eylemi kendi adıyla söylemek yerine bu durumlarla ilişkisi olan başka bir kelimeyi kullanarak anlatmak; bir kelimeyi geçici olarak başka bir kelimenin yerine kullanmak (ödüncleme yapmak) biçiminde açıklanabilir (Karataş, 2018). Neticede mecaz, bir şeyi kendi adı veya özelliği ile ifade etmek yerine “bir anlam inceliği yaratmak veya dikkat çekmek için” kasıtlı olarak o şeyi, başka bir şeyin adı veya özelliği ile anlatmaktır. Bu bağlamda mecaz, farklı bir anlatma biçimi, doğrudan anlatım dışında başvurulan farklı bir anlatım yolu olarak önümüze gelmektedir. *Metafor* ise Türkçeye uyarlandığında bir anlatım biçimi veya tarz değil, böyle bir anlatım tarzının içinde anlatım aracı olarak kullanılan müstakil bir unsura tekabül etmektedir. Mecaz iki kelime arasındaki alış-veriş veya gidiş-geliş yani ödünclemeyi ifade etmektedir. Metafor ise donmuş (gelişmesini tamamlamış / stabil) veya gelişmekte-oluşmakta olan, kurgulanmış veya kurgulanmakta olan bir tasavvurun kendisidir. Bu tasavvur donmuş bir hikâye, bir aforizma, bir eşya, bir kavram, meşhur bir olay, bir eylem, bir fıkra, önemli özelliği olan bir insan veya başka bir varlık da olabilir. Şu hâlde anlatı sanatında metafor, bir eylem biçimi, bir ifade manevrası değil, bu eylemi kuran ve gerçekleştiren sanatçının kullandığı malzemelerden/unsurlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Demir ve Karakaş Yıldırım, 2019, s. 1088).

Metafor, klasik görüşte söz sanatı olarak düzyazının keyfini ve şiirin estetik değerini arttıran dekoratif, süs amaçlı bir araç olarak kullanılmaktadır (Özdemir, Aras ve Özdemir, 2016: 114). Metafora yönelik klasik yaklaşımın yanılgıları şu şekilde sıralanabilir: Metaforun kelimelere has bir nitelik ve linguistik bir fenomen olarak düşünülmesi, metaforun bir takım sanatsal ve retorik amaçlar için kullanılması, metaforun iki entite (varlık) arasındaki benzerliklere dayandırılması ve metaforun insani iletişim ile gündelik düşünmeden ayrı tutularak değerlendirilmesidir (Lakoff ve Johnson, 2015).

1980 yılında geliştirdikleri “Çağdaş Metafor Teorisi” ile Lakoff ve Johnson (2015), insanların metaforları günlük hayatlarında gelişigüzel kullanmadıklarını, aksine metaforları insanların tecrübelerini kavramlaştırdığı tutarlı sistemler olarak ifade etmişlerdir (Lakoff ve Johnson, 2015, s. 27). Metaforu, sadece bir söz figürü olarak değil aynı zamanda metaforun düşünce figürü olarak insan kavrayışının bir yansıması olduğunu savunmuşlardır. George Lakoff ve Mark Johnson, metaforun toplumsal veya kişisel hafızada oluşturulmuş bir kavram olduğunu ve her zaman benzetme unsuru olmadığına vurgu yapmışlardır. Metaforu kelimelerin değil, kavramların niteliği olarak değerlendirmişlerdir. Metaforun fonksiyonunun salt sanatsal/estetik kaygıları değil, belirli kavramları daha iyi anlamak olduğunu ve metaforun çoğunlukla benzerliğe dayanmadığını, metaforun özel bir yeteneği olmayan sıradan insanlarca gündelik hayatta büyük bir zihin faaliyeti gerektirmeksizin kullanıldığını ve metaforun linguistik bir süs, gereksiz bir dekor değil, insanî düşüncenin ve akıl yürütmenin ayrılmaz bir unsuru olduğunu savunmuşlardır (Lakoff ve Johnson, 2015, s. 12).

Metafor, bütünüyle anlamlandıramadığımız şeyleri, duyguları, estetik tecrübeleri, ahlaki pratikleri ve ruhsal bilinci kısmen kavramaya çalışmanın önemli araçlarından biri durumundadır (Lakoff ve Johnson, 2015). Metaforlar insanın dünyayı nasıl algıladığının, nesnelere, olayları, olguları, kişileri nasıl yorumladığının ve örgütlediğinin bir ifadesidir. Bunun yanında metaforlar insanlara terimleri yeni şekillerde bağlamalarına yardımcı olarak terimlerin yeni görüntülerinin geliştirilmesine olanak sağlayabilmektedir.

Metaforlar bir zıtlıklar birliği olmak gibi ilginç bir özelliğe sahiptir: Somut ile soyut, görsel ile sözel, çizgisel ile kavramsal olanı birleştirirler (Draaisma, 2007, s. 34). Beck, metafor, belli durumdaki ilişkilerin fark edilmesini kolaylaştırmak için başka bir durumdaki benzer bir dizi somut ilişkiye atıfta bulunur, ifadesini kullanmıştır. Yine Beck’e göre metaforun mahiyetinde somut bir imgeyle soyut ilişkileri anlamak veya formüle etmek vardır. O’na göre metafor bir arabulucudur (Beck, 1978).

Bir tecrübe unsurunu bir başka tecrübe unsuru açısından anlamaya çalıştığımızda metafor kullanırız. Böylece metafor, A'nın B olduğunun (veya gibi olduğunun) örtük veya açık belirtilmesiyle oluşur. "İnsan aslandır" dediğimizde, insanın aslana benzeyen özelliklerine dikkat çekmek için aslan imgesini kullanırız. Metafor belli yorumları öne çıkarırken, diğerlerini arka plana iter. Böylece, metafor insanın aslanca cesaret, güç ya da yırtıcılığına vurgu yaparken, aynı kişinin pekâlâ bir domuz, bir iblis, bir ermiş, bir baş belası veya bir münzevi de olabileceği olgusunu örter (Morgan, 1998, s. 14). Meslekler/disiplinler, metaforlardan yararlanarak kimliklerini tanıma, kimliklerinde var olan kodlara ulaşma, hitap ettiği kitlenin beklentisini ve algısını değerlendirmeye çalışmaktadırlar. Bu değerlendirmeyi yapmaya çalışan meslek/disiplinlerden biri de kütüphaneciliktir. Kütüphanelerin tarihine bakıldığında belli dönemlerde insanlar tarafından yanlış anlaşılıp algılandığı görülmektedir. Örneğin çağdaş kütüphaneciliğin kurucularından biri olan Melvil Dewey insanların kütüphaneleri müze, kütüphanecileri ise küf kokulu kitaplar arasındaki avcı kediler olarak yorumladıklarını ifade etmiştir (Nardini, 2001, s. 113). Yüz yıldan uzun bir süredir insanların kütüphaneleri kitapların depoları dışında bir şey olarak görmelerine yardımcı olacak bağlantılar aramak için kütüphaneciler tarafından metaforlar kullanılmış ve kullanılmaya da devam edilmektedir (Giesecke, 2011, s. 54). Melvil Dewey gibi öncü liderler, kütüphanecilikle ilgili yanlış anlaşılan anlamlara hayatın diğer kesimlerinde arzu edilen anlamları yerleştirerek yanlış anlamalar yerine yenilenmiş çeşitli imgeleri tercih etmişlerdir (Nardini, 2001). 1800'lerin sonlarında kütüphaneleri ve kütüphanecileri tanımlamak için sıklıkla kullanılan olumsuz terimlerin üstesinden gelinmeye çalışılarak kütüphanelerin eğitim ve okul anlamında yeniden tanımlanması amaçlanmıştır. Kütüphanelerin yerel toplum için önemini tanımlamak için dini metaforlar benimsemişlerdir. Bu çalışmalara rağmen 19. yüzyılda bile, kütüphanelerin "sadece kitaplar için depolar" veya "antik müzeler" olarak tanımlandığı görülmüştür (Larner, 1998). Kütüphaneler, kütüphaneciler tarafından bile korunan ve kullanılmaması amaçlanan tozlu baskı malzeme koleksiyonları olarak değerlendirilmiştir (Krasner-Khait, 2001).

19. yüzyılın kütüphanecileri mesleği tanımlamak için daha olumlu metaforlar denemişlerdir. Örneğin, halk kütüphanelerini halkın üniversitesi olarak tanımlamışlardır. 20. yüzyılın başlarına gelindiğinde kütüphaneciler verimliliği vurgulayarak kütüphaneciliği iş metaforları ile uyumlu hâle getirmeye çalışmışlardır (Giesecke, 2011). Danuta Nitecki'nin akademik kütüphaneleri tanımlamak için yaptığı çalışmaya bakıldığında öğretim üyelerinin kütüphaneyi bilgi elde edilen depolar olarak tanımlamış olması 20. yüzyılda da pek fazla bir şeyin değişmediğini göstermektedir.

20. Yüzyılın sonunda kütüphane ve kütüphanecilik alanında kütüphanecileri tanımlamak için bilgisayar endüstrisinden yararlanılarak çok sayıda terim üretilmiştir. Kütüphaneciler kendileri için bilgi mühendisleri, bilgi uzmanları, bilgi otobanlarında bilgi uzmanları veya bilgi gezginleri gibi metaforları kullanmışlardır. Bu imgelerin her biri, kütüphanecilerin görünürliğini geliştirmek; insanların düşüncelerini ve kütüphanecileri tarif etme biçimlerini değiştirmek için bir çabadır (Giesecke, 2011).

Bu çalışma ile kullanıcıların üniversite kütüphane hizmetleri hakkındaki gerçek düşüncelerinin öğrenilmesi ve elde edilen sonuçların üniversite kütüphanelerinin hizmet yenileme süreçlerine katkı sağlayacağı düşünülmüş; metafor kullanılarak yapılan araştırmaların en az diğer araştırma yöntemleri kadar yarar sağlayıp sağlayamayacağı test edilmeye çalışılmıştır. Alan yazın yapılan çalışmalara bakıldığı zamanda ülkemizde Demir ve Güneş'in (2016) çalışması dışında kütüphanecilik alanında metafor çalışması yapılmadığı belirlenmiş; bu çalışmada da halk kütüphanesi yöneticilerinin ideal kütüphane kavramı ve kütüphane yöneticilerinin çalıştıkları kütüphane bağlamında oluşturdukları metaforların var olan durum ile düşlenen durumun karşılaştırılmasında kullanıldığı görülmüştür. Bunun yanında yurt dışında yapılan çalışmalara bakıldığı zaman da metaforun ya kütüphanecilik açısından felsefi bir kuram olarak incelendiği (Nitecki, 1979 ve 1981) ya literatür taraması yapılarak kütüphanecilik ile ilgili kullanılan metaforların incelendiği (Nardini, 2001; Kennedy, 2007; Giesecke, 2011; Johannsen, 2015) ya metafor kullanılarak farklı disiplinlerdeki kavramların kütüphanecilik mesleğine uyarlandığı (Brown ve Marek, 2005; Ratzan, 2005; Pun ve Lau, 2018) ya da kütüphanecilik mesleği ile ilgili kavramlara kullanıcının ve personelin hangi metaforlarla yaklaştığının ölçülmesi amaçlı (Smith ve Yanchnes, 1998; Stoddart, 2013; Bordonaro, 2015; Gooding ve Terras, 2016) yapıldığı gözlenmiştir. Bu çalışma ise hem kütüphane ve kütüphane unsur ve hizmetlerinin kütüphane kullanıcıları tarafından metafor yoluyla değerlendirilmesi açısından ülkemiz alan yazın hem de nitel ve nicel

araştırma yöntemlerinin birlikte kullanıldığı bir çalışma olması açısından genel (yurtiçi ve yurt dışı) kütüphanecilik alan yazına katkı sağlaması için yapılmıştır.

2. Araştırmanın Amacı, Hipotezi ve Soruları

Çalışma, 2017-2018 eğitim-öğretim yılı bahar dönemi TOGÜ’de görev alan 156 araştırma görevlisinin katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, kütüphane hizmetleri hakkında hem nicel (5’li likert sorular) hem de nitel (metafor yöntemi) araştırma yöntemlerinden yararlanarak veri toplamak, toplanan verileri analiz etmek ve analiz sonrası sonuçların karşılaştırılmasını yapmak amaçlanmıştır.

Gerek kütüphanelerde verilen hizmetleri değerlendirmek gerek kütüphane kullanım düzeyini ölçmek amacıyla geribildirim çalışmalarında kullanılan nicel araştırma yöntemlerinde cevaplara araştırmacılar tarafından sınırlamalar getirilmekte olup örneklem grubu verilen cevaplar arasında kendine en yakın olanı seçmek durumunda bırakılmaktadır. Ancak metafor yöntemi ile grupların kendi fikirlerini daha objektif ve içten bir şekilde belirtebilmelerinin sağlanabileceği düşünülmektedir. Buradan yola çıkarak araştırmanın hipotezi aşağıdaki gibidir:

H0: Nitel verilerin (metafor) ve nicel verilerin değerlendirilmesinden elde edilen sonuçlar arasında kütüphane hizmetleri bağlamında anlamlı bir fark yoktur.

H1: Nitel verilerin (metafor) ve nicel verilerin değerlendirilmesinden elde edilen sonuçlar arasında kütüphane hizmetleri bağlamında anlamlı bir fark vardır.

Metafor yolu ile kullanıcıların kütüphane hizmetleri hakkında gerçek ve öznel düşüncelerini belirleyebilmek amacıyla da aşağıdaki araştırma sorusu oluşturulmuştur:

i.Kütüphane hizmetlerinin değerlendirilmesinde nicel yöntem yerine metafor yönteminin kullanılması ile daha nitelikli sonuçlar elde edilebilir mi?

2.1 Yöntem

Bu çalışmada karma yöntem modeli kullanılmıştır. Karma yöntem ile araştırmalarda nitel ve nicel yaklaşımlar bir arada kullanılabildiğinden, tek bir yöntemin kullanıldığı araştırmalara göre karma yöntemin kullanıldığı araştırmalar verilerin daha iyi bir şekilde analiz edilerek anlaşılmasını sağlamaktadır (Creswell ve Plano Clark, 2014). Karma yöntemler, herhangi bir çalışmada nitel ve nicel araştırmaların ve bunların verilerinin bir araya getirilmesini ya da bütünleştirilmesini gerektirmektedir. Nicel veri anketler veya psikolojik testlerde olduğu gibi genellikle kapalı uçlu cevaplardan oluşurken, nitel veri önceden belirlenmiş, cevapların olmadığı açık uçlu yapıları içermektedir. Çoklu yöntemler olarak da nitelendirilen karma yöntemde hem nicel hem de nitel verilerden birlikte yararlanılabildiğinden yürütülen araştırmada elde edilen veri grubunun eksiklerinin az olacağı ve eksiklerin telafi edilebileceği düşüncesi hâkimdir (Creswell, 2013, s.14). Karma yöntemin kullanıldığı bu araştırma yukarıdaki aşmalarda göz önüne alınarak “yakınsayan paralel deseni” ile modellenmiştir. Bu desen yakınsayan desen olarak da ifade edilmektedir. Bu desen araştırmacının araştırma sürecinin aynı olan bir aşamasında nitel ve nicel aşamaları aynı anda uygulaması ile oluşur (Creswell ve Plano Clark, 2014, s. 83).

2.2 Çalışma evreni:

Üniversitenin 2017-2018 eğitim-öğretim yılı bahar dönemi ders programı incelendiğinde az derse girdikleri tespit edilerek veri toplama sürecinde erişim kolaylığı sağlayabilmek ve akademik eğitimlerine devam ettikleri için kütüphane hizmetlerinden daha sık yararlandıkları düşünülerek çalışmanın evren grubu TOGÜ’de görev yapan araştırma görevlilerinin katılımı ile oluşturulmuştur. Çalışmaya Diş Hekimliği Fakültesi, Eğitim Fakültesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İslami İlimler Fakültesi, Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Tıp Fakültesi ve Ziraat Fakültesinde görev yapan 156 araştırma görevlisi katılmıştır. G*Power 3 program serisinde yapılan örneklem büyüklüğü belirlenmesi sonucuna göre (kitle sayısı 325 endeksli yapılan güç analizi sonucuna göre %5 hata ve %95 güç oranına göre örneklem büyüklüğünün 111 olmasının yeterli olduğu) 325 kişinin oluşturduğu evren de araştırma için 156 araştırma görevlisinin yeterli olduğu da ayrıca test edilmiştir.

Analiz aşamasında 11 katılımcının nitel veri toplama aracındaki metafor sorularını yapmamaları ya da metaforları yazarak metaforlar hakkındaki görüşlerini belirtmemeleri nedeniyle bu katılımcıların verileri değerlendirmeye alınmamış, 145 katılımcının verileri değerlendirmeye dâhil edilmiştir. Elde edilen demografik verilere bakıldığı zaman araştırmaya katılan 145 araştırma görevlisinin 81'i kadın 64'ü ise erkektir. Araştırmaya katılım oranlarına bakıldığında ise en fazla katılımın 53 araştırma görevlisiyle Tıp Fakültesinde ve en az katılımın ise 1 araştırma görevlisiyle Güzel Sanatlar Fakültesinde olduğu görülmektedir.

2.3 Verilerin Toplanması

05.03.2018-E.12146 tarih ve sayılı yazı ile Gaziosmanpaşa Üniversitesi'nden anket uygulama izni alındıktan sonra Nisan 2018-Haziran 2018 tarihleri arasında veri toplama çalışmalarına başlanmıştır. Araştırmada kullanılan veri toplama aracı iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcıların cinsiyeti, çalıştığı fakülte, kütüphaneyi hangi sıklık ve hangi amaçla kullandığı ile ilgili sorular ve kütüphane hizmetlerinin kütüphane personeli, binası, koleksiyonu, danışma hizmetleri ve ödünç verme hizmetlerini içeren çoklu değerlendirmenin yapılmasını sağlayan sorular yer almaktadır. Birinci bölüm oluşturulurken Bozkurt (2008)'ün "Hizmet Pazarlamasında Müşteri Memnuniyeti ve Kütüphane Hizmetlerinde Bir Uygulama: Muğla Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Örneği" isimli tez çalışmasında kullanılan "Kütüphane Memnuniyet Anketi"¹ ve Satoh ve arkadaşlarının (2005) "Evaluation Of The University Library Service Quality: Analysis Through Focus Group Interviews"² isimli makale çalışmalarından yararlanılmıştır.

İkinci bölümde 7 adet yarı yapılandırılmış açık uçlu soruya yer verilmiştir. Buradaki sorular da birinci bölümü oluşturan kütüphane hizmetleri ile ilgili sorulardır. Araştırma görevlilerinin kütüphane binası, personeli (kullanıcıya olan tutumu ve verdiği hizmet açısından 2 başlıkta değerlendirilmesi istenmiştir), koleksiyonu ve kütüphanede verilen danışma ve ödünç verme hizmetleri hakkındaki düşüncelerinin nicel ve nitel karşılaştırmasını yapabilmek için kendilerine belirlenen bu konular hakkında bazı ifadeler sunulmuş ve kendi düşünceleriyle ifadeleri tamamlamaları ve nedenini açıklamaları istenmiştir.

Örnek: Benim için kütüphane personelinin kullanıcılara olan davranışı/tutumu DENİZ FENERİ gibidir/benzemektedir. Çünkü yol göstericidir.

Benim için kütüphane personelinin vermiş olduğu hizmet TAM PANSİYON gibidir/benzemektedir. Çünkü kullanıcılarına her zaman eksiksiz hizmet vermektedir.

"Benim için kütüphane personelinin kullanıcılara davranışı/tutumu gibidir/benzemektedir. Çünkü"

Bu bölümde katılımcılara daha kolay çağrışım yapabilmelerine yardımcı olmak için kullanacakları metaforlar değerlendirilerek kütüphane hizmet türüne göre sınırlandırılarak verilmiştir. Bu çalışmada da metaforlarla ilgili daha önce yapılan bazı çalışmalarda da önceden seçilmiş metaforun kullanılması yoluna gidilmiştir (Carlson, 2001; Mahlios ve Maxson, 1998; Saban, 2003). Bu aşamada da metaforların sınırlandırılması yapılırken Nardini (2001)'nin "A Search For Meaning: American Library Metaphors, 1876-1926", Giesecke (2011)'nin "Finding the Right Metaphor: Restructuring, Realigning, and Repackaging Today's Research Libraries" ve Demir ve Güneş (2016)'in "Türkiye'de Halk Kütüphaneleri Yöneticilerinin İdeal Kütüphane Kavramına İlişkin Metaforik Alguları" isimli çalışmalarındaki metaforlardan yararlanılmıştır. Ayrıca katılımcılara kolaylık sağlamak için bu kaynaklardan elde edilen metaforların sayılarını arttırmak amacıyla bazı metaforlar da araştırmacı tarafından eklenmiştir. Tablo 1'de kullanılan metaforlar verilmiştir.

¹ Ölçeğin kullanım izni için yazarıyla iletişime geçilememiştir. Bu ölçek [Hizmet Pazarlamasında Müşteri Memnuniyeti ve Kütüphane Hizmetlerinde Bir Uygulama: Muğla Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Örneği], [Bilal Bozkurt], [2008],142-146, tarafından geliştirilmiştir.

² Ölçeğin kullanım izni için yazarıyla iletişime geçilememiştir. Bu ölçek [Evaluation Of The University Library Service Quality: Analysis Through Focus Group Interviews], [Satoh vdğrl], [2005], 183-193 tarafından geliştirilmiştir.

Tablo 1*Araştırmada Katılımcılara Verilen Metaforlar*

Metafor Başlıkları	Metaforlar	Toplam
Personel tutumu	Öğretmen-müdür-yönetmen-müfettiş-bekçi-navigatör-bilgi uzmanı-mühendis-gardiyan-iş adamı-müzeci-araştırma görevlisi	12
Personel hizmeti	Bilgi otoyolu-makine-güneş-gökkuşağı-köprü-pencere-anahtar-açık büfe servis-arama motoru-ağaç-antika-anneanne-memur-gözlüklü teyze	14
Kütüphane koleksiyonu	Depo-ağaç-akıllı telefon-kültür merkezi-okul-üniversite-anahtar-güneş-vinç-evren-hurdalık-kömürlük-ardiye-antikacı dükkânı	14
Kütüphane binası	Oturma odası-hastane-ev-rekreasyon merkezi-kiler-banka-iletişim merkezi-fabrika-laboratuvar-huzurevi-elçilik-kafeterya-idari büro	13
Danışma hizmetleri	Elektrik santrali-izleme kulesi-bekçi-girişimci-destekçi-makine-mekanizma-görev-elektronik erişim-internet-köprü-havuz-havza-imalathane-arama motoru-güneş-pencere-ağaç-yarış pisti-metropol	20
Ödünç verme hizmeti	Elektrik santrali-izleme kulesi-bekçi-girişimci-destekçi-makine-mekanizma-görev-elektronik erişim-internet-köprü-havuz-havza-imalathane-arama motoru-güneş-pencere-ağaç-yarış pisti-metropol	20
TOPLAM		93

Çalışmaya katılan araştırma görevlilerine toplamda 93 adet metafor verilmiştir. Bu metaforlar kütüphane hizmetlerini oluşturan unsurlara göre ayrı ayrı verilmiştir. Kiler, kültür merkezi, akıllı telefon, ağaç, güneş, arama motoru, metropol, açık büfe servis, evren, rekreasyon merkezi, köprü, gökkuşağı, havuz, ev, internet, okul, anahtar, elektronik erişim, iş adamı, girişimci, bilgi uzmanı, öğretmen, antika, depo, idari büro, oturma odası, izleme kulesi, pencere, kafeterya, navigatör, bekçi, üniversite, yönetmen, laboratuvar, fabrika, elektrik santrali, müdür, girişimci, banka, gardiyan, makine, görev ve vinç metaforları olmak üzere toplam 44 tane metafor önceki çalışmalardan yararlanılarak elde edilmiştir (Nardini, 2001; Giesecke, 2011; Demir ve Güneş, 2016). Çalışmanın amacı nitel ve nicel verilerin karşılaştırılması olduğundan ve metaforların olumlu-olumsuz anlamları dışında kavramsal bir kategorisinin yapılması amaçlanmadığından kalan müzeci, araştırma görevlisi, mühendis, müfettiş, bilgi otoyolu, anneanne, gözlüklü teyze, hurdalık, kömürlük, ardiye, antikacı dükkânı, hastane, iletişim merkezi, huzurevi, elçilik, destekçi, mekanizma, havza, imalathane ve yarış pisti olmak üzere 21 metafor da araştırmacı tarafından oluşturulmuştur. Araştırmacı tarafından oluşturulan metaforlarda referans alınan metaforlara yakın olumlu ve olumsuz metaforlar oluşturulmaya özen gösterilmiştir.

2.4 Verilerin Geçerliliği ve Güvenirliği

Geçerlik, nicel ve nitel araştırmalarda farklılık gösterir, ancak her iki yaklaşımda da verilerin, bulguların ve yorumların niteliğini kontrol etme amacına hizmet etmektedir (Creswell ve Clark, 2014, s. 224). Yapılan çalışmanın nicel verilerinin güvenilirliğini ölçmek için SPSS 22 paket programında Cronbach Alpha güvenirlik analizi yapılmıştır. Bulunan değerler Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2*Nicel Verilerin Güvenirlik Değerleri*

Güvenirlik	Cronbach's Alpha
Genel Güvenirlik	%89,5
Kütüphane Personeli	%81,5
Kütüphane Koleksiyonu	%91,5
Kütüphane Binası	%82,7
Kütüphane Danışma Hizmeti	%86,2
Kütüphane Ödünç Verme Hizmeti	%71,0

Tablodaki değerlere bakıldığı zaman genel güvenilirlik $0,81 < \alpha < 1,00$ değer aralığında olduğundan genel güvenilirlik iyi düzeyde; alt başlıklar ise $0,61 < \alpha < 0,80$ değer aralığında olduğu için alt başlıkların güvenilirliği de yeterli düzeydedir (İslamoğlu ve Alınacı, 2014, s. 283).

Nitel araştırmada ise araştırmacının ve katılımcıların açıklamalarının doğru, güvenilir ve inandırıcı olup olmadığını belirlemek için güvenilirlikten daha çok geçerliğe odaklanılır (Lincoln ve Guba, 1985). Güvenirlik nitel araştırmada sınırlı bir anlama sahiptir. Nitel geçerlik, araştırmacının katılımcı ziyaretleri esnasında elde ettiği bilgilere dayalı olan analiz süreçlerinden ve dış uzman incelemelerinden gelir. Genel olarak nitel geçerliği kontrol etme, nitel veri toplama yoluyla elde edilen bilgilerin doğru olup olmadığını değerlendirme anlamına gelir (Creswell ve Plano Clark, 2014, s. 225). Araştırmada nitel veri analizine ait sonuçların geçerliğinin sağlanması için Yıldırım ve Şimşek (2005) tarafından da vurguladığı gibi araştırmacı yansız bir tutum içerisinde bulunarak verilerin analizinde ve yorumlanmasında katılımcıların kendi anlatımlarına doğrudan yer verilmiştir.

2.5 Verilerin Analizi

Nicel verileri analiz ederken değişkenlerin sınıflaması yapabilmek için de lojistik regresyon analizinden yararlanılmıştır. Nitel verilerin analizinde ise betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır.

Lojistik regresyon analizi tahmin edilmeye çalışılan bağımlı değişkenin kategorik olduğu durumlarda kullanılmaktadır. Lojistik regresyon analizi, bağımlı değişkenin kategorik olduğu durumlarda, sürekli ya da kategorik olarak ölçülmüş bir veya birden fazla bağımsız değişken yardımıyla, bağımlı değişkeni tahmin etmeye yönelik bir tekniktir. Lojistik regresyon analizi sınıflama ve atama işlemi yapmaya yardımcı olur (Özdamar, 2002, s. 475).

Neden sonuç ilişkilerinin ortaya konulması amacıyla yapılan çoğu sosyo-ekonomik araştırmada, incelenen değişkenlerden bazıları olumlu-olumsuz, başarılı-başarısız, evet-hayır, memnun-memnun değil şeklinde iki düzeyli verilerden oluşmaktadır. Bu türde bağımlı değişkenin iki düzeyli ya da çok düzeyli kategorik verilerden oluşması durumunda; bağımlı değişken ile bağımsız değişken(ler) arasındaki neden-sonuç ilişkisinin incelenmesinde, lojistik regresyon analizi önemli bir yere sahiptir (Agresti, 1996, s. 103).

Amaçlarından birisi sınıflandırma, diğeri ise bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkileri araştırmak olan lojistik regresyon analizinde, bağımlı değişken kategorik veri oluşturmakta ve kesikli değerler almaktadır. Bağımsız değişkenlerin ise hepsinin veya bazılarının sürekli ya da kategorik değişkenler olmasına ilişkin bir zorunluluk bulunmamaktadır (Işığışık, 2003).

Araştırmanın nitel boyutunda, katılımcıların kütüphane hizmetlerine ilişkin olumlu-olumsuz düşüncelerinin metaforlar yoluyla elde edilen veriler doğrultusunda betimsel analiz yoluyla değerlendirilmesine çalışılmıştır. Betimsel analiz dört aşamadan meydana gelmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2005, s. 224):

- **Betimsel analiz için bir çerçeve oluşturma:** Araştırmanın sorularına ve araştırmanın konusuna göre veri analizi için verilerin hangi tema/kategori altında organize edileceği ve sunulacağına karar verildiği aşamadır.
- **Kategorik/tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi:** Elde edilen verilerin daha önce oluşturulan çerçeveye göre gözden geçirilerek mantıklı ve anlamlı bir şekilde bir araya getirilmeye çalışıldığı aşamadır.
- **Bulguların tanımlanması:** Verilerin tanımlanmaya çalışıldığı aşamadır.
- **Bulguların yorumlanması:** Tanımlanan bulguların neden-sonuç ilişkisi çerçevesinde yorumlandığı son aşamadır.

3. Bulgular

Bu bölümde katılımcıların nicel sorulara verdikleri cevapların lojistik regresyon analizi ile elde edilen bulgular ile ilgili metaforlara ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

3.1 Katılımcıların Kütüphane Kullanımına İlişkin Bulguları

Bu bölümde çalışmaya katılan araştırma görevlilerinin kütüphaneyi kullanma sıklığı ve kütüphaneyi kullanma amaçlarına ilişkin bilgiler yer almaktadır.

3.1.1. Kütüphaneyi Kullanma Amacı

Çalışmaya katılan araştırma görevlilerinin kütüphaneyi kullanma sıklığına ilişkin bulgular Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3

Katılımcıların Kütüphaneyi Kullanım Amacına İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları

Kütüphaneyi Kullanma Amacı (1 En Önemli 6 En Önemsiz Şeklinde Cevaplandı)	En Önemli		En Önemsiz	
	N	%	N	%
Ders Çalışmak	13	9	64	44,1
Araştırma Yapmak	8	5,5	53	30,3
Kitap Ödünç Almak	13	9	35	24,1
Cd ve Dvd'leri kullanmak	35	24,1	7	4,8
Gazete ve Dergi Okumak	45	31	7	4,8
E-Kaynak Kullanmak	51	32,5	14	9,7
TOPLAM	145	100	145	100

Çalışmaya katılan araştırma görevlilerinin kütüphaneyi kullanma amaçlarına ve bu amaçlarındaki öncelik sıralarına bakıldığında kütüphanelerin ders çalışma mekânı olmak algısından uzaklaştırıldığını söylemek mümkün olacaktır. Çünkü çalışmaya katılan araştırma görevlilerinin sadece %9'u kütüphaneyi kullanımındaki en önemli amaçlarının ders çalışmak olduğunu ifade etmişlerdir. Çalışmaya katılan araştırma görevlilerinin %35,2'si kütüphaneyi kullanmaktaki en önemli amaçlarının e-kaynaklardan yararlanmak olduğunu ifade etmiştir. Bu değere bakarak kullanıcıların kütüphaneye karşı sahip oldukları mekânsal algılamadan uzaklaştıkları ve kütüphanenin istenilen her yerde ihtiyaç duyulan bilgiye erişim imkânı tanıdığına farkına varıldığı söylenebilir. Ayrıca e-kaynak kullanım farkındalığı arttıkça kullanıcıların kütüphaneyi kaynak ödünç almak amacıyla kullanılma sıklığı da azalmaktadır. Çalışmaya katılan araştırma görevlilerinin %9'unun kütüphaneyi kullanmadaki en önemli amaçlarının kitap ödünç almak olduğunu belirtmesi bu düşüncüyü desteklemektedir. Çalışmaya katılan araştırma görevlilerinin %24,1'i kütüphaneyi kullanmadaki en önemli amacının görsel ve işitsel materyallerden (cd ve dvd) yararlanmak olduğunu belirtmiş; %31'i ise gazete ve dergi gibi süreli yayınlar okumak amacıyla kütüphaneyi tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Kütüphanelerin araştırma yapmak amacıyla kullanımına bakıldığı zaman ise çalışmaya katılan araştırma görevlilerinin %5,5'i kütüphaneyi kullanmaktaki en önemli amacının araştırma yapmak olduğunu aktarmıştır. Araştırma kütüphanesi olarak da nitelendirilen üniversite kütüphanelerinin araştırma yapmak amacı ile çok tercih edilmediği de görülmektedir.

3.1.2. Kütüphaneyi kullanma sıklığı

Çalışmaya katılan araştırma görevlilerinin Tablo 3'te verilen amaçlar doğrultusunda kütüphaneyi kullanma sıklığına ilişkin bulgular Tablo 4'de verilmiştir.

Tablo 4

Katılımcıların Kütüphaneyi Kullanım Sıklığına İlişkin Frekans Ve Yüzde Dağılımları

Kütüphaneyi Kullanma Sıklığı	Frekans	Yüzde (%)
Her gün	6	4,1
Haftada 2 Kere	23	15,9
Haftada 1 Kere	29	20,0

Ayda 2 Kere	35	24,1
Ayda 1 Kere	39	26,9
Diğer	13	9,0
TOPLAM	145	100,0

Kütüphaneyi kullanım sıklığına bakıldığı zaman çalışmaya katılan araştırma görevlilerinin %26,9'u ayda bir kere kütüphaneyi kullanmaya ihtiyaç duyduklarını belirtmişlerdir. Araştırma görevlilerinin sadece %4,1'i her gün kütüphaneyi kullanma gereksinimi duyduklarını belirtmiştir ki bu değer araştırma yapmak ve alanında uzmanlaşmaya çalışma amaçlarını benimseyen araştırma görevlileri için oldukça düşük bir değerdir. Ayrıca çalışmaya katılan araştırma görevlilerinin %9'unun kütüphaneyi kullanma sıklığına bakıldığında ise ne zaman ihtiyaç duyarlarsa o zaman kullanmayı tercih ettiklerini belirterek bu sıklığın haftada birkaç kerede yılda 1–2 kere de olabildiğini ifade etmişlerdir.

3.2. Lojistik Regresyona İlişkin Bulgular

Lojistik regresyon analizi ile personel, koleksiyon, bina, danışma hizmetleri ve ödünç verme hizmetleri hakkında likert sorularla elde edilen cevaplar ve katılımcıların kendi iradeleri ile seçip açıklamalarını yaparak düşüncelerini ifade ettikleri metaforlar kullanılarak katılımcıların kütüphane hizmetleri hakkında olumlu mu olumsuz mu görüşe/fikre/algıya sahip olduklarını tahmin etmek hedeflenmiştir. Bu amaç doğrultusunda ilgili açıklayıcı değişkenlerin etkisini göstermek amacıyla aşağıdaki lojistik regresyon analiz veri tablolarında analiz verilerinden beta katsayılarının anlamlılık değerleri verilmiştir.

3.2.1. Personel

3.2.1.1. Personel Tutumu

Çalışmaya katılan araştırma görevlilerinin, personelin tutumu hakkındaki düşüncelerine ilişkin lojistik regresyon bulguları Tablo 5'de verilmiştir.

Tablo 5

Lojistik Regresyon Modelindeki Personel Tutumu Değişkenine İlişkin Katsayılar

Personelin Tutumuna İlişkin Cevaplar	B Katsayısı Değerleri
P1	-,363
P2	-,135
P3	,006
P4	-1,727
MP2	
MP2(1)	-24,080
MP2(2)	1,238
MP2(3)	-1,987
MP2(4)	-,512
MP2(5)	-1,298
MP2(6)	-4,322
MP2(7)	-22,488
MP2(8)	-21,200
MP2(9)	1,879
MP2(10)	-22,087
MP2(11)	-3,944
Constant	8,874

Tabloda yer alan değişkenler kütüphane personeli kullanıcılarına karşı ilgili ve nazik davranmaktadır (P1), kütüphane personeli kullanıcılarına güven duygusu vermektedir (P2), kütüphane personeli kullanıcılarına onların ihtiyacını anlayarak hizmet vermektedir (P3), kütüphane personelinin verdiği hizmeti yeterli buluyorum (P4), Benim için kütüphane personelinin kullanıcılarına davranışı/tutumu gibidir/benzemektedir (MP2) ve MP2(1) den MP2(11) e kadar olan değişkenlerde personel tutumu için

kullanılan metaforları ifade etmektedir. Özellikle “navigatör-MP2(6)” ve “müzeci-MP2(11)” metaforlarının $p < 0,05$ olduğundan modeli tahmin etmede anlamlı katkılarının olduğu sonucuna varılmaktadır. Ayrıca “(MP2)” değeri de $p < 0,05$ olduğundan personel tutumu için kullanılan metaforların modeli tahmin etmede anlamlı katkısının olduğu sonucuna varılmaktadır. Bahsedilen bu üç değişken dışında kalan diğer tüm değişkenlerin beta değerlerine bakıldığı zaman modeli tahmin etmede anlamlı katkılarının olmadığı görülmektedir. Beta değerleri anlamlı çıkmayan bu değişkenlerin bazılarını Beta katsayılarına göre değerlendirmek gerekirse, özellikle “MP2(1)-öğretmen, MP2(7)-bilgi uzmanı, MP2(8)-mühendis, MP2(10)-iş adamı” metaforlarının modeli tahmin etmede en güçlü anlamsız çıkan değişkenler olduğu anlaşılmaktadır. Olumsuzdan olumluya doğru yüksek bir katsayı değeri ile modelin yönelimini arttırmaktadır, modeli yüksek derecede etkilediği için belirleyicilikleri yoktur. Beta katsayılarına göre “MP2(2)-müdür ve MP2(9)-gardiyen” metaforları modelin olumsuzdan olumsuza yönelimini arttırdığı için modeli tahmin etmede belirleyicilikleri söz konusu değildir.

3.2.1.2. Personel Hizmeti

Çalışmaya katılan araştırma görevlilerinin, personelin verdiği hizmet hakkındaki düşüncelerine ilişkin lojistik regresyon bulguları Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6

Lojistik Regresyon Modelindeki Personel Hizmeti Değişkenine İlişkin Katsayılar

Personelin Hizmetine İlişkin Cevaplar	B Katsayısı Değerleri
P1	-,083
P2	-,637
P3	,233
P4	-1,580
MPH2	
MPH2(1)	-38,504
MPH2(2)	-19,309
MPH2(3)	-38,394
MPH2(4)	-38,796
MPH2(5)	-39,193
MPH2(6)	-18,246
MPH2(7)	-19,839
MPH2(8)	-18,491
MPH2(9)	-38,171
MPH2(10)	-37,285
MPH2(11)	-17,540
MPH2(12)	-15,719
MPH2(13)	-17,521
Constant	24,583

Tabloda yer alan değişkenler kütüphane personeli kullanıcılarına karşı ilgili ve nazik davranmaktadır (P1), kütüphane personeli kullanıcılarına güven duygusu vermektedir (P2), kütüphane personeli kullanıcılarına onların ihtiyacını anlayarak hizmet vermektedir (P3), kütüphane personelinin verdiği hizmeti yeterli buluyorum (P4), Benim için kütüphane personelinin vermiş olduğu hizmet gibidir/benzemektedir (MPH2) ve MPH2(1) den MPH2(13) e kadar olan değişkenlerde personelin verdiği hizmet için kullanılan metaforları ifade etmektedir. Sadece “kütüphane personelinin verdiği hizmeti yeterli buluyorum (P4)” değişkeni $p < 0,05$ olduğundan modeli tahmin etmede anlamlı katkısının olduğu sonucuna varılmaktadır. Bahsedilen bu tek değişken dışında kalan diğer tüm değişkenlerin beta değerlerine bakıldığı zaman modeli tahmin etmede anlamlı katkılarının olmadığı görülmektedir. Beta değerleri anlamlı çıkmayan bu değişkenlerin bazılarını Beta katsayılarına göre değerlendirmek gerekirse, özellikle “MPH2(1)-bilgi otoyolu, MPH2(3)-güneş, MPH2(4)-gökkuşağı, MPH2(5)-köprü, MPH2(9)-arama motoru ve MPH2(10)-ağaç” metaforlarının modeli tahmin etmede en güçlü anlamsız

çıkan değişkenler olduğu gözlenmektedir. Olumsuzdan olumluya doğru yüksek bir katsayı değeri ile modelin yönelimini arttırmaktadır, modeli yüksek derecede etkilediği için belirleyicilikleri yoktur.

3.2.1.3. Koleksiyon

Çalışmaya katılan araştırma görevlilerinin, kütüphane koleksiyonu hakkındaki düşüncelerine ilişkin lojistik regresyon bulguları Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7

Lojistik Regresyon Modelindeki Koleksiyon Değişkenine İlişkin Katsayılar

Kütüphane Koleksiyonuna İlişkin Cevaplar	B Katsayısı Değerleri
K1	-,161
K2	,630
K3	-,838
K4	,826
K5	-,140
MK2	
MK2(1)	1,801
MK2(2)	-,569
MK2(3)	-19,553
MK2(4)	-19,672
MK2(5)	-19,631
MK2(6)	-19,646
MK2(7)	-19,737
MK2(8)	-19,859
MK2(9)	22,861
MK2(10)	-19,699
MK2(11)	23,210
MK2(12)	22,200
MK2(13)	3,700
Constant	-2,450

Tabloda yer alan değişkenler, kütüphanedeki kitap koleksiyonu yeterlidir (K1), kütüphanedeki dergi koleksiyonu yeterlidir (K2), kütüphanedeki veri tabanı koleksiyonu yeterlidir (K3), kütüphanedeki e-kaynak koleksiyonu yeterlidir(K4), aradığım her türlü kaynağı kütüphanede kolaylıkla buluyorum (K5), Benim için kütüphane koleksiyonu gibidir/benzemektedir (MK2) ve MK2(1) den MK2(13) e kadar olan değişkenlerde koleksiyon için kullanılan metaforları ifade etmektedir. Özellikle “depo-MK2(1)” ve “ardiye(13)” değişkenlerinin $p < 0,05$ olduğundan modeli tahmin etmede anlamlı katkılarının olduğu sonucuna varılmaktadır. Bahsedilen bu iki değişken dışında kalan diğer tüm değişkenlerin beta değerlerine bakıldığı zaman modeli tahmin etmede anlamlı katkılarının olmadığı görülmektedir. Beta değerleri anlamlı çıkmayan bu değişkenlerin bazılarını Beta katsayılarına göre değerlendirmek gerekirse, özellikle “MK2(3)-akıllı telefon, MK2(4)-kültür merkezi, MK2(5)-okul, MK2(6)-üniversite, MK2(7)-anahtar, MK2(8)-güneş ve MK2(10)-evren” metaforlarının modeli tahmin etmede en güçlü anlamsız çıkan değişkenler olduğu gözlenmektedir. Olumsuzdan olumluya doğru yüksek bir katsayı değeri ile modelin yönelimini arttırmaktadır, modeli yüksek derecede etkilediği için belirleyicilikleri yoktur. Beta katsayılarına göre “MK2(9)-vinç, MK2(11)-hurdalık ve MK2(12)-kömürlük” metaforları modelin olumludan olumsuza yönelimini arttırdığı için modeli tahmin etmede belirleyicilikleri yoktur.

3.2.1.4 Bina

Çalışmaya katılan araştırma görevlilerinin, kütüphane binası hakkındaki düşüncelerine ilişkin lojistik regresyon bulguları Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8*Lojistik Regresyon Modelindeki Bina Değişkenine İlişkin Katsayılar*

Kütüphane Binasına İlişkin Cevaplar	B Katsayısı Değerleri
MB2	
MB2(1)	-22,755
MB2(2)	-,281
MB2(3)	-20,311
MB2(4)	-21,048
MB2(5)	1,892
MB2(6)	-1,702
MB2(7)	-20,690
MB2(8)	-,917
MB2(9)	-21,574
MB2(10)	-,696
MB2(11)	-19,869
MB2(12)	-2,263
B1	-,576
B2	,348
B3	-,518
B4	-,101
B5	-1,284
Constant	7,180

Tabloda yer alan değişkenler, kütüphane binası kolay ulaşılabilir ve merkezi bir yerdedir (B1), kütüphanenin fiziksel koşulları (aydınlatma, ısıtma, soğutma, havalandırma) ve malzeme sayısı (masa ve sandalye) yeterlidir (B2), kütüphane binasının kullanımını kolaylaştıran yönlendirici işaret ve tabelalar yeterlidir (B3), kütüphane çalışmaya imkan veren cazip bir yerdir (B4), ihtiyaç duyduğum her zaman kütüphanede rahat çalışma ve araştırma ortamı buluyorum (B5), Benim için kütüphane binası gibidir/benzemektedir (MB2) ve MB2(1) den MB2(12) e kadar olan değişkenlerde bina için kullanılan metaforları ifade etmektedir. Sadece “ihtiyaç duyduğum her zaman kütüphanede rahat çalışma ve araştırma ortamı buluyorum (B5)” değişkeninin $p < 0,05$ olduğundan modeli tahmin etmede anlamlı katkısının olduğu sonucuna varılmaktadır. Bahsedilen bu tek değişken dışında kalan diğer tüm değişkenlerin beta değerlerine bakıldığı zaman modeli tahmin etmede anlamlı katkılarının olmadığı görülmektedir. Beta değerleri anlamlı çıkmayan bu değişkenlerin bazılarını Beta katsayılarına göre değerlendirmek gerekirse, özellikle “MB2(1)-oturma odası, MB2(3)-ev, MB2(4)-rekreasyon merkezi, MB2(7)-iletişim merkezi ve MB2(9)-laboratuvar” metaforlarının modeli tahmin etmede en güçlü anlamsız çıkan değişkenler olduğu gözlenmektedir. Olumsuzdan olumluya doğru yüksek bir katsayı değeri ile modelin yönelimini arttırmaktadır, modeli yüksek derecede etkilediği için belirleyicilikleri yoktur.

3.2.2.5. Danışma Hizmetleri

Çalışmaya katılan araştırma görevlilerinin, kütüphane danışma hizmetleri hakkındaki düşüncelerine ilişkin lojistik regresyon bulguları Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9*Lojistik Regresyon Modelindeki Danışma Hizmetleri Değişkenine İlişki Katsayılar*

Danışma Hizmetlerine İlişkin Cevaplar	B Katsayısı Değerleri
DH1	-3,249
DH2	2,886
DH3	1,543
DH4	4,482

DH5	-5,691
DH6	,916
MDH2	
MDH2(1)	-23,954
MDH2(2)	1,344
MDH2(3)	,867
MDH2(4)	-23,159
MDH2(5)	-4,155
MDH2(6)	-20,002
MDH2(7)	-19,179
MDH2(8)	6,929
MDH2(9)	-23,159
MDH2(10)	-21,332
MDH2(11)	-24,285
MDH2(12)	7,504
MDH2(13)	-13,015
MDH2(14)	-24,228
MDH2(15)	-21,957
MDH2(16)	-19,246
MDH2(17)	-23,062
MDH2(18)	-26,374
Constant	-3,482

Tabloda yer alan değişkenler, kütüphane kullanımı ile ilgili verilen kullanıcı eğitimlerini yeterli buluyorum /DH1), kaynak alımında kullanıcılardan gelen isteklere önem verilmektedir (DH2), basılı ve e-kaynak kullanımı konusunda yapılan bilgilendirmeleri yeteli buluyorum (DH3), kullanıcının bilgi ihtiyacına yönelik kaynaklar belirlenmektedir (DH4), aradığım konu ile ilgili kaynağa yönlendiriliyorum (DH5), kütüphanenin vermiş olduğu danışma hizmetini yeterli buluyorum (DH6), Benim için kütüphanenin vermiş olduğu danışma hizmetleri gibidir/benzemektedir MDH2) ve MDH2(1) den MDH2(18) e kadar olan değişkenlerde danışma hizmetleri için kullanılan metaforları ifade etmektedir. Değişkenlerden hiç birisi $p < 0,05$ olmadığından modeli tahmin etmede anlamlı katkılarının olduğu sonucuna varılmaktadır. Tüm değişkenlerin beta değerlerine bakıldığı zaman modeli tahmin etmede anlamlı katkılarının olmadığı görülmektedir. Beta değerleri anlamlı çıkmayan bu değişkenlerin bazılarını Beta katsayılarına göre değerlendirmek gerekirse, özellikle “MDH2(1)-elektrik santrali, MDH2(4)-girişimci, MDH2(9)-elektronik erişim, MDH2(10)-internet, MDH2(11)-köprü, MDH2(14)-imalathane, MDH2(15)-arama motoru, MDH2(17)-pencere ve MDH2(18)-ağaç” metaforlarının modeli tahmin etmede en güçlü anlamsız çıkan değişkenler olduğu gözlenmektedir. Olumsuzdan olumluya doğru yüksek bir katsayı değeri ile modelin yönelimini arttırmaktadır, modeli yüksek derecede etkilediği için belirleyicilikleri yoktur. Beta katsayılarına göre “MDH2(8)-görev ve MDH2(12)-havuz” metaforları modelin olumsuzdan olumsuza yönelimini arttırdığı için modeli tahmin etmede belirleyicilikleri söz konusu değildir.

3.2.2.6. Ödünç Verme Hizmetleri

Çalışmaya katılan araştırma görevlilerinin, kütüphane ödünç verme hizmetleri hakkındaki düşüncelerine ilişkin lojistik regresyon bulguları Tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 10

Lojistik Regresyon Modelindeki Ödünç Verme Hizmetine Değişkenine İlişkin Katsayılar

Ödünç Verme Hizmetine İlişkin Cevaplar	B Katsayısı Değerleri
ÖVH1	,597
ÖVH2	-2,288
ÖVH3	-1,620

ÖVH4	2,363
ÖVH5	-,987
MÖVH2	
MÖVH2(1)	-20,181
MÖVH2(2)	-4,209
MÖVH2(3)	-1,882
MÖVH2(4)	-18,249
MÖVH2(5)	-21,692
MÖVH2(6)	-23,467
MÖVH2(7)	-21,941
MÖVH2(8)	-1,588
MÖVH2(9)	-18,499
MÖVH2(10)	-20,821
MÖVH2(11)	-21,287
MÖVH2(12)	-1,052
MÖVH2(13)	-16,629
MÖVH2(14)	-1,060
MÖVH2(15)	-4,218
MÖVH2(16)	-18,248
MÖVH2(17)	-19,800
MÖVH2(18)	-20,565
MÖVH2(19)	-2,116
Constant	5,532

Tabloda yer alan değişkenler, kaynakları ödünç verme süresi yeterlidir (ÖVH1), ödünç verilen kaynak sayısı yeterlidir (ÖVH2), kütüphanede olmayan kaynaklara başka kütüphanelerden erişilmesi konusundaki aldığım hizmeti yeterli buluyorum (ÖVH3), kitap ve dergilerin tekrardan rafa yerleştirilme hızını yeterli buluyorum (ÖVH4), kütüphanenin vermiş olduğu ödünç verme hizmetini yeterli buluyorum (ÖVH5), benim için kütüphanenin vermiş olduğu ödünç verme hizmeti gibidir/benzemektedir (MÖVH2) ve MÖVH2(1) den MÖVH2(19) e kadar olan değişkenlerde ödünç verme hizmeti için kullanılan metaforları ifade etmektedir. Sadece “ödünç verilen kaynak sayısı yeterlidir (ÖVH2)” değişkeninin $p < 0,05$ olduğundan modeli tahmin etmede anlamlı katkısının olduğu sonucuna varılmaktadır. Bahsedilen bu tek değişken dışında kalan diğer tüm değişkenlerin beta değerlerine bakıldığı zaman modeli tahmin etmede anlamlı katkılarının olmadığı görülmektedir. Beta değerleri anlamlı çıkmayan bu değişkenlerin bazılarını Beta katsayılarına göre değerlendirmek gerekirse, özellikle “MÖVHP2(1)-elektrik santrali, MÖVH2(5)-destekçi, MÖVH2(6)-makine, MÖVH2(7)-mekanizma, ÖVH2(11)-köprü ve MÖVH2(18)-ağaç” metaforlarının modeli tahmin etmede en güçlü anlamsız çıkan değişkenler olduğu gözlenmektedir. Olumsuzdan olumluya doğru yüksek bir katsayı değeri ile modelin yönelimini arttırmaktadır, modeli yüksek derecede etkilediği için belirleyicilikleri yoktur. Beta katsayılarına göre “ÖVH4-kitap ve dergilerin tekrardan rafa yerleştirilme hızını yeterli buluyorum” sorusu modelin olumsuzdan olumsuza yönelimini arttırdığı için modeli tahmin etmede belirleyiciliği mevcut değildir.

4. Metaforlara İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan araştırma görevlilerinin kütüphane ve kütüphane hizmetleri hakkında kullandıkları metaforlar içerdikleri anlama göre olumlu ve olumsuz olmak üzere iki kategoride değerlendirilerek Tablo 11’de değerlere ilişkin bulgular verilmiştir. Değerlendirmeler kütüphanenin 5 unsuruna göre ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Ayrıca araştırmaya katılan araştırma görevlilerinin kütüphane hakkında kendi öznel düşüncelerini öğrenebilmek adına son bir metafor sorusu daha sorularak konuyla ilgili metaforu kendilerinin belirlenmesi istenmiştir. Araştırmaya katılan araştırma görevlilerinin oluşturdukları metaforlara Tablo 11’de yer verilmiştir.

Tablo 11*Kütüphane Hizmetline İlişkin Olumlu ve Olumsuz Metaforların Yüzde ve Frekans Dağılımları*

Metafor Başlıkları	Olumlu		Olumsuz	
	N	(%)	N	%
Kütüphane Personelinin Tutumu	118	81,4	27	18,6
Kütüphane Personelinin Verdiği Hizmet	112	77,2	33	22,8
Kütüphane Koleksiyonu	102	70,3	43	29,7
Kütüphane Binası	117	80,7	28	19,3
Kütüphanede Verilen Danışma Hiz.	134	92,4	11	7,6
Kütüphanede Verilen Ödünç Verme Hiz.	136	93,8	9	6,2

Çalışmaya katılan araştırma görevlilerinin kütüphane hizmetlerine ilişkin kullandıkları metaforlara bakıldığında çoğunlukla olumlu metafor kullandıkları, en fazla olumlu metaforu da kütüphanenin ödünç verme hizmetleri için kullandıkları görülmektedir. En fazla olumsuz metaforu ise kütüphanenin sahip olduğu koleksiyon için kullandıkları gözlenmektedir.

4.1. Personel

Kütüphane hizmetinin değerlendirilmesinde önemli unsurlardan olan personele ilişkin metaforları analiz etmek için katılımcılara personel ile ilgili “Benim için kütüphane personelinin kullanıcılar davranışı/tutumu gibidir/benzemektedir. Çünkü” ve “Benim için kütüphane personelinin vermiş olduğu hizmet.....gibidir/benzemektedir. Çünkü” olmak üzere iki adet soru sorulmuştur. Sorulara ilişkin bulgular Tablo 12 ve Tablo 13’de verilmiştir.

4.1.1. Personelin kullanıcılar davranışı/tutumu

Çalışmaya katılan araştırma görevlilerinin, personelin davranışı/tutumu hakkında kullandıkları metaforlara ilişkin bulgular Tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 12*Benim İçin Kütüphane Personelinin Kullanıcılara Davranışı/Tutumu*

Personelin Tutumuna İlişkin Kullanılan Metaforları	Kullanılan Olumlu Metaforlar		Kullanılan Olumsuz Metaforlar		Tüm Metaforlar	
	N	%	N	%	N	%
Öğretmen	23	15,9	0	0	23	15,9
Müdür	1	0,7	7	4,8	8	5,5
Yönetmen	9	6,2	3	2,1	12	8,3
Müfettiş	3	2,05	3	2,05	6	4,1
Bekçi	4	2,8	5	3,4	9	6,2
Navigatör	39	27	1	0,6	40	27,6
Bilgi Uzmanı	13	9	0	0	13	9
Mühendis	9	6,2	0	0	9	6,2
Gardiyan	1	0,7	6	4,1	7	4,8
İş Adamı	3	2,1	0	0	3	2,1
Müzeci	12	8,2	1	0,8	12	9

Araştırma Görevlisi	1	0,7	1	0,7	2	1,4
Toplam	118	81,45	27	18,55	145	100

Personelin tutumu ile ilgili katılımcılar 118 adet olumlu, 27 adet de olumsuz metafor kullanmıştır. Genel olarak personelin tutumundan memnun olduğu görülmektedir. En çok kullanılan metafor navigatör metaforu olup en fazla olumlu anlamda da aynı metaforun kullanıldığı gözlenmektedir. En az kullanılan metafor araştırma görevlisi metaforu olmuştur. En fazla olumsuz anlamda kullanılan metafor müdür metaforudur. Öğretmen, bilgi uzmanı, mühendis ve iş adamı metaforlarının ise hep olumlu anlamda kullanıldığı anlaşılmaktadır.

4.1.2. Personelin Vermiş Olduğu Hizmet

Çalışmaya katılan araştırma görevlilerinin, personelin vermiş olduğu hizmet hakkında kullandıkları metaforlara ilişkin bulgular Tablo 13’de verilmiştir.

Tablo 13

Benim İçin Kütüphane Personelinin Vermiş Olduğu Hizmet

Verilen hizmete İlişkin Kullanılan Metaforları	Kullanılan Olumlu Metaforlar		Kullanılan Olumsuz Metaforlar		Tüm Metaforlar	
	N	%	N	%	N	%
Bilgi Otoyolu	11	7,6	0	0	11	7,6
Makine	6	4,1	1	0,7	7	4,8
Güneş	15	10,3	0	0	15	10,3
Gökkuşluğu	5	3,4	0	0	5	3,4
Köprü	15	10,3	0	0	15	10,3
Pencere	4	2,7	1	0,7	5	3,4
Anahtar	15	10,3	1	0,7	16	11
Açık Büfe Servis	14	9,6	7	4,9	21	14,5
Arama Motoru	11	7,6	0	0	11	7,6
Ağaç	1	0,7	0	0	1	0,7
Anneanne	4	2,7	1	0,7	5	3,4
Memur	6	4,1	15	10,4	21	14,5
Gözlüklü Teyze	5	3,4	4	2,8	9	6,2
Antika	0	0	3	2,1	3	2,1
Toplam	112	77	33	23	145	100

Personelin vermiş olduğu hizmetle ilgili katılımcılar 112 adet olumlu, 33 adet de olumsuz metafor kullanmıştır. Genel olarak personelin vermiş olduğu hizmetten memnun olduğu görülmektedir. En fazla kullanılan metaforlar açık büfe ve memur metaforları olmuştur. En az kullanılan metafor ağaç metaforudur. En fazla olumlu anlamda kullanılan metaforlar güneş, köprü ve anahtar metaforları olmuştur. En fazla olumsuz anlamda kullanılan memur metaforu olmuştur. Antika metaforu hep olumsuz anlamda tercih edilmiştir. Bilgi otoyolu, güneş, gökkuşluğu, köprü, arama motoru ve ağaç metaforları hep olumlu anlamda benimsenmiştir.

4.2. Koleksiyon

Kütüphane hizmetinin değerlendirilmesinde önemli unsurlardan olan koleksiyona ilişkin metaforları analiz etmek için katılımcılara kütüphane koleksiyonu ile ilgili “Benim için kütüphane koleksiyonu gibidir/benzemektedir. Çünkü” sorusu sorulmuştur. Soruya ilişkin bulgular Tablo 14’de verilmiştir.

Tablo 14*Benim İçin Kütüphane Koleksiyonu*

Koleksiyon İçin Kullanılan Metaforları	Kullanılan Olumlu Metaforlar		Kullanılan Olumsuz Metaforlar		Tüm Metaforlar	
	N	%	N	%	N	%
Depo	13	9	19	13,1	32	22,1
Ağaç	9	6,2	1	0,7	10	6,9
Akıllı Telefon	10	6,9	0	0	10	6,9
Kültür Merkezi	13	9	0	0	13	9,0
Okul	3	2,1	0	0	3	2,1
Üniversite	8	5,5	0	0	8	5,5
Anahtar	3	2,1	0	0	3	2,1
Güneş	6	4,1	0	0	6	4,1
Vinç	0	0	1	0,7	1	,7
Evren	15	10,3	0	0	15	10,3
Hurdalık	0	0	7	4,8	7	4,8
Kömürlük	0	0	1	0,7	1	,7
Ardıye	1	0,7	9	6,2	10	6,9
Antikacı Dükkânı	21	14,5	5	3,4	26	17,9
Toplam	102	70,4	43	29,6	145	100,0

Kütüphane koleksiyonuyla ilgili katılımcılar 102 adet olumlu, 43 adet de olumsuz metafor kullanmıştır. Genel olarak kütüphanenin sahip olduğu kaynaklardan memnun olduğu görülmektedir. En fazla kullanılan metafor depo metaforu olmuştur. En az kullanılan metaforlar kömürlük ve vinç metaforlarıdır. En fazla olumlu anlamda kullanılan metafor antikacı dükkanı metaforudur. En fazla olumsuz anlamda kullanılan depo metaforu olmuştur. Ardıye (1 kere olumlu kullanılmış), vinç, kömürlük ve hurdalık metaforları hep olumsuz anlamda kullanılmıştır. Akıllı telefon, kültür merkezi, okul, üniversite, anahtar, güneş, evren metaforları hep olumlu anlamda kullanılmıştır.

4.3. Bina

Kütüphane hizmetinin değerlendirilmesinde önemli unsurlardan olan binaya ilişkin metaforları analiz etmek için katılımcılara kütüphane binası ile ilgili “Benim için kütüphane binası gibidir/benzemektedir. Çünkü” sorusu sorulmuştur. Soruya ilişkin bulgular Tablo 15’de verilmiştir.

Tablo 15*Benim İçin Kütüphane Binası*

Bina İçin Kullanılan Metaforları	Kullanılan Olumlu Metaforlar		Kullanılan Olumsuz Metaforlar		Tüm Metaforlar	
	N	%	N	%	N	%
Oturma Odası	14	9,7	0	0	14	9,7
Hastane	10	7	3	2	13	9,0
Ev	24	16,6	0	0	24	16,6
Rekreasyon Merkezi	2	1,4	0	0	2	1,4
Kiler	1	0,7	5	3,4	6	4,1
Banka	12	8,2	3	2,1	15	10,3
İletişim Merkezi	6	4,1	0	0	6	4,1
Fabrika	11	7,6	3	2,1	14	9,7

Laboratuvar	7	4,8	0	0	7	4,8
Huzurevi	14	9,6	7	4,9	21	14,5
Elçilik	2	1,4	0	0	2	1,4
Kafeterya	11	7,6	1	0,7	12	8,3
İdari Büro	3	2,1	6	4,1	9	6,2
Toplam	117	80,7	28	19,3	145	100,0

Kütüphane binası ile ilgili katılımcılar 117 adet olumlu, 28 adet olumsuz metafor kullanmıştır. Genel olarak kütüphanenin hizmet verdiği binadan memnun olduğu görülmektedir. En fazla kullanılan metafor ev metaforu olmuştur. En az kullanılan metaforlar elçilik ve rekreasyon merkezi metaforlarıdır. En fazla olumlu anlamda kullanılan metafor ev metaforu olmuştur. Huzurevi metaforu, olumsuz anlamda en fazla kullanılan metafor olarak tercih edilmiştir. Oturma odası, ev, rekreasyon merkezi, iletişim merkezi, laboratuvar, elçilik metaforları hep olumlu anlamda benimsenmiştir.

4.4. Danışma Hizmetleri

Kütüphane hizmetinin değerlendirilmesinde önemli unsurlardan olan danışma hizmetlerine ilişkin metaforları analiz etmek için katılımcılara danışma hizmetleri ile ilgili “Benim için kütüphanenin vermiş olduğu danışma hizmeti gibidir/benzemektedir. Çünkü” sorusu sorulmuştur. Soruya ilişkin bulgular Tablo 16’da verilmiştir.

Tablo 16

Benim İçin Kütüphanenin Vermiş Olduğu Danışma Hizmetleri

Danışma Hizmetleri İçin Kullanılan Metaforları	Kullanılan Olumlu Metaforlar		Kullanılan Olumsuz Metaforlar		Tüm Metaforlar	
	N	%	N	%	N	%
Elektrik Santrali	2	1,4	0	0	2	1,4
İzleme Kulesi	5	3,4	3	2	8	5,5
Bekçi	1	0,7	3	2,1	4	2,8
Girişimci	3	2,1	0	0	3	2,1
Destekçi	25	17,2	1	0,7	26	17,9
Makine	3	2,1	0	0	3	2,1
Mekanizma	2	1,4	0	0	2	1,4
Görev	2	1,4	2	1,4	4	2,8
Elektronik Erişim	1	0,7	0	0	1	0,7
İnternet	14	9,7	0	0	14	9,7
Köprü	21	14,5	0	0	21	14,5
Havuz	1	0,7	1	0,7	2	1,4
İmalathane	1	0,7	0	0	1	0,7
Arama Motoru	25	17,2	0	0	25	17,2
Güneş	11	7,6	0	0	11	7,6
Pencere	4	2,7	0	0	4	2,8
Ağaç	5	3,4	0	0	5	3,4
Yarış Pisti	4	2,7	0	0	4	2,8
Metropol	4	2,7	1	0,7	5	3,4
Toplam	34	92,4	11	7,6	145	100,0

Kütüphanenin vermiş olduğu danışma hizmetleri ile ilgili katılımcılar 134 adet olumlu, 11 adet olumsuz metafor kullanmıştır. Genel olarak kütüphanenin vermiş olduğu danışma hizmetlerinden memnun olduğu görülmektedir. En fazla kullanılan metafor destekçi metaforu olmuştur. En az kullanılan metaforlar elektronik iletişim ve imalathane metaforları olmuş; havza metaforu hiç

kullanılmamıştır. En fazla olumlu anlamda kullanılan metaforlar arama motoru ve destekçi metaforları olmuştur. En fazla olumsuz anlamda kullanılan izleme kulesi ve bekçi metaforlarıdır. Elektrik santrali, girişimci, makine, mekanizma, elektronik erişim, internet, köprü, imalathane, arama motoru, güneş, pencere, ağaç, yarış pisti metaforları hep olumlu anlamda kullanılmıştır.

4.5. Ödünç Verme Hizmetleri

Kütüphane hizmetinin değerlendirilmesinde önemli unsurlardan olan ödünç verme hizmetine ilişkin metaforları analiz etmek için katılımcılara danışma hizmetleri ile ilgili “Benim için kütüphanenin vermiş olduğu ödünç verme hizmeti gibidir/benzemektedir. Çünkü” sorusu sorulmuştur. Soruya ilişkin bulgular Tablo 17’de verilmiştir.

Tablo 17

Benim İçin Kütüphanenin Vermiş Olduğu Ödünç Verme Hizmetleri

Ödünç Verme Hizmetleri İçin Kullanılan Metaforları	Kullanılan Olumlu Metaforlar		Kullanılan Olumsuz Metaforlar		Tüm Metaforlar	
	N	%	N	%	N	%
Elektrik Santrali	4	2,7	0	0	4	2,8
İzleme Kulesi	17	11,7	1	0,7	18	12,4
Bekçi	10	6,9	1	0,7	11	7,6
Girişimci	1	0,7	0	0	1	,7
Destekçi	23	15,9	0	0	23	15,9
Makine	5	3,4	0	0	5	3,4
Mekanizma	7	4,8	0	0	7	4,8
Görev	7	4,8	2	1,4	9	6,2
Elektronik Erişim	5	3,4	0	0	5	3,4
İnternet	7	4,8	0	0	7	4,8
Köprü	12	8,3	0	0	12	8,3
Havuz	5	3,4	1	0,7	6	4,1
Havza	1	0,7	0	0	1	,7
İmalathane	2	1,4	1	0,7	3	2,1
Arama Motoru	1	0,7	1	0,7	2	1,4
Güneş	9	6,2	0	0	9	6,2
Pencere	2	1,4	0	0	2	1,4
Ağaç	3	2,1	0	0	3	2,1
Yarış Pisti	13	9	1	0,7	14	9,7
Metropol	2	1,4	1	0,7	3	2,1
Toplam	136	93,8	9	6,2	145	100,0

Kütüphanenin vermiş olduğu ödünç verme hizmeti ile ilgili katılımcılar 136 adet olumlu, 9 adet de olumsuz metafor kullanmıştır. Genel olarak kütüphanenin vermiş olduğu ödünç verme hizmetinden memnun olduğu görülmektedir. En fazla kullanılan metafor destekçi metaforu olmuştur. En az kullanılan metaforlar girişimci ve havza metaforlarıdır. Destekçi metaforu, olumlu anlamda en fazla tercih edilendir. Görev metaforu ise olumsuz anlamda en fazla benimsenendir. Elektrik santrali, girişimci, destekçi, makine, mekanizma, elektronik erişim, internet, köprü, havza, güneş, pencere ve ağaç metaforları hep olumlu anlamda değerlendirilmiştir.

5. Sonuç ve Öneriler

Metaforlar, insanların “şeyleri” yeni yollarla birbirine bağlamasına yardımcı olan bir araçtır. İnsanların bir şey ile diğeri arasındaki ilişkiyi görerek bağlantı sağlamasına olanak tanımaktadır. Metaforlar sosyal bilimler alanında birçok araştırmada kullanılmaktadır. Kütüphanecilik disiplini de bu alanlardan biridir.

Kütüphanecilikte, metaforlar ile insanların kütüphaneleri kitap deposundan başka bir şey olarak görmelerine yardımcı olacak bağlantılar aranmış; kütüphane ve kütüphanecilerin önemi vurgulanmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada da metafor yolu ile kullanıcıların kütüphane hizmetleri hakkında detaylı ve öznel düşüncelerini belirleyebilmek amacıyla kütüphane hizmetlerinin değerlendirilmesinde nicel yöntem yerine metafor yönteminin kullanılması ile daha nitelikli sonuçların elde edilip edilemeyeceği araştırılmıştır. Bu amaç doğrultusunda farklı araştırma yöntemleri bir arada kullanılmıştır.

Yapılan bu çalışmanın likert sorular bölümünde katılımcıların personel, koleksiyon, bina, danışma hizmetleri ve ödünç verme hizmetleriyle ilgili sorulara verdikleri cevaplar incelendiğinde bazı katılımcıların düşüncelerinde bir görüş birliği dahi yakalanamamış ve nicel veriler ile nitel veriler arasında farklılıklar elde edilmiştir. Likert bir soruya olumsuz cevap veren bir katılımcının bir metafor sorusuna olumlu cevap verdiği görülmüştür. Verilen cevaplar arasında referans olarak metafor sorularının önerilmesinin sebebi ise katılımcıların kullandıkları metafor akabinde açıklama yapabilmeleridir. Metafor yönteminde birden çok soru ile elde edilebilecek veriler, tek bir soru çatısı altında elde edilebilmektedir. Bu da katılımcının dikkatinin dağılmadan tutarlı ve daha objektif cevaplar verebilmesini sağlamaktadır. Örneğin, kütüphane koleksiyonu hakkında nicel veri toplama aracıda 5 soruda elde edilmeye çalışılan veri metafor yöntemi ile tek bir soruda/cümlede elde edilerek katılımcının “çünkü.....” ibaresine yaptığı açıklama ile daha kapsamlı veri toplanabilmektedir.

Araştırmaya katılan 145 araştırma görevlisinin kendilerine verilen metaforları 719 kez olumlu 151 kez olumsuz anlamda kullandığı görülmüştür. Rakamlara bakıldığı zaman katılımcıların kütüphanenin vermiş olduğu hizmete karşı olumlu bir tutum ve düşünce içerisinde olduğu sonucu çıkmaktadır. Katılımcılar en fazla olumlu metaforu kütüphanenin ödünç verme ve danışma hizmetleri için kullanmış olup en fazla olumsuz metaforu da kütüphanenin sahip olduğu koleksiyon için kullanmıştır.

Kütüphane ve kütüphanecilerin, kullanıcılarından aldıkları geri bildirimlerden yararlanarak vizyonlarını güncellemeleri daha faydalı olacaktır. Bu amaç doğrultusunda anketler, tutum ölçekleri, kullanım istatistikleri gibi nicel verilerden yararlanmak yeterli gelmeyecektir. Anket veya tutum ölçeklerinde katılımcılara çok fazla neden sonuç ilişkisi kurması sağlanamadan katılımcıdan olumlu-olumsuz ya da kararsız düşüncelerden hangisine sahip olduğunu belirtmesi istenmektedir. Ayrıca kullanım istatistiklerindeki sayısal veriler de kullanıcının düşüncesini, ihtiyacını veya beklentisini tam anlamıyla yansıtamayabilmektedir. Metaforda ise katılımcının cevaba yönelik olumlu-olumsuz-kararsız düşüncesini ifade etme beklentisi hâkimdir. Katılımcının konu, olay, olgu, kişi vb. ile ilgili düşüncesini betimlemesi beklenmektedir. Bu da katılımcıyı derinlemesine düşünmeye yöneltmekte, görüş ve görüşlerini daha samimi bir şekilde ifade edebilmesini sağlamaktadır.

Kütüphane ve metafor ile yapılan önceki çalışmalara bakıldığında kütüphaneye ilişkin metaforların o günün popüler kurum ve statülerine göre kütüphane yöneticileri ya da kütüphaneciler tarafından şekillendirildiği, kullanıcıda algı oluşturulmaya çalışıldığı ve istenen sonuçların elde edilemediği görülmektedir. Bu çalışmada da vurgulandığı gibi özellikle hizmet alan gruba yönelik bu çalışmalar yapılmalıdır. Kullanıcıda kütüphane deyince ne çağrışım yapıyor, neden zihin o çağrışımı yapıyor, aslında kullanıcının istediği nedir; bu soruların cevabına metafor yöntemi kullanılarak daha kolay erişilebilir. Elde edilen sonuçlardan yola çıkarak kütüphane ve kütüphaneciler güncelliğini kaybetmeyen hedeflere, imaja ve vizyona ulaşabilirler.

YÖK (2014)'ün yayınladığı “2023'e Doğru Türkiye'de Üniversite Kütüphaneleri” taslak raporunda da üniversite kütüphaneleri için standartlar oluşturularak bu standartlar ile eğitimin, üniversitelerin ve üniversite kütüphanelerinin seviyesinde yükselme sağlanabileceği vurgulanmıştır. Bu çalışmada da ifade edildiği gibi kütüphaneler kendilerini değerlendirmeye gayret etmelidir. Bunu yaparken tek bir parametre üzerinden değil kütüphane unsur ve hizmetlerini içine alacak şekilde ve belirli aralıklarla değerlendirmelidirler. Bu amaç doğrultusunda ülkemizdeki tüm üniversite kütüphane yöneticileri bir araya gelerek ülke genelinde uygulanabilecek özellikte ve ayrıntılara sahip değerlendirme ölçütleri belirlemeli akabinde de her üniversite kütüphanesi kendi bünyesinde bu süreci yönetebilecek birimler oluşturmalıdır. Değerlendirme ölçütlerini belirleme aşamasında hem nitel hem de nicel veri toplama araçlarının birlikte kullanılabilirdiği karma yöntemler gibi değişik veri toplama yöntemleri tercih edilmelidir. Özellikle metafor gibi yöntemler tercih edilerek derinlemesine veriler elde edilmeli

sonrasında bu verilerin istatistiksel veriler ile test edilerek geçerliği kanıtlandıktan sonra değerlendirmeye alınması sağlanmalıdır.

Etik Standartlar le Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma 2019 yılında tamamlanmış bir yüksek lisans tezine dayanmaktadır. Veriler 2020 yılı öncesinde toplandığı için çalışmada etik kurul izni aranmamıştır.

Yazar Katkı Beyanı: Yazarlar veri toplama ve işleme, analiz ve yorum, literatür taraması ve yazma aşamalarının Hülya Akyüz tarafından gerçekleştirildiğini, diğer aşamalarda eşit oranda katkıda bulduklarını beyan ederler.

Finansal Destek: Yoktur.

Kaynakça

- Agresti, A. (1996). *An introduction to categorical data analysis*. John Wiley and Sons. Inc.
- Baysal, J. (1982). *Kütüphanecilik alanında yeni kavramlar araçlar yöntemler*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Beck, G. F. (1978). The metaphor as a mediator between semantic and analogic modes of thought. *Current Anthropology*, 19(1), 83-97.
- Bordonaro, K. (2015). Scholarship as a conversation: A metaphor for librarian-esl instructor collaboration. *Collaborative Librarianship*, 7(2), 56-65.
- Bozkurt, B. (2008). *Hizmet pazarlamasında müşteri memnuniyeti ve kütüphane hizmetlerinde bir uygulama: Muğla Üniversitesi merkez kütüphanesi örneği* (Tez no: [226336](#)) [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Brown, K. ve Marek, K. (2005). Librarianship and change: A consideration of Weick's "drop your tools" metaphor. *Library Administration and Management*, 2(19), 68-74.
- Carlson, T.B. (2001). Using metaphors to enhance reflectiveness among preservice teachers. *Journal of Physical Education, Recreation & Dance* 72(1), 49-53.
- Creswell, J. W. (2013). *Research design: Qualitative, quantitative and mixed methods approaches=araştırma deseni: nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları*. Eğiten Kitap.
- Creswell, J.W. Ve Plano Clark, V.L. (2014). *Karma yöntem araştırmaları: Tasarımı ve yürütülmesi*.(Y. Dede ve S.B. Demir, Çev. Ed.). Anı Yayın.
- Çağlar, N.G. (2006). *Üniversite kütüphanelerinde halkla ilişkiler ve başkent üniversitesi kütüphanesi* [Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Çelik, A. ve Uçak, N. (1993). Üniversite kütüphaneleri üzerine. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 10(2), 115-121.
- Çelik, S. (2000). Üniversite kütüphaneleri: amaç, görev, işlev, yönetim ve örgüt yapısı. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 1(2), 52-62.
- Demir, G. ve Güneş, A. (2016). Türkiye’de halk kütüphaneleri yöneticilerinin ideal kütüphane kavramına ilişkin metaforik algıları. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 14(54), 134-151.
- Demir, C. ve Karakaş Yıldırım, Ö. (2019). Türkçe metaforlar ve metaforik anlatımlar. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(21), 1086-1096.
- Draaisma, D. (2007). *Bellek metaforları*. Metis Yayınları.
- Giesecke, J. (2011). Finding the right metaphor: Restructuring, realigning, and repackaging today’s research libraries. *Journal of Library Administration*, 1(51), 54-65

- Gooding, P. ve Terras, M. (2016). Inheriting library cards to Babel and Alexandria: Contemporary metaphors for the digital library. *International Journal on Digital Libraries*, 18(3), 207-222.
- Işığışık, E. (2003). Bebeklerin doğum ağırlıklarını ve boylarını etkileyen faktörlerin lojistik regresyon analiziyle araştırılması. A. Ünsal ve H. Güler (haz.). VI. *Ulusal Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu*. Gazi Üniversitesi.
- İslamoğlu, A.H. ve Alınacı, Ü. (2014). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Beta.
- Johannsen, C. G. (2015). *Library user metaphors and services: How librarians look at their users*. De Gruyter Saur.
- Karataş, T. (2018). *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Kayaoğlu, H. D. (1999). *Derme oluşturma ve geliştirme İ.Ü. Merkez Kütüphanesi'nde bütçe yönetimi*. Mavibulut.
- Kennedy, C. (2007). *Metaphor: Library* [Master Theses, University of Cape Town]. <https://open.uct.ac.za/handle/11427/8071>
- Krasner K. B. (2001). Survivor: The history of the library. *History Magazine*, 4, 1-7.
- Lakoff, G. ve Johnson, M. (2015). *Metaforlar hayat, anlam ve dil*. (G.Y. Demir, Çev.). İthaki Yayınları.
- Larner, F. (1998) *The story of libraries: From the invention of writing to the computer age*. Continuum Publishing.
- Lincoln, Y.S. ve Guba, E.G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Sage.
- Mahlis, M. Ve Maxson, M. (1998). Metaphors as structures for elementary and secondary preservice teachers' thinking. *International Journal of Educational Research*, 29, 227- 240.
- Morgan, G. (1998). *Yönetim ve örgüt teorilerinde metafor*. Mess Yayın.
- Nardini, R. F. (2001). A search for meaning: American library metaphors, 1876-1926. *The Library Quarterly: Information, Community, Policy*, 71(2), 111-140.
- Nitecki, J.Z. (1979). Metaphors of librarianship: A suggestion for a metaphysical model. *The Journal of Library History* 14(1), 21-42.
- Nitecki, J. Z. (1981). An idea of librarianship: An outline for a root metaphor theory in library science. *The Journal of Library History*, 16(1), 106-120.
- Nitecki, D. (1993). Conceptual models of libraries held by faculty, administrators, and librarians: An exploration of communications in the chronicle of higher education. *Journal of Documentation*, 49(2), 260-277.
- Özdamar, K. (2002). *Paket programlar ile istatistiksel veri analizi* (Cilt 1). Kaan Kitabevi.
- Özdemir, Y., Aras, M. ve Özdemir, S. (2016). Üniversite öğrencilerinin kariyer algılarına metaforik bakış: Türk, Azeri, Türkmen, Kazak ve Kırgız öğrenciler örneği. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi* 5(4), 113-133.
- Pun, R.ve Lau, J. (2018). Hair and hairstyles as metaphors for librarians. *84th World Library and Information Congress*. <http://library.ifla.org/id/eprint/2245/1/142-pun-en.pdf>
- Ratzan, L. (2005). The martial art librarian: Tai Chi as a metaphor for librarianship. <https://ala-apa.org/newsletter/2005/06/17/the-martial-art-librarian-tai-chi-as-a-metaphor-for-librarianship/>
- Saban, A. (2003). A Turkish profile of prospective elementary school teachers and their views of teaching. *Teaching and Teacher Education*, 19, 829-846.
- Satoh, Y., Nagata, H., Kytömaki, P. ve Gerrard, S. (2005). Evaluation of the university library service quality: Analysis through focus group interviews. *Performance Measurement and Metrics*, 3(6), 183-193. <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/14678040510636748/full/html>

- Sefercioğlu, N. (2004). Üniversite eğitiminde kütüphanelerin rolü. Doğan Atılgan (Haz.), *Ankara Üniversitesi Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümünün Kuruluşunun 50.Yılı Anısına içinde*. Ankara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü.
- Smith, M. ve Yachnes, P. (1998). Scholar's playground or wisdom's temple? Competing metaphors in a library electronic text center. *Library Trends*, 46(4), 718-731.
- Stoddart, R.A. (2013). Straight to the heart of things' reflecting on library metaphors for impact and assessment. *The Journal of Creative Library Practice*. <http://creativelibrarypractice.org/2013/10/29/straight-to-the-heart-of-things/>
- Türk Dil Kurumu (2022). Metafor. Türk Dil Kurumu Sözlüğünden 24 Nisan 2022'de <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı.
- TOGÜ (2020). *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Kütüphane Yönergesi*. https://kutup.gop.edu.tr/depo/menuler/birim_10306/mevzuat_49/dosya_icerik/1388934/mevzuat_2_0200304155718.pdf
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin.
- YÖK (2014). *2023'e Doğru Türkiye'de Üniversite Kütüphaneleri Mevcut Durum, Sorunlar, Standartlar ve Çözüm Önerileri*. Ankara: Yükseköğretim Kurulu Üniversite Kütüphaneleri Çalışma Grubu. <https://kutuphane.adu.edu.tr/webfolders/files/20201211154726-J727BD80D65HFPOZ2LU3-GULBOZKURT-393836483.pdf>

Bilgi Yönetimi Dergisi

Cilt: 7 Sayı: 1 Yıl: 2024

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/by>

Hakemli Makaleler

Araştırma Makalesi

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 09.03.2024
Kabul tarihi: 25.06.2024
Yayınlanma tarihi: 30.06.2024

Article Info

Date submitted: 09.03.2024
Date accepted: 25.06.2024
Date published: 30.06.2024

Anahtar Sözcükler

*Sürelî Yayınlar, Konu
Başlıkları, Konu
Kataloglaması*

Keywords

*Periodicals, Subject
Headings, Subject
Cataloging*

DOI numarası

10.33721/by.1449660

ORCID

0000-0002-7700-6609 (1)

0000-0002-5077-5563 (2)

Kütüphane Kataloglarında Basılı Sürelî Yayınlar Konusal Erişim: 13 Dergiye Atanan Konu Başlıklarına Yönelik Bir Analiz

*Subject Access to Printed Periodicals in Library Catalogs:
An Analysis of Subject Headings Assigned to 13 Journals*

Tolga ÇAKMAK

Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü
Öğretim Üyesi, tcakmak@hacettepe.edu.tr

Hande GÜLBAY

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı,
handegulbay@yahoo.com

Öz

Bu çalışmada sürelî yayınların bir türü olan ve basılı ortamda bulunan dergilere atanan konu başlıklarının Makinece Okunabilir Kataloglama (MACHINE READABLE CATALOGING, MARC) standardıyla uyumluluğunun içerik ve yapısal olarak analiz edilmesi amaçlanmıştır. Araştırmada rastgele belirlenmiş ve basılı ortamda bulunan 13 dergiye 14 üniversite kütüphanesinin atadığı konu başlıkları incelenmiştir. Bu doğrultuda 485'i 650 Konu Ek Girişi – Konu Terimi alanında ve 32'si 651 Konu Ek Girişi – Coğrafi Ad alanında olmak üzere toplam 517 konu başlığı girişi toplanmıştır. Toplanan girişler MARC Bibliyografik Çerçevesinin her iki alana yönelik kurallarıyla karşılaştırılmış ve tanımlayıcı istatistiklerle analiz edilmiştir. Bulgularda 650 alanında ikinci göstergenin çoğunlukla Kongre Kütüphanesi Konu Başlıkları Listesi'nin kullanıldığını gösterecek şekilde verildiği ancak göstergenin bu şekilde kullanıldığı 433 girişin 245'inin içeriğinin Türkçe dilinde olduğu belirlenmiştir. 47 girişte MARC 21 standardında belirtilenden farklı olarak ikinci göstergenin boş bırakıldığı görülmüştür. Araştırmada öne çıkan bir diğer bulguda ise 650 alanının kullanıldığı 485 girişin yaklaşık üçte birlik bölümünde (%34) alt bölümlenme alanlarında verilebilecek içeriklerin konu başlığı alt alanında verildiği tespit edilmiştir. Ayrıca sekiz kütüphane yedi derginin konu başlığında dergi adını, dokuz kütüphane sekiz dergide coğrafi adı, iki kütüphane iki dergi kaydında kişi adını, bir kütüphane bir dergi kaydında bilgi kaynağı türünü ana konu başlığı olarak atamıştır. 650 alanına benzer şekilde 651 alanında da Türkçe içerikler göstergelerde uygun şekilde belirtilmeden konu başlığı olarak verilmiştir. Araştırmada konu girişleri için göstergelerde kullanılan kodlar ile alt alanlarda verilen bilgilerin örtüşmemesi, alt bölüm alanlarının hatalı kullanımı, alan içeriklerinde eser adı bilgilerinin verilmesi gibi hataların yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda MARC 21 standardında belirtilen yapısal ve içeriğe ilişkin yönlendirmeler açısından uyumsuzlukların olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kütüphane ve bilginin literatüründe sürelî yayınlara konusal erişime dair sınırlı sayıda çalışma yer almaktadır. Bu çalışmadan elde edilen bulgular, konuyla ilgili sorunların tespiti hususunda araştırmacılara ve bilgi profesyonellerine yol gösterici olacaktır.

Abstract

This study aims to analyse the subject headings assigned to printed journals, a type of serials, in terms of their compliance with the structure and content of MACHINE READABLE CATALOGING (MARC). The study investigates the subject headings assigned to randomly selected 13 printed journals by 14 university libraries. Accordingly a total of 517 subject heading entries, consisting of 485 entries in 650 Subject Added Entry – Topical Term and 32 entries in 651 Subject

Added Entry – Geographic Name fields, were extracted from the catalogue records. The entries were analyzed descriptively by comparing their structure and content with the MARC 21 Bibliographic Framework. The results reveal that the second indicator of the 650 field mostly shows the Library of Congress Subject Headings List (LSCH) as the thesaurus used to determine the subject heading. However, 245 out of 433 entries are in Turkish. For 47 entries, the second indicator of the 650 field was missing in contrast to MARC standard. Another striking result of the study is that in about a third (34%) of the 485 entries where field 650 was used, it was found that the content that could be given in the subdivision fields was given in the main subject heading subfields. Furthermore, eight libraries have assigned journal title for seven journals, nine libraries assigned geographic name for eight journals, two libraries have assigned personal names for two journals and a library has assigned form of the information resource for a journal as the main subject heading. Likewise to 650 field, the Turkish content is given as a subject heading without being properly specified in the indicators of 651 field. The study concludes by pointing out that there are inconsistencies between the codes given in the indicators and the contents of the sub-fields, misuse of the sub-fields, assignment of journal titles as subject headings. In this regard, there are incompatibilities in terms of the structural and content-related guidelines specified in the MARC 21 standard. The originality value of this study lies in the fact that it describes the errors made in the assignment of subject headings, based on the conformity of the subject headings assigned by 14 libraries for 13 printed journals to the MARC 21 standard for subject access to print journals where there is limited literature on the subject.

1. Giriş

Kütüphane dermelerinin kayda değer bir bölümünü oluşturan ve gerek güncel toplumsal olaylarla ilgili bilgi edinmek isteyen bireylerin gerekse araştırmaları için kaynağa gereksinim duyan araştırmacıların sıklıkla yararlandıkları süreli yayınlar, hem kitle iletişiminde hem de bilimsel iletişime katkıda bulunan önemli bilgi kaynaklarıdır. Dergi, gazete, bülten, yıllık, almanak ve monografik seriler gibi bilgi kaynakları süreli yayın kapsamında değerlendirilmektedir. Süreli yayınlar, birbirini izleyen ayrı fasiküller halinde yayımlanma, sayısal ve/veya kronolojik sırada (örneğin yıl, cilt, sayı ve tarih bilgisi) olma gibi özelliklere sahiptir (Dilek-Kayaoğlu, 2011, s. 15-16). Bu bilgi kaynağı türünde yayın hayatının ne zaman sonlanacağı belirli değilken yayın hayatı boyunca eser adı, yayım sıklığı ve numaralama düzeni gibi bibliyografik bilgilerin de değişebilmesi söz konusudur.

Süreli yayınların başlık, çıkış sıklığı ve numaralama düzeni değişiklikleri ile konu içeriğinin çeşitliliği gibi diğer bilgi kaynaklarından farklı yapısal nitelikleri bulunmaktadır. Bu nitelikler, uzun yıllar boyunca kütüphanelerin süreli yayınları kataloglama ve sınıflama konusunda farklı yaklaşımlar benimsemelerine neden olmuştur. Süreli yayınların bibliyografik bilgilerinin zamanla değişmesi dolayısıyla bibliyografik kayıtların sürekli kontrol edilip güncellenmesi gerekliliği, bu kaynakları standartlara uygun şekilde tanımlamanın zaman alıcı bir faaliyet olarak görülmesine yol açmıştır (Arcand, 1986, s. 35). Süreli yayınların konu kapsamının geniş olmasından kaynaklı olarak bu yayınlara konusal erişimin zor olduğu düşünülmüştür. Bu nedenle de çoğu kütüphane süreli yayınlar için ya hiç konu kataloglaması yapmamış ya da konu başlıklarını en genel düzeyde vererek kataloglama yoluna gitmiştir. Bunun yanı sıra süreli yayınlara erişim, kataloglama ve sınıflama uygulamaları yerine alfabetik süreli yayın listeleri hazırlama, dizin ve öz hazırlama gibi uygulamalarla sağlanmaya çalışılmıştır (Arcand, 1986; Dilek-Kayaoğlu, 2011, s.166; Kovacic, 1985; Ming, 1985; Nisonger, 1998; Osmus, 1992; Smith, 1978). Bu uygulamalar süreli yayınlara ve içeriğine belirli bir ölçüde erişim sağlamakla beraber doğru ve eksiksiz erişim için yetersiz kalabilmektedir. Etkin bir erişim için süreli yayınların da konu kataloglaması açısından tıpkı diğer bilgi kaynakları gibi standartlara uygun bir şekilde tanımlanması gerekmektedir.

Bibliyografik kayıtlarda konu başlıklarının standartlara uygun, doğru ve eksiksiz biçimde oluşturulması, hem gereksinim duyulan bilgi kaynaklarına erişim oranını arttırmakta hem de kayıtlarda tek biçimliliği ve tutarlılığı sağlamaktadır. Kütüphane dermelerinde yer alan bütün bilgi kaynakları belirli standartlar temelinde kataloglanmaktadır. Bilgi kaynaklarının miktar ve çeşitliliğindeki artış ile beraber bibliyografik verinin elektronik ortamda kayıt altına alınması, iletilebilmesi ve bibliyografik denetimin etkin şekilde sağlanması gerekliliği, katalog kayıtlarının bilgisayar ortamında okunabilir olma gereksinimini doğurmuştur. Bu doğrultuda 1960'lı yılların başından itibaren ABD'deki bazı üniversite ve araştırma kütüphaneleri tarafından makinece okunabilir üst veri standartları üzerine projeler geliştirilmiş, bu deneyimlerden hareketle ABD Kongre Kütüphanesi 1965 yılında Makinece Okunabilir Kataloglama (MACHINE-READABLE CATALOGING, MARC) Pilot Projesini uygulamaya koymuştur (Burger, 1983; Gorman, 2003; Spicher, 1996). Kataloglama kurallarına dayalı olarak oluşturulan bibliyografik

kayıtlar MARC ile ifade edilmektedir. MARC, bibliyografik nitelermeleri standart bir biçimde kodlayıp kayıtların bilgisayar aracılığıyla görüntülenmesini ve iletişimini sağlamaktadır (Dilek-Kayaoğlu, 2011, s. 161). Kütüphane otomasyonu alanındaki gelişmeler, kütüphanelerde bilgisayara dayalı kataloglama uygulamalarını arttırmış ve MARC 21 Standardının kullanımını yaygınlaştırmıştır. Diğer bilgi kaynakları gibi süreli yayınlar da bütün erişim noktalarıyla birlikte MARC 21 Standardıyla tanımlanabilmektedir (Evans, 1990; Graham ve Johnston, 1997; Dilek-Kayaoğlu, 2011, s. 161).

Bu çalışmada kütüphanelerde konu kataloglamasında kullanılan MARC 21 alanlarından hareket edilerek süreli yayınların tanımlanmasında kullanılan konu girişlerinin verilmesi ele alınmaktadır. Çalışma kapsamında 14 araştırma kütüphanesinin dermesinde yer alan dergi türündeki 13 dergiye atanan konu başlıklarına yönelik analizlerden elde edilen bulgular sunulmaktadır. Çalışmanın son bölümünde ise analizlerden hareket edilerek kütüphanelerde bir süreli yayın türü olarak dergilere konusal erişimin sağlanmasına ilişkin değerlendirme ve önerilerde bulunmaktadır.

2. Kütüphane Kataloglarında Süreli Yayınlar Konusal Erişim ile İlgili Çalışmalar

Süreli yayınların diğer bilgi kaynaklarından farklı özellikleri kütüphanelerin süreli yayınları kataloglama ve sınıflama ile ilgili tercihlerini etkilemiştir. Süreli yayınların kataloglamasının gerekli olmadığı, süreli yayınlar için konu başlıkları ve/veya sınıflama numarası verilir verilmeyeceği konuları çeşitli yayınlarda tartışılmıştır (Dilek-Kayaoğlu, 2011, s. 166; Nisonger, 1998, s. 222-224).

Literatürde konusal erişim, konu otorite girişleri ve kontrolü ile ilgili çeşitli çalışmalar yer almakla beraber basılı ortamdaki süreli yayınların kataloglanması ve bu bilgi kaynaklarına konusal erişimin sağlanması ile ilgili var olan çalışmalar sınırlı sayıdadır. Konu ile ilgili olarak geçmiş yıllarda yapılmış olan çalışmalarda, süreli yayınların diğer bilgi kaynaklarından farklı özelliklerinin kütüphanelerin bu konudaki uygulamalarını etkilediği anlaşılmaktadır. Süreli yayınların konu sınıflamasının ele alındığı bir çalışmada, süreli yayınların konu çeşitliliği dolayısıyla sınıflamanın çok gerekli görülmediği, bunun yerine süreli yayınların alfabetik sıralanmasının erişim için yeterli görüldüğü, makalelere erişimde indekslere başvurulabileceği belirtilmiş, buna karşın etkin konu taraması, erişim ve kullanım için süreli yayınların sınıflanması gerektiği savunulmuştur (Smith, 1978, s. 371-372). Süreli yayınlara konu ve alt konu başlığı verme durumları kütüphanelerin bu konudaki politikasına göre değişiklik göstermiştir (Osborn, 1980, s. 269, 285). Washington Kütüphane Ağının katalog kayıtları üzerinden gerçekleştirilen bir çalışmada ulusal süreli yayın kataloglama politikasında süreli yayınlar için konusal erişimin büyük bir yararı olmadığı ilkesinin geçerli olduğu belirtilmiş, buna karşın süreli yayınları doğru erişim uçlarıyla tanımlamanın gerekliliği vurgulanmıştır (Griffin, 1984, s. 146-147).

Belirli bir ihtisas alanına yönelik süreli yayınlara sahip ve dolayısıyla sınırlı sayıda konu başlığı kullanılmakta olan bazı ihtisas kütüphanelerinde gerek kütüphaneciler gerekse kullanıcılar dermenin bütünü ile ilgili birinci elden bilgi sahibi olduklarından ötürü konu kataloglaması gerekli görülmemiştir (Ming, 1985, s. 311). Çoğu kütüphaneci süreli yayınlara en uygun şekilde indeks ve öz çıkarma hizmetleri aracılığıyla erişilebildiğini, bu nedenle süreli yayınlar için konu başlığı atamanın zaman kaybı olduğunu düşünmekteydi. Süreli yayınların kapsadıkları konunun zamanla değişmesi, sınıflama ve konu otorite kayıtlarının güncellenmesini gerektireceğinden, eğer süreli yayınlara konu başlığı verilecekse çok genel başlıkların seçilmesi gerektiği ve birçok kütüphanenin konu başlıklarına "süreli yayınlar" alt bölümünü eklediği belirtilmiştir (Kovacic, 1985, s. 80-81; Osmus, 1992, s. 84). Buna karşın bütün süreli yayınların indekslenmediğini, birçok kullanıcının indeks kullanmayı bilmediğini ve çoğu indeksin başlı başına bir süreli yayın olduğunu belirten bazı kütüphaneciler ise süreli yayınlara erişim için konu başlıklarının gerekli olduğunu vurgulamışlardır (Kovacic, 1985, s. 80-81).

Konuyla ilgili bir diğer çalışmada, süreli yayınlarının konu içeriğinin zaman içinde değiştiği, eski konu başlıklarının bazen işlevsiz hâle geldiği, bu alandaki terminolojinin sürekli değişiminin süreli yayınların yeniden kataloglanmasını gerektirdiği ve bu işin en çok zaman alan faaliyetlerden biri olduğunu ifade edilmiştir (Arcand, 1986, s. 38). Süreli yayınlar için başlık kaydı oluşturulmasının yeterli olduğu, konu gibi erişim uçları girişinin kataloglama personelinin takdirine bağlı olduğunun aktarıldığı çalışmalar da bulunmaktadır (Havens, 1988; Shelton, 1989, s. 102-103). 1989 yılında Toronto'da beş banka kütüphanesinde yapılan bir çalışmada süreli yayınlara konu başlığı atanmadığı, bunun yerine süreli yayınların alfabetik bir liste ile sunulduğu belirlenmiştir (Shubert, 1991, s. 34). Bazı araştırmaların,

kullanıcıların çevrim içi katalogda çoğunlukla konu taraması yaptığı ve süreli yayınlar kataloglanırken konu başlıkları atanmamasının erişimi zorlaştırdığı aktarılmıştır. Bu bulgular, kullanıcıların süreli yayınlara sadece araştırmalarına kaynak teşkil edecek makaleleri elde etmek amacıyla erişmek istedikleri görüşünde olanlarca daha az önemli görülmüştür. Iowa Devlet Üniversitesindeki kütüphaneciler, sadece konu indeksi kullanmayı bilmeyen kullanıcıların çevrim içi katalogda süreli yayınlar için konu taraması yapmaya gereksinim duyduklarını belirtmişlerdir (Osmus, 1992, s. 84).

Bilgi kaynaklarına konu başlıkları atanırken çoğu zaman belirli konu başlıkları listelerinden ve konu otorite dizinlerinden yararlanılmaktadır. Bu alanda en yaygın kullanılan konu başlıkları listeleri, ABD Kongre Kütüphanesi Konu Başlıkları Listesi (Library of Congress Subject Headings, LCSH) ile İngilizce tıbbi ve biyolojik makalelerin indekslenmesi için kullanılan Tıbbi Konu Başlıkları Listesi (Medical Subject Headings, MeSH) olmaktadır (Cooperative Online Serials Program, t.y.b). Bunların dışında Halkla İlişkiler Bilgi Hizmeti (Public Affairs Information Service, PAIS), Sanat ve Mimarlık Terimleri Sözlüğü (Art and Architecture Thesaurus, AAT) gibi çok sayıda konu başlığı listesi vardır. Konu başlığı için seçilen terimler genellikle LCSH'den ya da diğer konu başlıkları listelerinden kopyalanarak veya bunlara uyarlanarak kullanılmaktadır (Miller ve Kuhr, 2000, s. 160-162).

Süreli yayınların konu indekslemesinde LCSH kullanımının H. W. Wilson Company'nin kayıtları üzerinden araştırıldığı bir çalışmada konu başlıklarının, gereksinimlere uyarlama gerektiren durumlar dışında, doğrudan LCSH'den kopyalayarak kullanıldığı sonucuna varılmıştır (Miller ve Kuhr, 2000). Bir diğer çalışmada, kütüphanelerde süreli yayın öz ve indekslerine erişim için oluşturulmuş kayıtların çoğunun LCSH ve OCLC'den alınmış olduğu saptanmıştır (Curl, 1996). Bu durum standartlara uygun olsa da iyi bir metodolojinin bulunmaması, LCSH'nin yapısının erişimi sınırlaması gibi durumlar nedeniyle konusal erişim sağlamada yeterli olmamıştır. Bundan dolayı, kataloglama personelinin genişletilmiş konu başlığı ve/veya anahtar kelime erişimine izin verecek kurallar geliştirip, bu alandaki yenilikleri desteklemelerine ihtiyaç duyulmuştur (Curl, 1996, s. 53-54).

Birçok kütüphanenin süreli yayınlara konu başlığı vermeyi tercih etmeyebildiği görülürken Ortak Çevrim İçi Süreli Yayınlar Programı (Cooperative Online Serials Program, CONSER) üyelerinin bu işlemi yapmaları teşvik edilmektedir (Cooperative Online Serials Program, t.y.a).

3. Yöntem

Bu çalışmada kütüphane dermelerinde yer alan basılı ortamdaki dergilere konusal erişim için atanan konu başlıklarının tutarlılıklarının ve konu başlıkları standartlarına uyumluluklarının analiz edilmesi amaçlanmaktadır. Katalogları Ulusal Toplu Katalog (TO-KAT) üzerinden taranabilen ve Türkiye'nin farklı bölgelerinde bulunan, rastlantısal olarak belirlenmiş 14 üniversite kütüphanesinin dermelerinde yer alan basılı süreli yayınlara atadıkları konu başlıkları 13 dergi üzerinden analiz edilmiştir. Rastlantısal olarak seçilmiş olan 13 dergi TO-KAT üzerindeki tarama alanında ISSN bilgisi kullanılarak taranmış, belirlenen dergileri dermelerinde bulduran 14 üniversite kütüphanesi tespit edilmiştir. Araştırma kapsamında belirlenen kütüphanelerin 13 dergiye ait bibliyografik kayıtları TO-KAT üzerinde görüntülenmiş, MARC 650 Konu Ek Girişi – Konu Terimi ile MARC 651 Konu Ek Girişi – Coğrafi Ad alanlarına yönelik kataloglama bilgisi içeren toplam 517 konu başlığı kaydı incelenmiştir. Bu doğrultuda araştırma soruları aşağıdaki gibi belirlenmiştir.

S1. 14 üniversite kütüphanesinin basılı ortamdaki dergiler için kullandığı MARC alanları, göstergeleri ve alanlarda verilen konu başlıkları MARC 21 standardındaki veri yapısına yönelik olarak belirtilen kurullarla örtüşmekte midir?

S2. 13 dergi için araştırma kapsamındaki kütüphanelerin atamış olduğu başlıkların genel içerikleri ile ilgili uyumsuzluk gösteren noktalar nelerdir?

Araştırmada belirlenen soruları yanıtlamak için TO-KAT üzerinden katalog kayıtlarını paylaşan 14 üniversite kütüphanesi Türkiye'nin yedi coğrafi bölgesini kapsayacak şekilde rastgele bir seçimle belirlenmiştir. Buna göre dermelerinde yer alan basılı dergilere atamış olduğu konu başlıkları incelenen kütüphanelerin bölgelere göre dağılımı Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1

Araştırma Kapsamında Konu Girişleri Bazında Katalog Kayıtları İncelenen Kütüphanelerin Bölgelere Göre Dağılımı

Bölge	Katalog Kayıtları İncelenen Kütüphaneler	Kütüphane sayısı
İç Anadolu	Atılım Üniversitesi, Bilkent Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi	3
Doğu Anadolu	Ardahan Üniversitesi, Şırnak Üniversitesi	2
Ege	Afyon Kocatepe Üniversitesi, Dokuz Eylül Üniversitesi	2
Karadeniz	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Hitit Üniversitesi	2
Marmara	Bahçeşehir Üniversitesi, Trakya Üniversitesi	2
Güneydoğu Anadolu	Batman Üniversitesi, Harran Üniversitesi	2
Akdeniz	Mersin Üniversitesi	1

Araştırmada belirlenen kütüphanelerin dermelerindeki dergilere atadıkları konu başlıklarının tutarlılıklarının tespit edilmesi için Tablo 1’de belirtilen kütüphanelerin tamamında kataloglanmış olan 13 dergi tespit edilmiştir. Bu dergilerin adları ve Uluslararası Standart Süreli Yayın Numaraları (International Standard Serial Number, ISSN) Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2

Konu Girişleri Analiz Edilen Dergiler

Dergi adı	ISSN
Bilim ve Teknik	1300-3380
Erdem	1010-867X
Avrasya Etüdları	1300-1604
Vakıflar Dergisi	1011-7474
Cogito	1300-2880
Toplumsal Tarih	1300-7025
Hece	1301-210X
Birikim	1300-8358
Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi	1300-1825
Verimlilik Dergisi	1013-1388
Doğu Batı	1303-7242
Amme İdaresi Dergisi	1300-1795
Atlas	1300-5901

Analiz edilen her bir kütüphanenin katalogunda Tablo 2’de verilen dergilere yönelik MARC kayıtları içerisinde 650 Konu Ek Girişi-Konu Terimi ve 651 Konu Ek Girişi-Coğrafi Ad alanlarındaki veriler toplanmıştır. Veri toplama süreci sonunda analiz edilen kütüphanelerin katalog kayıtlarında yer alan ve Tablo 2’de belirtilen dergilere toplamda 517 konu ek girişinin yapıldığı belirlenmiştir. Bu ek girişler ve MARC alanları 17 değişkenle tanımlanarak analiz edilmiştir. Toplanan verilerin analizinde her bir kütüphane K1, K2, K3 gibi ifadelerle kodlanmış ve bu kütüphanelerin ilgili konu ek girişlerindeki bibliyografik veriler tanımlayıcı istatistiklerle (sıklık ve yüzdeler gibi) incelenmiştir. Bu çerçevede belirlenmiş olan dergiler için konu girişlerinde atanan göstergeler (indikatörler), alt alanlar ve bu alanlarda kullanılan konu başlıkları MARC 21 standardında yönlendirilen verilere göre değerlendirilmiştir.

4. Bulgular ve Değerlendirme

13 dergiye yönelik olarak 14 üniversite kütüphanesi tarafından oluşturulan katalog kayıtlarının konu başlığı ile ilgili ek giriş alanlarına ilişkin bulgular MARC Bibliyografik Çerçevesi ile uyumluluk ve atanan konu başlıklarının içerikleri çerçevesinde ele alınmaktadır.

4.1. MARC Bibliyografik Çerçevesinin Kullanımına Yönelik Bulgular

İncelenen 517 konu başlığı girişinin 485'i (%93,8) 650 Konu Ek Girişi – Konu Terimi (Subject Added Entry – Topical Term), 32'si (%6,2) 651 Konu Ek Girişi – Coğrafi Ad (Subject Added Entry – Geographic Name) alanında yer almaktadır. Konu başlığı ek giriş alanlarının kütüphanelere göre dağılımı Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3

Kütüphanelerin Dergilere Atadıkları Konu Başlıklarının MARC Alanlarına Göre Dağılımı

Kütüphane	650 Alanı	651 Alanı	Toplam
K1	56	0	56
K2	44	7	51
K3	31	10	41
K4	25	0	25
K5	41	0	41
K6	29	0	29
K7	32	1	33
K8	44	0	44
K9	41	11	52
K10	18	0	18
K11	37	3	40
K12	43	0	43
K13	31	0	31
K14	13	0	13

Tablo 3'te gösterilen dağılıma göre araştırmamızda incelenen 14 kütüphanenin 13'ünde süreli yayınlara birden çok konu başlığı ataması yapmıştır. Bir kütüphane (K14) ise tek konu başlığı ataması yaparak söz konusu dergileri tanımlamıştır. Bütün bilgi kaynağı türleri için genellikle yaygın olarak kullanılan 650 Konu Adı Ek Girişi – Konu Terimi alanının araştırmamızda incelenen süreli yayınlar için de kullanıldığı görülmektedir. Bununla birlikte beş kütüphanenin 651 Konu Adı Ek Girişi – Coğrafi Ad alanını da ele alınan dergiler için kullandığı anlaşılmaktadır. Konu başlıklarına yönelik MARC alanlarının araştırmamızda incelenen dergilere göre dağılımı Tablo 4'te sunulmaktadır.

Tablo 4

Kütüphanelerin Atadıkları Konu Başlığı Alanlarının Dergilere Göre Dağılımı

Dergi Adı	650 Alanı	651 Alanı	Toplam
Amme İdaresi	29	2	31
Atlas	57	3	60
Avrasya Etüdleri	37	10	47
Bilim ve Teknik	48	0	48
Birikim	35	4	39
Çağdaş Yerel Yönetimler	42	0	42
Cogito	28	0	28

Doğu Batı	43	4	47
Erdem	34	0	34
Hece	39	0	39
Toplumsal Tarih	30	8	38
Vakıflar Dergisi	27	0	27
Verimlilik	36	1	37

MARC alanlarından 650 Konu Ek Girişi – Konu Terimi alanı 13 derginin tamamında, 651 Coğrafi Ad alanı 7 dergide kullanılmıştır. Tablo 4’teki bulgulara göre en fazla konu başlığı atamasının yapıldığı dergi Atlas’tır. Bu dergiyi Bilim ve Teknik, Avrasya Etüdleri ve Doğu Batı dergileri takip etmektedir. En az konu başlığı verilen dergiler ise Vakıflar Dergisi ve Cogito’dur. Konu başlığı ek girişi olarak coğrafi adın en çok kullanıldığı süreli yayınlar Avrasya Etüdleri ve Toplumsal Tarih dergileridir.

Bilgi kaynaklarının MARC bibliyografik çerçevesi kapsamında nitelenmesinde göstergeler (indicators) ilgili giriş ögesinin içeriği ile ilgili bilgi vermektedir. Bu göstergeler konu başlığı girişinde de aktif olarak kullanılmaktadır. Araştırmamızda analiz edilen dergiler için 650 Konu Ek Girişi – Konu Terimi alanındaki 485 giriş için kullanılmış olan göstergeler Tablo 5’te yer almaktadır.

Tablo 5

650 Konu Ek Girişi – Konu Terimi Alanında Kullanılan Göstergeler

Birinci Gösterge	Sayı	İkinci Gösterge	Sayı
#	471	0	433
0	5	2	3
1	8	4	2
2	0	Boş	47
Diğer	1		

Tablo 5’teki bulgular araştırmamızda ele alınan süreli yayınlara ait 471 konu başlığı atamasında ilk göstergenin tanımsız olarak belirtildiğini ortaya koymaktadır. Birinci gösterge beş konu başlığı atamasında 0 (düzey belirtilmemiş), sekiz kayıta 1 (birincil konu başlığı), bir kayıta da 4 olarak belirlenmiştir. MARC bibliyografik çerçevesinde 650 alanının birinci göstergesinde 4 kodu bulunmadığından söz konusu girişin hatalı verildiği değerlendirilmektedir. Bunun yanı sıra konu başlığı atamalarında genel olarak konu başlığının düzeyine yönelik bir tespitin yapılmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca beş konu başlığında ise düzeyin belirlenebileceği ancak belirtilmediğini gösteren 0 kodunun tercih edildiği dikkat çekmektedir. Girişler kullanılan terim listesi veya konu başlığı listesini yansıtan ikinci göstergeler açısından değerlendirildiğinde 433 girişte 0 (Library of Congress Subject Headings), üç kayıta 2 (Medical Subject Headings), iki kayıta da 4 (Terim listesi kaynağı belirtilmedi) şeklinde verilmiştir. 650 alanının ikinci göstergesi 47 kayıta boş bırakılmıştır. 650 alanının göstergeleri kontrol edildiğinde ikinci göstergenin boş bırakılmayacağı görülmektedir (Library of Congress Network Development and MARC Standards Office, 2022a).

651 Konu Ek Girişi – Coğrafi Ad alanına konu başlığı girişi yapılan kayıtların tamamında ise birinci gösterge MARC 21 Standardında da belirtildiği gibi tanımsızdır. İkinci göstergede ise 30 kayıta 0 kodu (Library of Congress Subject Headings) kullanılırken iki kayıta gösterge belirtilmemiştir. MARC Bibliyografik Çerçevesine göre 651 alanında ikinci göstergenin boş bırakılmaması ya da tanımsız olarak verilmemesi gerekmektedir (Library of Congress Network Development and MARC Standards Office, 2022b).

MARC Bibliyografik Çerçevesinin kullanımında alan kodları ve göstergelerin ardından analiz edilen bir diğer nokta da alt alan kodlarıdır. 650 Konu Ek Girişi – Konu Terimi alanında ana konu alanları, kontrol alanları ve alt bölüm alanları olmak üzere üç boyut yer almaktadır. Bu boyutlardan ana konu boyutunda a alt alanının yaygın bir kullanıma sahip olduğu bilinmektedir. Alt bölümlenmede ise genel alt bölüm için x, kronolojik alt bölümlenme için y, form/tür alt bölümlenmesi için v ve coğrafik alt bölümlenme için z

kodu kullanılmaktadır (Library of Congress Network Development and MARC Standards Office, 2022a). 650 Konu Ek Girişi – Konu Terimi ve 651 Konu Ek Girişi – Coğrafi Ad alanlarında dergilere atanan terimlerin alt alanlara göre dağılımı Tablo 6’da verilmektedir.

Tablo 6*MARC 650 ve 651 Alanlarındaki Girişlerin Alt Alanlara Göre Dağılımı*

Alt alan kodları	650 Alanı	651 Alanı
	Sayı (n=485)	Sayı (n=32)
a	484	31
b	2	0
x	90	27
y	1	0
v	154	32
z	26	1

Tablo 6’deki bulgular incelendiğinde araştırmamızda ele alınan 13 dergiye atanan konu başlığı terimlerinde 650 alanının kullanıldığı 485 girişin 484’ünde a alt alanı kullanılmıştır. Bir kayıta ise konu başlığı girişinin a alt alanı kullanılmadan alt bölümlene kodlarında tanımlama yapıldığı görülmüştür. İki girişte ise Anglo-American Cataloguing Rules 2’de (AACR2) kullanılmayan bir yapı olarak b alt alanının oluşturulduğu tespit edilmiştir. Bu alt alanda sunulan verilerin de standartta belirtildiği gibi coğrafi ad yerine materyal türüne yönelik şekilde verildiği anlaşılmıştır. Ana konu başlığının yanı sıra 90 girişte genel alt bölüm, 154 girişte form/tür alt bölümlenmesi, 26 girişte ise z alt alanı kullanılmıştır. Yalnızca bir giriş ise kronolojik alt bölümlene içermektedir. 651 Konu Ek Girişi – Coğrafi Ad alanıyla ilgili olarak verilen alt alanlar değerlendirildiğinde ise 31 girişte a alt alanı kullanılırken, bir girişte yalnızca alt bölümlene alanları tercih edilmiştir. Ayrıca 651 alanında genel alt bölümlene kodu olan x alt alanının kullanımının yoğun olduğu dikkati çekmektedir. Bu durum a alt alanının bir coğrafi ad içermesinden hareketle x alt alanının derginin konusuna yönelik başlığı işaret etmesinden kaynaklanmaktadır. Diğer yandan 651 alanındaki tüm girişlerde form/tür alt bölümlenmesi kullanılmıştır. Bir girişte ise coğrafi alt bölümlene alanı kullanılmıştır. Bu girişin genel kullanım olarak a alt alanında belirtilen coğrafi addan daha özel kapsamlı bir coğrafi adı belirtecek şekilde hazırlanması beklenmektedir.

4.2. Atanan Konu Başlıklarının İçeriklerine Yönelik Bulgular

Araştırmamızda bibliyografik kayıtları incelenen dergilere yönelik olarak kullanılan 650 ve 651 alanlarında kullanılan göstergeler ile bu göstergeler çerçevesinde verilen içeriklerin uyumluluğu MARC 21 standardının doğru kullanımı açısından önem taşımaktadır. Bu kapsamda öne çıkan kullanımlardan biri konu başlıklarının alt başlıklarla bağlanmasına yöneliktir. Kongre Kütüphanesi Konu Başlıkları Listesi gibi bir listenin kullanımında tercih edilen başlıklar önceden belirlenmiş alt bölümlerle tek tire (-) ya da iki tire (--) işareti ile bağlanmaktadır. MARC 21 standardında ise bu bağlantılar alt bölüm kodlarıyla gerçekleştirilmektedir. Analizlerde 650 alanının kullanıldığı 485 girişin 165’inde (%34) - ve -- işaretleri yer almaktadır. 650 alanının a alt alanında verilen bu girişlerin kütüphanelere ve 650 alanında kullanılan dile göre dağılımı Tablo 7’de yer almaktadır.

Tablo 7*650 Alanının A Alt Alanında - veya -- İşaretleriyle Bağlanan Başlıklar*

Kütüphane	İngilizce girişler	Türkçe girişler	Toplam
K1	14	22	36
K5	6	6	12
K6	5	6	11
K7	4	0	4
K8	22	22	44

K10	0	16	16
K12	3	3	6
K13	0	30	30
K14	0	6	6

Tablo 7’de verilen bulgulara göre araştırmamızda kayıtları incelenen 14 kütüphanenin 9’u konu başlığı ek girişi tanımlamalarında ana konu başlığına yönelik alt bölümleri a alt alanında sunmaktadır. Bir diğer ifadeyle MARC 21 standardında 650 alanında bulunan alt bölümler alanlarında verilmesi beklenen bilgilerin bu alanlar yerine a alt alanında verildiği anlaşılmaktadır. Yine Tablo 7’deki bulgular incelendiğinde K8 kodu ile kodlanan kütüphanenin tüm konu girişlerini tek alanda yaptığı dikkati çekmektedir. Bu kütüphaneyi 36 girişle K1 kodlu ve 30 girişle K13 kodlu kütüphaneler izlemektedir. Bu kütüphaneler genel olarak değerlendirildiğinde K1 kütüphanesinin 56 girişinin 36’sının, K13 kütüphanesinin ise 31 girişinin 30’unun konu başlığı alt bölümlerine yönelik hata içerdiği ortaya çıkmaktadır.

Araştırmamızda incelenen dergilere atanan konu başlıkları değerlendirildiğinde 650 alanında sunulan konu ek girişlerinin 273’ü, konu başlığı ek giriş alanlarının analizi çerçevesinde 650 alanında verilen bilgilerin dili ve kullanılan konu başlığı listesini işaret eden ikinci göstergeler Tablo 8’de yer almaktadır.

Tablo 8

650 Alanında Kullanılan İkinci Gösterge ile Konu Başlığı Dili

İkinci gösterge	İngilizce başlıklar	Türkçe başlıklar	Toplam
0 (LCSH)	188	245	433
2 (MeSH)	1	2	3
4 (Terim Listesi Kaynağı Belirtilmedi)	0	2	2
Boş	23	24	47

Tablo 8’deki bulgulardan da anlaşılacağı üzere araştırmamızda incelenen kayıtlarda kullanılan konu başlıkları Türkçe ve İngilizce olarak iki dilde sunulmaktadır. Ancak bu noktada LCSH, MeSH gibi konu başlığı listelerinin çok büyük oranda İngilizce başlık içerdiği bilinmektedir. Bu çerçevede Tablo 8’deki bulgular incelendiğinde 650 alanında Kongre Kütüphanesi Konu Başlıkları Listesinin kullanıldığı belirtilen konu girişlerinin yarısından fazlasının Türkçe ifade içerdiği görülmüştür. Benzer şekilde MeSH listesinin kullanıldığı üç girişten ikisi de Türkçe dilindedir. 650 alanında boş bırakılmaması gereken ancak 47 alanda boş bırakılan ikinci gösterge için de benzer bir dağılım gözlenmektedir. Bu noktadan hareketle göstergelerle içerikte sunulan bibliyografik verilerin uyumsuzluk gösterdiği söylenebilir.

Dergilere atanan konu başlıklarının dillere ve göstergelere göre dağılımının ardından incelenen bir diğer konu da atanan konu başlıklarının alt alanlara göre dağılımıdır. Bu çerçevede ilk olarak incelenen dergilerde 650 alanının a alt alanında sunulan Türkçe ve İngilizce başlıkların farklılıklarına göre dağılımı Tablo 9’da yer almaktadır.

Tablo 9

Dergilere Atanan Farklı Konu Başlıklarının Sayısı

Dergi adı	Türkçe konu başlığı	İngilizce konu başlığı
Atlas	16	12
Amme İdaresi Dergisi	11	3
Avrasya Etüdüleri	14	7
Bilim ve Teknik	9	6
Birikim	7	5
Çağdaş Yerel Yönetimler	6	4
Cogito	9	6

Doğu Batı	16	10
Erdem	11	6
Hece	14	7
Toplumsal Tarih	5	4
Vakıflar	8	7
Verimlilik	14	8

Tablo 9’da sunulan bulgulara göre kütüphanelerin aynı dergilere atadıkları konu başlıkları Türkçe dilinde daha fazla çeşitlilik göstermektedir. Bu durumun en belirgin örneği olarak Amme İdaresi Dergisine İngilizce olarak yalnızca üç başlık atanırken Türkçe olarak 11 farklı başlığın verilmesi gösterilebilir. Bunun yanı sıra 650 Konu Ek Girişi – Konu Terimi a alt alanında verilen ana konu başlıklarına yönelik olarak karşılaşılan hatalar Tablo 10’da gösterilmektedir.

Tablo 10

MARC 650 Konu Ek Girişi – Konu Terimi Alanındaki Hatalar

Hata türü	Dergi Sayısı	Kütüphane
Dergi adının ana konu başlığı olarak verilmesi	7	K6, K2, K3, K8, K10, K12, K13, K14
Coğrafi adın ana konu başlığı olarak verilmesi	8	K1, K2, K4, K5, K6, K7, K10, K13, K14
Bilgi kaynağı türünün ana konu başlığı olarak verilmesi	1	K10
Heceleme hatası	1	K3
Aynı alan içinde farklı dilde giriş kullanımı	1	K1
Kişi adının konu başlığı olarak verilmesi	2	K12, K13

Tablo 10’da sunulan bulgular MARC 650 Konu Ek Girişi – Konu Terimi alanında ana konunun verildiği a alt alanında dergi adının ana konu başlığı olarak verildiği dikkati çekmektedir. Bu kapsamda sekiz kütüphane tarafından yedi dergiye atanan konu başlıklarında dergi adı yer almaktadır. Bu verilisin genel olarak Türkçe dilindeki konu başlıklarında tercih edildiği görülmüştür. Ana konu başlığı girişlerinde karşılaşılan bir diğer hata da coğrafi adların konu terimi olarak 650 alanında verilmesiyle ilgilidir. Bu doğrultuda ülke ve bölge adları 8 dergiye 9 kütüphane tarafından ana konu başlığı olarak tanımlanmıştır. Tablo 10’da ayrıca MARC 650 alanındaki konu ek girişinde konu terimi olarak bilgi kaynağı türünün ana konu olarak verildiği görülmektedir. Bir kütüphanenin bir dergiye verdiği bu başlıkta süreli yayınlar ifadesi ana konu olarak tercih edilmiştir. Bu hatalara ek olarak birer derginin konu başlıklarında heceleme hatasına ve ana konu başlığı olarak hem Türkçe hem İngilizce ifadelerin bir arada kullanıldığı bir girişe rastlanmıştır. İki derginin konu başlıklarında ise kişi adları yer alırken bu adlar 600 Konu ek girişi – kişi adı alanı yerine 650 Konu Ek Girişi – Konu Terimi alanında sunulmuştur.

650 Konu ek girişi – konu terimi alanında dergilere atanan konu başlıklarının alt bölümlenme alanları açısından analizinde de x, v, y ve z alt alanlarında verilen girişler ele alınmıştır. Bu kapsamda ilk olarak genel alt bölüm olarak geçen x alt alanında verilen başlıklar Tablo 11’de sunulmuştur.

Tablo 11

MARC 650 Konu Ek Girişi – Konu Terimi Alanında X Alt Alanında Kullanılan Başlıklar

İngilizce girişler		Türkçe girişler	
Konu başlığı	Sayı	Konu başlığı	Sayı
Antiquities	4	Dergi	2
Economic Policy	1	Düşünce	1

Geography	1	Eski devir kalıntıları	1
History	1	Siyaset ve hükümet	1
Periodicals	46	Siyaset ve yönetim	2
Politics and government	10	Sosyal Yaşam ve Adetler	1
Strategic aspects	1	Stratejik yönleri	1
Turkey	5	Sürelî yayınlar	24
		Tarih	1
		İnceleme ve Eleştiriler	1

Tekrarlanabilir bir alt alan özelliği taşıyan x alt alanı ana konu başlığına eklenen alt konu başlığını içermektedir. Bu kapsamda toplam 13 girişte birden çok x alt alanının kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu girişlerin 7'si İngilizce, 6'sı Türkçedir. Tablo 11'de de gösterilen konu başlıkları incelendiğinde "Periodicals", "Dergi", "Sürelî Yayınlar" ve "Turkey" gibi başlıkların alt konu olmaktan çok bilgi kaynağı türü ve coğrafi ad niteliği taşıdığı söylenebilir. 650 alanında konu ek girişlerinde bilgi kaynağı türünün belirtildiği alt bölüm kodu olan v alt alanı 154 girişte yer almaktadır. Bu alt alanın kullanıldığı 79 giriş İngilizce, 75 giriş ise Türkçedir. Bu girişlerin tamamında standartta da belirtildiği gibi tür bilgisi verilmiştir (Türkçe girişler için "Sürelî yayınlar", İngilizce girişler için "Periodicals" şeklinde). 650 alanında kullanılan bir diğer alt bölüm kodu olan y alt alanında ise kronolojik alt bölüm bilgisi verilmektedir. Bu konuda araştırmamızda incelenen girişlerin sadece birinde "20th Century" şeklinde bir kullanım olduğu görülmüştür. Alt bölümlenmede coğrafi ad için kullanılan z alt alanındaki 26 girişte de Türkiye, Turkey ve Karacadağ (Konya, Turkey) şeklinde coğrafi ad verilmiştir.

Araştırmada analizlerin gerçekleştirildiği bir diğer konu ek giriş alanı 651 Konu Ek Girişi – Coğrafi Ad alanıdır. Bu alanın kullanıldığı 32 girişin 14'ü Türkçe, 18'i İngilizcedir. Göstergeler açısından 650 alanına benzer şekilde 651 alanında da ikinci göstergede Kongre Kütüphanesi Konu Başlıkları Listesinin kullanıldığının ifade edildiği 30 girişin 13'ü Türkçe dilindedir. Türkçe verilen bir girişte ise ikinci gösterge bulunmamaktadır. Göstergenin kullanılmadığı bir diğer girişin de İngilizce olduğu görülmüştür. 651 alanında coğrafi adın verildiği temel alan olan a alt alanında 31 girişte dilleri farklılık göstermesine karşın coğrafi adın verildiği belirlenmiştir. Bir girişte ise a alt alanı kullanılmamış yerine z alt alanında Turkey şeklinde bir alt bölüm eklenmiştir. Bu veriliş ana giriş olmadan bir alt bölümün kullanılmasından dolayı bir hata olarak değerlendirilebilir. Genel konu alt bölümlenmesi alanı olan x alt alanında tanımlanan başlıkların dağılımı Tablo 12'de yer almaktadır.

Tablo 12*651 Alanının X Alt Alanında Kullanılan Başlıklar*

İngilizce girişler		Türkçe girişler	
Konu başlığı	Sayı	Konu başlığı	Sayı
Description and travel	1	Anlatım ve gezi	1
Economic policy	1	Entelektüel yaşam	1
History	4	Politika ve idare	2
Intellectual life	1	Siyaset ve hükümet	1
Politics and government	9	Siyaset ve yönetim	4
Social life and customs	1	Sosyal yaşam ve gelenekler	1
		Tarih	4

Tablo 12'de sunulan bulgulardan 651 alanının x alt alanında kullanılan konu başlıklarının standartta belirtilen yapıya uygun şekilde olduğu anlaşılmaktadır. Bir diğer alt bölümlenme alanı olan v alt alanında bilgi kaynağı tür bildirimini 32 girişin tamamında yapılmıştır. Söz konusu girişlerin 14'ü Türkçe, 18'i

İngilizce olarak verilmiştir. 651 alanında kullanılan son alt bölüm olan z alt alanında da bir girişte coğrafi ad verilmesine karşın bu başlık bir alt bölümden ziyade a alt alanında verilebilecek bir coğrafi ad niteliğindedir.

5. Sonuç

Kütüphaneler dermelerinde yoğunlukla basılı ortamda bulunan bilgi kaynaklarını barındırmaktadır. Bu kapsamda birçok bilgi kaynağı türünün kataloglanarak bibliyografik denetimin sağlanmaya çalışıldığı bilinmektedir. Kataloglanan bilgi kaynağının türü ve içeriği tanımlama sürecinde uygulanacak yaklaşımı doğrudan etkileyen bir unsurdur.

Son yıllarda üniversite kütüphaneleri başta olmak üzere birçok kütüphane dermesinde basılı ortamdaki süreli yayınlara giderek daha az yer vermektedir. Basılı ortamdaki süreli yayınlar gerek akademik alanda gerekse kütüphanelerde pek rağbet görmemekle birlikte kütüphane dermelerinde yoğun olarak yer almaya devam etmektedir. Ayrıca basılı ortamdaki süreli yayınlar orijinal kaynak olarak kültürel değere sahip olmaları açısından önemlidir. Diğer bütün bilgi kaynakları gibi basılı ortamda bulunan süreli yayınlar da farklı alanların kullanımını ve analizleri gerektirmektedir. Çalışmamız kapsamında yapılan analizlerde süreli yayınlara konusal erişimin sağlanması için yapılan çalışmalar ve benimsenen yaklaşımlar önemli bir yer tutmaktadır. Konuyla ilgili çalışmalar incelendiğinde de süreli yayınların konu kapsamının geniş olması ve bu kaynak türünün bibliyografik bilgilerinin zaman içerisinde değişebilme durumu gibi özellikler konu kataloglamasına yönelik süreçleri de zorlaştırabilmektedir (Arcand, 1986). Bununla beraber literatürde basılı süreli yayınlara atanan konu başlıklarının genel düzeyde tutulması ya da kataloglama ve sınıflama uygulamaları yerine süreli yayın içerisindeki makalelere erişim için ayrı bir dizin oluşturma yönünde girişimlerin olduğu görülmektedir.

Süreli yayınlara konu başlığı veya sınıflama numarası verilip verilmemesi gibi konular da literatürde değerlendirilmiştir. Bunun yanı sıra süreli yayınlara erişimde diğer bilgi kaynağı türlerinde olduğu gibi benzer uygulamaların yapılması bu kaynakların erişilebilirliğini artırmaktadır. Bu durumu destekleyen analizlerin de literatürde olduğu dikkati çekmektedir (Griffin, 1984; Osmus, 1992). Kataloglama kurallarında ve MARC 21 Standardında da süreli yayınların kataloglanmasıyla ilgili yönlendirmelerin olduğu bilinmektedir. Süreli yayınlarla ilgili uygulamalar için birçok kütüphanenin üye olduğu CONSER'de de üye kütüphanelerin süreli yayınları kataloglamaları ve bu kaynaklara konusal erişim sağlamaları için teşvik edici çalışmalarda bulunmaktadır. Süreli yayınların konu kataloglamasında diğer bilgi kaynaklarında olduğu gibi LCSH'nin yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Bunun yanı sıra konu kataloglamasında gereksinimlere göre çeşitli uyarlamalar yapılmış, LCSH'nin yetersiz kaldığı durumlarla karşılaşılıp, kontrolsüz anahtar kelime girişi gibi uygulamalara başvurulmuştur (Miller ve Kuhr, 2000; Curl, 1996).

Bu çalışma kapsamında süreli yayınların bir türü olan dergilere odaklanılmıştır. Bu doğrultuda rastgele belirlenmiş 13 dergiye Türkiye'nin farklı bölgelerindeki 14 üniversite kütüphanesi tarafından atanan konu başlıkları, içerikleri ve MARC 21 Standardının getirdiği yapı üzerinden analiz edilmiştir. Analizleri gerçekleştirmek için 13 derginin her biri için atanmış 517 konu girişi MARC alanlarıyla birlikte TO-KAT'tan indirilmiştir. Bu bağlamda kütüphanelerin yoğunlukla basılı dergilere birden çok konu başlığı atama eğiliminde olduğu anlaşılmıştır. Konu başlıkları, incelenen 13 derginin tamamında 650 alanı üzerinden, 7 dergide 651 alanı üzerinden verilmiştir. Buna ek olarak birinci göstergede genellikle konu başlığı düzeyi belirtilmemiştir. Analizlerde birinci araştırma sorusu (S1) kapsamında 14 üniversite kütüphanesinin dergilere atadığı konu başlıklarının verilisinde MARC Bibliyografik Çerçevesindeki veri yapısı ile ilgili uyumsuzluklarla karşılaşmıştır. Buna göre göstergelerde kullanıldığı belirtilen LCSH'de olmayan dilde verilen girişler, alt bölümlenme alanları kullanılmadan - veya -- işaretleriyle ana konu alanında verilen girişler öne çıkmıştır. Bununla birlikte tür ve coğrafi ad verililerinin ilgili oldukları alt bölümlenme alanlarında değil konu alt bölümlenmesi alanında sunulması da dikkati çeken bir diğer noktadır. Bir kütüphanenin 56 konu girişinin 36'sında, bir diğer kütüphanenin 31 konu girişinin 30'unda konu başlığı alt bölümlenmesine dair hatalar bulunmaktadır. İncelenen kayıtların ikisinde 1981'de kullanımdan kaldırılan, 1987'de geriye dönük kayıtların dönüşümünde kullanılmak üzere geri yüklenmiş olan b alt alanının (The Cataloger's Reference Shelf: MARC 21 Format for Bibliographic Data, t.y.) oluşturulduğu tespit edilmiştir. Bu alt alanda standartta belirtildiği üzere coğrafi ad değil materyal türünün kaydedildiği görülmüştür. Bibliyografik kayıtları incelenen

kütüphanelerin yarısından fazlasının MARC 21 standardına göre 650 alanında bulunan diğer alt bölümlene alanlarında sunmaları beklenen bilgileri a alt alanında sundukları tespit edilmiştir. Süreli yayınların konu kataloglamasının gerekli olmadığına yönelik düşüncelerin (Griffin, 1984) süreli yayınlar için konu ve alt konu girişi yapılırken dikkatsiz davranılmasına yol açtığı söylenebilir.

İkinci araştırma sorusu (S2) kapsamında konu başlıklarının içeriklerine yönelik olarak yapılan incelemelerde ise konu terimi alanı olan 650 alanında ana konu başlığı olarak dergi adının ve coğrafi adın ana konu başlığı olarak verilme durumunun yoğunluk gösterdiği ortaya çıkmıştır. Ek olarak bilgi kaynağı türünü ana konu başlığı olarak verme, heceleme hatası, alan içinde birden farklı dilde giriş yapma ve kişi adını konu başlığı olarak verme gibi hatalarla da karşılaşmıştır. Bu hatalardan hareketle basılı dergilere konu başlıklarının atanmasında MARC 21 Standardında belirtilen göstergelerin kullanılan konu başlığı listesi ile uyumlu bir şekilde seçilmesinin makinece okunabilirlik açısından önemli olduğuna yönelik farkındalıkla hareket edilmesi gerektiğini söylemek mümkündür. Bununla birlikte LCSH gibi konu başlığı listelerinin kullanımında alt bölüm eklemelerinin ilgili MARC alanlarının alt bölümlene alanlarına dağılımı dikkate alınmalıdır. Konu başlıklarının içeriklerinde ise ana konu başlığının yayın türünü yansıtacak şekilde seçiminin dergilerin konu bağlamının hatalı kurulmasına neden olacağı değerlendirilmektedir. Dergi içeriğinin kapsamına yönelik konu başlığının ilgili ana konu başlığı alanında verilmesi ve yayın türü alt bölümünün de yine ilgili alt bölümde verilmesi konu başlığının dergiyi daha doğru bir şekilde temsil etmesini sağlayabilecektir. Kişi adının bir konu başlığı olma durumunda ise ilgili MARC alanlarının kullanılması önem taşımaktadır. Ek olarak kütüphanelerin dergilere birden çok konu başlığı atamaları ve bu başlıkları birden çok dilde atamaları erişimi artıran bir yaklaşımdır. Bununla birlikte seçilen konu başlıklarının literatürde de belirtildiği üzere genel kapsamda olduğu anlaşılmaktadır. Ancak konu başlığı olarak dergi adının atanması bir erişim noktası olarak verilen eser adının tekrarlanması anlamına gelebilmektedir. Basılı dergilerle birlikte diğer bilgi kaynaklarına konusal erişimin sağlanmasında MARC 21 Standardı ve kullanılan konu başlığı listesindeki uygulamalar çerçevesinde hareket edilmesi önem taşımaktadır. Bu bağlamda MARC 21 Standardının ve konu başlığı listelerinin kullanımı ile ilgili farkındalığın oluşturulması ve konuya yönelik eğitsel uygulamalar konu kataloglamasıyla birlikte diğer tanımlama süreçlerinin de doğru şekilde yapılmasına katkı sağlayacaktır.

Geçmiş yıllarda süreli yayınlara konusal erişim sağlamak amacıyla konu ve alt konu başlığı verme uygulamalarının kütüphanelerin bu husustaki politikalarına göre değişiklik gösterdiği bilinmektedir (Osborn, 1980, s. 269, 285). Çalışmamız sonucunda elde edilen bulgular, kütüphanelerin günümüzde de süreli yayınların konu kataloglamasıyla ilgili benzer bir yol izlediğini ortaya koymaktadır. Kütüphanelerin süreli yayın konu kayıtlarını kendi kataloglama politikalarına göre oluşturması ve bu konuda ulusal bir kataloglama politikasının olmayışı süreli yayınların konu kataloglamasında tutarsızlıklara neden olmakta ve süreli yayınlara konusal erişimi zorlaştırmaktadır. Bu çalışmada basılı dergilere yönelik konusal erişimin sağlanmasına yönelik uygulamalar 13 dergiye 14 farklı üniversitesi tarafından MARC 21 Standardında oluşturulan konu girişleri ile sınırlı olarak analiz edilmiştir. Söz konusu analizler 13 dergiden yola çıkarak kütüphanelerin MARC 21 Standardını kullanımları ve bilgi kaynaklarına konu başlığı atama işlemlerindeki uyumsuzlukları yansıtmaktadır. Konuyla ilgili olarak daha geniş ölçekte yapılacak olan analitik çalışmaların ve konusal erişime yönelik olarak konu başlıkları listeleri ile yapılacak karşılaştırmalı analizler neticesinde kütüphanelerin MARC 21 Standardı çerçevesinde oluşturdukları konu girişlerindeki uyumsuzlukları tespit etmeleri ve katalog kayıtlarındaki hataları gidermeleri mümkün olabilecektir.

Etik Standartlar ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Yazar Katkı Beyanı: Yazarlar araştırmada kullanılan malzemelerin sağlanması sürecinin Hande Gülbay tarafından gerçekleştirildiğini, diğer süreçlerde ise eşit oranda katkıda bulduklarını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yoktur.

Kaynakça

- Arcand, J. (1986). A serials cataloger's work is never done. *The Serials Librarian*, 10(4), 35–43. https://doi.org/10.1300/j123v10n04_08
- Burger, R. H. (1983). Conversion of catalog records to machine-readable form. *Cataloging & Classification Quarterly*, 3(1), 27–40. https://doi.org/10.1300/j104v03n01_02
- Cooperative Online Serials Program. (t.y.). *Module 1.3. the process of cataloging a serial*. CONSER Cataloging Manual. Retrieved September 15, 2022, from https://www.itsmarc.com/crs/mergedprojects/conser/conser/module_1_3_ccm.htm#1.3.4_Determining_name_and_title_access_points
- Cooperative Online Serials Program. (t.y.). *Module 15. Subject Headings*. CONSER Cataloging Manual. Retrieved September 15, 2022, from https://www.itsmarc.com/crs/mergedprojects/conser/conser/module_15_ccm.htm
- Curl, M. W. (1996). Enhancing subject and keyword access to periodical abstracts and indexes. *Cataloging & Classification Quarterly*, 20(4), 45–55. https://doi.org/10.1300/j104v20n04_04
- Dilek-Kayaoglu, H. (2011). *Sürekli yayınların yönetimi*. İstanbul: Türk Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesi.
- Evans, K. G. (1990). MARC format integration and seriality. *The Serials Librarian*, 18(1-2), 37–45. https://doi.org/10.1300/j123v18n01_03
- Gorman, M. (2003). Cataloguing in an electronic age. *Cataloging & Classification Quarterly*, 36(3-4), 5–17. https://doi.org/10.1300/j104v36n03_02
- Graham, C. ve Johnston, J. (1997). Format integration and serials cataloging. *The Serials Librarian*, 31(1-2), 279–287. https://doi.org/10.1300/j123v31n01_13
- Griffin, D. E. (1984). Serials cataloging and the MARC format: *Technical Services Quarterly*, 1(1-2), 143–147. https://doi.org/10.1300/j124v01n01_23
- Havens, C. (1988). Proposed changes in the cataloging of serials with generic and uniform titles. *The Serials Librarian*, 13(4), 59–68. https://doi.org/10.1300/j123v13n04_05
- Kovacic, E. S. (1985). Serials cataloging: What it is, how it's done, why it's done that way. *Serials Review*, 11(1), 77–86. <https://doi.org/10.1080/00987913.1985.10763604>
- Library of Congress Network Development and MARC Standards Office. (2022, 7 Temmuz). *650 - subject added entry-topical term (R)*. MARC 21 Format for Bibliographic Data: 650: Subject Added Entry-Topical Term (Network Development and MARC Standards Office, Library of Congress). 18 Ağustos 2022 tarihinde <https://www.loc.gov/marc/bibliographic/bd650.html> adresinden erişildi.
- Library of Congress Network Development and MARC Standards Office. (2022, 7 Temmuz). *651 - subject added entry-geographic name (R)*. MARC 21 Format for Bibliographic Data: 651: Subject Added Entry-Geographic Name (Network Development and MARC Standards Office, Library of Congress). 18 Ağustos 2022 tarihinde <https://www.loc.gov/marc/bibliographic/bd651.html> adresinden erişildi.
- Miller, J. ve Kuhr, P. (2000). LCSH and periodical indexing: Adoption vs. adaptation. *Cataloging & Classification Quarterly*, 29(1-2), 159–168. https://doi.org/10.1300/j104v29n01_11
- Ming, D. C. (1985). Access to serials in Southeast Asia. *Libri*, 35(4). <https://doi.org/10.1515/libr.1985.35.4.298>
- Nisonger, T. E. (1998). *Management of serials in libraries*. Englewood, CO: Libraries Unlimited.
- Osborn, A. D. (1980). *Serial Publications: Their place and treatment in libraries* (3rd ed.). Chicago: American Library Association.
- Osmus, L. L. (1992). Decision making in the recataloging of Serials. *The Serials Librarian*, 22(1-2), 77–100. https://doi.org/10.1300/j123v22n01_06
- Shelton, J. M. (1989). Proposed changes in the cataloging of Serials. *The Serials Librarian*, 16(1-2), 101–108. https://doi.org/10.1300/j123v16n01_08
- Shubert, S. B. (1991). Subject access to serial publications in Toronto Bank Libraries. *Special Libraries*, 82(1), 33–39. 26 Temmuz 2022 tarihinde

https://scholarworks.sjsu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1000&context=sla_sl_1991 adresinden erişildi.

Smith, L. S. (1978). To classify or not to classify... *The Serials Librarian*, 2(4), 371–385. https://doi.org/10.1300/j123v02n04_05

Spicher, K. M. (1996). The development of the MARC format. *Cataloging & Classification Quarterly*, 21(3-4), 75–90. https://doi.org/10.1300/j104v21n03_06

The Cataloger's Reference Shelf: MARC 21 Format for Bibliographic Data. (t.y.). *650 - subject added entry-topical term (R)*. 20 Haziran 2024 tarihinde https://www.itsmarc.com/crs/mergedprojects/helptop1/helptop1/variable_data_fields/idh_650_bib.htm adresinden erişildi.

Bilgi Yönetimi Dergisi

Cilt: 7 Sayı: 1 Yıl: 2024

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/by>

*Hakemli Makaleler
Araştırma Makalesi*

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 28.02.2024
Kabul tarihi: 25.06.2024
Yayınlanma tarihi: 30.06.2024

Article Info

Date submitted: 28.02.2024
Date accepted: 25.06.2024
Date published: 30.06.2024

Anahtar Sözcükler

*Münif Paşa, Osmanlı Aydını,
Türk Kütüphaneciliği*

Keywords

*Münif Pasha, Ottoman
Intellectual, Turkish
Librarianship*

DOI numarası

10.33721/by.1444563

ORCID

0000-0002-5095-9098 (1)
0000-0003-4040-3966 (2)

Entelektüel Bir Kişilik Olarak Münif Paşa ve Türk Kütüphaneciliğindeki Yeri

*Münif Pasha as an Intellectual Personality and his Place in
Turkish Librarianship*

Sinan GÜNEŞ

Kırıkkale Üniversitesi, Çocuk Gelişimi Bölümü, Öğr. Gör.,
sinangunes92@gmail.com

Bülent YILMAZ

Hacettepe Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi,
byilmaz963@gmail.com

Öz

Bu çalışmanın amacı, Türk dünyası içinde önemli bir "Osmanlı entelektüeli/aydını" olarak bilinen Münif Paşa'nın Türk kütüphaneciliği açısından önemini ve etkilerini yaşamış olduğu dönem koşulları bağlamında ortaya koymaktır. Araştırmada betimleme yöntemi ile bir nitel araştırma yöntemi olan literatür incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Münif Paşa'nın yaşamış olduğu dönemle ilgili tarihi kaynaklara ve Türk kütüphaneciliğindeki yerini ve önemini aydınlatacak alan yazın kaynaklarına literatür taraması ile ulaşılmış ve elde edilen kaynaklar analiz edilmiştir. Çalışma bulgularına göre, dönemin en önemli entelektüel kişiliklerinden birisi olan Münif Paşa'nın kütüphanecilik ile ilgili önemli yaklaşım ve düşüncelere sahip olduğu, eğitim ve kültür yaşamı başta olmak üzere birçok entelektüel, hukuksal ve yönetsel etkinlik ve çaba içinde yer aldığı görülmüştür. Dönemin kültürel yapısı içerisinde toplumun bilimle tanışmasını sağlamak için Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye'yi kurduğu ve cemiyetin yayın organı olan *Mecmua-i Fünun* dergisini çıkardığı anlaşılmıştır. Günümüz Türk kütüphaneciliği üzerinde önemli tarihsel etkiye sahip olan cemiyetin kütüphane nizamnamesi ve Münif Paşa Layihası, Münif Paşa'nın kütüphanecilik faaliyetleriyle doğrudan ilgilendiğini göstermektedir. Münif Paşa, yaşamış olduğu dönemde Osmanlı Devleti'nin Batılılaşma hareketlerini görme fırsatını yakalamıştır. İlgili dönem içerisinde Osmanlı Devleti'ne ve topluma birçok farklı ünvanda hizmet etmiştir. Bu hizmetleri boyunca halkın her alanda bilinçlenmesi için dergi, gazete, kitap yayınları oluşturma, cemiyet ve kütüphane kurma gibi kültürel etkinlikler içerisinde yer almıştır. Günümüz Türk kütüphaneciliğine temel oluşturacak yaklaşımı, fikirleri ve bu fikirleri uygulama çabaları ile döneminin çok yönlü eğitim-kültür insanı ve entelektüeli/aydını olarak yaşamıştır. Sonuç olarak, Münif Paşa'nın Türk kütüphaneciliğinin gelişiminde entelektüel, yasal ve bilimsel katkılarının olduğu söylenebilir. Osmanlı Devleti'nin Batılılaşma süreci içerisinde döneminin aydınlarından birisi olarak nitelendirilen Münif Paşa'nın eğitim ve kültür konusuna dair yaklaşım, düşünce ve çabalarının Türk kütüphaneciliğinin gelişimi üzerinde son derece önemli etkilerinin olması ve bunun diğer bazı çalışmalardan farklı olarak dönem koşulları ve Münif Paşa'nın genel entelektüel kişiliği bağlamında ortaya konması çalışmanın özgünlüğünü oluşturmaktadır.

Abstract

The aim of the study is to reveal the importance and effects of Münif Pasha, known as an important "Ottoman intellectual" in the Turkish world, in terms of Turkish librarianship, in the context of the conditions of the period in which he lived. The descriptive method and the literature review method, which is a qualitative research method, were used in the research. Sources explaining Münif Pasha's place and importance in Turkish librarianship during his lifetime were accessed through literature review. Then, the obtained sources were analyzed. According to the study findings, it was seen that Münif Pasha, one of the intellectual figures of his period, had important thoughts

about librarianship. Münif Pasha made an intellectual, legal and administrative effort, especially in education and cultural life. He founded the Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye to ensure that society was introduced to science. He published the magazine Mecmua-i Fünun, which is the publication of the society. The library regulations and Münif Pasha's Declaration show that Münif Pasha was directly interested in librarianship activities. Münif Pasha had the opportunity to see the westernization movements of the Ottoman Empire during his time. Münif Pasha had the opportunity to see the westernization movements of the Ottoman Empire during his time. He served the Ottoman Empire and society in many different titles during the relevant period. During these services, he carried out cultural activities such as creating magazines, newspapers, books, establishing societies and libraries to raise public awareness in all areas. He lived as an intellectual of his time with his approach, ideas and efforts to implement these ideas that would form the basis of Turkish librarianship. As a result, it can be said that Münif Pasha made intellectual, legal and scientific contributions to the development of Turkish librarianship. The originality of the study is that Münif Pasha's approach to education and culture with his intellectual personality during the westernization process and his extremely important effects on the development of Turkish librarianship.

1. Giriş

Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren XVII. yüzyıla kadar ileri bir medeniyete sahip olmuştur. Tarihi kaynaklara göre Osmanlı Devleti'nin 1600'lü yıllarda karşılaştığı savaşlar, devleti başta askeri ve ekonomik konular olmak üzere birçok açıdan yıpratmıştır. Bu savaşlar sonrasında Osmanlı Devleti'nin askeri ve politik gücü zayıflamaya başlamıştır (Tacan, 1999, s.129-137). Osmanlı Devleti söz konusu yıpranmanın etkilerini azaltmak istemiş ve XVIII. yüzyıldan itibaren Batılılaşma hareketlerine başlamıştır. Bu süreç daha çok ilgili dönemin askeri gelişmelerine dayalı olarak ortaya çıkmış ve XIX. yüzyıla kadar askeri boyutlarıyla ele alınmıştır (Karal, 1999, s.13). Buna göre Batılılaşma hareketleri öncesindeki yıpranma devletin farklı alanlarına olumsuz etki etse de Batılılaşma fikrinin daha çok askeri faaliyetleri içerdigi söylenebilir.

Günümüz Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından önceki yüz yılı kapsayan XIX. yüzyıl, söz konusu dönem içerisinde gerçekleşen sosyal, ekonomik, kültürel ve eğitsel gelişmeler açısından günümüz devlet kurumları için tarihi bir dayanak oluşturmaktadır (Afyoncu, 2018, s.221). Bu noktada modern Türkiye'nin anlaşılabilmesi için XIX. yüzyılda gerçekleşen ve etkisinin hâlâ sürdüğü düşünülen Batı hareketlerini Tanzimat Dönemi'nden itibaren değerlendirmekte fayda bulunmaktadır (Hanioğlu, 2006, s.49). Böylece araştırma konusu ile ilgili nitelikli bir değerlendirme için katkı sağlanacaktır.

Tanzimat'ın kelime anlamı için düzen ve nizam ifadeleri kullanılmaktadır. Tanzimat kavramı ise bulunan dönem itibariyle siyasi, idari, iktisadi, sosyal ve kültürel yapılanma olarak ifade edilmektedir (İnalçık, 1964, s.629). Tanzimat için devletin bütün işleyişini bir düzene sokarak, Batı dünyasının gelişmelerini topluma aktarabilme çabası şeklinde bir tanımlamadan da söz edilmektedir (Karal, 1999, s.13). Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere Tanzimat'ın bir toplum düzenlemesi olduğu söylenebilir.

Dünya medeniyetlerinin gelişim süreçleri içerisinde en önemli dönüm noktalarından biri olarak gösterilen ve XV-XVI. yüzyıllarda İtalya'da başlayan "Rönesans", daha sonra tüm Batı devletlerine yayılmış ve eğitsel, kültürel, toplumsal birçok açıdan önemli gelişmelere sahne olarak Avrupa'nın yükselişine temel oluşturmuştur. Batılı devletler, XVIII. yüzyıla başlayan sanayileşmeyi ülke topraklarında yaygınlaştırırken, matbaanın bilgi aktarımındaki rolü daha etkin kullanılarak askeri, ekonomik, kültürel ve eğitsel gelişimin hızı artmıştır. Sanayileşmenin getirdiği yeni bilgi üretimi Osmanlı Devleti için de oldukça önemli hâle gelmiştir. Bu önem daha çok askeri gelişmelerin takip edilmesiyle sürse de Batılı toplumların her alandaki bilgi üretimi Osmanlı Devleti'nin diğer alanları da takip etmesini zorunlu kılmıştır (Sayılı, 1985, s.310). Bu ifadeye göre, Osmanlı Devleti Batı uyarılıklarındaki askeri gelişmelerin yanı sıra sürecin gereği olarak toplum kalkınmasına yönelik diğer gelişmelere de ilgi göstermek yönünde davranma eğiliminde bulunmuştur.

Rönesans'ın ardından Batı toplumu içerisinde gerçekleşen sanayi devrimi, toplumsal hayatı bilgi ile güçlendirerek kültürel bir gelişime de kaynaklık etmiştir. Batılı toplumların bünyesinde hızla gelişen bu temelin aksine, Osmanlı Devleti'nde dönemin önemli gelişmeleri hakkında bilgiye sahip olma isteğinin yeteri kadar oluşmaması ve bilgi gereksiniminin farkına varılamaması, devlet kurumlarının da toplumsallaşması açısından bir sorun olarak görülmüştür (Anameriç, 2012, s.3). Nitekim Osmanlı Devleti de Sanayi Devrimi'nin getirdiği diğer yeniliklerle beraber toplumsal gelişim için Batı devletlerinin seyrini izlemiş ve çağdaşlaşma çabaları adına 1839 yılında Sultan I. Abdülmecid'in imzasıyla ilk resmî girişim uygulamaya konulmuştur. "Gülhane Hatt-ı Hümayunu" ya da "Tanzimat

Fermanı” olarak bilinen bu düzenleme Mustafa Reşit Paşa tarafından hazırlanmıştır (Lewis, 1993, s.107). İlgili alan yazın kaynaklarına göre, devlet içerisinde sosyal, kültürel, bilimsel, eğitsel ve hukuksal açıdan köklü reformların gerçekleştirildiği XIX. yüzyıl, ortaya koydukları açısından genel olarak “Tanzimat Dönemi” olarak nitelendirilmektedir.

Tanzimat aracılığıyla ortaya koyulan toplumsal düzenlemeler, halka sunulan eğitimin iyileştirilmesi hedefine temel oluşturmuştur. Bu sayede Osmanlı toplumu içerisinde yeni bir sosyal düzen ve yaşam alanı hedeflenmiştir. Bu hedef doğrultusunda eğitim sürecine destek olan kültürel gelişmeler de bu dönem itibariyle hızlanmıştır (Anameriç, 2012, s.3). Buna rağmen, Tanzimat Fermanı’nda dönemin eğitim, bilim, kültür konularına açıkça yer verilmemesi halkın yapılan yeniliklerle bütünleşmesine engel olmuştur. Tanzimat’ın ilanından kısa bir süre sonra toplumsal düzenlemelerin halka aktarılabilmesi için eğitim temelli bir gelişimin sürdürülmesi gerekliliği anlaşılmıştır (İhsanoğlu, 1987, s.2). Yeniliklerin halka indirgenmesi ve halk tarafından benimsenmesi için çaba harcanması, dönemin kültürel yapısında da değişmelerin olabileceğini göstermektedir.

Tarihi kaynaklarda 1839-1876 yılları arası genel olarak “Tanzimat Dönemi” olarak ifade edilirken, 1856’dan Kanun-i Esasi’nin 1876 yılında ilan edilmesine kadar olan dönem ise “İslahatlar Dönemi” olarak nitelendirilmektedir. Buna göre Tanzimat dönemi sonrası gerçekleşen diğer Batılılaşma hareketi “İslahat Fermanı” ile devam etmiştir. İslahatlar döneminde daha çok Osmanlı toplumu içerisinde yaşayan halkın eşit olması ile ilgili uygulamaların gerçekleştirildiği bilinmektedir (Erdem, 2010, s.327). Buna göre, Osmanlı Devleti topraklarında yaşayan tüm toplumlar için eşitlikçi bir yaklaşım tercih edildiği anlaşılmaktadır.

İslahat Dönemi’nin başlamasından kısa bir süre sonra, Münif Paşa’nın öncülüğünü yaptığı Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye kurulmuş ve Osmanlı Devleti içerisindeki ilk Türk bilim derneği özelliğiyle toplumsal hayata kazandırılmıştır. Derneğin sahibi olduğu *Mecmua-i Fünun* dergisi ve dönemin resmî gazetesi niteliğini taşıyan *Tercüman-ı Ahval* de cemiyetle ilgili toplumsal bilgilendirme yapmıştır (Anameriç, 2012, s.10). Batılılaşma hareketleri içerisindeki bu gelişmeler, dönemin aydınlarından biri olan Münif Paşa’nın toplumsal gelişim için önemli gördüğü “bilgi ve kütüphaneler” konusuna da temel oluşturmaktadır.

Tanzimat Fermanı Batılılaşma hareketlerini başlatan ilk adım olarak görülürken, ardından gelen İslahat Fermanı da bu amaca hizmet etmiştir. Osmanlı Devleti içerisinde yer alan tebaa anlayışı Batılılaşma hareketlerine dayanarak vatandaş anlayışına evrilmiştir (Aydoğdu, 2020, s.637). 1876 yılında tüm vatandaşların eşit haklara sahip olması gerekliliği üzerine ilan edilen ve Osmanlı Devleti’nin ilk Anayasası özelliğini taşıyan *Kanun-i Esasi* ile bu anlayış yasal zemine oturtulmuştur. Kanun-i Esasi veya diğer bir ifade ile ilk anayasa II. Abdülhamid Dönemi’nde gerçekleşmiş en büyük reformların başında gelmektedir. Gerçekleşen bu yenilikler Tanzimat’la başlayan modernleşme çabalarının devamı olarak görülmüştür (Ekinci, 1998, s.509). Kısaca, Osmanlı Devleti’ndeki modernleşme çabalarının Tanzimat Dönemi ile başladığı ve sürecin ileri yıllarda da devam ettiği söylenebilir.

Osmanlı Devleti’ndeki Batılılaşma hareketlerini topluma yayma fikri önemli bir adım olarak düşünülmüş ve bu fikrin uygulanması aydınlar tarafından gerçekleştirilmiştir. Dönemin bazı aydınları Batılılaşma uygulamalarından önce toplumun zihin yapısında gelişime açık bir taraf bulmaya çalışmışlardır. Toplum aydınları olarak nitelendirilen bu kişiler, yeni uygulamaları aktarmak yerine halkı bilinçlendirmek ve eğitmek gerektiği üzerine durmuşlardır. Osmanlı Devleti’ndeki Batılılaşma hareketlerinin ancak toplum tarafından benimsendiği takdirde başarıya ulaşacağı öngörülmüştür (Batır, 2004, s.12). Batı medeniyetlerindeki hareketliliği halka doğru bir şekilde anlatacak kişilerin, Batı toplumunun gelişimini yerinde görmüş aydınlarca gerçekleştirilebileceği kabul edilmiştir. Bu amaçla, Osmanlı Devleti’nden Batı ülkelerine resmî görevle gönderilen sefirler, söz konusu aktarımı yapabilecek en doğru kişiler olarak ön plana çıkmaktadır. Sefirler gittiği Batı ülkelerindeki ilgili gelişmeleri hem gözlemlemiş hem de sefaretnameler aracılığıyla Batılılaşma döneminin “Osmanlı Aydını” sıfatına hizmet etmişlerdir (Unat, 1968, s.20). Bu kapsamda hem Osmanlı Devleti’nin eğitim sistemine göre eğitim almış hem de Berlin sefirliği görevi için Avrupa’ya gitmiş olan Münif Paşa, Batılılaşma hareketleri içerisinde nitelikli bir Osmanlı aydını olarak karşımıza çıkmaktadır.

Batılılaşma hareketleri içerisinde önemli bir Osmanlı aydını olarak yer edinen Münif Paşa, her ne kadar eğitim konusunda son derece önemli bir aydın olsa da bu sınırlılığın kütüphanelerden ayrı bir hizmet alanı olarak düşünülmemeyeceğini hazırlamış olduğu layihasıyla ayrıca ortaya koymuştur (Cunbur, 1964, s.224). Buna göre, dönemin eğitim faaliyetlerinde toplumun bilinçlenmesi, eğitim-öğretime katılması ve gelişmelerden bilgi edinmesi üzerine sorumlulukların kütüphanelerce üstlenilmesi gerektiği Münif Paşa tarafından layiha ile ifade edilmiştir. Bu açıdan düşünüldüğünde, donanımlı bir Osmanlı aydını olan Münif Paşa'nın hizmetleriyle Türk kütüphaneciliği üzerine gelişmelerin yaşanması günümüz Türk kütüphaneciliğinin değerlendirilebilmesi için büyük önem taşımaktadır.

2. Münif Paşa'nın Hayatı ve Dönemin Kültür Yapısındaki Bilimsel Faaliyetleri

Münif Paşa, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin önemli kültür merkezlerinden biri olarak gösterilen Ayıntab (Gaziantep) şehrinde doğmuştur. Münif Paşa'nın doğum yılı ile ilgili Hicri 1240 (1824) yılından başlayıp Hicri 1246 (1830) yılına kadar farklı tarihler verilmiştir. Dönemin resmî belgelerini ve devlet memurlarına ait sicil bilgilerini içeren Sicill-i Ahvâl Defterlerinde ise Münif Paşa'ya ait doğum yılı bilgisi Hicri 1246 (1830) olarak belirtilmiştir (Budak, 2002, s.28).

Resim 1

Münif Mehmed Paşa

(Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2006, s.9)

Münif Paşa'nın adı ile ilgili de bazı farklılıklar mevcuttur. Münif Paşa hakkında araştırma yapan İbnülemin Mahmut Kemal'in, *Son Asır Türk Şairleri* çalışmasında Mehmed Tahir Münif ismini kullandığı görülmektedir (İnal, 1969, s.997). Münif Paşa ile ilgili Türkiye Diyanet Vakfı *İslam Ansiklopedisi*'nde verilen bilgiye göre asıl isminin Mehmed Tahir olduğu fakat Mehmed Münif ve Tahir Münif isimlerini de kullandığı ifade edilmektedir (Doğan, 2006, s.9). Münif Paşa *Ceride-i Havadis* gazetesinde, *Mecmua-i Fünun* ve *Hazine-i Evrak* dergilerinde yayımlamış olduğu çalışmalarında Münif, Münif Efendi ve Münif Paşa isimlerini kullanmıştır (Budak, 2002, s.27). İbnülemin Mahmut Kemal İnal, Münif Paşa'nın babasının Hoca Abdünnafi Efendi olduğunu belirtir. Abdünnafi Efendi'nin Ayıntab ulemalarından ve döneminin bilginlerinden biri olduğu ilgili kaynaklarda ifade edilmektedir (İnal, 1969, s.997).

Münif Paşa, eğitim hayatına doğmuş olduğu Ayıntab'da başlamıştır. Nuruosmaniye Medresesi'nde eğitim gördüğü sırada babası Abdünnafi Efendi'nin Kahire'ye görevlendirilmesi nedeniyle o da babasıyla Mısır'a gitmiştir. Kahire'de bulunduğu süre içerisinde eğitimine devam etmiş ve Kasr-ı Âlî Medresesi'nde öğrenimini sürdürmüştür (Doğan, 2006, s.9). Çocukluk yıllarında gittiği Mısır'da babasından ve orada bulunan ulemeden Arapça, Mirza Senklâhdam isimindeki İranlı bir edipten de Farsça dersleri almıştır (Davud, 2017, s.454). Henüz çocukluk yıllarından itibaren hem Arapça hem Farsça dersler alan Münif Paşa'nın nitelikli bir eğitimle yetiştiği söylenebilir.

Münif Paşa ailesiyle beraber Mısır'da ikamet ederken, Osmanlı Devleti'nde de Tanzimat öncesi Batılılaşma hareketlerinde II. Mahmut Dönemi'ni kapsayan (1809-1839) gelişmeler olmuştur. Söz

konusu dönem itibariyle Mısır'da Batılılaşma hareketleri çerçevesinde hem sosyal hem de kültürel açıdan gelişmeler yaşanmıştır. Münif Paşa söz konusu gelişmelerin yaşandığı dönemde Mısır'da gerçekleştirilen Batılılaşma hareketlerini yerinde gözlemleme fırsatı yakalamıştır (Ülken, 1979, s.67). Söz konusu Batılılaşma hareketlerinin sancılı bir süreci içermesi Abdünnafi Efendi ve ailesini 1849 yılında Ayıntab'a dönmeye itmiştir. Kahire'de bulunduğu dönem içerisinde Arapça ve Farsça ile birlikte iyi düzeyde Fransızca öğrenen Münif Paşa, Avrupa kültürünün nasıl geliştiğini görmüş ve Ayıntab'a dönmeden yüksek öğrenimini Şam'daki Emeviyye Medresesi'nde tamamlamıştır (Doğan, 2006, s.9). Münif Paşa'nın doğduğu dönemden itibaren Ayıntab, Mısır ve Şam gibi önemli kültür merkezlerinde bulunması, onun eğitim-kültür alanındaki fikirlerinin gelişimine ve genel olarak entelektüel yapısına katkı sağladığını açıkça göstermektedir.

Bilimsel faaliyetleri için Şam'da bulunan Münif Paşa, 1850-1852 yıllarında ilk memuriyetine girerek devlet işlerindeki ilk deneyimini yaşamıştır. Arapça ve Farsçasını geliştiren Münif Paşa, Şam'dan sonra İstanbul'da Babıali Tercüme Odasına girerek Osmanlı Devleti'ndeki hizmetine devam etmiştir. Tercüme odasındaki görevinde de Fransızcasını ilerletmiş ve kendisini geliştirmiştir (Davud, 2017, s.454). Bu ifadelerle göre Münif Paşa'nın bilim öğrenme hevesinin ne denli üst düzeyde olduğu öğrenmiş olduğu yabancı dillerden anlaşılmaktadır. Ayrıca, dönemin Batılılaşma hareketlerini içermesi ve Münif Paşa'nın da bir bilim adamı olması nedeniyle dil öğrenmek için büyük çaba harcadığı görülmektedir. Doğu dillerinden Arapça ve Farsça, Batı dillerinden de Fransızca'yı bilmesi Münif Paşa'nın entelektüel kapasitesini, altyapısını ve çabasını göstermektedir.

Münif Paşa, kültürel birikimi ve eğitime olan ilgisiyle tercüme odasındaki hizmetinden sonra 1854 yılında Gelibolu Asakir-i Muavine Komisyonu Başkatipliğine atanmış, ardından da Batı modernleşme hareketlerini yerinde görebileceği Berlin Sefaretine görevlendirilmiştir. Bu görevlendirme sırasında da Berlin Üniversitesi'ne giderek sosyal ve fen ilimlerini Batı dünyasının eğitimleri aracılığıyla öğrenmeye ve kendini geliştirmeye gayret etmiştir (Duran, 1986, s.806). Münif Paşa'nın Osmanlı Devleti adına gerçekleştirdiği her türlü görevi sırasında kişisel gelişimini sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Onun, donanımlı bir "Osmanlı Aydını" olarak bilgiyi kullanabilme becerisine sahip olmayı temel kabul ettiği ve bunu eğitimle gerçekleştirmeye çalıştığı söylenebilir.

Münif Paşa, Berlin'deki görevinin sona ermesinin ardından İstanbul'da yeniden mütercimlik alanında hizmet vermeye başlamıştır. Münif Paşa'nın birçok farklı alanda elde ettiği bilgilerinden faydalanılmak istenmiş ve mütercimlik hizmetinin ardından sırasıyla "Meclis-i Kebir-i Maarif Reisliği", "Tahran Sefirliği", 1877-1884 yılları arasında "Birinci Maarif Nazırlığı", "İkinci Maarif Nazırlığı", "Üçüncü Maarif Nazırlığı" ve "İkinci Tahran Sefirliği" görevlerini ifa etmiştir (Batır, 2004, s.13,14). Buna göre, Münif Paşa'nın hayatı boyunca Osmanlı Devleti için farklı hizmet alanlarında görev yaptığı anlaşılmaktadır. Münif Paşa'nın çocukluğundan başlayarak edinmiş olduğu eğitim bilgisi, onu yüksek hizmet alanlarına taşıdığını göstermektedir. Özellikle eğitim bakanlıklarında bulunması, onun eğitimle olan ilişkisinin ne denli güçlü olduğuna işaret etmektedir.

Münif Paşa hem Doğu dünyasının hem de Batı dünyasının eğitim sürecini yerinde yaşayarak kendi kültürel gelişimine katkıları sağlamıştır. Yaşamış olduğu dönemin siyasal gelişmelerine de bağlı olarak Osmanlı Devleti'nin Batılılaşma hareketlerini doğrudan gözlemleme imkânı bulmuştur. Batılılaşma hareketlerinin ancak topluma aktarılabilmesi ile amacına ulaşacağını düşünen Münif Paşa, toplumun bilimsel gelişmelerin içinde yer alması gerektiğine olan inancı nedeniyle de 1861 yılında "Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye" yi kurmuş ve toplumun bilimsel gelişmelerin içinde yer alması gerektiğine inanmıştır. Cemiyetin yayın organı olarak Osmanlı Dönemi'nin Türkçe ilk bilimsel dergisi olan *Mecmua-i Fünun* aynı yılda çıkarılmıştır (Banarlı, 1983, s.956). Toplum gelişiminin bilgi yolu ile gerçekleşeceğini düşünen Münif Paşa'nın, eğitim camiası yanı sıra döneminin en önemli kültür adamlarından birisi olduğu söylenebilir.

Münif Paşa öncülüğünde kurulan "Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye", dönemin bilim ve kültür anlayışını topluma kazandırma amacını taşımaktadır. 1865 yılına kadar bilim faaliyetlerini sürdüren cemiyet, amacına yönelik olarak modern bir bilim dergisi çıkarmayı hedeflemiş ve 47 sayı yayımlanan *Mecmua-i Fünun*'u 1867 yılına kadar halkın hizmetine sunmuştur (İhsanoğlu, 1996, s.276). Münif Paşa'nın çabaları ile kurulan Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye, kitap telifi ve tercümesi, halka ders verilmesi ve *Mecmua-i Fünun* adında bir dergi aracılığıyla halka yayılması amacını nizamname içerisinde ilk üç

sıraya yerleştirmiştir. Bilim ve kültürü halka anlatmak amacıyla kurulan cemiyet aynı zamanda ücretsiz halk dersleri vermiş, Darülfünun konferansları gerçekleştirmiş, kütüphane ve kıraathane kurarak toplumun bilgiye ulaşmasını sağlamış, matbaa imkânı sağlayarak cemiyetin toplumu aydınlatma görevini üstlenen dergiyi çoğaltma fırsatı yakalamıştır. *Mecmua-i Fünun* dergisi içerisinde halkın her alanda aydınlanmasına yönelik felsefe, tarih, coğrafya, arkeoloji, iktisat, sanayi, pozitif bilimler, eğitim, kent hayatı, bayındırlık, dil, edebiyat, kültür, matbuat, halk sağlığı, politika, din, askerlik gibi birçok alanda bilgiler verilmiştir. Cemiyetin toplum yararına hizmet ettiği dönem, İstanbul'daki kolera salgını ve yaşanan maddi zorluklar sebebiyle sonlandırılmıştır (Budak, 2002, s.247). Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere, Münif Paşa ve cemiyetin diğer aydınları, toplum kalkınmasının bilim, eğitim ve kültür aracılığıyla gerçekleşeceğini benimsemişlerdir. Hedeflenen toplum bilinci ise dönemin en önemli aydınlanma hareketlerinden sayılabilir.

Münif Paşa dönemin kültürel faaliyetleri içerisinde aynı zamanda gazetecilikle de ilgilenmiştir. Osmanlı Devleti'nin Batılılaşma hareketleri içerisindeki gelişimini yansıtan *Takvim-i Vekâyi*, *Ceride-i Havâdis*, *Tercüman-ı Ahvâl* ve *Tasvir-i Efkâr* gazetelerini ilgiyle takip etmiştir. Bu gazetelerden biri olan *Ceride-i Havâdis*, Münif Paşa'nın kendi bilgi ve düşüncelerini topluma aktarabilmesi için önemli bir rol oynamıştır. Nitekim 1860-61 yılları itibarıyla *Ceride-i Havâdis* gazetesinin yazarlarından biri olmuş ve böylece halkın bilgileneceği hakkındaki fikirlerini gazetede de yayınlama imkânı bulmuştur. *Ceride-i Havâdis* gazetesinin eki olan *Ruznâme*, Münif Paşa'nın halkı aydınlatma çabalarına fırsat oluşturmuştur. Münif Paşa *Ruznâme* içerisinde halkın bilgileneceği için düşündüğü konuları ele alarak dönemin ileri kültür adamları içerisinde yer almıştır (Tanpınar, 1988, s.180). Münif Paşa'nın Osmanlı Devleti'ndeki aydınlanma hareketlerini topluma aktarabilmek için çaba göstermesi, eğitimciliğinin yanında toplumun kültür kimliğine hizmet ettiğini ortaya koymaktadır.

Münif Paşa hayatı boyunca kendini geliştirerek oluşturduğu bilimsel birikimini kitaplara, makalelere ve şiirlerine de yansıtmıştır. Bu çalışmalar arasında *Muhaverat-ı Hikemiyye*, *Destân-i Ali Osmâni*, *Telhis-i Hikmet-i Hukuk*, *Medhal-i İlm-i Hukuk*, *İlm-i Servet*, *Mağdûrin Hikâyesi*, *Ehemmiyet-i Terbiye-i Sıbyân* gibi önemli eserler bulunmaktadır. Bu eserler haricinde basılmış ve basılmamış olan birçok farklı konuda çalışması bulunmaktadır (Tahir, 1972, s.240). Söz konusu yazınsal üretim ışığında, Münif Paşa'nın bilimsel faaliyetleri kapsamında çok yönlü bir "Osmanlı Aydını" sıfatını sergilediği açıkça söylenebilir.

Münif Paşa, son görev yeri olan Tahran'daki sefirlik görevini kızının verem hastalığını duyduğu için bırakmış ve 1898 yılında İstanbul'a ailesinin yanına dönmüştür. Kendisi uzun bir süre yatalak bir hayat sürmüş ve 6 Şubat 1910 tarihinde Erenköy'de bulunan köşkünde vefat etmiştir. Defni ise Sahra-yı Cedid mezarlığına yapılmıştır (Budak, 2002, s.77).

Münif Paşa hayatının yaklaşık elli yılını Osmanlı Devleti için eğitimci, kültür adamı, memur, diplomat olarak geçirmiştir. Döneminin bilimsel faaliyetleri kapsamında hem Doğu hem Batı kültürünün içerisinde bulunarak yüksek bir eğitim ve bilim düzeyi edinmiştir. Edindiği bilimsel birikimini Osmanlı Devleti ve toplumu için nitelikli bir şekilde birçok alanda kullanmıştır. Eğitimli bir "Osmanlı Aydını" olarak görülen Münif Paşa, toplumun bilgi ile yükselebileceğini, gelişmiş bir medeniyetin ancak eğitim ve bilgi ile olabileceğini hayatı boyunca gerçekleştirdiği çalışmalarla göstermiştir.

3. Münif Paşa'nın Türk Kütüphaneciliğindeki Yeri ve Etkileri

Osmanlı Devleti, Gülhane Hatt-ı Hümayûnu ile beraber yüzünü Batı'ya dönmüş ve bu bağlamda toplumsal düzenlemeleri ele almaya başlamıştır. Söz konusu düzenlemeler öncelik olarak görülen gelişmeleri içermiştir. Dönemin siyasi gelişmeleri sebebiyle bu düzenlemeler daha çok askeri boyutuyla ele alınmış olsa da XIX. yüzyılda Tanzimat'la başlayan düzenlemeler, gelişimi topluma yayma amacını taşımıştır (Ortaylı, 2004, s.73-74). Bu bağlamda modern bir gelişimin topluma yansımaları gerekliliği önemli bir konudur.

Yenileşme dönemi olarak da ifade edilen Tanzimat'ın başlangıcı, devam eden süreçte Osmanlı aydınları tarafından desteklenmiştir. Bu dönemin aydınları hakkında Batı toplumlarını iyi tanıyan kimselerden oluştukları yorumu yapılmıştır. Özellikle tercüme odalarında ve Osmanlı Devleti'nin büyükelçiliklerinde görev edinen aydınlar, Batıdaki gelişmeler üzerine erken fikir sahibi olmuşlardır (Zürcher, 1996, s.71). Tercüme odalarında ve büyükelçiliklerde görev yapan kişilerin başında gelen biri de Münif Paşa'dır. Münif Paşa, yaşamış olduğu dönem içerisinde üç kere maarif nazırlığı (eğitim

bakanlığı) yapmış ve eğitimle olan ilişkisinde toplumu aydınlatma sorumluluğunu üzerinde hissetmiştir. Bu sorumluluğu bilim öğrenme, eğitim alma ve topluma yayma olarak düşünen Münif Paşa, Batılılaşma Dönemi içerisinde yer alan en önemli Osmanlı aydınlarından biri olarak gösterilmektedir (Işıқтаç, 2012, s.10). Buradan da anlaşılacağı üzere, Batılılaşma Dönemi'nde gerçekleştirilen yenilikleri halka aktarma fikri toplum aydınlarının en önemli özelliklerinden biridir.

İleri görüşlü bir Osmanlı aydını olan Münif Paşa, toplumu çağın gereklerine göre eğitmek ve bilgilendirmek amacını güden fikirlerini “Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye” ile güçlendirmiştir. Nitekim Cemiyet içerisinde halkın aydınlanmasına katkı sağlayacak bir kütüphane ve kıraathane oluşturma fikri, Münif Paşa'nın önemli icraatlarından olmuştur. Cemiyet, bilgiyi topluma yayma fikrini savunmuş ve temelinde bilimsel faaliyetlerin toplum tarafından anlaşılmasını hedeflemiştir. Bu hedefin kütüphane ve kıraathaneler aracılığıyla sağlanacağı düşünülmüştür. Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye, bilginin topluma yayılması üzerine sahip olduğu anlayış ile Osmanlı'da gelecek yıllarda inşa olunacak kütüphane anlayışına temel oluşturmuştur (Alpay, 1987, s.19,20). Bu düşüncenin hayata geçirilmesi için çaba gösteren Münif Paşa ve cemiyetin diğer aydınları, Osmanlı toplumunun kültürel anlamdaki gelişimine doğrudan destek verdiği göstermektedir.

Dönemin değişen bilim yapısını ve bilimsel gelişmelerini halkın yararına sunma düşüncesiyle kurulan Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye Kütüphanesi, Türk kütüphaneciliği açısından değerlendirildiğinde ilk cemiyet kütüphanesi olarak kabul edilmektedir. Hazırlanan cemiyet yönetmeliğine göre cemiyetin resmî yayın organı olan *Mecmua-ı Fünun* dergisinde kütüphanede görev yapacak kişinin “Hafız-ı Kütüp” olacağı belirtilmiştir (Cunbur, 1967, s.4). Buna göre, modern Türk kütüphaneciliğinin temellerini Osmanlı Devleti'nin Batılılaşma hareketleri içerisinde atan Münif Paşa, bilim ve eğitim faaliyetlerini kütüphane gibi kültürel bir çatı altında toplamayı hedeflemiştir.

Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye Kütüphanesi için Münif Paşa tarafından 10 maddelik bir kütüphane nizamnamesi (yönergesi/yönetmeliği) hazırlanmıştır (Cunbur, 1964b, s.694-695). Bu nizamname, cemiyetin resmî yayın organı olan *Mecmua-ı Fünun* dergisinin Temmuz 1862 tarihli ilk sayısında 14. ve 15. sayfalarında yayımlanmıştır. İlgili nizamnameye göre kütüphane hizmetlerinin genel işleyişinden sorumlu olarak gösterilen ünvana sahip hafız-ı kütübün sorumlulukları şu şekilde ifade edilmiştir (Akın, 1991, s.162-163):

- Hafız-ı kütüp cemiyet üyeleri içerisinde bir yıl süre ile seçilecek,
- Kütüphane içerisinde ücretsiz bir şekilde hizmet verecek,
- Hafız-ı kütübün görev süresi tamamlandığı zaman yeniden aynı görev için seçilebilecek,
- Hafız-ı kütüp, Münif Paşa tarafından hazırlanan kütüphane nizamnamesine uygun bir idare gösterecektir.

Osmanlı Devleti'nde önemli bir kültür mesleği olarak görülen “Hafız-ı kütüp” yıllar boyunca değerini korumuş ve günümüze kadar ulaşmıştır (Tak, 2020, s.81). Günümüz Türk kütüphaneciliği açısından son derece büyük bir öneme sahip olan kütüphaneciler, Münif Paşa için de dönemin şartlarına göre kütüphanedeki varlığını hafız-ı kütüp ünvanıyla taşımıştır. Hafız-ı kütüp ünvanına mesleki bir kavram olarak yaklaşan Münif Paşa, hazırladığı nizamname ile kütüphane işleyişi kadar mesleğe ve kütüphanede görev yapan kütüphaneciye de değer verdiğini göstermektedir.

Münif Paşa'nın hazırladığı kütüphane nizamnamesine göre Cemiyet-i İlmiye Osmaniye'ye üye olan bireylerden birinin hafız-ı kütüp olacağı anlaşılmaktadır. Hafız-ı kütüp olan kişinin, toplumla bilgiyi buluşturma sorumluluğu için gönüllü bir faaliyette bulunacağı “ücretsiz hizmet” maddesiyle belirlenmiştir. Nizamnameye göre, kütüphanedeki görevini belirlenen sürede tamamlayan hafız-ı kütübün, yeniden aynı görev içerisinde bulunabileceği görülmektedir. Ayrıca, Münif Paşa'nın hazırladığı nizamnamenin kütüphanenin idaresi hakkında bir başvuru kaynağı olduğu söylenebilir.

Cemiyet Kütüphanesi için Münif Paşa tarafından hazırlanan nizamnamede kütüphanenin işleyişi ile ilgili sorumlulukların yer aldığı unsurlar ise aşağıdaki şekilde vurgulanmıştır (Cunbur, 1964b, s.694-695):

- Kütüphane koleksiyonu içerisindeki tüm kitapların ilk sayfasının arkasına cemiyete ait mührün vurulması,

- Ciltli kitaplar için mümkünse cemiyet ünvanının görünür şekilde yerleştirilmesi,
- Cemiyete üye olan veya olmayan herkesin kütüphanedeki kitapları inceleyebilecekleri,
- Kütüphanede görevli hafız-ı kütübün 3 ayrı defter tutması gerektiği ve bu defterlerle ilgili ise;
 - Birinci defterde kitapların ne zaman temin edildiği, kitapların ismi ve fiyatları, kitap eğer bağış yoluyla kütüphaneye kazandırıldıysa bağış yapan kişinin ismi,
 - İkinci defterde alfabetik olarak kitapların ve müelliflerinin kayıtları,
 - Üçüncü defterde ise kitapların konularına göre tasnif bilgisinin yer alması hakkında bilgiler içermelidir.
- Kitap ödünç almak isteyen bir cemiyet üyesi olursa hem kitabın hem de kendisinin isim bilgisini içeren bir belgeyi doldurması gerektiği,
- Ödünç alınan kitap kirlenir, yırtılır veya kaybolursa yerine aynı kitaptan tedarik edilmesinin gerekliliği,
- Zarar gören bir kitap olur ve yerine temin edilemezse komisyonun belirleyeceği bir fiyatın ödenmesi ya da kitabın değeri kadar başka bir kitabın kütüphaneye kazandırılması,
- Kitap ödünç sürelerinin bir ayı geçmeyeceği,
- Kitap süresinin uzatımı ile ilgili talep durumunda hafız-ı kütübün bir ay daha süre vermesi,
- Ödünç alınan kitabın zamanında iade edilmemesi durumunda cemiyet sandığına ödenmek üzere haftalık olarak 20 kuruş ceza işleminin yapılması,
- Kütüphanede kullanılması için herhangi bir kimse tarafından verilen hediyein cemiyet oturumunda duyurularak cemiyet üyelerine bilgi verilmesi,
- Kütüphaneye hediye veren her kişi için cemiyet reisinin ifadesini içeren bir “teşekkürname” verilmesinin uygun olacağı belirtilmiştir.

Münif Paşa'nın kütüphane hizmetleri için geniş bir kapsamda bizzat hazırladığı nizamname içeriğinin, günümüz Türk kütüphaneciliğinde yer alan birçok hizmetle benzer olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre nizamname içeriği ile günümüz kütüphane hizmetlerinin benzer hizmetleri aşağıdaki gibi sıralanabilir.

- Kütüphaneler koleksiyonunda bulundurduğu ve satın aldığı her kitabın iç kapağına mühürleme işlemi gerçekleştirmekte,
- Kitaplar hangi kütüphaneye ait bir materyal ise o kütüphanenin bilgilerini içeren damgalama yapılmakta,
- Özellikle halk kütüphaneleri bağlamında değerlendirildiğinde toplum içerisinde ayırım gözetmeksizin herkes kütüphane koleksiyon ve hizmetlerinden yararlanmakta,
- Kütüphaneciler kütüphanede bulunan kitapların bilgilerini günümüz koşullarının sağladığı bilgi teknolojileri imkânlarına göre kataloglamakta,
- Ödünç kitap olarak kütüphane koleksiyonundan yararlanan kullanıcılar için iade işlemleri ile ilgili hatırlatıcı bir bilgi fişi verilmekte,
- Ödünç alınan kitap kullanıcı tarafından yırtılma veya kaybolma benzeri zarara uğratılırsa aynı kitabın kütüphaneye kazandırılması yönünde işlem yapılmakta,
- Kullanıcının zarar verdiği kitapla ilgili yeniden koleksiyona kazandırma işleminde kitaba erişilememe durumuna bağlı olarak komisyonca belirlenecek kitap bedeli kullanıcı tarafından maliyeye ödenmekte,
- Kitap ödünç sürelerinin kütüphane türü ve kullanıcılarına göre değişebileceği öngörüsüyle 15 gün ödünç hizmeti sağlanmakta,
- Kütüphane kullanıcıları kitap uzatma hakkına sahip olmakta ve ödünç verilen gün sayısı kadar bu hakkı kullanabilmekte,
- Kitap iadesinin geciktiği durumlarda halk kütüphanelerinde herhangi bir maddi ceza işlemi uygulanmasa da üniversite kütüphanelerinde geciken gün sayısına göre üniversitenin belirlediği bir meblağ ödenmekte,
- Toplum bireyleri kütüphane koleksiyonunda bulunması için kitap bağışında bulunabilmekte ve kütüphaneci tarafından ilgili bağışa ait bilgiler kaydedilmekte,
- Kütüphane yönetimi kütüphaneye bağış yapan kullanıcılar için teşekkür ifadesini içeren belge vermektedir.

Kısaca, Münif Paşa döneminde halkı bilgilendirmek amacıyla kurulan Cemiyet Kütüphanesinin günümüz kütüphane görev ve sorumlulukları ile benzer uygulamalarından açıkça söz edilebilir.

Münif Paşa önderliğindeki Cemiyet-i İlmiye Osmaniye, bünyesinde kütüphane ile beraber bir de kiraathane açmıştır. *Mecmua-ı Fünun* dergisinin 22. sayısı Mart 1864'te halkla buluşur ve bu sayıda "Cemiyet merkezinde kiraathane küşadı" başlığı ile söz konusu kiraathane hakkında bilgi verilir (Çavdar, 1995, s.52). Toplumun kitap dışındaki diğer kültürel kaynaklar aracılığıyla da bilgilenmesi için gazetelerin var olması gerektiğini düşünen Münif Paşa, farklı dillerdeki yayınlarla ilgili düşüncesini kiraathane oluşturarak halka yansıtmayı hedeflemiştir. "Çiçek Pazarı" olarak bilinen yerde kütüphanenin ardından kiraathanenin açılması ve kiraathane hizmetleri ile ilgili verilen bilgiler aşağıdaki gibi ifade edilmektedir (Cunbur, 1967, s.8):

- Kiraathanenin salı günleri haricinde her gün sekiz saat kadar hizmet vereceği,
- Kiraathaneden hiçbir ayırım gözetmeksizin herkesin yararlanabileceği,
- Kiraathaneye üye olmak isteyenlerin üye kimseler tarafından önerilebileceği,
- Devlet kademelerinde eğitim gören öğrencilerin herhangi bir ücret ödemeyeceği,
- Kütüphane ve kiraathane ortamının son derece davetkâr bir ortam olduğu,
- Halkın bilgilenmesi amacıyla kurulan kütüphane ve kiraathanede kitap ve gazete okunabileceği,
- İnsanların birbiriyle görüşmek ve kültür sohbetleri gerçekleştirmek için buluşma noktasının kiraathane olacağı,
- Satın alındığında yıl içerisinde 8000-9000 kuruş ödenecek gazetelerin kiraathane içerisinde 60 kuruşla okunabileceği,
- Kiraathane üyelerine haftada iki kere olmak üzere ücretsiz İngilizce ve Fransızca dillerinde eğitim verileceği,
- Kiraathane içerisinde bulunan okuma odasında 7 Türkçe, 10 Fransızca, 5 İngilizce, 4 Ermenice, 3 Rumca gazetenin var olduğu,
- Kiraathanede yararlanılacağı düşünülen 5 adet süreli yayının da sipariş edildiği okuyuculara bildirilmiştir.

Kütüphane ve kiraathane ile oluşturulan bu kültür ortamının Osmanlı toplumu için son derece değerli olduğu söylenebilir. Münif Paşa'nın eğitim bilimini okuma ve bilgilenme ile örtüştürmesi, halkın da aynı biçimde aydınlanabileceği düşüncesiyle kendisini harekete geçirmiştir. Kütüphane ile beraber kiraathanenin de halkın hizmetine sunulması okuyan bir toplumun inşa edilmesi hedefine yönelik hareket edildiğini göstermektedir. Söz konusu dönemde kütüphane ile kiraathanenin yapı ve hizmet farklılıkları tarihsel ve siyasal bağlamda araştırılması gereken bir konu olarak ilgi çekici görünmektedir.

Günümüzden yaklaşık 160 yıl önce halkla buluşturulan bu nitelikli hizmetler günümüz Türk kütüphaneciliği açısından değerlendirilecek olursa;

- Kütüphaneler resmî tatiller haricinde toplum hizmeti vermeyi sürdürmekte,
- Kütüphane hizmetlerinden yararlanmak isteyen herkes herhangi bir sınırlama ile karşılaşmamakta,
- Kütüphanelere her yaştan birey üye olabilmekte,
- Kütüphane hizmetleri herkes için ücretsiz olarak verilmekte,
- Kütüphane ortamları kullanıcıların ilgi ve ihtiyaçlarına göre düzenlenmekte,
- Toplum bireylerinin aldığı nitelikli kütüphane hizmetlerine ek olarak insanların buluşma noktası olmasının yanı sıra "Üçüncü Mekân Kütüphaneler" olgusu taşınmakta,
- Kütüphane koleksiyonunda yer alan kitap ve diğer basılı materyallerin kullanımında herhangi bir ücret talep edilmemekte,
- Toplumun bilgilenmesi ve okuyan bir toplum hedefi için günümüz şartlarına uygun bir şekilde kullanıcıların beklentilerini karşılayacak dil ve teknoloji öğrenimi üzerine planlamalar yapılmakta,
- Kütüphanelerin kullanımında herkese eşit yaklaşım açısından koleksiyonda birden çok dile ait eserler bulunmakta,
- Her yaştan bireyin takip edebileceği süreli yayınların kütüphanelerde bulunmasına özen gösterilmektedir.

Münif Paşa dönemindeki kütüphane ve kiraathane hizmetlerine bakıldığında günümüz Türk kütüphaneciliği hizmetlerine benzer bir yapının bulunduğu söylenebilir. Dolayısıyla Münif Paşa'nın kütüphane ve kiraathane ile ilgili düşüncelerinin günümüzdeki hizmetler için öncü yaklaşım ve uygulamalardan olduğu söylenebilir.

Cemiyet Kütüphanesi ile ilgili bilgileri vatandaşlara paylaşmayı önemseyen Münif Paşa, Mecmua-i Fünun dergisinin 24. sayısında koleksiyon hakkında bilgiler sunmuştur. Bu ifadelere göre, Kütüphanenin koleksiyonunda 1000'den fazla ciltli kitabın yer aldığı; coğrafya, fizik, sağlık gibi ilimlere ait kaynakların bulunduğu bildirilmiştir. Kütüphaneye bağışlanan kitaplar hakkında ise daha çok fen bilimleri ve teknik bilimler alanlarına ait eserlerin bulunduğu ifade edilmiştir. Bu kapsamda Mecmua-i Fünun dergisine katkı sağlayan bir koleksiyon yapısına da dikkat çekilmektedir (Budak, 2002, s.222). Bir Osmanlı aydını olarak Münif Paşa'nın, halkın bilgilenmesi gereken konularla ilgili Cemiyet Kütüphanesi koleksiyonunu şekillendirdiği görülmektedir.

1865 yılına gelindiğinde İstanbul'un tamamını olumsuz etkileyen kolera salgını ile karşılaşmış ve bu nedenle toplum bireylerinin sık kullandığı alanları kapatma yoluna gidilmiştir. Bu durumdan Cemiyet de etkilenmiş ve bünyesinde bulundurduğu kütüphane ve kıraathane gibi kültür mekânlarına ve hizmetlerine son vermek durumunda kalmıştır. Cemiyet Kütüphanesinin kuruluşundan itibaren 4 yıl kadar, kıraathanenin kuruluşundan ise 1 yıl kadar sonra faaliyetlerini sonlandırdığı kolera salgınının başlangıç tarihi ile anlaşılmaktadır (Cunbur, 1967, s.9). Cemiyet Kütüphanesi ve daha sonra kurulan kıraathane, toplum sağlığını tehdit eden bir durumdan dolayı hizmetlerine devam edememiş olsa da Münif Paşa'nın halkın okuması ve bilgilenmesi için gerçekleştirdiği faaliyetler, kütüphaneye verdiği önemi göstermektedir.

Cemiyet Kütüphanesi, Osmanlı Devleti'nin Batılılaşma dönemi içerisinde kurulmuş bir dernek kütüphanesi olarak Münif Paşa'nın önderliğinde topluma hizmet etme sorumluluğunu 4 yıl kadar taşımıştır. Bu süre içerisinde toplum aydınlanmasına yönelik faaliyetler üreten cemiyet, günümüz kütüphaneciliğine zemin oluşturacak hizmetlerini dönemin Osmanlı toplumuna sunmuştur. Bu kapsamda değerlendirildiğinde halkın okuma alışkanlığı edinebilmesine yardımcı olması, dönemin bilimsel faaliyetlerini içeren koleksiyon yapısının sergilenmesi ve kütüphane işleyişi ile ilgili günümüze yakın hizmetlerin yer alması, kütüphanenin bugünkü Türk kütüphaneciliği açısından ne denli önemli olduğunu düşündürmektedir.

Münif Paşa XIX. yüzyılın ikinci yarısı itibarıyla halk ile bilginin buluşacağı mekânın kütüphaneler olması gerektiğini savunarak Cemiyet Kütüphanesi ve kıraathane hareketinden sonra da girişimlerde bulunmuştur. Dönemin kütüphane hizmetlerindeki anlayış 1869 yılında çıkarılan *Maarifi Umumiye Nizamnamesi* ile değişmiştir. Bu değişim çağdaşlaşma hareketi olarak nitelendirilmiştir (Soysal, 1976, s.257). Söz konusu nizamnameden önce Osmanlı Devleti içerisinde halka hizmet eden kütüphaneler daha çok kişilerin kendi imkânlarıyla kurulmuş ve vakıf kütüphaneleri adı altında birleşmiştir. Nizamnamenin çıkarılmasıyla birlikte bu sürecin devlet eli yardımıyla yapılması öngörülmüştür. Buna göre, kütüphane kurumunu ve hizmetlerini ilk kez devlet sorumluluğuna alan ve kamu hizmeti sayan *Maarif-i Umumiye Nizamnamesi* Türk kütüphanecilik tarihi açısından çok önemli bir değişimi ve gelişimi ifade etmektedir. Münif Paşa kütüphanelerle ilgili gelişmeleri maarifle ilgisinin üst seviyede olması sebebiyle Maarif Nazırlığı yaptığı dönemden önce takip etmiştir. Buradan hareketle İstanbul sınırları içerisinde bir "Millet Kütüphanesi"nin kurulması gerekliliğini düşünmüştür. 1869-1871 yılları arasında görevde bulunduğu Maarif Meclisi Başkanlığındayken bir layiha hazırlamıştır. Hazırladığı layiha dönemin Hariciye Mektupçusu Ethem Pertev Paşa tarafından düzenlenmiştir. Bu layihanın "Münif Paşa Layihası" adıyla dönemin sadrazamı Ali Paşa'ya teslim edildiği bilgisi mevcuttur (Soysal, 1987, s.9). Bu gelişmelerden anlaşılacağı üzere Münif Paşa'nın eğitim faaliyetlerinin yanı sıra yasal alanda kütüphane açma girişimlerinde bulunmaya devam ettiği görülmektedir.

Münif Paşa'nın hazırlamış olduğu layiha, günümüzde Beyazıt Devlet Kütüphanesinde yer alan Ali Emiri Kitapları Layihalar Bölümü 85 numaralı kayıt içerisinde bulunmaktadır. Layiha ile ilgili Ali Emiri Efendi'nin de bir önsöz eklediği bildirilmektedir. Bu önsözde layihanın 217*103 mm ölçüsünde ve 7 sayfadan oluştuğu bilgisi verilerek, Münif Paşa tarafından hazırlandığı, Hariciye Mektupçusu Edhem Pertev Paşa tarafından genişletildiği ve Sadrazam Ali Paşa'ya sunulduğu ifade edilmiştir. Ayrıca Sadrazam Ali Paşa'nın da layiha üzerinde birkaç düzeltme yaptığı belirtilmiştir. Münif Paşa, dönemin Osmanlı yönetimine kadar ulaşan bu layihasında kütüphanecilik faaliyetleri için aşağıdaki unsurlara değinmiştir (Cunbur, 1964a, s.229):

- İstanbul içerisinde sultanlar ve hayırseverler tarafından kurulan 40 kadar kütüphanenin bulunduğu,

- Kütüphaneler içerisinde bulunan koleksiyonların genelinde dini bilgiler içeren yayınların yer aldığı ve fenni yayınların daha az oranda olduğu,
- Osmanlı Devleti'nin yenileşme hareketleri içerisinde bulunması sebebiyle kütüphanelerde toplumun bilgi ihtiyacını karşılamada yetersiz kaldığı,
- Osmanlı Devleti adına gittiği görevler kapsamında gördüğü Batı uygarlıklarının kütüphanelerinde daha çok bilim kitaplarının yer aldığı,
- Batılılaşma hareketleri içerisinde toplumun daha çok bilgiyle buluşmasını sağlayacak kütüphanelere ihtiyaç olduğu,
- Darülfünun ve sanat mekteplerinin eğitime kazandırılmasıyla gençlerin bilime duyduğu ilginin arttığı,
- Kütüphane koleksiyonlarının gecikmeden artırılması gerektiği,
- İstanbul içerisinde bulunan kütüphanelerdeki koleksiyonların herkesin ulaşabileceği bir kütüphanede toplanmasına hizmet edilmesi gerektiği,
- Kütüphanelerde kullanıcıların talep ettiği okuma kitapları ile ilgili erişim problemi yaşandığı belirtilmiştir.

Münif Paşa'nın bu layiha ile dönemin kütüphanecilik faaliyetlerine dair düşüncelerini aktardığı görülmektedir. İstanbul içerisinde bulunan kütüphane sayısını bilmesi, kütüphanelerdeki koleksiyonlar hakkında bilgiler edinmesi, toplumun bilgi ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik kütüphaneler istemesi, imparatorluğa hizmet kapsamında gittiği Batı medeniyetlerindeki gelişimi yansıtmaya, modern bir toplum yapısı için bilimsel faaliyetlerde bilime ayrılan alanın artmasına dair çalışmalar yapması, Osmanlı Devleti'nin geleceği olarak gördüğü gençlere yatırım yapılmasını önermesi, kütüphanelerden yararlanan kullanıcıların bilgi gereksinimlerine göre düzenlemelere gidilmesine yönelik ifadeler içermesi ve toplumun tamamına hizmet edecek bir "Millet Kütüphanesi"nin var olması ile ilgili düşünceleri onun son derece nitelikli bir "Osmanlı aydını" olduğunu göstermektedir.

Münif Paşa, "Millet Kütüphanesi"nin var olması hakkındaki fikrini geliştirerek, kütüphanenin nerede ve nasıl kurulması gerektiği ile ilgili düşüncelerini de açıklamıştır. Münif Paşa kütüphanenin herkese hizmet etmesi ve erişilebilirliğinin olması gerektiğini düşünmüştür. Bu sebeple, kütüphaneyi bugün de Çemberlitaş olarak bilinen yerde, Osmanlı Matbaasının yer aldığı Elçiler Hanı arsasına konumlandırmıştır. Dönemin mimarlarından biriyle çalışarak düşündüğü kütüphanenin planına dair çalışmalar yapmıştır. Hazırladığı layiha ile birlikte "Millet Kütüphanesi"ne ait planın da sadrazama sunulduğu belirtilmektedir. Kütüphanenin inşa maliyeti ile ilgili çalışmalar da yapan Münif Paşa, hesaplamalarına binaen 20 bin altının bu süreçte kullanılması gerektiğini ifade etmiştir. Osmanlı maliyesinin de dönemin şartlarına göre zor bir dönemden geçtiğini öngören Münif Paşa, kütüphane binasının yapımında bağış yolunun kullanılabilirliğini düşünmüştür. Binanın tamamlanması ile birlikte koleksiyon gelişiminde de bağış yöntemini düşünmüştür (Budak, 2002, s.240). Münif Paşa'nın kütüphanelerle ilgili çalışmaları onun eğitim, toplum, bilgi ve kütüphane unsurlarına verdiği önemi açıkça göstermektedir.

Münif Paşa, hazırladığı layihada ana fikir olarak "Millet Kütüphanesi" düşüncesini açıklamıştır. Bu ifadenin "Milli Kütüphane" olabileceği ifade edilmektedir. Dönemin Osmanlı toplumuna hizmet edecek bir milli kütüphane kurma girişimi son derece değerli bir düşünce olup, bu fikrin uygulanması hakkında gerçekleşen bir durum olmasa da 1882 yılında Sadrazam Sait Paşa'nın yoğun çabalarıyla kurulan Bayezit Umumi Kütüphanesi, Münif Paşa'nın önerdiği kütüphane türüne yakın bir yaklaşımla toplum hizmetine sunulmuştur (Cunbur, 1964a, s.230). Münif Paşa'nın toplumu aydınlatma bilinci, maarifin yaygınlaştırılması fikrine (Duran, 1986, s.850) dönüşmüş ve bu fikri kütüphanelerle desteklediği görülmüştür.

Münif Paşa, 1881 yılında, 2. Kez Maarif Nazırlığı yaptığı dönem içerisinde "Kütüphanelerin Suret-i İdaresi" başlığında bir çalışma daha gerçekleştirmiştir (Soysal, 1987, s.10). Söz konusu çalışma, alan yazın kaynaklarına göre ilk kütüphane yönetmeliği olarak değerlendirilmektedir (Cunbur, 1964c, s.28). Münif Paşa'nın hazırladığı düşünülen bu Talimatname'de kütüphanelerdeki işleyişle ilgili içerik bilgisi aşağıdaki gibi özetlenmiştir (Erünsal, 1990, s.407-411):

- Kütüphaneler öğleden bir saat önce açılıp öğleden üç saat sonra kapanacak olup, içerisinde hafız-ı kütüpler bulunacak,

- Kütüphanelerden yararlanmak isteyen okuyucular için oturma ve okuma alanları oluşturulacak ve kütüphanelerin temizliğine önem gösterilecek,
- Hafız-ı kütübün güvendiği bir kimse dahi olsa kütüphanelerden herhangi bir kitap ödünç verilmeyecek, kitaplar kütüphaneler içerisinde kullanılacak,
- Kütüphanelerde görev yapan hafız-ı kütüp koleksiyondaki bir kitabı ödünç verir veya çaldırırsa Kanunname-i Hümayun'un 82. maddesince yargılanacak,
- Kütüphaneden yararlanmak isteyen okuyuculara güzel bir yaklaşım sergilenecek, talep ettiği kitaba erişmesi için çaba gösterilecek,
- Okuyucuların kütüphane koleksiyonundan yararlanması için inceleyebileceği en fazla 3 kitap verilecek,
- Kütüphaneler içerisine yanıcı bir madde ile giriş yapılması kesinlikle yasak olacak,
- Kütüphanelerde her ne sebeple olursa olsun gündüz de gece de hiç kimse yatmayacak,
- Okuyucuların kitaplara zarar verme ihtimaline karşılık koleksiyonu korumaya yönelik olarak okuyucu takibi yapılacak,
- Kütüphanelerin koleksiyonlarında çok değerli görülen ve resimli olan kitaplar değerini bilmeyecek okuyuculara teslim edilmeyecek,
- Kitapların kirlenmemesi için okuyucular güzel bir şekilde uyarılacak,
- Kitapların sağlıklı bir şekilde kullanılabilmesi için hem kitabın cildi hem de rafların ayda bir silinmesi sağlanacak,
- Hafız-ı kütüpler yasal bir zorunluluk olmadığı sürece görevlerinden ayrılmayacak,
- Hafız-ı kütüpler Maarif Bakanlığına bildirmek üzere ihtiyaçları halinde izin kullanılabilir,
- Hafız-ı kütübün bulunmadığı süre içerisinde kütüphane ile ilgilenen nitelikli birini Maarif Bakanlığına bildirmek üzere vekil olarak bırakabilecek,
- Hafız-ı kütüp olan kimselerden vefat eden biri olursa söz konusu kadroya hafız-ı kütüplerin ya da Meclis-i Maarifin izni olmadan bir atama yapılmayacak,
- Kütüphanelere müfettişler tarafından denetim yapılacak ve kütüphanelerle ilgili kitap sayısı ile hafız-ı kütüp kişinin bilgisi olacak şekilde Sicill-i Umumiye kaydı oluşturulacak,
- Müfettişlerce yapılan kontroller sırasında kütüphane koleksiyonlarında cildi tamir görmesi gereken kitaplar önceliklendirilecek ve gereken işlem yapılacak,
- Kütüphanelerin düzenli kontrolleri müfettişlerce 3 ayda bir olmak üzere yapılacaktır.

Münif Paşa'nın 19 maddelik "Kütüphanelerin Suret-i İdaresi" Talimatnamesi, oldukça geniş bir çerçevede hazırlanmıştır. Kütüphanelerin toplum için ne denli önemli mekânlar olduğunu her maddeye işlemiş olan Münif Paşa, söz konusu Talimatname içerisinde kütüphanelerin açılış-kapanış saatlerini, hafız-ı kütüplerin kütüphanelerdeki görevlerini, okuyucuların kütüphanelerden nasıl yararlanacaklarını ve kütüphane ile ilgili kayıtların tutulup daha iyi hizmetler üretebilmek için denetimler yapılmasını işaret etmiştir. Bu anlamda dönemin kütüphanecilik faaliyetlerini düzenleyen bir içeriğin bulunması Talimatname'nin değerini göstermektedir.

Münif Paşa'nın günümüz Türk kütüphaneciliği için eşsiz bir dayanağı XIX. yüzyılda sunduğu görülmektedir. Bilimsel faaliyetlerin kültür ile buluşması gerektiğini düşünen Münif Paşa, Osmanlı toplumunu bilgi ile beslemek için kütüphanelerin en iyi yol olduğunu düşünmüştür. Buna göre, cemiyet kütüphanesinin kurulması, ilmî faaliyetlerin duyurulması için *Mecmua-i Fünun* dergisinin oluşturulması, ardından kıraathane hizmetinin topluma kazandırılması, tüm toplumun kütüphanelerden yararlanabileceği düşüncesine hizmet eden layiha hazırlanması, topluma eğitim ve kültür katkısı sağlayan kütüphanelerin nasıl yönetilmesi ile ilgili talimatnamenin duyurulması Münif Paşa'nın kütüphanelerle olan ilişkisini ve kütüphanelere ilişkin ilerici yaklaşımını bir şekilde göstermektedir.

4. Değerlendirme ve Sonuç

Osmanlı Devleti'nde Batılılaşma hareketlerinin başladığı XVIII. yüzyıl, ağırlıklı olarak öncelikli görülen askeri gelişmelerle seyretmiştir. XIX. yüzyıl itibariyle askeri gelişmelerin yanı sıra eğitsel, kültürel, hukuksal, sosyal, siyasal açıdan birçok yeniliğin Osmanlı toplumu ile buluştuğu görülmüştür. Araştırma kapsamında, ilk önce dönemin sosyal ve siyasal gelişmeleri ele alınmıştır. Ardından söz konusu yenilikleri hayatı boyunca deneyimleyen Münif Paşa'nın donanımlı kişiliği ile örtüşen "Osmanlı aydını" kimliği ve dönemin kültür yapısındaki bilimsel faaliyetleri incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise dönemim

kültürel gelişimine doğrudan katkı sağlayan Münif Paşa'nın günümüz Türk kütüphaneciliğine temel olan fikirlerinin değerlendirilmesi ilgili kaynaklara göre yapılmıştır.

Türk aydınlanma tarihinin en önemli entelektüel kişiliklerinden olan Münif Paşa, Osmanlı Devleti'nin Batılılaşma hareketleri içerisinde Doğu'yu ve Batı'yı eğitim ve bilgiyle sentezlemiştir. Münif Paşa, hayatı boyunca entelektüel gelişim süreci içerisinde bulunmuştur. Çocukluk yıllarında başlayan dil eğitimini Doğu'da gerçekleştirmiş, gençlik yıllarında ilgisini çekmeye başlayan pozitif bilimleri ise Batı'da öğrenmiştir. Her iki coğrafyada edindiği yüksek maarif becerisi onu Osmanlı Devleti ve toplumuna bir aydın olarak kazandırmıştır. Münif Paşa'nın Türk eğitim ve kültür tarihi açısından üzerinde çalıştığı birçok konu günümüz kültür yapısına öncülük eder niteliktedir. Bu yapının en önemli temellerinden biri ise Münif Paşa'nın değer verdiği kütüphaneler ve günümüz Türk kütüphaneciliğidir. Münif Paşa'nın halkı bilgilendirme ve bilinçlendirme çabalarına katkı sağlaması amacıyla başladığı kütüphane faaliyetleri "Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye" ile kesişmektedir. Cemiyetin kuruluş amaçlarından biri olan halkı bilgilendirme amacı, Münif Paşa'nın kütüphane ve kıraathane kurma düşüncesine temel oluşturmuştur. Cemiyet adına kurduğu "Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye Kütüphanesi", milli bir kütüphane kurulması fikrini paylaştığı "Münif Paşa Layihası", Türk kütüphaneciliğinin ilk talimatnamesi niteliğindeki "Kütüphanelerin Suret-i İdaresi" günümüz Türk kütüphaneciliği faaliyetlerine zemin oluşturmuştur. Bu temel dayanak, Münif Paşa'nın dönemin kültür yapısında sahip olduğu düşünceleriyle günümüz kütüphanecilik faaliyetlerine ışık tuttuğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, Münif Paşa XIX. asrın Osmanlı Devleti'nde Batılılaşma süreci boyunca eğitim ve kütüphaneler aracılığıyla toplumu bilgiye ulaştırma çabası içinde olmuştur. Elde ettiği bilimsel bilgileri topluma aktarabilme düşüncesiyle hareket etmiştir. Batılılaşma hareketlerinin ancak toplumsal bilinç ve kalkınma ile gerçekleşeceğini düşünen Münif Paşa, bilgiye erişim merkezleri olarak kütüphanelerin var olması gerektiğini ifade etmiştir. Bunun için de dönemi içerisinde kütüphane oluşturma faaliyetlerine girişmiş ve toplumu bilgiye erişirme rolünü görev edinmiştir. Türk kütüphaneciliği tarihinde çok önemli bir yeri olan Münif Paşa, entelektüel birikimi ile kütüphaneciliği kaynaştıran son derece yüksek "Osmanlı Aydını" niteliğine sahip bir kişiliktir.

Etik Standartlar ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Yazar Katkı Beyanı: Yazarlar eşit oranda katkı sağladıklarını beyan etmişlerdir.

Finansal Destek: Yoktur.

Kaynakça

Afyoncu, E. (2018). *Osmanlı'nın hayaleti*. İstanbul: Yeditepe Yayınları.

Akın, A. (1991). *Münif Paşa ve Türk kültür tarihindeki yeri*. [Doktora tezi, Ankara Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Alpay, M. (1987). Değişen kütüphane anlayışı ve Münif Paşa. *Türkische Miszellen: Robert Anhegger Festschrift*. Divit Press, s. 19-24.

Anameriç, H. (2012). Tanzimat'tan Mütareke dönemine kadar kütüphanelere yönelik çalışmalar (1839-1922). *Erdem* (63), s.1-46. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/666572>

Aydoğdu, N. (2020). Tanzimat Dönemi Türk basınında Islahat Fermanı ve siyasi vatandaşlık politikaları: Eleştiri ve tepkiler. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 9 (1), s. 636-662. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1032079>

Banarlı, N.S. (1983). *Resimli Türk edebiyatı tarihi 2*. Milli Eğitim Yayınları. <https://oygm.meb.gov.tr/kitap/kitap/24/index.html>

Batır, B. (2004). Türk eğitim reformunda bir isim: Mehmet Tahir Münif Paşa. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, s.11-24. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/270915>

- Budak, A. (2002). *Batılılaşma sürecinde çok yönlü bir Osmanlı aydını: Münif Paşa*. [Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Cunbur, M. (1964a). Münif Paşa layihası ve değerlendirilmesi. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2(2), s.223-231. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/782887>
- Cunbur, M. (1964b). Tanzimat'ın kütüphaneciliğimize etkileri. *Belleten*, 28(112), 691-700. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2772848>
- Cunbur, M. (1964c). Münif Paşa ve kütüphanelerin yönetimiyle ilgili ilk resmî talimatnâme. *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, 13(1-2), 28-34. <http://www.tk.org.tr/index.php/tk/article/view/2012>
- Cunbur, M. (1967). İlk dernek kütüphanemiz. *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, 16(1), 2-9. <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/1867/1843>
- Çavdar, R. T. (1995). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar Osmanlı kütüphanelerinin gelişimi*. [Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Davud, F. (2017). "Mehmed Tahir Münif Efendi" *Fatin Tezkiresi*. (Haz. Ömer Çiftçi). s. 454. Kültür ve Turizm Bakanlığı. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55976,fatin-tezkiresi-pdf.pdf?0>
- Doğan, İ. (2006). "Münif Mehmed Paşa". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 32/9-12. İstanbul: TDV Yayınları. <https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/32/C32010355.pdf>
- Duran, R. (1986). Mehmet Tâhir Münif Paşa, hayatı, felsefesi. *Erdem*, 2(6), s. 801-850. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/693711>
- Ekinci, E. B. (1998). Kanun-i Esasî'nin ilânını hazırlayan şartlar. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6(1-2), s. 509-554. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/261916>
- Erdem, G. (2010). İlanından yüz elli yıl sonra Avrupa Birliği müzakereleri bağlamında İslahât Fermânı'na yeniden bir bakış. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 51(1), s. 327-348. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/582458>
- Erünsal, İ. E. (1990). *Kütüphanecilikle ilgili Osmanlıca metinler ve belgeler*. İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Hanioğlu, Ş. (2006). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e zihniyet, siyaset ve tarih*. Bağlam Yayınları.
- Işıktaç, Y. (2012). İlk hukuk felsefesi kitabı olarak Münif Paşa'nın "Hikmet-i Hukuk"unun analizi. *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, (13-14), s. 9-21. https://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=ilk-hukuk-felsefesi-kitabi-olarak-munif-pasa%27nin-%27%27hikmet-i-hukuk%27%27unun-analizi---yasemin-isiktac_636924907297324036.pdf
- İhsanoğlu, E. (1987). "Modernleşme süreci içinde Osmanlı Devleti'nde ilmi ve mesleki cemiyetleşme hareketlerine genel bir bakış". *Osmanlı İlmî ve Mesleki Cemiyetleri. (I. Milli Türk Bilim Tarihi) Sempozyumu* içinde (1-42). (Haz. Ekmeleddin İhsanoğlu). İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi. https://isamveri.org/pdfdr/D001141N/1987/1987_IHSANOGLUE.pdf
- İhsanoğlu, E. (1996). Osmanlı Türkiye'sinde kültür ve bilim hayatında tüzel kişiliğin gelişmesi ve teşkilatlanmanın başlaması. *Erdem*, 9(25), 265-292. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/688877>
- İnal, İ. M. K. (1969). *Son Asır Türk Şairleri*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- İnalçık, H. (1964). Tanzimat'ın uygulanması ve sosyal tepkileri. *Belleten*, 28(112), s.623-690. <https://belleten.gov.tr/tam-metin-pdf/3194/tur>
- Karal, E. Z. (1999). Tanzimattan evvel garblılılaşma hareketleri (1718-1839), *Tanzimat I* (s.13-30) içinde, C.1, 2.bs., MEB.
- Lewis, B. (1993). *Modern Türkiye'nin doğuşu*. (Çev. Prof. Dr. Metin KIRATLI). Türk Tarih Kurumu.
- Ortaylı, İ. (2004). *İmparatorluğun en uzun yüzyılı*. İletişim Yayınları.

- Sayılı, A. (1985). Batılılaşma hareketimizde bilimin yeri ve Atatürk. *Erdem*, 1(2), s. 309-408. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/696975>
- Soysal, Ö. (1976). XIX. ve XX. yüzyıllar Osmanlı siyasi yaşamının kütüphane kurumunu etkileyen iki olgusu. *Türk Kütüphaneciliği*, 25(4), s.250-261. <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/1669/1656>
- Soysal, Ö. (1987). XIX. yüzyıl sonlarında Türk ulusal kütüphanesini kurma girişimi. *Türk Kütüphaneciliği*, 1(1), s.9-16. <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/1329/1321>
- Tacan, N. (1999). Tanzimat ve ordu, *Tanzimat 1* (s. 129-137) içinde. 2.bs. MEB.
- Tahir, B. M. (1972). *Osmanlı müellifleri*. (Haz. A. Fikri Yavuz ve İsmail Özen). C.2. Meral Yayınevi. <https://archive.org/details/OsmanlMMellifleri2.Cild-BursalaMehmedTdhirEfendi>
- Tak, E. (2020). Hâfız-ı kütübten kütüphaneciye: Osmanlıdan günümüze bir mesleğin gelişimi. *Bilgi ve Belge Araştırmaları Dergisi*, 13, 81–102. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1192880>
- Tanpınar, A. H. (1988). *19. asır Türk edebiyatı tarihi*. Çağlayan Kitabevi. <https://archive.org/details/19.-asir-turk-edebiyati-tarihi/mode/2up>
- Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (2006). Münif Mehmed Paşa. C.32, s.9-12. İstanbul.
- Unat, F. R. (1968). *Osmanlı sefirleri ve sefaretnameleri*. (Haz. Bekir Sıtkı Baykal). Türk Tarih Kurumu.
- Ülken, H. Z. (1979). *Türkiye’de çağdaş düşünce tarihi*. Ülken Yayınları. <https://tls.tc/HEZg2>
- Zürcher, E.A. (1996). *Modernleşen Türkiye’nin tarihi*. İstanbul. <https://archive.org/details/Modernlesen-Turkiyenin-Tarihi>

Bilgi Yönetimi Dergisi

Cilt: 7 Sayı: 1 Yıl: 2024

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/by>

Hakemli Makaleler

Araştırma Makalesi

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 03.04.2024
Kabul tarihi: 30.06.2024
Yayınlanma tarihi: 30.06.2024

Article Info

Date submitted: 03.04.2024
Date accepted: 30.06.2024
Date published: 30.06.2024

Anahtar Sözcükler

*Bilgi Politikası, Açık Erişim,
Üniversiteler*

Keywords

*Information Policy, Open
Access, Universities*

DOI numarası

10.33721/by.1463825

ORCID

0000-0002-8232-0088 (1)

0000-0003-4040-3966 (2)

Türkiye’de Yükseköğretim Kurumlarındaki Açık Erişim Politikalarının Bilgi Politikası Bağlamında Değerlendirilmesi

*Evaluation Policy of Open Access in Higher Education
Institutions in Türkiye in the Context of Information Policy*

Burcu TIĞ DEMİR

Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Arş. Gör.,
burcutigdemir@hacettepe.edu.tr

Bülent YILMAZ

Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi,
byilmaz963@gmail.com

Öz

Teknolojinin son yıllardaki hızlı gelişimi ile birlikte bilginin üretimi, kullanımı, paylaşılması ve depolanması da açık, hızlı ve sınırsız bir hâle gelmeye başlamıştır. Özellikle bilimsel ilerlemeyi hedef alan yükseköğretim kurumlarında, bilgi kaynaklarına sürekli erişimin sağlanması zorunlu görünmektedir. Yükseköğretim kurumları entelektüel bilgi birikimlerini arşivlemek ve paylaşmak amacıyla kurumsal açık erişim arşivleri oluşturmaya başlamışlardır. Bu bağlamda, açık erişim arşivlerindeki bilgi kaynaklarına sürekli ve ücretsiz erişim sağlamanın hukuksal ve kurumsal zeminini oluşturmak için açık erişim politikaları geliştirilmektedir. Bu çalışma, Türkiye’deki yükseköğretim kurumlarında geliştirilen açık erişim politikalarının özelliklerini/niteliklerini ve olumlu-olumsuz yanlarını ortaya koymayı amaçlamıştır. Politikalarda yaşanan sorunları saptayabilmek amacıyla ulusal bilgi politikası geliştirme alanında ayrıntılı çalışmalar yapan ve genel bir yaklaşım/teori sunan Montviloff’un (1990) bilgi politikası yaklaşımı kullanılmıştır. Söz konusu yaklaşımda, bilgi politikası kavramı bilgi kaynakları, bilgi hizmetleri, bilgi sistemleri ve bilgi altyapısı bileşenlerinden oluşmaktadır. Çalışmada, bilgi politikasının bu dört bileşeni kapsamında açık erişim ile ilişkili 14 kategori altında 80 alt kavram belirlenmiştir. Açık erişim ile ilişkili (dolaylı/doğrudan) belgeler içerisinde oluşturulan alt kavramlar, içerik analizi yöntemi ile taranmıştır. Çalışmanın sonucunda, Türkiye’deki yükseköğretim kurumları açık erişim politika belgelerinde yoğunluğun bilgi kaynakları ve bilgi hizmetleri bileşenlerinde olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, yükseköğretim kurumları açık erişim politika belgelerinde kavramsal ve yaklaşım netliği de görülmemiştir. Bu kavramsal ve yaklaşım karmaşası ile oluşturulan açık erişim politikaları, sunulan hizmetin bileşenlerini ve kavramlarını tam olarak karşılamamaktadır. Bu çalışmanın sonucunda bilgi politikası yaklaşımı ile oluşturulan ve böylece sürekliliği sağlanan ulusal bir açık erişim politikası geliştirilmesi önerilmiştir.

Abstract

With the rapid development of technology in recent years, the production, use, sharing and storage of information has begun to become open, fast and unlimited. Especially in higher education institutions that aim for scientific progress, it seems necessary to provide continuous access to information resources. Higher education institutions have begun to create institutional open access archives to archive and share their intellectual knowledge. In this context, open access policies are being developed to create the legal and institutional basis for providing continuous and free access to information resources in open access archives.

This study aimed to reveal the characteristics/qualities and positive and negative aspects of open access policies developed in higher education institutions in Turkey. In order to identify the problems experienced in policies, the information policy approach of Montviloff (1990), who conducted detailed studies in the field of national information policy development and presented a general approach/theory, was used. In this approach, the concept of information policy consists of information resources, information services, information systems and information infrastructure components. In our study, 80 sub-concepts under 14 categories related to open access were identified within the scope of these four components of information policy. Sub-concepts created in documents related to open access (indirect/direct) were scanned with the content analysis method. As a result of the study, it was determined that the intensity in the open access policy documents of higher education institutions in Türkiye was on information resources and information services components. In addition, conceptual and approach clarity is not seen in the open access policy documents of higher education institutions. Open access policies created with this conceptual and approach confusion do not fully meet the components and concepts of the service offered. As a result of this study, it is recommended to develop a national open access policy that is created with the information policy approach and thus ensures its continuity.

1. Giriş

Günümüzün teknolojik gelişmeleri bilginin üretilmesi ve yayılmasındaki hızı artırmıştır. Ekonomilerde temel girdinin bilgi üzerinde şekillenmesi, bilginin metaya dönüşmesini sağlamıştır (Yılmaz, 1998, s.150). Bilginin metaya dönüşmesi, bilgi gereksinimini fark edebilen, bilgiyi kullanabilen, erişim sağlayabilen, eleştirel düşünebilen, analiz ve sentez becerilerine sahip toplum ihtiyacını doğurmuştur. Bu ihtiyacı karşılamak amacıyla bilginin kullanımı ve analizi eylemlerini içselleştirecek daha eğitilmiş ve bilgili bireyler yetiştirmek amaçlanmıştır (Akıncı ve Seferoğlu, 2010; Uçkan, 2006, s.27). Bilgi toplumu düzeyine ulaşabilmek için yaşam boyu öğrenme, okuryazarlıklar ve kütüphanelerin bir bütün olduğu anlaşılmıştır (Önal, 2010, s.115; Yılmaz ve Aydın, 2011). Toplumla gerekli bilgi ve becerilerin kazandırılması yönünde evrensel, erişilebilir, etkin ve kapasiteli bilgi sistemleri geliştirmeye yönelik politika eylemleri bu nedenle geliştirilmeye başlanmıştır (Moore, 2000, s.63). Bilgi toplumuna giden yolda özellikle bilgi politikalarının oluşturulması, uygulanması ve geliştirilmesinin önemli olduğu anlaşılmıştır (Yılmaz, 1997).

Bilgi politikaları, bilimsel, toplumsal, teknik ve ekonomik konulardaki evrensel ve yerel bilgi birikimine ya da uzmanlaşmış bilgiye erişimi amaçlamaktadır (Montviloff, 1990, s.12). Bu yönü ile bilgi politikalarının, kültürel bellek kurumlarındaki bilgiye erişim için yol göstermesi beklenmektedir (Yılmaz, 1997, s.22). Bilgiye güncel, ilgili, güvenilir ve zamanında erişim sağlayabilmek için ulusal ve uluslararası bilgi sistemleri geliştirilmektedir. Bilgi sistemleri üzerinden bilgi kaynaklarına erişim sağlamak ve bilgi hizmetleri sunmak amacıyla bilgi altyapıları geliştirilmektedir. Montviloff’un (1990) geliştirdiği bilgi politikası yaklaşımı bilgi kaynakları, bilgi hizmetleri, bilgi sistemleri, bilgi altyapısı bileşenlerinden oluşmaktadır. Bileşenlerle birlikte bilgi politikaları oluşturulurken bilgi erişim ön plana çıkmaktadır (Montviloff, 1990, s.31). Ulusal bilgi politikaları geliştirilirken toplumun bilgiye erişiminde evrensellik ve adalet ilkelerinin benimsenmiş olması dikkat çekmektedir (Whalen, 1994, s.5). Toplumların adil şekilde evrensel bilgiye erişim sağlayabilmesi, ancak yasal düzenlemeler ya da bilgi politikaları geliştirilerek sağlanabilir (Montviloff, 1990, s.11). Örneğin Amerika Birleşik Devletleri Ulusal Kütüphaneler ve Bilgi Bilimi Komisyonu açık ve sınırsız erişime dair politika belgeleri geliştirmektedir (Liu, 1996). Toplumların bilgi gereksinimini karşılama konusunda kütüphanelerin de içinde bulunduğu politikalar hazırlamak bilgiye adil, sınırsız ve açık olarak erişimi sağlayabilir. Buna karşın, bilgi toplumu politikalarının kurumsal parçası olan kütüphanelere ilişkin yaklaşım yetersiz kalabilmektedir (Yılmaz, 2010).

Bilgi politikalarının kaynağını oluşturan unsurlardan biri olan kütüphaneler, toplumları bilgi ile buluşturan kurumlardır. Özellikle evrensel bilgiye adil, sınırsız ve açık olarak erişimi, açık erişim hizmeti ile sağlayabilecek potansiyelindedir. Bu durumla birlikte açık erişim hizmetinin bilgi politikalarını destekleyen parçalardan biri olduğu bilinmektedir (Montviloff, 1990, s.32). Aynı zamanda bilim ve teknolojinin gelişimini sağlayan faktörlerden biri, açık erişim ve açık bilim hareketidir (OECD, 2015, s.12). Buna karşın Türkiye’deki bilim ve teknoloji politika metinlerinde açık erişim konusu son yıllarda genel olarak ele alınmıştır (Ekici, 2021). Bu durumun sebebi, açık erişim ile ilgili çalışmaların son yıllarda önemli hâle gelmiş olması olabilir. Dünya’da açık erişim çalışmalarının hız kazanması, Budapeşte Açık Erişim Girişimi’nin 1-2 Aralık 2001’de düzenlenmiş olduğu toplantıda bilimsel bilgi

birikiminin ücretsiz erişilebilir hâle getirilmesi amacıyla sağlanmıştır (Budapest Open Access Initiative (BOAI), 2002).

Türkiye’de ise açık erişim hizmetinin bilimsel iletişim sürecini değiştirecek radikal bir değişim olarak örgütlenmesi gerekliliği vurgulanmıştır (Dilek-Kayaoğlu, 2006, s.48). Üniversiteler için kurumsal arşiv sistemleri geliştirilerek açık erişim hizmetlerinin sunulması hedeflenmiştir (Polat, 2006). Açık erişimin önemini anlaşılması ve ulusal bir politika oluşturulması amacıyla danışma kurulları kurulmuştur (Atılğan ve Keten, 2008, s.6). Yükseköğretim Kurulu (YÖK), Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK), ilgili bakanlıklar (Kalkınma Bakanlığı, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, vb. gibi) ve hükümet tarafından yükseköğretim kurumlarındaki arşivlerle ilgili politika, strateji ve mevzuatın geliştirilmesi kararı alınmıştır (Tonta ve Gürdal, 2012). Kararlar neticesinde üniversitelerin bilimsel bilgi birikiminin açık erişim erişilebilir hâle getirilmesine yönelik çalışmalar yapılmıştır. YÖK’ün çalışmaları arasında kurumsal açık arşiv sisteminin kurulması ve zorunlu açık erişim politikasının geliştirilmesi yer almaktadır. Aynı zamanda 2019 yılında ulusal açık bilim politikası geliştirilerek uygulamaya geçileceği belirtilmesine rağmen gerçekleşmemiştir (YÖK, t.y). Ulusal anlamda bir politika geliştirilemediği gibi, hâlen kimi üniversitelerin kurumsal arşivleri ve açık erişim politikaları bulunmamaktadır. Birçok üniversitede açık erişim hizmetinin aktif uygulamasına yönelik politikaların geliştirilmemiş olması çeşitli sorunlara neden olmuştur. Yaşanılan sorunlara çözüm aramak amacıyla birçok çalışma yapılmıştır (Afzali, 2009; Akin, 2018; Al ve Tonta, 2014; Cengiz, 2021; Demirel, 2020; Doğan, 2019; Doğan, 2021; Dilek-Kayaoğlu, 2006; Polat, 2006; Sarı, 2022; Sarı ve Doğan, 2023). Türkiye’deki ulusal açık erişim politikasının oluşturulması görevini üniversitelerin üstlenebileceği düşünülmüştür (Akbaytürk Çanak vd., 2014). Akademik yayınların ve verilerin açık erişim sisteminde erişime açılması için politika, mevzuat ve altyapısının sağlanması tartışma konusu hâline gelmiştir (Tonta ve Gürdal, 2014). Birçok ülkedeki araştırma kurumları ve özel kuruluşlar kamu kaynakları ile yapılan araştırmaları açık erişim ve arşivleme konusunda politikalar geliştirmiştir. Türkiye’de de açık erişim politikaları oluşturmaya ve geliştirmeye yönelik çalışmalar proje destekli olarak sürdürülmüştür. MedOANet¹ ve OpenAIRE² projeleri bunlardan bazılarıdır (Al ve Tonta, 2014; Gürdal, Türkfıdanı, Keten ve Holt, 2013). PASTEUR4OA³ projesi ile açık erişim politikalarının standartları belirlenmeye çalışılmıştır (PASTEUR4OA, 2015). Avrupa Birliği destekli SCOAP⁴, Horizon 2020 gibi açık erişim bilincine yönelik ve açık erişim politikaları geliştirme amaçlı projeler yapılmıştır (Gürdal, 2014). Bazı üniversitelerde hâlâ açık erişim arşivinin bulunmaması, konu ile ilgili daha çok çalışma yapılması gerektiğinin göstergesidir (Doğan, 2019). Açık erişim politikalarının Horizon 2020’de belirlenen yedi ölçüte uyum sağlamanın zaman alacağı da öngörülmüştür (Doğan, 2015).

Türkiye’de açık erişim politikalarının standart hâle gelememesi birçok sebebe bağlanmaktadır. Ulusal açık erişim ya da açık bilim politikası geliştirilememesinin nedeni tüm paydaşların süreçte yer alamaması olarak görülmektedir (Bulut vd., 2020. s.10). Aynı zamanda YÖK’ün açık erişim politikalarını zorunlu tutması, kütüphanecilerin kurumsal arşivlerini sahiplenmemesi ya da ilgisizliği, akademisyenlerin bilgi eksikliği, üniversitelerde kurumsal arşiv bilincinin gelişmemesi ve altyapı problemleri bunlardan bazılarıdır (Akin, 2018; Cengiz, 2021; Ertürk ve Küçük, 2010; Demirel, 2020). Özellikle üniversitelerde zorunlu açık erişim politikası, açık erişim hizmetine yönelik bir politika geliştirilmesinin önündeki en büyük engellerdendir (Sarı, 2022). Kurumsal arşivi bulunmayan üniversitelerin açık erişim politikasına sahip olması da zorunlu politika kararının sonuçlarındandır (Sarı ve Doğan, 2023). Kurumsal arşiv kurulup kullanılabilir hâle geldikten sonra politika geliştirilmesi daha doğru bir yaklaşım olarak görülmektedir (Tonta, 2014, s.422). Politikaların ihtiyaçlara ve beklentilere yönelik yapılandırılması, açık erişim hizmetinin gelişmesi ve sürekliliğin sağlanması açısından önemlidir (Doğan, 2021; Sarı ve Doğan, 2023). İhtiyaç ve beklentiler bağlamında geliştirilen açık erişim politikalarında bilimsel yayın türlerinin açık bir şekilde ifade edilmesi önem taşımaktadır (MedOANet, 2013; PASTEUR4OA, 2015). Bunun nedeni, üniversiteler tarafından entelektüel bilgi birikimini

¹ Akdeniz Ülkeleri Açık Erişim Ağı (Mediterranean Open Access Network)

² Avrupa’da Araştırma için Açık Erişim Altyapısı (Open Access Infrastructure for Research in Europe)

³ Avrupa Birliği Araştırmaları Açık Erişim Politikası Uyum Stratejileri Projesi (Open Access Policy Alignment Strategies for European Union Research)

⁴ Parçacık Fiziğinde Açık Erişim Yayıncılığına Sponsor Konsorsiyum (Sponsoring Consortium for Open Access Publishing in Particle Physics)

arşivlemek için kurulan kurumsal arşivler, bilimsel araştırmalardan üretilen yayınları, verileri ve diğer entelektüel ürünleri (tezler, ders malzemeleri, çalışma raporları, vb. gibi) içermektedir (Tonta ve Gürdal, 2012). Entelektüel bilgi birikimine açıklık getiren politika metinlerinin düzenlemesi, lisanslama, telif hakkı gibi konularda yaşanabilecek sorunların önüne geçecektir (Tonta, 2014, s.423). Bir başka sorun odağı, kurumsal arşivlerin teknik altyapı açısından yetersiz kaldığı ve bu durumun açık erişim hizmetinin sunulmasında problemlere neden olduğudur (Afzali, 2009). Bunun nedeni sürdürülebilir altyapı sağlanmadan bilgi kaynakları, bilgi hizmetleri ve bilgi sistemleri bileşenleri kullanılamaz hale gelmektedir (Montviloff, 1990).

Literatür kapsamında değerlendirilen açık erişim politikalarında yaşanan sorunların, Montviloff’un (1990) bilgi politikası bileşenleri ile paralellik gösterdiği düşünülmektedir. Açık erişim hizmetine yönelik politika geliştirememek özellikle bilgi hizmetleri ve bilgi sistemleri bileşenlerinde problemlere neden olduğu öngörülmektedir. Yine bilgi kaynaklarının doğru tanımlanmasının önemi ve açık erişim sisteminde yaşanan teknik altyapı problemlerinin bileşenlerle doğrudan bağlantılı olması, çalışmanın çıkış noktası olarak belirlenmiştir. Bu nedenle çalışmada, bilgi politikası ile açık erişimi ilişkilendirmede Montviloff’un (1990) *National Information Policies* (Ulusal Bilgi Politikaları) adlı eserinde geliştirdiği bilgi politikası kavramsal yaklaşımı temel alınmıştır. Bir başka deyişle, açık erişim politikalarının bilgi politikasının bir alt alanı olduğu/olması gerektiği yaklaşımı ile gerçekleştirilen bu çalışmada, açık erişimle ilişkili olduğu belirlenen politika belgeleri Montviloff’un (1990) bilgi politikası kavramsallaştırması çerçevesinde analiz edilmeye çalışılmıştır. Söz konusu bilgi politikası yaklaşımındaki dört bileşenin (bilgi kaynakları, bilgi hizmetleri, bilgi sistemleri, bilgi altyapısı) Türkiye’deki yükseköğretim kurumlarında geliştirilen açık erişim politikalarında standartlaşmaya katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

2. Çalışmanın Amacı, Kapsamı ve Yöntemi

Çalışmanın amacı, Türkiye’de üniversitelerdeki açık erişim ile ilişkili resmi politika belgelerinin bilgi politikası kavramı çerçevesinde değerlendirilmesidir. Açık erişim ile ilişkili belgelerin sayısı ve dağılımı Tablo 1’de sunulmuştur. Belgelere ait ayrıntılı bilgiler Ek 1’de verilmiştir. Çalışmada, açık erişim ile dolaylı olarak ilişkili olduğu değerlendirilen 1981 Anayasası, Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu Toplantı Tutanaqları (BTYK), Beş Yıllık Kalkınma Planları (BYKP), kanunlar, yönetmelikler ile doğrudan ilişkili olan bildirge, kılavuz, politika*, program, rapor, uygulama esasları, YÖK strateji belgeleri ve yönergeleri incelenmiştir.⁵ Bu kapsamda dolaylı ve doğrudan ilişkili 13 adet belge türü, 241 adet belge analiz edilmiştir. Belgelerin büyük bir bölümü üniversiteler tarafından geliştirilen politikalar* ve yönergelerden oluşmaktadır. (n=100, %41,5; n=72, %29,9).

Tablo 1

Açık Erişim ile İlişkili Politika Belgesi Türleri

Belge Türü	N	%	
Dolaylı Olarak İlişkili Belgeler	Anayasa	1	0,4
	BTYK	8	3,3
	BYKP	3	1,2
	Kanun	10	4,1
	Yönetmelik	10	4,1
Doğrudan İlişkili Belgeler	Bildirge	5	2,1
	Kılavuz	4	1,7
	Politika*	100	41,5
	Program	4	1,7
	Rapor	14	5,8

⁵ 1981 Anayasası, Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu Toplantı Tutanaqları (BTYK), Beş Yıllık Kalkınma Planları (BYKP), kanunlar, yönetmelikler, bildirge, kılavuz, politika, program, rapor, uygulama esasları, YÖK strateji belgeleri ve yönergeler 10-14 Ocak 2024 tarihinde erişim sağlanarak pdf formatında indirilmiştir.

* Üniversitelerin “Açık Erişim Politikası” adıyla yayınladıkları belgeler kastedilmektedir.

Uygulama Esasları	7	2,9
YÖK Strateji Belgeleri	3	1,2
Yönerge	72	29,9
Toplam	241	100

*Üniversitelerin “Açık Erişim Politikası” adıyla yayınladıkları belgeler kastedilmektedir.

Çalışmanın problemi; “Türkiye’deki yükseköğretim kurumlarındaki açık erişim politikalarının bilgi politikası yaklaşımı ile geliştirilmemiş olmamasıdır.” Çalışmanın problemine bağlı olarak araştırma sorusu “Türkiye’deki yükseköğretim kurumlarına ait açık erişim politika belgelerindeki içerik ve yaklaşım, bilgi politikası kavramları ve unsurlarıyla ne kadar ilişkilendirilmiştir?” biçiminde oluşturulmuştur. Bu probleme bağlı olarak, “Türkiye’deki yükseköğretim kurumlarına ait açık erişim politika belgelerindeki içerik ve yaklaşım, bilgi politikası kavramları ve unsurlarıyla ilişkilendirilememiştir” hipotezi temelinde gerçekleştirilen çalışmada betimleme ve içerik analizi yöntemleri kullanılmıştır.

Açık erişimle dolaylı olarak ilişkili ulusal belgeler anayasa, kalkınma planları, kanunlar, yönetmelikler, toplantı tutanaklarının incelenme amacı, hazırlanan resmi ve resmi olmayan politika belgelerinin dönemsel değerlendirilmesini yapmaktır (Menou, 1991). Yükseköğretim kurumlarının açık erişim ve açık bilim konularına bakış açısını anlayabilmek amacıyla da YÖK tarafından geliştirilen strateji belgeleri, programlar, raporlar incelenmiştir. Yükseköğretim kurumlarının listesine YÖK’ün resmî web sitesinden⁶ erişim sağlanmıştır. Yükseköğretim kurumlarının açık erişim ve açık bilim konusunda geliştirmiş oldukları belgelere erişim sağlamak amacıyla üniversitelerin resmî web siteleri incelenmiştir. Bu çerçevede web sitelerinde açık erişim ile doğrudan ilişkili kılavuz, uygulama esasları, politika, yönerge vb. belge türlerine erişilmiştir.

Çalışmanın yönteminde içerik analizi kullanılmıştır. Bunun için bilgi politikasının “bilgi kaynakları, bilgi hizmetleri, bilgi sistemleri ve bilgi altyapısı” olarak adlandırılan dört bileşenine ilişkin 14 kategori bağlamında açık erişim ile ilgili kavramlar⁷ belirlenmiştir. Bu çerçevede, 241 adet açık erişim politika belgesi içindeki ilgili kavramlar (anahtar kelimeler) tarandıktan sonra bu kavramların geçiş sıklığı tespit edilmiştir. Kavramların belgelerde geçiş sıklığına göre açık erişim-bilgi politikası ilişkisi saptanmaya çalışılmıştır. Söz konusu belgelerin bilgi politikası açısından özellikleri, güçlü ve zayıf yanları ile ilgili yorumlar yapılmıştır.

Ayrıca, açık erişim ile doğrudan ilişkili 209 belgede (bildirge, kılavuz, politika, program, rapor, uygulama esasları, strateji belgeleri, yönerge) geçen kelime sıklıkları da tespit edilmiştir. Kelime sıklıklarının belirlenmesi amacıyla *KNIME Analytics Platform*⁸ kullanılmıştır.

Açık erişim ile ilişkili belgeleri bilgi politikası bileşenleri ve kategorileri çerçevesinde değerlendirmek için ilgili kavramların/anahtar kelimelerin geçiş sıklığı şu şekilde tespit edilmiştir:

1. 241 adet belge, türlerine göre ayrılarak gruplandırılmıştır.
2. Açık erişim ve bilgi politikası yaklaşımı bileşenleri açısından 4 bileşen altında (bilgi kaynakları, bilgi hizmetleri, bilgi sistemleri ve bilgi altyapısı) 14 kategoride 80 adet ilgili kavram/anahtar kelime seçilmiştir.
3. Seçilen anahtar kelimeler belge türüne göre gruplanan belgeler içinde taranarak geçiş sıklıkları tespit edilmiştir.

Tablo 2

Açık Erişim ile İlişkili Kavramlar

Bileşenler	Kategoriler	Kavramlar/Anahtar Kelimeler
Bilgi Kaynakları	Kaynaklar	Kitap, dergi, araştırma raporu, proje, tez, araştırma verisi, konferans bildirileri, çalışma belgeleri, laboratuvar notları

⁶ <https://www.yok.gov.tr/universiteler/universitelerimiz>

⁷Kavramlar/anahtar kelimeler *Open Science Training Handbook - Açık Bilim Eğitimi El Kitabı'nın tüm bölümlerinden* (https://github.com/Open-Science-Training-Handbook/-Open-Science-TrainingHandbook_TUR) seçilmiştir.

⁸ <https://www.knime.com/knime-analytics-platform>

	Görsel-İşitsel Kaynaklar	Video, resim, müzik, poster, sunum
	Açık Veri	Veri, araştırma verisi, bilimsel veri, açık veri, açık devlet verisi, açık büyük veri
Bilgi Hizmetleri	Açık Erişim	Açık bilim, açık erişim, bulunabilir, erişilebilir, birlikte çalışabilir, yeniden kullanılabilir, hesap verebilirlik, tekrarlanabilirlik, kapsayıcılık, eşitlik, paylaşım, FAIR ⁹
	Açık Tekrarlanabilir Araştırma	Açık kaynak yazılımlar/araçlar, açık iş akışları, vatandaş bilimi, açık eğitim kaynakları, açık hakem değerlendirmesi
	Bilgi Erişimi	Bilgi erişimi, ücretsiz, kamuya açık, açık lisans, veri paylaşımı
	Telif Hakları	Atıf, intihal, lisanslama, içerik lisansı, fikri mülkiyet, Creative Commons ¹⁰ , Open Definition Licenses ¹¹
	Projeler	MedOANET ¹² , PASTEUR4OA ¹³ , Horizon 2020 ¹⁴
Bilgi Sistemleri	Yayımlar ve Paylaşımlar	Bilgi sistemi, zorunlu saklama, saklama yeri, ambargo süreleri, dizinleme, telif hakkı
	Bilgi Erişim Sistemleri	Harman ¹⁵ , OpenAIRE ¹⁶ , OpenDOAR ¹⁷ , ROAR ¹⁸ , BASE ¹⁹
	Açık Arşiv Yazılımları	Dspace, Eprints ²⁰ , arXiv ²¹ , Zenodo ²²
	Açık Erişim Yolları	Yeşil yol, altın yol, elmas açık erişim
Bilgi Altyapısı	Açık Erişim Altyapısı	ORCID, format, DOI ²³ , OAI-PMH ²⁴ , handle
	Üstveri Dizinleme	Üstveri, metadata, kurumsal bağlantı, açık kaynak kod

Açık erişim ile ilgili bileşenleri (bilgi kaynakları, bilgi sistemleri, bilgi hizmetleri, bilgi altyapısı) birbirinden kesin çizgilerle ayırmak çok zor olduğundan herhangi bir kategorinin ya da kavramın birden fazla bileşene girmesi doğaldır. (Örneğin, açık erişim hem bir bilgi sistemi hem de bir bilgi hizmeti içinde değerlendirilebilir.)

3. Bulgular ve Değerlendirme

Bu bölümde açık erişim ile doğrudan ya da dolaylı olarak ilişkili olan belgeler, bilgi politikası bileşenleri ve alt kategorileri ile ilgili bulgulara dayalı analiz ve yorumlara yer verilmiştir.

3.1. Dolaylı Olarak İlişkili Belgelerde Bilgi Politikası Yaklaşımı

Genel olarak söylemek gerekirse, dolaylı olarak ilişkili belgelerin (Anayasa, BTYK, BYKP, kanun, yönetmelik) bilgi politikası yaklaşımı bağlamında oluşturulmadığı belirlenmiştir. Tablo 3’te görüleceği üzere bilgi politikası bileşenlerinden bilgi kaynakları ile ilişkili anahtar kelimelerin (kavramların) metin içinde %89,3 (N=4013) oranında geçtiği saptanmıştır. Bilgi kaynakları bileşeninin basılı kaynaklar alt kategorisindeki anahtar kelimelerin metin içinde geçme oranı ise %82 (N=3290)’dir. Basılı kaynaklar alt kategorisinde “kitap, dergi, tez, proje” anahtar kelimelerinin dolaylı olarak ilişkili belgelerde sıklıkla geçmesi, bilgi kaynakları bileşenindeki yoğunlaşmanın sebebi olarak tespit edilmiştir. Belgelerin içeriğine bakıldığında açık erişim ile ilişkili ifadelerin kullanılmadığı anlaşılmıştır.

⁹ FAIR ilkeleri: *Bulunabilir (findable), erişilebilir (accessible), birlikte çalışılabilir (interoperable) ve yeniden kullanılabilir (reusable)*

¹⁰ Bkz. <https://creativecommons.org/>

¹¹ Bkz. <https://opendefinition.org/>

¹² Bkz. <https://www.medoanet.eu/>

¹³ Bkz. <http://www.pasteur4oa.eu/>

¹⁴ Bkz. https://research-and-innovation.ec.europa.eu/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-2020_en

¹⁵ Bkz. <https://veri.ulakbim.gov.tr/hizmet/12>

¹⁶ Bkz. <https://www.openaire.eu/>

¹⁷ *Açık Erişim Arşivi Dizini (Directory of Open Access Repositories)*

¹⁸ *Açık Erişim Arşivi Kaydı (Registry of Open Access Repositories)*

¹⁹ *Bielefeld Akademik Arama Motoru (Bielefeld Academic Search Engine)*

²⁰ Bkz. <https://www.eprints.org/uk/>

²¹ Bkz. <https://arxiv.org/>

²² Bkz. <https://zenodo.org/>

²³ *Dijital Nesne Tanımlayıcı (Digital Object Identifier)*

²⁴ *Açık Arşivler Girişimi Üstveri Harmanlama Protokolü (Open Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting)*

İncelenen belge türlerinden BTYK (Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu) toplantı tutanakları, bilgi politikası bileşenlerini %80,3 (N=3607) oranında içermektedir. Bu durum tutanakların diğer belgelere göre açık erişim konusuna daha fazla yakın olduğunu göstermektedir. Tutanakların metin içi yapılan taramalarında “proje” anahtar kelimesinin %77,5 (N=2796) oranında geçmesi ve bu kavramın bilgi ve teknoloji alanı ile ilgili olması nedeniyle bu farklılık görülmektedir. Genel anlamda bilgi politikası ile dolaylı olarak ilişkili belgelerin bileşenleri içermesi oranı %24,5 (N=4492) olarak belirlenmiştir. Belirtilen oranın açık erişim ile doğrudan ilişkisi olmadığı içerik analizi sonucunda anlaşılmıştır.

Bilgi sistemleri ve bilgi altyapısı bileşenlerinin sırasıyla %0,7 (N=32) ve %2,6 (N=115) oranları dolaylı olarak ilişkili belgeler açısından beklenen bir sonuç olarak kabul edilmektedir (bkz. Tablo 3).

Tablo 3*Bilgi Politikası Bileşenlerinin Dolaylı Olarak İlişkili Belge Türlerine Göre Dağılımı*

	Belge Türü	Anayasa		BYKP		BTYK		Kanun		Yönetmelik		Toplam		
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Bilgi Politikası Bileşenleri	Bilgi Kaynakları	Kategoriler												
		Basılı Kaynaklar	0	0	66	2,0	2997	91,1	59	1,8	168	5,1	3290	82,0
		Görsel-İşitsel Kaynaklar	3	2,1	20	14,1	85	59,9	28	19,7	6	4,2	142	3,5
		Açık Veri	0	0	123	21,2	356	61,3	95	16,4	7	1,2	581	14,5
		Toplam	3	0,1	209	5,2	3438	85,7	182	4,5	181	4,5	4013	89,3
	Bilgi Hizmetleri	Açık Erişim	7	5,5	71	55,9	33	26,0	10	7,9	6	4,7	127	38,3
		Açık Tekrarlanabilir Araştırma	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		Bilgi Erişimi	0	0	13	19,1	41	60,3	8	11,8	6	8,8	68	20,5
		Telif Hakları	0	0	39	28,5	65	47,4	13	9,5	20	14,6	137	41,3
		Projeler	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		Toplam	7	2,1	123	37	139	41,9	31	9,3	32	9,6	332	7,4
	Bilgi Sistemleri	Yayınlar ve Paylaşımlar	0	0	1	3,1	30	93,8	0	0	1	3,1	32	100
		Bilgi Erişim Sistemleri	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		Açık Arşiv Yazılımları	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		Açık Erişim Yolları	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		Toplam	0	0	1	3,1	30	93,8	0	0	1	3,1	32	0,7
Bilgi Altyapısı	Açık Erişim Altyapısı	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
	Üstveri Dizinleme	0	0	115	100	0	0	0	0	0	0	115	100	
	Toplam	0	0	115	100	0	0	0	0	0	0	115	2,6	
Belge Türü Toplamı		10	0,2	448	10	3607	80,3	213	4,7	214	4,8	4492	24,5	

Dolaylı ilişkili belgeler daha detaylı incelendiğinde bilgi politikasının bileşenlerine bazı önemli göndermeler yapıldığı görülmüştür. 11. Kalkınma Planı'nda “*Üniversitelerin dijital çağa ayak uydurması ve bilgiye ulaşımında açık erişim ve açık bilim uygulamalarının hayata geçirilmesi amacıyla açık erişim altyapıları ile uyumu sağlanacaktır.*” ifadesi bilgi altyapısı bileşeni bağlamındadır. Üniversitelerin entelektüel bilgi birikimini kurumsal arşiv sistemlerinde toplayabilmek amacıyla gereken altyapının sağlanması hedefi belirlenmiştir.

Yine 11. Kalkınma Planı'nda “*Kamu verisi şeffaflık, hesap verebilirlik ve katılımcılığı artırmak ve katma değerli yeni hizmetlerin üretimine imkân sağlamak üzere ve mahremiyet ilkeleri çerçevesinde açık veri olarak kullanıma sunulacaktır.*” ifadesi doğrudan üniversitelerdeki kurumsal arşivleri işaret etmektedir. Kamu verisinin kamuoyuna açık veri olarak sunulması için bilgi sistemleri, bilgi hizmetleri ve bilgi altyapısı bileşenleri ile ilgili gerekliliklerin yerine getirilmesi ihtiyacını doğurmaktadır.

11. Kalkınma Planı'nın başka bir ifadesinde “*Kamu verisinin paylaşılacağı Ulusal Açık Veri Portalı hayata geçirilecek ve veri anonimleştirmeye ilişkin ilkeler belirlenecektir.*” ifadesi ile Ulusal Açık Veri Portalı'na yönelik politika geliştirme hedeflenmektedir.

2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun 4/c maddesinde “*Yükseköğretim kurumları olarak yüksek düzeyde bilimsel çalışma ve araştırma yapmak, bilgi ve teknoloji üretmek, bilim verilerini yaymak, ulusal alanda gelişme ve kalkınmaya destek olmak, yurt içi ve yurt dışı kurumlarla iş birliği yapmak suretiyle bilim dünyasının seçkin bir üyesi hâline gelmek, evrensel ve çağdaş gelişmeye katkıda bulunmaktır.*” ifadesi yükseköğretim kurumlarının üstlendiği katkılara işaret etmektedir. Belirtilen her bir katkı açık erişim ile hızlı-ücretsiz-zamanında gerçekleştirilebilir. Bu maddede açık erişim araç, bilgi politikası yol gösterici, kalkınma amaç olarak görülebilir.

Yine aynı Kanunun “*Türk toplumunun yaşam düzeyini yükseltici ve kamuoyunu aydınlatıcı bilim verilerini söz, yazı ve diğer araçlarla yaymak.*” maddesi ile bilim verilerinin açık erişim olarak paylaşılması yeni araştırmaların yapılmasını sağlayacağı için gelişmeyi desteleyecektir.

Aynı Kanunun 42. maddesinde “*Her öğretim elemanı, bilimsel araştırmalarının, yayınlarının ve verdiği dersleriyle yönettiği seminerlerin ve uygulamalarının listesini, yurt içinde ve dışında yapılan bilimsel kongrelerdeki tebliğlerin birer örneğini, bağlı bulunduğu birim yöneticisinin aracılığıyla rektörlüğe sunmak zorundadır. Yayımlanmayan eserlerin daktilo ile yazılmış birer kopyası verilir. 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun eser sahibine tanıdığı haklar saklıdır.*” kurumsal arşivde öğretim elemanlarının araştırmaları, yayınları veya derslerinin toplanması gerektiği çok önceden belirlenmiştir.

BTYK 24. 26. 27. 28. Toplantısı Tutanaklarında “*TÜBA Açık Ders Malzemeleri Projesi kapsamında hazırlanacak derslerin Ulusal Açık Ders Malzemeleri (UADM) internet sitesi üzerinden herkesin erişimine açık olacak şekilde yayınlanması*” eylemi tekrarlanmıştır. Ders malzemelerinin açık bir şekilde erişime sunulması için birçok çalışma yapılmasına karşın yetersiz kaldığı muhtemeldir.

3.2. Doğrudan İlişkili Belgelerde Bilgi Politikası Yaklaşımı

Bileşenlerin genelindeki anahtar kelimelerin doğrudan ilişkili belgelerden politika belgelerinde %47,9 (N=6622), yönergelerde %28,8 (N=3980) oranında olması olağan bir sonuç olarak görülmektedir. Bu durumun nedeni, belgelerin açık erişim özelinde hazırlanmış ve sayılarının diğer belge türlerine göre daha fazla olmasıdır.

YÖK'ün hazırlamış olduğu strateji belgelerinde ve programlarda, açık erişim ile ilgili anahtar kelimelerin yok denecek kadar az geçmesi, bu konuya ilişkin duyarlılığın zayıflığını göstermektedir. Bir başka YÖK belgesi olan yıllık faaliyet raporlarında %25,8 (N=1109) bilgi kaynakları bileşeni ile ilgili anahtar kelimeler geçtiği tespit edilmiştir. Faaliyet raporlarının içerik analizi sonucunda açık erişim ile ilgili bazı noktalara değinildiği tespit edilmiştir. İlk olarak 2007 yılı faaliyet raporunda bibliyografik bilgileri açık olan tezlerin, tam metin olarak açık hâle getirilmesi gerekliliğinden söz edilmiştir. Bu durum ile ilgili gelişmeler 2010, 2012, 2013, 2018, 2019 ve 2020 yılı faaliyet raporlarında da paylaşılmıştır. 2013 yılı faaliyet raporunda makale ve akademik yayınların açık hâle getirilmesi gerekliliğine değinilmiştir. 2014 yılındaki faaliyet raporunda ilk defa açık erişim politikası geliştirilmesi gerekliliği dile getirilmiştir. Aynı zamanda Yükseköğretim Akademik Arşiv Projesi (YAAP) bünyesindeki çalışmalar açıklanmıştır. 2018 ve 2019 yılı raporlarında yükseköğretim alanında

dünyadaki önemli gelişmeler arasında açık bilim ve açık erişim başlığı verilmiştir. 2019 yılı faaliyet raporunda 11. Kalkınma Planı doğrultusunda açık erişim ve açık bilim uygulamaları ve altyapısı ile ilgili olan madde paylaşılmıştır. YÖK, açık bilim ve açık erişim çalışmalarını anlatan bir başlık ve YÖK’ün internet sitesine açık erişim ve açık bilim alt sayfası eklenmiştir. 2020 faaliyet raporu diğerlerine göre açık erişim konusunu en kapsamlı şekilde ele almıştır. Açık erişim ve açık bilim başlığına ilk defa sunuş ve performans bilgileri kısmında yer verilmiştir. En çarpıcı çıktılardan biri olan Açık Bilim ve Açık Erişim Projesi (2020) kapsamında bilgi politikası bileşenlerini (bilgi kaynakları, bilgi hizmetleri, bilgi altyapısı, bilgi sistemleri) içeren çalışmaların başladığı bilgisi paylaşılmıştır.

Açık erişimle doğrudan ilişkili belgelerin hepsinde %5,4 (N=745) oranında altyapı ile ilgili anahtar kelimeler tespit edilmiştir. Altyapı bileşenin diğer bileşenlere göre yüzde oranının çok daha az olması, açık erişim politikalarında altyapı konusuna öncelikli önem verilmediğinin göstergesidir.

Bilgi hizmetleri bileşeni %52,6 (N=7282) oranı ile en çok söz edilen bileşen olarak görünmektedir. Bilgi hizmetleri bileşenin alt kategorisi olan “açık erişim” anahtar kelimelerinin %86,9 (N=6325) oranında geçtiği tespit edilmiştir. Bu durum “açık erişim” anahtar sözcüğünün çok fazla geçmesinden kaynaklanmaktadır. Bilgi hizmetleri bileşeni için “bilgi erişim” anahtar sözcüğünün metin içinde hiç geçmemiş olması başka dikkat çekici bir sonuçtur (bkz. Tablo 4).

Tablo 4*Bilgi Politikası Bileşenlerinin Doğrudan İlişkili Belge Türlerine Göre Dağılımı*

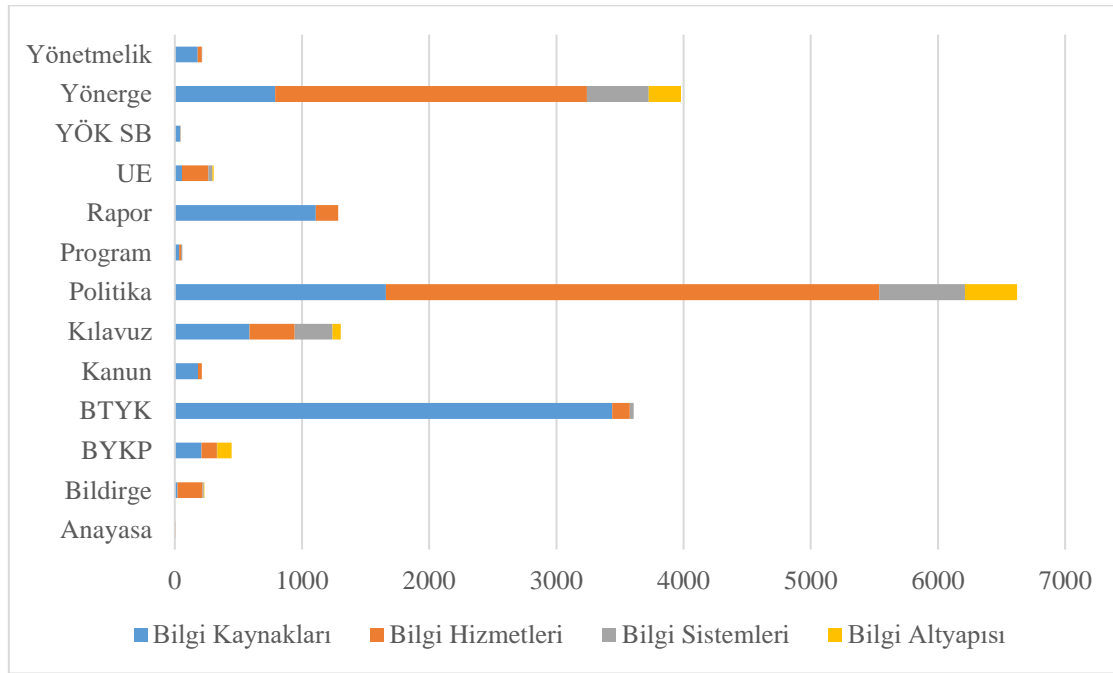
	Belge Türü	Bildirge		Kılavuz		Politika		Program		Rapor		UE		YÖK SB		Yönerge		Toplam		
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Bilgi Politikası Bileşenleri	Bilgi Kaynakları	Kategoriler																		
		Basılı Kaynaklar	12	0,7	76	4,7	451	27,7	13	0,8	738	45,3	34	2,1	20	1,2	285	17,5	1629	37,9
		Görsel-İşitsel Kaynaklar	0	0	18	9,4	70	36,5	0	0	42	21,9	7	3,6	2	1,0	53	27,6	192	4,5
		Açık Veri	9	0,4	493	19,9	1140	46,0	20	0,8	329	13,3	16	0,6	19	0,8	450	18,2	2476	57,6
		Toplam	21	0,5	587	13,7	1661	38,7	33	0,8	1109	25,8	57	1,3	41	1,0	788	18,3	4297	31,1
	Bilgi Hizmetleri	Açık Erişim	168	2,7	317	5,0	3316	52,4	15	0,2	165	2,6	183	2,9	4	0,1	2157	34,1	6325	86,9
		Açık Tekrarlanabilir Araştırma	1	0,8	0	0	109	89,3	0	0	0	0	0	0	0	0	12	9,8	122	1,7
		Bilgi Erişimi	17	2,5	18	2,7	389	57,5	0	0	9	1,3	15	2,2	0	0	228	33,7	676	9,3
		Telif Hakları	2	1,4	16	11,1	63	43,8	0	0	2	1,4	6	4,2	0	0	55	38,2	144	2,0
		Projeler	9	60	5	33,3	0	0	0	0	0	0	1	6,7	0	0	0	0	15	0,2
	Toplam	197	2,7	356	4,9	3877	53,2	15	0,2	176	2,4	205	2,8	4	0,1	2452	33,7	7282	52,6	
	Bilgi Sistemleri	Yayımlar ve Paylaşımlar	1	0,1	28	3,6	348	44,3	12	1,5	0	0	29	3,7	1	0,1	366	46,6	785	51,9
		Bilgi Erişim Sistemleri	9	2,1	107	25,2	224	52,8	0	0	0	0	3	0,7	0	0	81	19,1	424	28,0
		Açık Arşiv Yazılımları	0	0	157	89,2	13	7,4	0	0	0	0	0	0	0	0	6	3,4	176	11,6
		Açık Erişim Yolları	0	0	4	3,1	90	70,3	0	0	0	0	2	1,6	0	0	32	25,0	128	8,5
		Toplam	10	0,7	296	19,6	675	44,6	12	0,8	0	0	34	2,2	1	0,1	485	32,1	1513	10,9
	Bilgi Altyapısı	Açık Erişim Altyapısı	3	0,7	47	11,5	236	57,6	0	0	0	0	5	1,2	0	0	119	29,0	410	55,0
		Üstveri Dizinleme	3	0,9	18	5,4	173	51,6	0	0	0	0	5	1,5	0	0	136	40,6	335	45,0
		Toplam	6	0,8	65	8,7	409	54,9	0	0	0	0	10	1,3	0	0	255	34,2	745	5,4
	Belge Türü Toplamı		234	1,7	1304	9,4	6622	47,9	60	0,4	1285	9,3	306	2,2	46	0,3	3980	28,8	13837	75,4

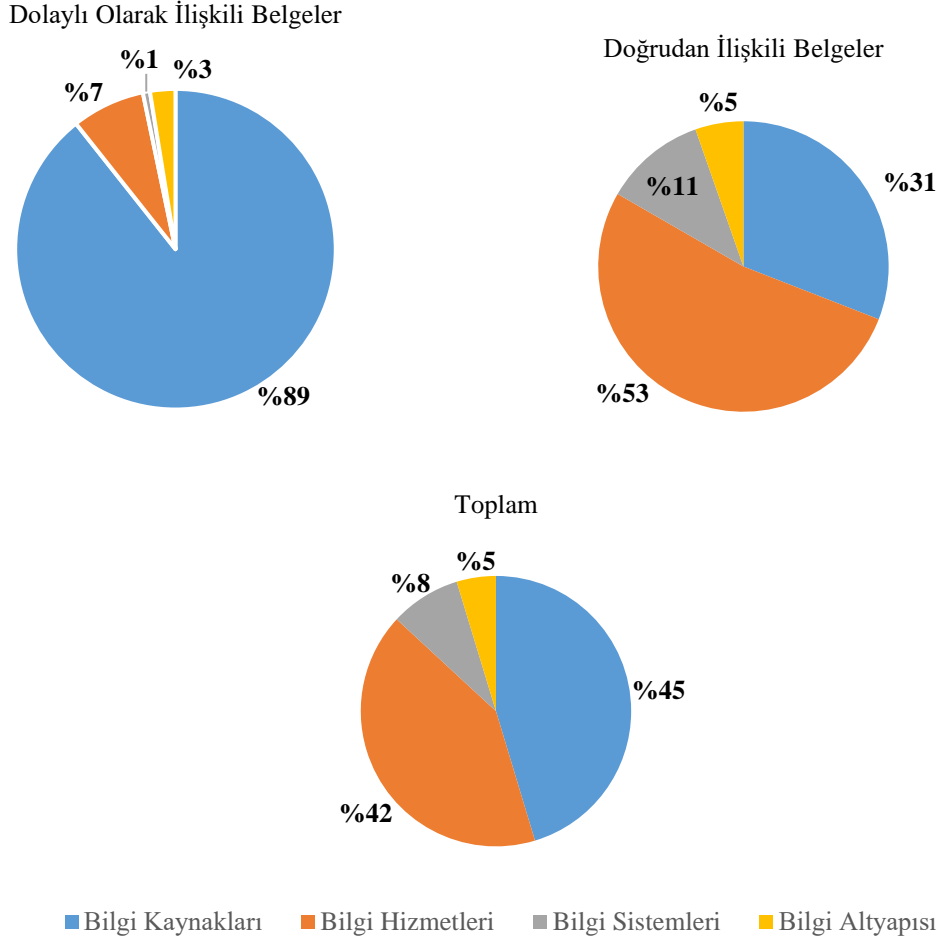
3.3. Belgelerde Bilgi Politikası Yaklaşımı

Tüm belge türlerinde bilgi politikası bileşenleri dağılımları incelendiğinde, yoğunluğun bilgi kaynakları ve bilgi hizmetleri bileşenlerinde olduğu gözlenmektedir. Bilgi sistemleri ve bilgi altyapısı bileşenlerinin diğer belge türlerine göre yönerge, politika ve kılavuzlarda yoğunlaştığı görülmektedir. Bilgi politikasının dört bileşenin dolaylı ilişkili belgelerde eşit oranda dağılımı beklenmese de doğrudan ilişkili belgelerde beklenen bir durumdur (bkz. Şekil 2). Ayrıca doğrudan ilişkili belgelerden yönergelerin, politikaların ve kılavuzların içerik analizi sonucunda birbirlerine olan benzerlikleri dikkat çekmiştir.

Şekil 2

Bilgi Politikası Bileşenlerinin Belge Türlerine Göre Dağılımı

Şekil 3*Bilgi Politikası Bileşenlerinin Dağılımları*

Belgeler dolaylı-doğrudan ilişkili ayrımı yapılarak ve yapılmadan incelendiğinde bilgi politikası bileşenlerinin homojen şekilde dağılım göstermediği açıkça görülmektedir (bkz. Şekil 3). Belgelerin bütününde bilgi kaynağı bileşeninin yoğun etkisi saptanmıştır. Ancak açık erişim arşivlerine kayıt sayısını artırmak amacıyla bilimsel olmayan materyallerin bilgi kaynağı olarak eklenebildiği bilinmektedir (Sarı ve Doğan, 2023). Bilgi kaynaklarının doğru tanımlanması kadar uygulama esnasında açık erişim politikalarına uyulması da büyük önem taşımaktadır (Tonta, 2014, s.423). Bileşenlerin dağılımı ve literatürde dile getirilen sorunlar çerçevesinde mevcut açık erişim politikalarının uygulamaya yönelik olmadığı söylenebilir. Aynı zamanda çalışma kapsamında yapılan içerik analizinde tespit edilen politika metinlerinin birbirlerine benzer olması, sorunlu bir başka konudur. Üniversitelerin politika metinlerini aktif uygulama ve ihtiyaçlara yönelik geliştirmede sonucuna varılabilir. Bilgi politikası bileşenleri bağlamında kurumsal ihtiyaçların analizinin yapılması ve saptanan eksikliklere yönelik sürdürülebilir politikalar geliştirilmesi bu konudaki kurumsal sorunların önüne geçebilecek uygulamalardan olabilir.

Bilgi hizmetleri bileşeni için geliştirilen kavramların (anahtar kelimelerin) açık erişim ile doğrudan ilişkili belgelerde daha sık geçtiği belirlenmiş olsa da durum görünenden biraz farklıdır. “Açık erişim” kavramı (anahtar kelimesi) özellikle politika, yönerge ve uygulama esasları belgelerinde çok sık geçmektedir. Başka bir deyişle, bilgi hizmetleri bileşeni için geliştirilen kavramlar (anahtar kelimeler) homojen şekilde dağılım göstermemekte, tek bir kavram (anahtar kelime) üzerine yoğunlaşmaktadır.

Belgelerde bilgi sistemleri bileşeninin, bilgi altyapısı bileşenine göre nispeten daha yoğunlaştığı izlenmiştir. Politika metinlerinde bilgi sistemleri ile ilgili kavramların (anahtar kelimelerin) açıkça belirtilmediği anlaşılmaktadır. İçerik analizi sonucunda üniversitelerdeki bilgi sistemlerinin genellikle bilgi işlem daire başkanlıkları desteği ile yürütüldüğü anlaşılmıştır. Literatürde bilgi altyapısı bileşeni ile ilgili sorunlar olduğuna değinilmiştir (Akın, 2018; Cengiz, 2021; Ertürk ve Küçük, 2010; Demirel, 2020). Çalışmada yoğunluğu en az bileşen olması konu ile ilgili eksiklerin olduğunu düşündürmektedir. Aynı zamanda altyapı oluşturmak, sürekliliğini ve güncellemelerini sağlamak bir maliyet getirmektedir (Tonta, 2014, s.423). Bilgi altyapısı bileşeninde yaşanan sorunların maliyetle ilgisinin olabileceği düşünülmektedir.

4. Sonuç ve Öneriler

Bilgi politikası yaklaşımı bağlamında genel bir değerlendirme yapıldığında, üniversitelere açık erişim konusunda yol göstermek amacıyla geliştirilen açık erişim politikalarında bilgi politikası yaklaşımı eksikliği dikkat çekmektedir. Kurumun açık erişim konusundaki hedeflerine ulaşabilmesi için, sürdürülebilir ve bilgi politikası bileşenlerini içeren politikanın gerekliliği hissedilmektedir. Aynı zamanda açık erişim ile ilgili kurum personelinin bilinç eksikliği olduğu olasıdır. Bu sonuca varılmasındaki neden, açık erişim arşivleri için geliştirilen belgelerin adlandırılmasında (politika, yönerge, uygulama esasları) dahi yaşanan farklılıklardır. Bu durum, üniversitelerde kavramsal karışıklığa neden olmakta, politika, yönerge, uygulama esaslarından farklı olarak “politika yönergesi”, “politika ve uygulama yönergesi” ve “uygulama yönergesi” gibi çok çeşitli adlandırmalar görülmektedir.

Sonuç olarak, üniversitelerin bilimsel bilgi birikiminin, araştırmalarının, yayınlarının ve ders materyallerinin kurumun bünyesinde açık bir sistem vasıtasıyla kamuoyuna sunulması gerektiği yasalarla belirtilmiştir. Bu kapsamda YÖK çeşitli çalışmalar yapmış olsa da yapılan çalışmaların üniversitelerin ihtiyaç ve beklentilerini karşılamadığı düşünülmektedir. Üniversiteler tarafından açık erişim konusunda geliştirilen belgelerdeki benzerlikler ve standartlaşmanın sağlanamaması açık erişime yeterince önem verilmediğinin göstergelerinden biridir. Ayrıca kurumsal arşivi olmasına rağmen hâlen açık erişim politikası bulunmayan ya da politikasına erişim sağlanamayan üniversitelerin olması, açık erişim bilincinin oluşmadığının bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

Bulgular ışığında bilgi politikası yaklaşımı açısından açık erişim politikaları değerlendirildiğinde bileşenlerin homojen şekilde dağılmadığı anlaşılmaktadır. Aynı zamanda politika metinlerinin içerik ve yaklaşım bağlamında bilgi politikası kavramları ile ilişkili olarak geliştirilmediği görülmüştür. Bu nedenle araştırma kapsamında öngörülen hipotezin doğrulandığı söylenebilir.

Açık erişim politika metinlerinin bilgi politikası yaklaşımı ile geliştirilebilmesi amacıyla şu öneriler geliştirilmiştir:

- Ulusal açık erişim politikasının bilgi politikası yaklaşımı kapsamında gözden geçirilmesi ve geliştirilmesi,
- Bilgi politikası yaklaşımı doğrultusunda uluslararası standartlara uygun, Ulusal Açık Erişim Arşiv Sisteminin kurulması,
- Üniversitelerin bilgi politikası bileşenleri çerçevesinde YÖK’ün katkı sunacağı Açık Erişim Politikası temel alınarak üniversitelerde Açık Erişim Politikalarının hazırlanması,
- Üniversitelerde bilgi politikası bağlamında geliştirilecek olan politika metinlerinde bileşenlerin homojen şekilde dağılımına özen gösterilmesi,
- Bilgi politikası yaklaşımı ile hazırlanan politika metninin aktif uygulamaya yönelik olması, bilimsel çalışmalarla ilişkisinin sağlanması ve diğer gereksinimlerin belirlenmesi için çalışmalar yapılması,
- Açık erişim politikalarının bilgi politikası bağlamında sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla gözden geçirilmesi,
- Üniversitelerin bilimsel değerlendirme ölçütlerine açık erişim arşivlerinin de eklenmesi gibi çalışmaların yapılması üniversitelerdeki açık erişim politikalarının gelişimini sağlamasına katkıda bulunacaktır.

Etik Standartlar ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Yazar Katkı Beyanı: Yazarlar eşit oranda katkıda bulduklarını beyan ederler.

Finansal Destek: Yoktur.

Kaynakça

- Afzali, M. (2009). *Türkiye’de açık erişim, kurumsal arşivler ve akademik kütüphaneler* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi. <http://bby.hacettepe.edu.tr/yayinlar/141.pdf>
- Akbaytürk Çanak, T., Çelik, S., Çetinkaya, İ., Çukadar, S., Güneş, G., Gürdal, G., Holt, İ., Kaya, E. ve Kaygusuz, A. (2014). *2023’e doğru Türkiye’de üniversite kütüphaneleri: Mevcut durum, sorunlar, standartlar ve çözüm önerileri*. Yükseköğretim Kurulu. <http://hdl.handle.net/11376/474>
- Akın, S. (2018). *Türkiye’de akademilerde açık erişim ve bir açık erişim modeli önerisi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Çankırı Karatekin Üniversitesi. <https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/82990>
- Akıncı, A. ve Seferoğlu, S.S. (2010). Bilişim şuraları, teknoloji politikaları ve eğitim. *Akademik Bilişim’10- XII. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri, Muğla Üniversitesi*. https://yunus.hacettepe.edu.tr/~sadi/yayin/AB10_Akinci-Seferoglu_BilisimSuralari.pdf
- Al, U. ve Tonta, Y. (2014). Açık erişim politikalarının geliştirilmesi ve PASTEUR4OA Projesi. *Türk Kütüphaneciliği*, 28(3), 384-387. <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/2455/2438>.
- Atılgan, D. ve Keten, B. (2008, 5-7 Haziran). Açık erişim olgusu ve Ankara Üniversitesi. E. Bilar ve Y. Ekinci (Ed.), *Balkan Ülkeleri Kütüphaneler Arası Bilgi-Belge Yönetimi ve İşbirliği Sempozyumu bildirileri* (ss. 92-99). Trakya Üniversitesi, Edirne/Türkiye. <http://eprints.rclis.org/12203/>
- Budapest Open Access Initiative (BOAI). (2002). *Budapest Open Access Initiative (Turkish Translation)*. <https://www.budapestopenaccessinitiative.org/read/turkish-translation/>
- Bulut, B., Çelik, S., Gürdal, G., Holt, İ., Kafalı Can, G., Madran, O. ve Tonta, Y. (2020). *Türkiye’de açık erişim ve açık bilim*. ÜNAK2020 Akademik Yayıncılık, Açık Bilim ve Kütüphane(ciler) Sempozyumu, Yaşar Üniversitesi, İzmir. <https://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/Yayinlar/Unakbildiri3-ekim-2020-v4-ariel.pdf>
- Cengiz, E. (2021). Türkiye’deki kurumsal akademik arşivler üzerine bir değerlendirme. *Arşiv Dünyası*, 8(1), 41-54. <https://doi.org/10.53474/ad.855508>
- Demirel, M. (2020). *Açık erişimde yaşanan sorunlar: Dspace’de yaşanan sorunlar*. https://www.unirepos.com/blog/blog-1/post/acik-erisimde-yasanan-sorunlar-41#blog_content
- Doğan, G. (2015, 22 Mayıs). *Türkiye’de açık erişim politikaları[sunum]*. Açık Erişim Politikaları Yol Haritası Semineri, Hacettepe Üniversitesi, Ankara. https://bby.hacettepe.edu.tr/akademik/guledadogan/pasteur4oa_22-mayis-2015-seminer_i_gd-18-5-2015.pdf
- Doğan, G. (2019, 20 Kasım). *Akademik arşivler mevcut durum[sunum]*. 7. Ulusal Açık Bilim Konferansı, İzmir. Erişim adresi: http://www.bby.hacettepe.edu.tr/akademik/guledadogan/ab2019_guleda-dogan_20-11-2019.pptx
- Doğan, G. (2021). Türkiye’deki üniversitelerin akademik arşivleri: Mevcut durum. *Yükseköğretim Dergisi*, 20, 65-69. https://bby.hacettepe.edu.tr/yayinlar/guleda_dogan.pdf
- Ekici, S. (2021). *Ulusal bilim ve teknoloji politikalarında bilgi yönetimine yaklaşım: Türkiye için bir strateji ve eylem planı model önerisi*. [Yayımlanmamış doktora tezi.] Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

- Ertürk, K. L. ve Küçük, M. E. (2010). Bilimsel bilginin görünürlüğü: Hacettepe Üniversitesi'nde açık erişim farkındalığı. *Türk Kütüphaneciliği*, 24(1), 63-93.
- Gürdal, G. (2014, Ekim). *Sayılarla Yükseköğretim Akademik Arşiv Projesi (YAAP) uluslararası görünürlük[sunum]*. 3. Ulusal Açık Erişim Çalıştayı, Ankara. https://slideplayer.biz.tr/slide/10331586/#google_vignette
- Gürdal, G., Türkfidanı, A., Keten, B. ve Holt, İ. (2013, 23-25 Ocak). Kurumsal arşiv kavramı ve OpenAIREplus projesi. *Akademik Bilişim 2013*, Akdeniz Üniversitesi, Antalya. <http://ab.org.tr/ab13/bildiri/174.pdf>.
- Dilek-Kayaoğlu, H. (2006). Açık erişim kavramı ve gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye için anlamı. *Türk Kütüphaneciliği*, 20(1), 29-60. <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/79/78>
- Liu, Y. Q. (1996). The impact of national policy on developing information infrastructure: national wide issues in P. R. China and the U. S. *Libri*, 4, 175-183. <https://origin-archive.ifla.org/IV/ifla62/62-liuy3.htm>
- MedOANet. (2013). *Araştırma yapan ve destekleyen kurumlar için MedOANet açık erişim politikaları uygulama rehberi*. https://www.medoanet.eu/sites/www.medoanet.eu/files/documents/MEDOANET2013_GUIDLine_dp_TR_ws.pdf
- Montviloff, V. (1990). *National information policies: A handbook on the formulation, approval, implementation and operation of a national policy on information*. Paris: UNESCO.
- Moore, N. (2000). Enformasyon politikalarına küresel bir bakış. (çev. Selma (Alpay) Aslan). *Türk Kütüphaneciliği*, 14(1), s. 60-81.
- Menou, M. J. (1991). National information policy in the less developed countries: An educational perspective. *International Library Review*, 23(1), 49-64.
- OECD. (2015). *Making open science a reality*. OECD science, technology and industry policy papers, no. 25. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/5jrs2f963zs1-en>.
- Önal, İ. (2010). Tarihsel değişim sürecinde yaşam boyu öğrenme ve okuryazarlık: Türkiye deneyimi. *Bilgi Dünyası*, 11(1) 101-121. <https://bby.hacettepe.edu.tr/yayinlar/116-164-1-SM.pdf>
- PASTEUR4OA. (2015). Araştırma yapan kurumlar için açık erişim politikası geliştirme ve uygulama ilkeleri. <https://zenodo.org/records/51940>
- Polat, C. (2006). Bilimsel bilgiye açık erişim ve kurumsal açık erişim arşivleri. *Journal of Social Sciences*, 6 (37), 53-80.
- Sarı, Ö. (2022). *Türkiye'deki üniversitelerin açık erişim arşivlerinin ve politikalarının değerlendirilmesi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Sarı, Ö. ve Doğan, G. (2023). Türkiye'deki üniversitelerin açık erişim arşivleri ve politikaları. *Bilgi Dünyası*, 24(2), 165-194. <https://doi.org/10.15612/BD.2023.727>
- Tonta, Y. (2014). Araştırma yapan ve destekleyen kurumlar için MedOANet açık erişim politikaları uygulama ilkeleri. *Türk Kütüphaneciliği*, 28(3), 418-432. <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/2463>
- Tonta, Y. ve Gürdal, G. (2012, 9 Kasım). *Ulusal Açık Erişim Çalıştayı Sonuç Bildirgesi*. http://ae2012.acikerisim.org/wp-content/uploads/sites/6/2016/11/ae2012_sonuc_bildirgesi.pdf
- Tonta, Y. ve Gürdal, G. (2014, 21 Ekim). *3. Ulusal Açık Erişim Çalıştayı Sonuç Bildirgesi*. http://ae2014.acikerisim.org/wp-content/uploads/sites/4/2016/11/ae2014_sonuc_bildirgesi.pdf
- Uçkan, Ö. (2006). Bilgi politikası ve bilgi ekonomisi: Verimlilik, istihdam, büyüme ve kalkınma. *Bilgi Dünyası*, 7(1), s. 23-48.
- Whalen, M. (1994). National information policy for South Africa: scope and issues. <https://idl-bnc-idrc.dspacedirect.org/server/api/core/bitstreams/41fc6d71-f537-4f95-a134-289c0e880f2a/content>

- Yılmaz, B. (1997). Ulusal bilgi politikası: Kuramsal bir yaklaşım. 33. *Kütüphane Haftası Bildiriler*. Ankara: TKD
- Yılmaz, B. (1998). Bilgi toplumu: Eleştirel bir yaklaşım. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 15(1), 147-158. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/608155>
- Yılmaz, B. (2010). Türkiye’nin bilgi toplumu politikasında kütüphane kurumuna yaklaşım. *Bilgi Dünyası*, 11(2), 263-289.
- Yılmaz, B. ve Aydın, H. (2011). Bilgi politikası konusundaki uluslararası çalışmalarda kütüphane kurumuna yaklaşım: Avrupa Birliği Lizbon Stratejisi ile Birleşmiş Milletler Dünya Bilgi Toplumu Zirvesi. *Bilgi Dünyası*, 12(1), 46-69. <https://bd.org.tr/index.php/bd/article/view/221/217>
- YÖK. (t.y.). *Açık erişim – açık bilim çalışmaları*. <https://acikerisim.yok.gov.tr/acik-erisim>

Ek 1. Araştırma Kapsamında İncelenen Belgelerin Bilgileri

Belge Türü	Belge Kodu	Belge Adı	Belge Tarihi
Anayasa	A1	1982 Anayasası	1982
Beş Yıllık Kalkınma Planları	BYKP1	11. Kalkınma Planı	2019-2023
Beş Yıllık Kalkınma Planları	BYKP2	10. Kalkınma Planı	2014-2018
Beş Yıllık Kalkınma Planları	BYKP3	9. Kalkınma Planı	2007-2013
Kanunlar	K1	Fikir ve Sanat Eserlerini Koruma Kanunu	1951
Kanunlar	K2	Yükseköğretim Kanunu	1981
Kanunlar	K3	Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu	2001
Kanunlar	K4	Bilgi Edinme Kanunu	2003
Kanunlar	K5	Araştırma ve Geliştirme Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun	2008
Kanunlar	K6	İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun	2007
Kanunlar	K7	Araştırma Altyapılarının Denetlenmesine Dair Kanun	2014
Kanunlar	K8	Kişisel Verilerin Korunması Kanunu	2016
Kanunlar	K9	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu Kurulması Hakkında Kanun	1963
Kanunlar	K10	Dijital Mecralar Komisyonu Kurulması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	2020
BTYK Toplantı Tutanakları	BTYK1	22. BTYK Toplantısı	2010
BTYK Toplantı Tutanakları	BTYK2	23. BTYK Toplantısı	2011
BTYK Toplantı Tutanakları	BTYK3	24. BTYK Toplantısı	2012
BTYK Toplantı Tutanakları	BTYK4	25. BTYK Toplantısı	2013
BTYK Toplantı Tutanakları	BTYK5	26. BTYK Toplantısı	2013
BTYK Toplantı Tutanakları	BTYK6	27. BTYK Toplantısı	2014
BTYK Toplantı Tutanakları	BTYK7	28. BTYK Toplantısı	2015
BTYK Toplantı Tutanakları	BTYK8	29. BTYK Toplantısı	2016
Strateji Belgeleri	SB1	Yükseköğretim Kurulu Stratejik Planı 2016-2020	2015
Strateji Belgeleri	SB2	2019-2023 Dönemi Yükseköğretim Kurulu Stratejik Planı	2018
Strateji Belgeleri	SB3	YÖK 2024-2028 Dönemi Stratejik Planı Hazırlık Programı	2023
Yönetmelikler	Y1	Üniversiteler Yayın Yönetmeliği	1984
Yönetmelikler	Y2	Açık Yükseköğretim Yönetmeliği	1982

Yönetmelikler	Y3	Yükseköğretim Kurulu Teşkilâtı ve Çalışma Usulleri Yönetmeliği	1987
Yönetmelikler	Y4	Vakıf Yükseköğretim Kurumları Yönetmeliği	2005
Yönetmelikler	Y5	Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği	2016
Yönetmelikler	Y6	İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesine Dair Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik	2007
Yönetmelikler	Y7	Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı İnternet Geliştirme Kurulu Yönetmeliği	2013
Yönetmelikler	Y8	İnternet Toplu Kullanım Sağlayıcıları Hakkında Yönetmelik	2017
Yönetmelikler	Y9	Akademik Teşvik Ödeneği Yönetmeliği	2018
Yönetmelikler	Y10	Doçentlik Yönetmeliği	2018
Yönerge	YG1	Yükseköğretim Kurulu Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi	2016
Yönerge	YG2	Abdullah Gül Üniversitesi Açık Erişim Yönergesi	-
Yönerge	YG3	Afyon Kocatepe Üniversitesi Açık Erişim Sistemi Yönergesi	2014
Yönerge	YG4	Afyonkarahisar Sağlık Bilimleri Üniversitesi Akademik Açık Arşiv Sistemi Yönergesi	-
Yönerge	YG5	Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Açık Erişim Yönergesi	-
Yönerge	YG6	Aksaray Üniversitesi Açık Erişim Yönergesi	-
Yönerge	YG7	Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi Açık Erişim Yönergesi	2022
Yönerge	YG8	Altınbaş Üniversitesi Açık Erişim ve Kurumsal Akademik Arşiv Yönergesi	-
Yönerge	YG9	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Akademik Açık Erişim Arşiv Sistemi Yönergesi	-
Yönerge	YG10	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Akademik Açık Erişim ve Kurumsal Arşiv Yönergesi	-
Yönerge	YG11	Ankara Üniversitesi Kurumsal Açık Arşiv Yönergesi	-
Yönerge	YG12	Antalya Bilim Üniversitesi Açık Erişim Sistemi Yönergesi	2019
Yönerge	YG13	Bahçeşehir Üniversitesi Kurumsal Açık Arşiv Yönergesi	-
Yönerge	YG14	Balıkesir Üniversitesi Açık Erişim Yönergesi	2015
Yönerge	YG15	Batman Üniversitesi Açık Erişim Ve Kurumsal Arşiv Yönergesi	2020
Yönerge	YG16	Beykoz Üniversitesi Açık Erişim ve Kurumsal Akademik Arşiv Politikası Yönergesi	2016
Yönerge	YG17	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Kurumsal Akademik Arşiv ve Açık Erişim Yönergesi	-
Yönerge	YG18	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Kurumsal Akademik Arşiv ve Açık Erişim Yönergesi	-
Yönerge	YG19	Bursa Teknik Üniversitesi Açık Erişim Sistemi Yönergesi	2014
Yönerge	YG20	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Açık Erişim Sistemi Yönergesi	2014
Yönerge	YG21	Çankırı Karatekin Üniversitesi Açık Bilim ve Açık Erişim Politikası ve Uygulama Yönergesi	-
Yönerge	YG22	Doğuş Üniversitesi Açık Erişim Yönergesi	-
Yönerge	YG23	Erciyes Üniversitesi Kurumsal Açık Arşiv Yönergesi	2021
Yönerge	YG24	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Kurumsal Açık Erişim Arşiv Yönergesi	2016
Yönerge	YG25	Erzurum Teknik Üniversitesi Açık Erişim Sistemi Yönergesi	-

Yönerge	YG26	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Akademik Açık Erişim Sistemi Yönergesi	-
Yönerge	YG27	Eskişehir Teknik Üniversitesi Açık Erişim ve Kurumsal Arşiv Yönergesi	2021
Yönerge	YG28	Fırat Üniversitesi Kurumsal Açık Arşiv Yönergesi	-
Yönerge	YG29	Galatasaray Üniversitesi Açık Bilim Uygulama Yönergesi	-
Yönerge	YG30	Gebze Teknik Üniversitesi Akademik Arşiv ve Açık Erişim Yönergesi	2019
Yönerge	YG31	Giresun Üniversitesi Açık Erişim Sistemi Yönergesi	-
Yönerge	YG32	Hakkâri Üniversitesi Kurumsal Açık Arşiv Yönergesi	-
Yönerge	YG33	Hasan Kalyoncu Üniversitesi Açık Erişim Yönergesi	2016
Yönerge	YG34	İnönü Üniversitesi Kurumsal Açık Arşiv Yönergesi	2015
Yönerge	YG35	İskenderun Teknik Üniversitesi Kurumsal Akademik Arşivi Yönergesi	-
Yönerge	YG36	İstanbul Galata Üniversitesi Kurumsal Akademik Arşiv ve Açık Erişim Politikası Yönergesi	2021
Yönerge	YG37	İstanbul Kent Üniversitesi Akademik / Kurumsal Arşiv ve Açık Erişim Yönergesi	-
Yönerge	YG38	İstanbul Teknik Üniversitesi Akademik Açık Arşiv Yönergesi	-
Yönerge	YG39	İstanbul Topkapı Üniversitesi Kurumsal Akademik Arşiv Sistemi ve Açık Erişim Yönergesi	-
Yönerge	YG40	İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Açık Erişim Yönergesi	-
Yönerge	YG41	İstinye Üniversitesi Kurumsal Akademik Arşiv ve Açık Erişim Yönergesi	2018
Yönerge	YG42	İzmir Bakırçay Üniversitesi Kurumsal Akademik Arşiv Yönergesi	2022
Yönerge	YG43	İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Açık Erişim Yönergesi	2015
Yönerge	YG44	Karadeniz Teknik Üniversitesi Açık Erişim Yönergesi	-
Yönerge	YG45	Kilis 7 Aralık Üniversitesi Açık Erişim ve Kurumsal Arşiv Yönergesi	2015
Yönerge	YG46	Koç Üniversitesi Açık Erişim ve Kurumsal Arşiv Yönergesi	-
Yönerge	YG47	KTO Karatay Üniversitesi Akademik / Kurumsal Arşiv Yönergesi	2020
Yönerge	YG48	Lokman Hekim Üniversitesi Açık Erişim Yönergesi	2020
Yönerge	YG49	Malatya Turgut Özal Üniversitesi Akademik Açık Erişim Arşiv Sistemi Yönergesi	-
Yönerge	YG50	Maltepe Üniversitesi Kurumsal Akademik Arşiv ve Açık Erişim Yönergesi	2019
Yönerge	YG51	MEF Üniversitesi Akademik / Kurumsal Arşiv Sistemi Yönergesi	2016
Yönerge	YG52	Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Açık Bilim, Sanat Arşivi ve Açık Erişim Yönergesi	-
Yönerge	YG53	Munzur Üniversitesi Yayınları ve Araştırma Verileri Açık Erişim Politika Yönergesi	-
Yönerge	YG54	Muş Alparslan Üniversitesi Açık Erişim Yönergesi	-
Yönerge	YG55	Necmettin Erbakan Üniversitesi Kurumsal Akademik Arşiv ve Açık Erişim Yönergesi	2020
Yönerge	YG56	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Açık Erişim Yönergesi	2021
Yönerge	YG57	Ordu Üniversitesi Açık Erişim Sistemi Yönergesi	-
Yönerge	YG58	Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mensup ve Öğrencilerinin Ürettikleri Bilimsel ve Entelektüel	2019

Çalışmaların Açık Erişim ve Kurumsal Arşiv Sistemine Aktarılmasına İlişkin Yönerge			
Yönerge	YG59	Ostim Teknik Üniversitesi Açık Bilim Politikası Yönergesi	2020
Yönerge	YG60	Pamukkale Üniversitesi Akademik / Kurumsal Açık Erişim Arşiv Sistemi Yönergesi	-
Yönerge	YG61	Piri Reis Üniversitesi Açık Erişim Yönergesi	2021
Yönerge	YG62	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Açık Erişim Yönergesi	2022
Yönerge	YG63	Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Kurumsal Akademik Arşiv ve Açık Erişim Yönergesi	-
Yönerge	YG64	Sakarya Üniversitesi Açık Bilim ve Açık Akademik Arşiv Yönergesi	2019
Yönerge	YG65	Sanko Üniversitesi Akademik Açık Erişim Arşiv Sistemi Yönergesi	2020
Yönerge	YG66	Siirt Üniversitesi Açık Erişim Yönergesi	-
Yönerge	YG67	Sinop Üniversitesi Açık Erişim Sistemi Yönergesi	2019
Yönerge	YG68	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Kurumsal Akademik Açık Arşiv Sistemi Yönergesi	2019
Yönerge	YG69	Tarsus Üniversitesi Açık Erişim ve Kurumsal Arşiv Yönergesi	2023
Yönerge	YG70	Üsküdar Üniversitesi Akademik Arşiv Sistemi Yönergesi	2019
Yönerge	YG71	Yıldız Teknik Üniversitesi Açık Erişim Yönergesi	2014
Yönerge	YG72	Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Kurumsal Akademik Arşiv Yönergesi	2020
Program	PM1	YÖK 2020 Yılı Performans Programı	2019
Program	PM2	YÖK 2021 Yılı Performans Programı	2020
Program	PM3	YÖK 2022 Yılı Performans Programı	2021
Program	PM4	YÖK 2023 Yılı Performans Programı	2022
Rapor	R1	YÖK 2020 Yılı İdare Faaliyet Raporu	2021
Rapor	R2	YÖK 2019 Yılı İdare Faaliyet Raporu	2020
Rapor	R3	YÖK 2018 Yılı İdare Faaliyet Raporu	2019
Rapor	R4	YÖK 2017 Yılı İdare Faaliyet Raporu	2018
Rapor	R5	YÖK 2016 Yılı İdare Faaliyet Raporu	2017
Rapor	R6	YÖK 2015 Yılı İdare Faaliyet Raporu	2016
Rapor	R7	YÖK 2014 Yılı İdare Faaliyet Raporu	2015
Rapor	R8	YÖK 2013 Yılı İdare Faaliyet Raporu	2014
Rapor	R9	YÖK 2012 Yılı İdare Faaliyet Raporu	2013
Rapor	R10	YÖK 2011 Yılı İdare Faaliyet Raporu	2012
Rapor	R11	YÖK 2010 Yılı İdare Faaliyet Raporu	2011
Rapor	R12	YÖK 2009 Yılı İdare Faaliyet Raporu	2010
Rapor	R13	YÖK 2008 Yılı İdare Faaliyet Raporu	2009
Rapor	R14	YÖK 2007 Yılı İdare Faaliyet Raporu	2008
Politika	P1	Abdullah Gül Üniversitesi Yayınları ve Araştırma Verileri Açık Erişim Politikası	2020
Politika	P2	Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları ve Araştırma Verileri Açık Erişim Politikası	-
Politika	P3	Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Açık Bilim Politikası: Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Yayınları ve Araştırma Verileri Açık Erişim Politikası	2021
Politika	P4	Akdeniz Üniversitesi Araştırma Verileri ve Yayınları Açık Erişim Politikası	2019

Politika	P5	Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi Rektörlüğü Açık Erişim ve Kurumsal Arşiv Politikası	2019
Politika	P6	Anadolu Üniversitesi Açık Bilim Politikası: Anadolu Üniversitesi Yayınları ve Araştırma Verileri Açık Erişim Politikası	2020
Politika	P7	Ankara Üniversitesi Kurumsal Arşiv Politikası	-
Politika	P8	Antalya Bilim Üniversitesi Açık Erişim Politikası	2018
Politika	P9	Artvin Çoruh Üniversitesi Açık Erişim Politikası	2014
Politika	P10	Atatürk Üniversitesi Açık Bilim Politikası	-
Politika	P11	Atılım Üniversitesi Açık Bilim Politika Belgesi	2019
Politika	P12	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Yayınları ve Araştırma Verileri Açık Erişim Politikası	2019
Politika	P13	Balıkesir Üniversitesi Açık Bilim Politikası	-
Politika	P14	Bandırma Onyeddi Eylül Üniversitesi Kurumsal Açık Erişim ve Kurumsal Arşiv Politikası	-
Politika	P15	Bartın Üniversitesi Açık Erişim ve Kurumsal Akademik Arşiv Politikası	2014
Politika	P16	Başkent Üniversitesi Açık Erişim ve Kurumsal Arşiv Politikası	2014
Politika	P17	Batman Üniversitesi Açık Erişim ve Kurumsal Arşiv Politikası	-
Politika	P18	Bayburt Üniversitesi Açık Erişim ve Kurumsal Arşiv Politikası	
Politika	P19	Bezmiâlem Vakıf Üniversitesi Açık Erişim Politikası	2022
Politika	P20	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Açık Bilim Politikası: Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yayınları ve Araştırma Verileri Açık Erişim Politikası	-
Politika	P21	Biruni Üniversitesi Kurumsal Akademik Arşiv ve Açık Erişim Politikası	-
Politika	P22	Bitlis Eren Üniversitesi Açık Erişim ve Kurumsal Arşiv Politikası	2014
Politika	P23	Bursa Uludağ Üniversitesi Açık Bilim ve Açık Erişim Politikası	2019
Politika	P24	Çağ Üniversitesi Kurumsal Akademik Arşiv ve Açık Erişim Politikası	2019
Politika	P25	Çankaya Üniversitesi Açık Bilim Politikası	2023
Politika	P26	Dicle Üniversitesi Açık Bilim Politikası	2022
Politika	P27	Dokuz Eylül Üniversitesi Kurumsal Akademik Açık Arşiv Politikası	2019
Politika	P28	Düzce Üniversitesi Açık Erişim Politikası	2019
Politika	P29	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Yayınları ve Araştırma Verileri Açık Erişim Politikası	2019
Politika	P30	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Açık Erişim Politikası	2022
Politika	P31	Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Akademik Açık Erişim Politikası İlkeleri	2014
Politika	P32	Fırat Üniversitesi Kurumsal Açık Arşiv Politikası	-
Politika	P33	Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi Yayınları ve Araştırma Verileri Açık Erişim Politikası	2019
Politika	P34	Gümüşhane Üniversitesi Açık Erişim ve Kurumsal Arşiv Politikası	-
Politika	P35	Harran Üniversitesi Açık Bilim Politikası	2019
Politika	P36	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Yayınları ve Araştırma Verileri Açık Erişim Politikası	-

Politika	P37	Hitit Üniversitesi Açık Erişim ve Kurumsal Arşiv Politikası	-
Politika	P38	Hitit Üniversitesi Yayınları ve Araştırma Verileri Açık Bilim Politikası	2019
Politika	P39	Iğdır Üniversitesi Kurumsal Açık Erişim Politikası	-
Politika	P40	Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Yayınları ve Araştırma Verileri Açık Erişim Politikası	2019
Politika	P41	Işık Üniversitesi Açık Erişim Politikası	2016
Politika	P42	İbn Haldun Üniversitesi Kurumsal Akademik Arşiv ve Açık Erişim Politikası	2019
Politika	P43	İbn Haldun Üniversitesi Açık Bilim Politikası	-
Politika	P44	İnönü Üniversitesi Kurumsal Açık Arşiv Politikası	-
Politika	P45	İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Açık Bilim Politikası: İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Yayınları ve Araştırma Verileri Açık Erişim Politikası	2020
Politika	P46	İstanbul Aydın Üniversitesi Açık Erişim ve Kurumsal Akademik Arşiv Politikası	-
Politika	P47	İstanbul Beykent Üniversitesi Akademik Açık Erişim Politikası	-
Politika	P48	İstanbul Gelişim Üniversitesi Açık Erişim Politikası Senato Esasları	2018
Politika	P49	İstanbul Kültür Üniversitesi Açık Erişim Politikası	2014
Politika	P50	İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Yayınları ve Araştırma Verileri Açık Erişim Politikası	2019
Politika	P51	İstanbul Sağlık ve Teknoloji Üniversitesi Kurumsal Akademik Arşiv Sistemi ve Açık Erişim Politikası	2022
Politika	P52	İstanbul Ticaret Üniversitesi Açık Erişim Sistemi Politikası	-
Politika	P53	İstanbul Üniversitesi Açık Erişimli Kurumsal Arşiv Politikası	2017
Politika	P54	İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Kurumsal Akademik Açık Arşiv Politikası	-
Politika	P55	İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Açık Erişim Politikası	-
Politika	P56	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Açık Erişim Politikası	-
Politika	P57	Kapadokya Üniversitesi Açık Bilim ve Açık Erişim Politika Belgesi	2019
Politika	P58	Karabük Üniversitesi Açık Erişim ve Kurumsal Akademik Arşiv Politikası	-
Politika	P59	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Açık Erişim ve Kurumsal Akademik Arşiv Politikası	-
Politika	P60	Kastamonu Üniversitesi Açık Arşiv Sistemi Politikası	-
Politika	P61	Kayseri Üniversitesi Açık Bilim Politikası	-
Politika	P62	Kırklareli Üniversitesi Kurumsal Açık Erişim ve Kurumsal Arşiv Politikası	2019
	P63	Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Yayınları ve Araştırma Verileri Açık Erişim Politikası	
Politika	P64	Kocaeli Üniversitesi Açık Erişim ve Kurumsal Akademik Arşiv Politikası	2015
Politika	P65	Lokman Hekim Üniversitesi Açık Erişim/Açık Bilim Politikası	2020
Politika	P66	Maltepe Üniversitesi Açık Bilim Politikası	2019
Politika	P67	Manisa Celal Bayar Üniversitesi Açık Bilim Politikası	2019
Politika	P68	Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları ve Araştırma Verileri Açık Erişim Politikası	2019

Politika	P69	Marmara Üniversitesi Akademik Açık Erişim ve Kurumsal Arşiv Politikası	2016
Politika	P70	Mersin Üniversitesi Açık Bilim Politikası	2019
Politika	P71	Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Açık Bilim Politikası	-
Politika	P72	Mudanya Üniversitesi Kurumsal Akademik Açık Arşiv Politikası	2023
Politika	P73	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Açık Bilim Politikası	-
Politika	P74	Namık Kemal Üniversitesi Açık Erişim Politikası	-
Politika	P75	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Açık Erişim Politikası	-
Politika	P76	Ondokuz Mayıs Üniversitesi Yayınları ve Araştırma Verileri Açık Erişim Politikaları	2019
Politika	P77	Orta Doğu Teknik Üniversitesi Açık Bilim Politikası	2019
Politika	P78	Özyeğin Üniversitesi Açık Erişim ve Akademik Arşiv Politikası	-
Politika	P79	Piri Reis Üniversitesi Açık Erişim Politikası	2021
Politika	P80	Sabancı Üniversitesi Açık Bilim Politikası	2020
Politika	P81	Selçuk Üniversitesi Açık Erişim Politikası	2021
Politika	P82	Siirt Üniversitesi Açık Bilim Politikası	-
Politika	P83	Sinop Üniversitesi Açık Erişim ve Kurumsal Arşiv Politikası	2014
Politika	P84	Süleyman Demirel Üniversitesi Açık Bilim Politika Belgesi	-
Politika	P85	Şırnak Üniversitesi Açık Erişim Politikası	2014
Politika	P86	Tarsus Üniversitesi Yayınları ve Araştırma Verileri Açık Erişim Politikası	2020
Politika	P87	TED Üniversitesi Açık Erişim Politikası	2014
Politika	P88	Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Açık Erişim Politikası	2014
Politika	P89	Toros Üniversitesi Açık Erişim ve Kurumsal Arşiv Politikası	2014
Politika	P90	Trabzon Üniversitesi Yayınları ve Araştırma Verileri Açık Erişim Politikası	-
Politika	P91	Trakya Üniversitesi Açık Erişim ve Kurumsal Akademik Arşiv Politikası	-
Politika	P92	Tübitak Açık Bilim Politikası	-
Politika	P93	Türk – Alman Üniversitesi Açık Akademik Arşiv Sistemi ve Açık Bilim Politikası	-
Politika	P94	Ufuk Üniversitesi Açık Bilim Politikası	2022
Politika	P95	Uşak Üniversitesi Açık Erişim ve Kurumsal Akademik Arşiv Politikası	-
Politika	P96	Van Yüzcüncü Yıl Üniversitesi Açık Bilim-Açık Erişim Politikası	2021
Politika	P97	Yalova Üniversitesi Yayınları ve Araştırma verileri Açık Bilim ve Erişim Politikası	2019
	P98	Yeditepe Üniversitesi Rektörlüğü Akademik Açık Arşiv ve Erişim Esasları ve Politikası	-
Politika	P99	Yozgat Bozok Üniversitesi Açık Erişim ve Kurumsal Arşiv Politikası	2014
Politika	P100	Yüksek İhtisas Üniversitesi Akademik Arşiv Politikası	-
Uygulama Esasları	UE1	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Açık Erişim ve Kurumsal Arşiv Politikası Uygulama Esasları	-
Uygulama Esasları	UE2	Biruni Üniversitesi Kurumsal Arşiv ve Açık Erişim Uygulama Esasları	2020

Uygulama Esasları	UE3	Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Açık Erişim ve Kurumsal Arşive İlişkin Usul ve Esaslar	-
Uygulama Esasları	UE4	Ege Üniversitesi Açık Erişim Uygulama Esasları	2014
Uygulama Esasları	UE5	Gazi Üniversitesi Açık Erişim ile Akademik Arşiv Politikası ve Uygulama Esasları	-
Uygulama Esasları	UE6	Pamukkale Üniversitesi Açık Erişim ve Kurumsal Arşiv Uygulama Esasları	2014
Uygulama Esasları	UE7	Yaşar Üniversitesi Açık Erişim/Açık Bilim Politikası ve Uygulama Esasları	2019
Bildirge	B1	Ulusal Açık Erişim Çalıştayı Sonuç Bildirgesi	2012
Bildirge	B2	2. Ulusal Açık Erişim Çalıştayı Sonuç Bildirgesi	2013
Bildirge	B3	3. Ulusal Açık Erişim Çalıştayı Sonuç Bildirgesi	2014
Bildirge	B4	4. Ulusal Açık Erişim Çalıştayı Ankara Bildirgesi	2015
Bildirge	B5	6. Ulusal Açık Erişim Çalıştayı ve OpenAIRE2020 Çalıştayı Sonuç Bildirgesi	2017
Kılavuz	K1	Veri Yönetiminde Araştırmacılarla Etkileşim Örnek Çalışma Kitabı	2019
Kılavuz	K2	Araştırma Kurumları İçin OpenAIRE Kılavuzu	2012
Kılavuz	K3	İdeal Kurumsal Akademik Arşiv Sistemi Kullanıcı Rehberleri	
Kılavuz	K4	Araştırma Yapan Kurumlar için Politika Geliştirme ve Uygulama, Politikanın Etkinliği ve Uyumunu İçin Pratik Bilgiler	2015

Bilgi Yönetimi Dergisi

Cilt: 7 Sayı: 1 Yıl: 2024

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/by>

Hakemli Makaleler

Araştırma Makalesi

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 16.02.2024
Kabul tarihi: 27.06.2024
Yayınlanma tarihi: 30.06.2024

Article Info

Date submitted: 16.02.2024
Date accepted: 27.06.2024
Date published: 30.06.2024

Anahtar Sözcükler

*Müzeler, Müzelere İlişkin
Web Siteleri, MuseumQual*

Keywords

*Museums, Websites
Related to Museums,
MuseumQual*

DOI numarası

10.33721/by.1438074

ORCID

0000-0002-5935-9136

Türkiye'deki Müze Web Sitelerinin Değerlendirilmesi: Kültür ve Turizm Bakanlığı Örneği

*Evaluation of Web Sites Related to Museums in Türkiye:
Example of Ministry of Culture and Tourism*

Nilay CEVHER

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, Arş. Gör.,
nilay.cevher@ikc.edu.tr

Öz

Bilginin hızlı bir şekilde erişilip tüketildiği günümüzde, bilgi hizmeti veren kurum ve kuruluşlar bilgi teknolojilerinin ve yeniliklerinin gerisinde kaldıkları durumlarda tercih edilebilirliklerini tehlikeye atmaktadır. Zira sundukları bilgiyi sanal ortama aktaran ve fiziksel ortamın yanı sıra internet ortamında da hizmet veren kurumlar daha popüler hâle gelmektedir. Aynı zamanda bilgi merkezlerinin geleneksel işleyişlerinde derin farklılaşmalar yaratan bu değişimi dikkate alan müzeler de coğrafi sınırların ötesine geçerek koleksiyonlarını ve hizmetlerini dijital ortamda duyurabildikleri web siteleri sayesinde, dünyanın her yerinden kullanıcıların erişimine açık hâle gelmeye başlamıştır. Müzelerin, yerel ve uluslararası düzlemde hizmet veren ve doğaları gereği devamlı gelişme ve iyileşme çabası içinde bulunması gereken bilgi kurumları olarak, bilişim teknolojileri ile ilgili yenilikleri sunulan hizmetlere ve koleksiyonlara yansıtılmaları beklenmektedir. Bu bağlamda, çalışma kapsamında giderek daha önemli hâle gelen müze web sitelerinin taşınması gereken özellikler ve kullanılabilirlikleri üzerine bir inceleme yapılması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda çalışmanın amacı, Türkiye'de Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı müzeler ile bazı özel müzelere ilişkin bilgilere topluca erişim sağlayan <https://turkishmuseums.com>, <https://muze.gov.tr> ve <https://sanalmuze.gov.tr> web sitelerinin, web ortamında ne kadar varlık gösterdiklerini ve ilgili sitelerin nicel ve nitel özelliklerini değerlendirmeye çalışmaktır. Çalışmada hedeflenen değerlendirmenin yapılabilmesi için içerik analizi ve doküman analizi yöntemlerinden yararlanılmıştır. İçerik analizi incelemesinde müze web sitelerinin değerlendirilmesi amacıyla geliştirilmiş MuseumQual ölçeğinde yer alan 6 ana başlıktan (*İçerik, Sunum, Kullanılabilirlik, Etkileşimlilik ve Geri bildirim, E-hizmetler ve Teknik*) ve bu başlıkların altında yer alan 35 kategoriden yararlanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, ilgili web sitelerinin olumlu özellikleri (farklı tarayıcılarla uyumlu çalışma, sosyal medyaya yönlendirme gibi) bulunsa da yetersiz düzeyde olan kısımlarının da olduğu tespit edilmiştir. Ziyaretçiler açısından gerekli ve kullanışlı olan güncel bilgiler, farklı dil seçenekleri, sık sorulan sorular, eşzamanlı iletişim ve kişiselleştirme gibi bilgilerin yer almaması ya da var olan bilgilerin yetersiz düzeyde olması gibi durumlar belirlenmiştir. Bulgular ışığında yapılan değerlendirmeye göre ise, web sitelerinin, kullanıcılara daha detaylı bilgi sunma ve onlar için daha ilgi çekici hâle gelme konularında geliştirilebilir düzeyde olduğu söylenebilir. Aynı zamanda konuyla ilgili Bakanlığa bağlı birden fazla web sitesi olmasının kafa karışıklığı yaratabileceği şeklinde bir değerlendirme yapılabilir. Bu konuda daha özenli olunması ve müzelerin web sitelerini iyileştirmek üzere çaba gösterilmesi gerektiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Tüm bu değerlendirmeler ışığında, müzelerin kendilerine ait resmî web sitelerinin olması ve topluca müzeler hakkında bilgi veren web sitelerinin tek bir web sitesine dönüştürülmesi önerilmektedir.

Abstract

Institutions and organizations providing information services risk diminishing their preferability if they lag behind advancements in information technologies and innovations in the contemporary world, where information is rapidly accessed and consumed. Institutions that transition information to the virtual environment and offer services both online and in physical settings are gaining popularity. Museums, in particular, have transcended geographical boundaries, becoming accessible to global users through their websites, which digitally present their collections and services. As information institutions serving both local and international audiences, museums must inherently pursue continuous development and improvement. They are expected to integrate innovations in information technologies within their services and collections. This study examines the features and usability of museum websites, specifically analyzing how effectively and user-friendly the websites (<https://turkishmuseums.com>, <https://muze.gov.tr>, <https://sanalmuze.gov.tr>) are, and evaluating their quantitative and qualitative attributes. These websites provide collective access to information about independent museums and those affiliated with the Ministry of Culture and Tourism in Türkiye. Content analysis and document analysis methodologies were utilized to conduct the evaluation. For content analysis, the MuseumQual scale, encompassing 35 categories under six main subjects (Content, Presentation, Usability, Interactivity & Feedback, E-services, and Technical), was employed to assess the museum websites. The findings reveal that while the websites exhibit positive features, such as compatibility with different browsers and redirection to social media, there are notable deficiencies. Identified issues include the absence of necessary and up-to-date information for visitors, limited language options, lack of frequently asked questions, inadequate simultaneous communication, and insufficient personalization. The evaluation suggests that these websites have significant potential for enhancement to provide more detailed and engaging information to users. Moreover, the existence of multiple websites affiliated with the Ministry may lead to user confusion. Therefore, it is recommended that efforts be directed toward improving museum websites. Based on these evaluations, it is suggested that museums maintain their official websites and that the collective information websites be consolidated into a single platform.

1. Giriş

Müzeler, kültürel miras değeri olan nesnelerin korunması, saklanması ve sergilenmesi gibi görevleri olan bir kültür kurumu olarak betimlenebilir. Davis (2020, s.89), müzeyi, geçmiş ile gelecek arasında bağ kuran, koleksiyon oluşturma, sergileme ve eğitme misyonları olan ve kâr amacı gütmeyen bir kurum şeklinde tanımlamaktadır. Türk Dil Kurumuna (TDK) göre ise müze “sanat ve bilim eserlerinin veya sanat ve bilime yarayan nesnelerin saklandığı, halka gösterilmek için sergilendiği yer” şeklinde tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu Sözlükleri, 2023). Bu tanımlar ışığında müzeler nesnelerin korunması ve sergilenmesi ile ilişkilendirilirken, müzelerin işlevleri zamanla çeşitlenmiş ve eğitim, araştırma, iletişim, onarım, tasarım gibi görevler de bu kültür kurumlarının sorumluluk kapsamına dâhil edilmiştir. Bu durum, müzelerin ana bileşenleri olan nesne ve bilgi kavramlarını da dönüştürmüştür. Eskiden bilgi yalnızca nesne ile sınırlıyken, günümüzde müzelerdeki bilgi, nesnenin çok ötesine geçmiş ve nesne bilginin yalnızca bir parçası haline almıştır. Nesne ile ilgili etiket bilgileri fiziksel özellikler, dönem bilgileri, nesnenin öyküsü gibi çeşitli bilgileri de içermeye başlamıştır. Yaşanan çok katmanlı değişimle birlikte müzelerin işlevleri, toplumlara yalnızca fiziksel mirası sunmanın ötesine geçmiştir. Müzeler hizmet verdikleri toplumun gelişmesi için gereken bilgileri onlara her şekilde erişilir kılmaya başlamıştır (Macdonald, 1991, s.305; Uralman, 2006, s.252-256).

Geride kalan yüzyılın son çeyreği ile yeni medya teknolojilerinin gelişmesi, ekonomiden politikaya, gündelik yaşam etkinliklerinden iş ortamlarına kadar her alanı hızla etkisi altına almıştır. Kültürel bellek kurumları olan müzeler de teknolojinin hızlı gelişiminden payını almış ve müzelerdeki bilgi kaynakları daha çeşitli şekillerde sunulmaya başlanmıştır. Bu sayede müzeler, kullanıcıyı ön plana koyan ve daha erişilebilir hizmetler sunan bilgi merkezlerine dönüşme çabasına girmiştir. Söz konusu çabanın bir yansıması olarak müzeler artık günümüzde eserlerini sanal ortamda sergileyebilmekte, kullanıcılarıyla farklı kanallar aracılığıyla iletişim kurmakta ve özetle varlıklarını daha geniş kitlelere duyurabilmektedirler (Fotakis ve Economides, 2008, s.37; Akça, 2020, s.263). Bu değişimin en etkin, önemli ve kurumsal işleyişi kolaylaştıran araçlarından biri de müzelerin web siteleridir. Müze web sitelerinin içeriğinde kurum, koleksiyon, etkinlikler, iletişim ve erişim hakkında bilgiler yer almaktadır. Müze web siteleri; tüm dünyadan her bireyin erişimine açık, müze-kullanıcı arasında yeni bir iletişim sağlayan, eğitim amacıyla da kullanılabilen, güvenilir bilgi kaynaklarıdır. Bir müze web sitesinde ana sayfanın anlaşılır ve sade; konu

başlıklarının net; iletişim bilgilerinin kolay erişilir; anlatım özellikleri tüm site içinde tutarlı; yazılı bağlantılar kolayca fark edilir; hareketli görseller varsa kullanıcı tarafından müdahale edilebilir; görsel malzemeler ve metinlerin birbiriyle uyumlu ve kolay anlaşılır olması beklenmektedir (Çolak, 2012, s.266-268, 271).

Günümüzde birçok müzenin eserlerinin sanal kopyalarını sergileyebildiği, müze hakkında genel bilgi sunduğu, ziyaretçilerle iletişim kurabildiği bir web sitesi vardır. Müzelerin web sitelerinin olması ve bunların koruma ve iletişim amaçlı kullanımı ilk kez 2003 yılında United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO - Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü) Dijital Mirasın Korunması Sözleşmesi'nde yer almıştır (UNESCO, 2003). Bu bağlamda kullanıcı beklentilerini karşılamak için bu beklentilerin analiz edilmesi gibi yöntemlere başvurulmaktadır (Marty, 2007, s.97). Log analizleri, doğrudan gözlem, çevrim içi anketler ve geri bildirimler, inceleme gibi yöntemler, müzelerin web sitelerinin analizi için kullanılan yöntemler arasındadır. Müze ve ziyaretçi yakınsamasını geliştirme açısından her bir yöntemin avantajları ve eksik yönleri bulunmaktadır. Bu gerçeklikten hareketle alan yazınında, bir müze web sitesinin farklı yöntemlerin bir arada kullanılmasıyla en iyi şekilde değerlendirilebileceği öne sürülmüştür (Cunliffe, Kritou ve Tudhope, 2001, s.248; Kabassi, 2017).

Bu bilgiler ışığında çalışmanın amacı, müzelere ilişkin web sitelerinin taşıması gereken özellikleri ortaya koymaya çalışmaktır. Bu bağlamda öncelikle bahsi geçen çalışmalar literatür değerlendirmesi başlığı altında ayrıntılandırılmıştır. İncelenen web sitelerinden elde edilen bulgulara göre ise web sitelerinin kullanıcılar için daha çekici hâle getirilmesi yönünde bazı aksiyonların alınması gerektiği ve bunun için bazı özelliklerin eklenmesi ve var olan özelliklerin geliştirilmesi gerektiği önerilmiştir.

2. Literatür Değerlendirmesi

Müzelerin web sitelerini değerlendirmek için araştırmacılar, çeşitli yöntemler ve yaklaşımlar benimsemişlerdir. Vito, Sorrentini, Palma, Raiola ve Tabouras (2017), kullanıcı perspektifinden müze web sitelerini değerlendirmek için kullanım kolaylığına ve erişime odaklanan Museum's Sites Evaluation Framework (MUSEF-Müze Sitelerini Değerlendirme Çerçevesi) modelinden yararlanmıştır. Guccio, Martorana, Mazza, Pignataro ve Rizzo (2020) müzelerin etkisini artırmak için yenilikçi bilgi ve iletişim teknolojilerinden ve etkili yöntemlerden yararlanmanın önemini vurgulamaktadır. Benzer şekilde, Kabassi, Bekatoros ve Botonis (2022) ve Kabassi (2017), değerlendirme sürecinde tutarlılığın ve kıyaslamamanın önemine vurgu yaparak çok kriterli karar verme yöntemlerinin müze web sitelerinin değerlendirilmesine odaklanmaktadır. Kabassi, Karydis ve Botonis (2020) sistematik ve yapılandırılmış bir değerlendirme sürecine duyulan gereksinimi vurgulamaktadır. Ayrıca Kabassi (2019), müze web sitelerinin değerlendirilmesinde karar verme teorilerinin kullanımını araştırır ve değerlendirme sürecinde teorik bir çerçevenin önemini vurgular.

Değişen bilgi ekosisteminde bilgiye erişim kanallarının artması ve çeşitlenmesi, kullanıcıların bilgiye ulaşma yollarını da etkilemektedir. Bu durum, kullanıcıların aralarında müzelerin de yer aldığı bilgi kurumlarıyla ilişkisini dönüştürmektedir. Müzelerin web siteleri aracılığıyla ziyaretçiler, sergilenen eserleri görmenin yanı sıra yeni medyanın avantajları sayesinde farklı ve yenilikçi deneyimler edinebilmektedirler (Fotakis ve Economides, 2008). Bu bağlamda, *Kanada Kültürel Miras Bilgi Ağı* tarafından yürütülen bir proje sonunda, bir müze web sitesinin kaliteli kullanıcı hizmeti sunması için gerekli beş etken belirlenmiştir. Bu etkenler kullanıcı beklentilerinin ve gereksinimlerinin belirlenmesi; hedef, sonuç ve başarı göstergelerinin önceden planlanması; geri bildirim ve değerlendirme ve değişen gereksinimlerin takibi şeklinde kurgulanmıştır (Soren ve CHIN, 2005).

Bilgi ve kullanıcı arasındaki ilişkinin farklılaşmasıyla, değişen kullanıcı beklentilerini karşılamakla yükümlü bilgi profesyonellerinin de görev ve sorumlulukları dönüşüp çeşitlenmeye başlamıştır. Konuyla ilgili başka bir çalışmada, günümüz müzelerinde çalışan bilgi profesyonellerinin görev ve sorumluluklarını belirlemek için gerçekleştirilmiş 21 yarı yapılandırılmış görüşme sonucu, dört adet profil ortaya çıkmıştır. Bu yeni profiller, müzelerin değişen gereksinimlerini karşılamak için müze çalışanlarında bulunması beklenen bilgi donanımlarıdır. İlgili dört profil; bilgi ve iletişim teknolojileri uzmanı, web uzmanı, bilgi

kaynağı uzmanı ve bilişim uzmanı şeklindedir. Buna göre, müzede çalışan bilgi profesyonelinden beklenen yalnızca veri tabanı tasarlamak, projeler planlamak, web siteleri geliştirmek değil aynı zamanda kullanıcı beklentilerini analiz etmek ve bilgi gereksinimlerini değerlendirmektir (Marty, 2006; Marty, 2008, s.97).

Müzelerin web ve sosyal medya kullanım analizlerinin yapıldığı bir başka çalışmada, müzelerin web kullanmadaki öncelikli amaçlarının koleksiyonları için bir veri tabanı oluşturmak ve ziyaretçilerine eğitsel hizmetler vermek olduğu ortaya konulmuştur. Bununla birlikte, web kullanımının yaygın olduğu fakat internet, TV gibi daha yenilikçi hizmetlerden yararlanmak yerine PDF'e erişmek gibi "modası geçmekte olan" hizmetlerin tercih edildiği tespit edilmiştir. Dolayısıyla nitelikli Web 2.0 örnekleri çok yaygın bulunmamıştır (Padilla-Meléndez ve Del Águila-Obra, 2013, s. 896). Benzer şekilde, farklı ülkelerdeki toplam 242 müze web sitesinin Web 2.0 kullanımının değerlendirildiği bir çalışmada ise müzelerin Web 2.0 araçlarının kullanımının oldukça düşük bir düzeyde olduğu sonucuna varılmıştır (Lopez, Margapoti, Maragliano ve Bove, 2010).

Önde gelen uluslararası müzelerin web sitelerinin etkileşimli olma özelliklerini değerlendiren bir çalışmada da hem sunulan araçlar hem de kaynaklar bakımından bu web sitelerinin etkileşimli olma düzeyleri düşük bulunmuştur. Buna karşın, müzelerin diyaloga dayalı ve etkileşimli web sitelerine sahip olma yolunda adım ilerleme kaydettikleri belirtilmiştir (Capriotti, Carretón ve Castillo, 2016, s.97). Fransa'da gerçekleştirilen başka bir araştırmayla, bir müzede 174 kişiye uygulanan bir anket çalışmasının sonucunda, kullanım kolaylığı ve etkileşim özelliklerinden dolayı bilgi teknolojilerinin bireyleri bilişsel olarak etken kılarak ve onlarda merak, eğlenme gibi duygular yaratarak öğrenmeyi olumlu yönde etkilediği tespit edilmiştir (Pallud, 2017, s.465).

Proctor (2010, s.35), müzelerin ve müze yönetiminin geleceğine dair modası geçmekte olan ve önemi artan konuları değerlendirdiği makalesinde sabit kalmanın, uzman olan yöneticilerin, monografların, kontrolcü olmanın ve Web 1.0'ın önemini yitirdiğini; artık değişimin, iş birlikçi yöneticilerin, hikâyelerin, iş birliğinin ve Web 1.0¹'in yanı sıra 2.0² ve 3.0³'ün önemli hale geldiğini belirtmiştir. Müze materyalleriyle ziyaretçiler arasındaki etkileşimi artırmanın yollarından biri, ziyaretçilerin müze web sitesinde kendilerine dijital bir koleksiyon oluşturmalarına izin vermektir. Böylece ziyaretçiler müzenin sergilediği çevrim içi eserleri tekrar inceleyebilir, üzerinde değişiklik yapabilir ve sosyal medya aracılığıyla paylaşabilir. Eskiden müzeler eserleri çevrim içi ortamda paylaşmayı, eserlerin "çalışması" korkusuyla riskli bulurken, günümüzde paylaşımın da ötesinde ziyaretçilerin kendi koleksiyonlarını oluşturmaları için onları teşvik etmektedir. Ziyaretçiler genellikle çevrim içi hâlini gördükleri eserlerin orijinalini görmek için daha sonra müzeyi ziyaret etmek istemektedirler (Marty, 2011, s.211, 215).

Türkiye'de de müzelerin dijital ortamlardaki varlıklarını değerlendirmeye çalışan araştırmalara rastlanmaktadır. Müzelerin koleksiyonlarında yer alan nesnelere, bilgi sistemlerini kullanarak erişime açma durumlarının değerlendirildiği bir çalışmada, ele alınan müzelerin çoğunun kendine ait web sitesiyle ya da bağlı bulunduğu kurumun web sitesiyle bazı genel bilgileri paylaştığı fakat koleksiyondaki nesnelere doğrudan erişime sunmadığı sonucuna varılmıştır. Müze yetkililerinin ilgili web sitelerinin, ziyaretçilerin bilgi gereksinimini karşıladığını belirttikleri vurgulanmıştır. Yine de müzelerin kendilerine ait web sitelerinin olması gerektiği ve bu sitelerde eserlerin ve eserlere ait bilgilerin paylaşılması gerektiği önerilmiştir (Özel, 2016).

Müzelerin yeni teknolojileri hizmetlerine nasıl uyarladıklarını inceleyen bir çalışmada, Bakanlığa bağlı 107 müzenin yöneticisine sosyal medya kullanımları, dijitalleştirme gibi konularda anket uygulanmış ve dijital ortam temsil yetileri ölçülmeye çalışılmıştır. Bu kurumlardan yalnızca 23 tanesinin kendine ait bir web sitesi olduğu belirlenmiştir. İlgili müzelerin bilgi teknolojilerini ve interneti hizmetlerine yeterince entegre edememiş oldukları ve dijital temsil yetilerinin düşük olduğu sonucuna varılmıştır. Bu durumun

¹ Etkileşim olmayan, yalnızca okumaya izin veren versiyon,

² Etkileşime ve bilgi paylaşımına izin veren versiyon,

³ Semantik web olarak da anılan, anahtar sözcüklerle içerikte arama yapmaya izin veren versiyon (Latorre, 2021).

müzelerimizin ulusal ve uluslararası görünürlüğünün ve erişilebilirliğinin az olması anlamına geldiği belirtilmiştir (Akça, 2020, s.263).

Müzeler ve dijital teknolojiler arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışmada, web siteleri de dâhil olmak üzere müzelere ilişkin pek çok kaynak bir araya getirilmiş ve etnografi yöntemiyle analiz edilmiştir. Araştırmanın birinci aşaması olan fiziksel ziyaret öncesi aşamasında web siteleri incelenmiştir. Çalışma kapsamında ele alınan müzelerin, ziyaretçi deneyimi bağlamında dijital teknolojileri hizmetlerine entegre etmenin önemini yeterince anlamamış oldukları sonucuna varılmıştır (Gökçe Parsehyan, 2020).

Kültürel bellek aktarımı ve iletişim arasında doğrudan bir ilişki olduğu fikri üzerine inşa edilen bir çalışmada ise, Türkiye’de en çok ziyaret edilen 10 müzenin dijital medya kullanımının kültürel bellek aktarımına etkisi nitel araştırma yöntemleriyle incelenmiştir. Çalışmada, müzelerin web sitelerinin yanı sıra, sosyal medya hesapları ve mobil uygulamaları da dikkate alınmıştır. Araştırmaya dâhil edilen müzelerin kendilerine ait bir web sitesi olmadığı tespit edildiği için, müze bilgilerinin yer aldığı web siteleri incelenmiştir. Müzelerin kendilerine ait bir web sitesi olması gerekliliğinin altı çizilmiştir. Araştırmanın sonuçları, müze dijital medya kullanımının sanal müzecilik uygulamaları ve koleksiyonun dijital sunumu için kullanılmadığı göstermektedir. (Boztepe Taşkıran, 2022).

Mazlum (2022) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, müze web siteleri için geliştirilen değerlendirme ölçütleri göz önünde bulundurularak incelemelerde bulunulmuştur. İncelenen müzeler arasında Türkiye’de yer alan müzelerin web sitelerinin eğitim ve iletişim alanlarında eksiklikleri olduğu tespit edilmiş ve sosyal medya kullanımının ve sanal müze uygulamalarının artırılması gerektiğinin altı çizilmiştir.

Literatür incelemesi, müzelerin dijitalleşme sürecinde çeşitli zorluklar ve fırsatlarla karşılaştığını ortaya koymaktadır. Uluslararası ve Türkiye'deki çalışmalar, müzelerin dijital platformlarda daha etkili olabilmesi için teknolojik altyapılarını güçlendirmeleri ve kullanıcı beklentilerini dikkate almaları gerektiğini göstermektedir. Müzelerin dijital medyayı etkin kullanımı hem ulusal hem de uluslararası görünürlüklerini artırmakta ve kullanıcı deneyimini zenginleştirmektedir. Ancak, bu alanda daha fazla araştırma ve geliştirme çalışmasına ihtiyaç olduğu açıktır.

3. Araştırma Tasarımı

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte kamuya hizmet veren pek çok kurum gibi müzelerin de son kullanıcıların beklenti ve gereksinimlerini karşılamak için çağa ayak uydurması gerekmektedir. Söz konusu gerekliliğin en yaygın araçlarından biri de müzelerin aktif ve etkin web siteleridir. Bu siteler ne kadar kullanıcı dostu ve etkileşimli olursa o kadar çok kullanıcıya hitap edecektir ve sonunda müzenin sanal ve fiziksel ziyaretçi sayısı artacaktır. Böylece kültürel miras varlıkları daha fazla kişiye görünür ve daha kolay erişilir hâle gelecektir. Müzelerin web sitelerinin değerlendirilmesi, ziyaretçi gereksinimlerinin karşılanması bakımından önem taşımaktadır. Bu sayede, web sitesinin kolay keşfedilebilen bir arayüze sahip olup olmadığı belirlenebilmektedir. Bu bağlamda, ziyaretçilerin müze ziyareti ya da etkinlikleri için rezervasyon yapıp yapamaması, sanat eserlerinin reproduksiyonlarını satın alıp alamaması gibi özelliklerin varlığı ve niteliği ayırıcı unsur olabilmektedir (Fotakis ve Economides, 2008).

Buradan yola çıkılarak, çalışmada yanıtları aranan araştırma soruları şöyledir:

A.S.1. Türkiye’de Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı resmî müzelerin ve özel müzelerin web siteleri genel anlamda yeterli düzeyde midir?

A.S.2. İlgili web sitelerini oluşturan bölümler nicelik ve nitelik bakımından ne durumdadır?

Bu doğrultuda çalışmanın amacı, Türkiye’deki Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı resmî müzelerin ve özel müzelerin topluca yer aldığı üç resmî web sitesinin yeterli ve eksik yönlerini belirlemeye çalışmaktır. Böyle bir değerlendirme, ilgili web sitelerinin geliştirilmesi için müze web sitelerini geliştiren uzmanlara, müze yöneticilerine ve müze çalışanlarına fikir verebilir. Literatürde de incelendiği üzere, ilgi çekici web siteleri kullanıcıların müzelere olan ilgisini artıracak ve müzeler daha çok ziyaretçiyi ağırlayabilecektir. Bu

başlamda çalışmada ortaya konan tablo, söz konusu müzelerin unsurları ve paydaşları açısından bir rehber olma amacını taşımaktadır.

Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) güncel verilerine göre 2022 yılında Türkiye'de yer alan 552 müzenin 211 tanesi Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlıken, 341 tanesi özel müze kategorisinde yer almaktadır (TÜİK, Eylül 2023). Yapılan ön araştırmada, Türkiye'de bulunan her müzenin ayrı bir web sitesi bulunmadığı tespit edilmiştir. Söz konusu tespit, çalışmanın odağı doğrultusunda, Türkiye'deki müzeler hakkında toplu bilgi veren web sitelerinin referans alınmasını gerektirmiştir. Bu nedenle, 362 adet müzeye ilişkin verilerin topluca yer aldığı *muze.gov*⁴ sitesi, 424 müzenin bilgilerine ve görsellerine erişilebilen *turkishmuseums.com*⁵ sitesi ve 56 müzenin görsellerine ulaşılabilen *sanalmuze.gov*⁶ sitesi çalışma kapsamında incelenmek üzere seçilmiştir. Seçilen web sitelerinde hakkında bilgi verilen müzelerin sayılarına bakıldığında, Türkiye'de bulunan müzelerin tamamı hakkında bilgilerin verildiği tek bir web sitesinin olmadığı, araştırmanın evrenini oluşturan müzelerin de tamamının ilgili web sitelerinde yer almadığı görülmektedir.

muze.gov sitesinde müzeler hakkında açıklayıcı bilgiler, açılış kapanış saatleri, giriş ücretleri ve müzelerin görselleri bulunsa da ağırlıklı olarak "Müze Kart" hakkında bilgilendirme ve yönlendirme yapmaktadır. *turkishmuseums.com* sitesi daha çok doğrudan müzelerin görselleri ve olanakları ile ilgili bilgiler sunmaktadır. Ayrıca çocuklar için tasarlanmış oyunlar ve sanal müze turu gibi etkileşimli ortamları mevcuttur. Bu sayfada sunulan sanal tur, 50 müze için geçerlidir. *sanalmuze.gov* sitesinde ise 56 sayıda müzeyi sanal olarak ziyaret etme fırsatı sağlanmaktadır. Bu web sitelerinde hem Bakanlık bağlantısı hem de özel müze kategorisinde bulunan müzelere yer verilmektedir (TÜİK, Eylül 2023).

İlgili web sitelerinin ikisi (*muze.gov* ve *sanalmuze.gov*) gov⁷ uzantılı iken, bir tanesi (*turkishmuseums.com*) com⁸ uzantılıdır. Bu durum, gov uzantılı web sitelerinin resmî olarak adreslendiğini gösterse de Kültür ve Turizm Bakanlığının web sitesinde (ktb.gov.tr) ve muze.gov.tr sitesinde *turkishmuseums.com*'a doğrudan yönlendirme yapılmaktadır. Aynı zamanda *turkishmuseums.com*'un çerez politikalarının site server'ının da Bakanlığa ait olduğu tespit edilmiştir.

İlgili müzelerin web sitelerinin irdelenmesinde nitel araştırma yöntemlerinin tekniklerinden içerik analizi ve doküman analizinden yararlanılmıştır. "İçerik analizi, metin içeriği toplama ve analiz etme tekniğidir" (Neuman, 2012, s.466). Doküman analizi ise, basılı ve elektronik kaynaklarda yer alan bilgi ve belgenin değerlendirilmesi olarak tanımlanmaktadır (Bowen, 2009). Web sitelerinin içerik analizi ile incelenmesinde Fotakis ve Economides tarafından 2008 yılında geliştirilen bir kalite değerlendirme sistemi olan MuseumQual'dan yararlanılmıştır. Müze web siteleri için hazırlanmış olan MuseumQual değerlendirme sistemi, *İçerik, Sunum, Kullanılabilirlik, Etkileşimlilik ve Geri bildirim, E-hizmetler* ve *Teknik* olmak üzere altı ana başlıkta sınıflandırılmış 35 kategoriden oluşmaktadır (bkz. Tablo 1).

Bu çalışmada kullanılan ölçekte toplam 20 kategori bulunmaktadır (bkz. Tablo 2). MuseumQual ölçeğinde yer alan kategorilerden bazıları (örn. "içeriğin niceliği", "içeriğin niteliği", "teknik hizmetler", "bilgi hizmetleri", "multimedya niteliği ve "multimedya niceliği" gibi) genel ifadelerden oluşmakta ve mevcut düzeyi ölçmeyi zorlaştırmaktadır. Bu durumun çalışmanın objektiflikten uzaklaşmasına neden olabileceği düşüncesiyle ilgili maddeler bu çalışma kapsamında yer alan kategoriler arasına alınmamıştır. Onların yerine, "yabancı dil seçeneği", "sık sorulan sorular" gibi web sitelerinde yer alıp almama durumlarının kolayca belirlenebileceği maddeler eklenmiştir. MuseumQual ölçeğinin uygulandığı 2008 yılından bu yana teknolojik anlamda pek çok yenilik gerçekleşmiş ve sosyal medya platformları ile mobil uygulamalar çeşitlenmiş ve daha sık kullanılır hâle gelmiştir. Dolayısıyla, bu çalışmada uygulanan ölçeğe, MuseumQual'da yer almayan sosyal medya ve mobil uygulamalarla ilgili yeni kriterler de ("mobil uygulamalara yönlendirme", "sosyal medyaya yönlendirme") eklenmiştir. Bu kategorilere ek olarak

⁴ 3 Aralık 2023 tarihinde <https://muze.gov.tr> web sitesinden erişildi.

⁵ 3 Aralık 2023 tarihinde <https://turkishmuseums.com> web sitesinden erişildi.

⁶ 3 Aralık 2023 tarihinde <https://sanalmuze.gov.tr> web sitesinden erişildi.

⁷ Hükümet anlamına gelen İngilizce government sözcüğünün kısaltması.

⁸ Şirket anlamına gelen İngilizce company sözcüğünün kısaltması.

engellileri de kapsayan erişilebilirlikle ilgili bazı kriterler (“görselleri büyütme/küçültme özelliği”, “yazıları büyütme/küçültme özelliği” ve “işitsel bilgilendirmeler”) çalışma kapsamına giren web sitelerinde yer alıp almamaları ve nitelikleri bakımından irdelenmeye çalışılmıştır. Engellilerin web sitesi erişilebilirliğine dair eklenen maddeler için üniversite web sitelerinin görme ve işitme engelli kullanıcılar açısından erişilebilirliğine ilişkin gerçekleştirilen bir çalışmadan yararlanılmıştır (Şerefoğlu ve Henkoğlu, 2019) Bunun yanı sıra, web sitelerinin erişilebilirliğinin artırılmasına ilişkin olarak geliştirilmiş olan Web Content Accessibility Guidelines (WCAG-Web İçeriği Erişilebilirlik Rehberi) görme, işitme, öğrenme, konuşma engeli ve bilişsel sınırlılıkları olan bireylerin web içeriklerine daha kolay bir şekilde erişebilmelerini hedeflemektedir (w3.org/TR/WCAG20). Bu standarda dayalı olarak geliştirilen bir site olan achecks.org aracılığıyla çalışma kapsamına dâhil edilen web sitelerinin erişilebilirlikleri kontrol edilmiştir. Bu yöntemle müzelerin web sitelerinin temel durumlarını ortaya koymak hedeflenmiştir.

Tablo 1

MuseumQual Kalite Değerlendirme Sistemini Oluşturan 6 Ana Başlık ve 35 Kategori

İçerik	Sunum	Kullanılabilirlik	Etkileşimlilik Geri bildirim	E- hizmetler	Teknik
İçeriğin niceliği	Multimedya niceliği	Kullanıcı arayüzü	Eşzamanlı olmayan iletişim	E- hizmetlerin niceliği	Uyumluluk (tarayıcılar, vb.)
İçeriğin niteliği	Multimedya niteliği	Site yapısı ve organizasyonu	Eşzamanlı iletişim	E- hizmetlerin niteliği	Özel yazılıma gereksinim duymama
Kişiselleştirme	Kişiselleştirme	Site içi arama	E-topluluklar	Çevrim içi alışveriş ve ödeme	Güvenirlik ve geçerlilik
	Stiller ve Format	Sayfada kolay gezinim	Etkileşimli multimedya uygulamaları	Bilgi hizmetleri	Performans
	Doğru yazım, gramer, dilbilim kuralları vb.	Alternatif yollar		Sanal turlar	Güvenlik ve Gizlilik
		Ana sayfaya dön		Çevrim içi öğrenme	Çerez yok
		Site yapım aşamasında olmayan sayfalar ve linkler		Çevrim içi eğlence	
		Oryantasyon		Teknik hizmetler	
		Site haritası			

4. Bulgular ve Değerlendirme

Bu bölümde çalışma kapsamında ele alınan üç web sitesinin (*turkishmuseums.com*, *muze.gov*, *sanalmuze.gov*) sahip oldukları kriterlerin iki araştırma sorusu bağlamında MuseumQual ölçeğinden de yararlanılarak değerlendirilmesi yapılmıştır. Elde edilen veriler ise Tablo 2’de gösterilmiştir. Buna göre, nicelik bakımından değerlendirildiğinde, sahip olması beklenen toplam 20 kriterin en fazlasını karşılayan sitenin *turkishmuseums.com* olduğu görülmektedir (n=13). Diğer iki web sitesinin (*muze.gov* ve *sanalmuze.gov*) sırayla 12 ve 9 kriteri karşıladığı tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra, web sitelerinin

erişilebilirliğini test eden web sitelerinden biri olan *achecks.org* kullanılarak sayfalarda erişim hatalarının olup olmadığı belirlenmeye çalışılmıştır. Buna göre, *turkishmuseums.com* sayfasının 86 hata ile en fazla erişim hatası veren site olduğu tespit edilmiştir. *sanalmuze.gov* sayfası 70 hata verirken, *muze.gov* sitesi 8 hata ile en az erişim hatası barındıran sayfa olarak belirlenmiştir. Tespit edilen hatalar, okuma güçlüğü yaratan kontrast hataları, kalın harf veya italik harf kullanımı, içeriği boş olan bağlantılar ya da üst verisi eksik olan görseller şeklindedir. Bu tip erişim hataları web sitelerinin kullanımını zorlaştırmakta ve özellikle engelli bireylerin erişimini kısıtlamaktadır.

Tablo 2

Araştırma Kapsamında İncelenen Web Sitelerinin Bulundurduğu Kriterler

Kriterler	<i>turkishmuseums.com</i>	<i>muze.gov</i>	<i>sanalmuze.gov</i>
Kişiselleştirme	√	√	
Site içi arama	√	√	
Site haritası	√		√
Eşzamanlı olmayan iletişim		√	√
Eşzamanlı iletişim			
Etkileşimli multimedya uygulamaları	√	√	
Sanal turlar	√		√
Çevrim içi alışveriş ve ödeme	√	√	
Farklı tarayıcılarla uyumluluk	√	√	√
Mobil uygulamalara yönlendirme		√	√
Sosyal medyaya yönlendirme	√	√	√
Görselleri büyütme/küçültme özelliği			√
Yazıları büyütme/küçültme özelliği			
İşitsel bilgilendirmeler			
Çerez politikası	√	√	
Gizlilik politikası	√	√	
Güncel duyurular	√		
Sık sorulan sorular			√
Yabancı dil seçeneği	√	√	
Diğer bağlantılar	√	√	√

Kişiselleştirme:

Web sitelerinin sahip olmadıkları kriterlerin birer eksiklik olarak görülmesinin yanı sıra, sahip oldukları kriterlerin ne kadar işlevsel olduğu da önem taşımaktadır. Bu bağlamda ilk olarak kişiselleştirmeye ilgili “favori eserlerim”, “araştırmacı profili” gibi yönlendirmelerin ve site üyeliğinin olup olmadığı kontrol edilmiştir. *turkishmuseums.com* web sitesi incelendiğinde, kişiselleştirmeye ilişkilendirilebilecek “Giriş” seçeneğinin olduğu görülmektedir. Fakat giriş yapmak istendiğinde hâlihazırda üyeliğin olduğunu var sayan bir durumla karşılaşılmakta ve nereden üye olunabileceği anlaşılmamaktadır. *muze.gov*'da üyelik yapma alternatifini bulunmakta fakat üye olup sisteme giriş yaptıktan sonra kişiye özel bir sayfa ile karşılaşılmamaktadır. Üyelik sisteminin site üzerinden alışveriş yapıldığında, bu alışverişin kaydının tutulması gibi bir işleve sahip olabileceği değerlendirilmektedir. *sanalmuze.gov* sayfasında ise kişiselleştirme ile ilişkilendirilebilecek herhangi bir seçenek bulunmamaktadır.

Site içi arama:

Anahtar sözcükler kullanılarak site içi arama yapmaya izin veren ve aranan bilgiye daha hızlı ulaşılmasını sağlayan kısım, *sanalmuze.gov* web sitesinde yer almamaktadır. Diğer iki web sitesinde ise aranan sözcük ilgili kısma girildikten sonra, o sözcüğün içinde geçen sonuçlar kullanıcıya sunulmaktadır.

Site haritası:

turkishmuseums.com ve *sanalmuze.gov* web sitelerinde, site içinde gezinmeyi kolaylaştıran bir site haritası yer alırken, *muze.gov*'da böyle bir seçenek ile karşılaşmamıştır. *turkishmuseums.com* sitesinde site haritasına, "Menü" bölümüne tıkladığında erişilebilmekte, *sanalmuze.gov* sitesinde ise sayfanın en altında "Site ağacı" kısmına tıkladığında, içeriği sunulan müzelerin tıklanabilir bir listesi ile karşılaşmaktadır.

Eş zamanlı iletişim - Eş zamanlı olmayan iletişim:

Eş zamanlı olmayan iletişim kısmı, *turkishmuseums.com* web sitesinde yer almamaktadır. Diğer iki sitenin "İletişim" bölümlerinin altında müzelerin siteleri, sabit hat numaraları, çağrı merkezi numaraları ve e-posta adresi bilgileri sunulmuştur. *muze.gov* sitesinde, site üzerinden mesaj bırakma seçeneği de mevcuttur. Üç web sitesinin hiçbirinde de eş zamanlı iletişim olanağı yer almamaktadır. Örneğin bir "Chat" kısmı bulunmamakta ve kullanıcı merak ettiği soruları anında sorabileceği bir muhatap ile karşılaşmamaktadır.

Sanal turlar:

turkishmuseums.com sitesi, çocuk oyunları seçeneği ile etkileşimli multimedya uygulamalarına fırsat sunan bir site olarak da hizmet sunmaktadır. Ayrıca bu sitede müzeleri puanlayarak değerlendirmek mümkündür. *muze.gov* sitesinde de ziyaretçilere müzelere puan vererek onları değerlendirme seçeneği sunulmaktadır. *sanalmuze.gov* sitesi, yalnızca bazı müzelerin sanal turlarından oluşan bir sayfa olması dolayısıyla sanal tur kriterini karşılamaktadır. *turkishmuseums.com* sitesinde de bazı müzelerin sanal turlarından yararlanılabilmektedir. *muze.gov* sitesi ziyaretçilerine böyle bir fırsatı sunmamaktadır.

Çevrim içi alışveriş ve ödeme:

turkishmuseums.com ve *muze.gov* web sitelerinde çevrim içi alışveriş yapma olanağı bulunurken, *sanalmuze.gov* sitesinde ziyaretçilere böyle bir seçenek sunulmamıştır. *muze.gov* sitesinde "Müze Kart" ve müzelere giriş e-biletleri satılmaktadır. *turkishmuseums.com* sitesindeki satın alma kısmına girildiğinde ise, site *muze.gov* sitesine yönlendirmektedir. *sanalmuze.gov* web sitesinde kart ya da e-bilet satın alma hizmetine yönelik herhangi bir yönlendirme yer almamaktadır.

Farklı tarayıcılarla uyumluluk – Mobil uygulamalara yönlendirme – Sosyal medyaya yönlendirme:

Her üç sitenin de farklı tarayıcılarda çalıştığı gözlenmiştir. Müzelerle ilgili mobil uygulamalara yapılan yönlendirmeler ise *muze.gov* ve *sanalmuze.gov* sitelerinde yer almaktadır. Diğer yandan, sosyal medya hesaplarına ilişkin bilgiler her üç web sitesinde de sembollerle ya da yazılı olarak görünür şekildedir.

Görselleri büyütme/küçültme özelliği – Yazıları büyütme/küçültme özelliği – İşitsel bilgilendirmeler:

Özellikle görme, okuma ya da işitme bozukluğu olan engelli bireylerin web sitelerini kullanmalarını kolaylaştırmaya yarayan ve okuma/gezinme esnekliği sağlayan görsel ve yazı büyütme ya da yazılanları dinleyebilme özellikleri hiçbir sitede yer almamaktadır. Yalnızca *sanalmuze.gov* sitesinde, sanal turlar sırasında eserlere yaklaşma özelliği bulunmaktadır. Bu durumda da görüntü kalitesinin düştüğü dikkat çekmektedir.

Çerez politikası – Gizlilik politikası:

sanalmuze.gov sitesinde çerez ve gizlilik politikalarına yönelik bir yönlendirme bulunmazken, *turkishmuseums.com* sitesinde her ikisi de bulunmaktadır. *muze.gov* sitesinde ise KVKK başlığı altında gizlilik politikasına yer verilmekte ve çerez politikasına da erişilebilmektedir. Kullanıcı deneyimini artırmak için web sitesi ziyaretçilerinin bilgilerini toplayan çerez uygulamaları hakkında kullanıcıların açık rızasının alınmadığı noktalarda, bilinçli kullanıcılar ilgili web sitelerini kullanmaktan vazgeçebilirler. Bu nedenle sitelerin çerez politikalarını açıkladıkları metinleri yayınlamaları günümüz web sitelerinin kullanım yaygınlığı ve bireysel kabulü açısından son derece önemli bir belirleyicidir.

Güncel duyurular – Sık sorulan sorular:

Müzelerle ilgili açılış-kapanış saatleri ve etkinlik bilgilerine ilişkin güncel duyurular *turkishmuseums.com* sitesinde yer alırken, diğer iki sitede yaklaşık bir yıl öncesinin haber ve duyurularının yer aldığı dikkat çekmektedir. Kullanıcıların merak ettikleri ve sıkça karşılaşılan soruların kısaca yanıtladığı “Sık Sorulan Sorular” bölümü yalnızca *sanalmuze.gov* sitesinde erişilir durumdadır. Bu bölüme tıkladığında ise Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü sayfası açılmakta ve kültür varlıkları ile ilgili “Sıkça Sorulan Sorular” başlığı altında yer alan soru ve yanıtlarla karşılaşılmaktadır.

Yabancı dil seçeneği – Diğer bağlantılar:

Yabancı dil seçeneği yalnızca İngilizce dili olarak *turkishmuseums.com* ve *muze.gov* sitelerinde bulunmaktadır. Fakat bu seçenekte her içeriğin tam olarak ilgili dile çevrilmediği ve Türkçe olarak bırakıldığı görülmektedir. Son olarak, her üç sitede de müzelerin bağlı olduğu üst kurum olan Kültür ve Turizm Bakanlığının farklı sitelerine bağlantı verilmektedir.

Özetle, her üç web sitesi de MuseumQual kategorilerini, sosyal medya ve uygulamalara ilişkin kategorileri ve özellikle engelli bireyler için kritik olan erişilebilirlik kategorilerini tam anlamıyla karşılayamamaktadır. Bu bağlamda yeterlilikler olsa da eksiklikler de olduğu gözlenmiştir. Web sitelerinin bağlı olduğu üst kurumun adreslenmesi konusunda kafa karışıklığına yol açabilecek yönlendirmeler bulunmaktadır. Özellikle güncel olmayan bilgiler gibi ziyaretçiler açısından olumsuz izlenimler oluşmasına neden olabilecek temel gerekliliklerin yoksunluğu dikkat çekmektedir.

5. Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma, müzelere ilişkin bilgiler sunan *turkishmuseums.com*, *muze.gov* ve *sanalmuze.gov* web sitelerinin MuseumQual ölçeğinden ve literatürdeki başka çalışmalardan yararlanılarak değerlendirilmesine odaklanmıştır. Araştırma sonuçları, Türkiye'deki müzelerin çoğunun kendine özgü bir web sitesine sahip olmadığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı müzeler ile özel müzeler hakkında genel bilgiler sunan farklı web siteleri mevcuttur. Ancak, bu siteler arasında önemli ölçüde örtüşen bilgiler bulunmaktadır, ki bu durum kullanıcılar açısından kafa karışıklığına neden olabilir.

Yapılan araştırma, incelenen web sitelerinin birbiriyle doğrudan bağlantı kurmaması ve organizasyon hiyerarşisi açısından birbirine bağlı gibi görünmelerine rağmen ayrı siteler olarak varlıklarını sürdürmeleri konusunda dikkat çekici bulgular sunmaktadır. Ayrıca, bu web sitelerinin erişilebilirlik ve kullanılabilirlik kriterlerini tam anlamıyla karşılamadığı, mevcut özelliklerin ise nitelik açısından sorunlu olduğu belirlenmiştir.

Öncelikle sitelerde belirlenen erişim hatalarının web sitelerine gerçekleştirilen ziyaretler sırasında zorluk/engel teşkil edebileceği düşünülmektedir. Değerlendirme ölçeğiyle yapılan ayrıntılı analiz ise, web sitelerinin, erişilebilirlik ve kullanılabilirlik açısından önemli kriterlere tam anlamıyla sahip olmadıklarını ve sahip oldukları özelliklerin nitelik bakımından sorunlu olduğunu göstermektedir. Bu durum, özellikle engelli bireylerin bu siteleri etkili bir şekilde kullanmalarını zorlaştırabilir. Ayrıca, dijitalleşen dünyada müzelerin eserlerini dijital platformlara taşıma çabalarına rağmen, incelenen web sitelerinin bu amaç için yeterince uygun bir ortam sunmadığı tespit edilmiştir.

Diğer yandan, sanal tur olanaklarının ise, Türkiye'deki müzelerin sadece küçük bir kısmında uygulandığı görülmektedir. Ayrıca, çoğu müzenin eserlerinin ve ilgili bilgilerin yeterince detaylı ve kapsayıcı olmadığı belirlenmiştir. Genel olarak, ilgili web sitelerinin olumlu yönleri bulunsa da kullanımı zorlaştıran ve ziyaretçilerde kafa karışıklığına neden olabilecek yönleri de azımsanmayacak düzeydedir.

Bu bağlamda, dünya genelinde örnek hizmetler sunan müzelerin web siteleri, örneğin Louvre Müzesi (Fransa), British Museum (İngiltere) ve Rijksmuseum (Hollanda), incelenerek ilham alınabilir. Müze web sitelerinin sadece kısa bilgiler sunan platformlar olmaktan çıkartılarak, koleksiyonları dijital olarak kapsamlı bir şekilde sergileyebilecekleri daha etkili ve kullanıcı dostu ortamlar hâline getirilmelidir. Bu şekilde, müzelerin kültürel miras eserlerinin zamanla görebileceği tahribat riskine karşı kısmi bir önlem alınabilir.

ve müzenin koruma ve sergileme işlevlerinin sürdürülebilirliği sağlanabilir. Tüm bu değerlendirmeler ışığında müze web sitelerinin geliştirilmesi için yapılan öneriler aşağıda sıralanmaktadır:

- *Erişilebilirlik ve Kullanılabilirlik İyileştirmeleri:* Müze web siteleri, engelli bireylerin de rahatça kullanabileceği bir yapıya kavuşturulmalıdır. Erişilebilirlik standartlarına uygunluk sağlanmalı ve kullanılabilirlik kriterleri göz önünde bulundurulmalıdır.
- *Dijitalleşmeye Yatırım:* Müzeler, eserlerini dijital platformlarda kapsamlı bir şekilde sergilemek için gerekli altyapıyı oluşturmalıdır. Sanal tur olanakları genişletilmeli ve eserlere dair detaylı bilgiler sunulmalıdır.
- *Sosyal Medya Kullanımı:* Sosyal medya bağlantıları web sitelerinde açıkça belirtilmelidir. Web sitelerinin yanı sıra daha etkileşimli ortamlara olanak sağlayan ve her geçen gün daha fazla kullanıcıya hizmet veren sosyal medya araçları ya da sosyal ağ siteleri de müzelerin seslerini duyurabilmeleri için önemli fırsatlar sunmaktadır. Müzelerin bu araçlardan yararlanmaya başlayıp web sitelerinde sosyal medya bağlantılarını duyurmaları, kullanıcı sayılarını önemli ölçüde geliştirecektir.
- *Uzman Yardımı ve Güncel Değerlendirmeler:* Müze web sitelerinin geliştirilmesi için uzmanlardan destek alınmalıdır. Aynı zamanda, güncel ölçeklerle ve farklı değerlendirme yöntemleri kullanılarak periyodik olarak değerlendirmeler yapılmalıdır.
- *MuseumQual Benzeri Araçların Kullanımı:* Daha güncel ve kapsamlı müze web sitesi değerlendirme araçları geliştirilmelidir. Bu durum, müzelerin sürekli olarak iyileşme çabalarını destekleyebilir. Yapılacak ilgili çalışmalarda müze web siteleri daha güncel ölçeklerle ve farklı yöntemler bir arada kullanılarak değerlendirilmelidir.
- *Kullanıcı ve Paydaş Katılımı:* Söz konusu çalışmalarda kullanıcılar ve diğer paydaşların dâhil edilmesi ve görüşlerine yer verilmesi, web sitelerinin daha kullanıcı odaklı geliştirilmelerini sağlayacaktır.

Sonuç olarak, araştırmada elde edilen bulguların literatür değerlendirmesinde sözü edilen daha önceki çalışmalarla paralel olduğu ortaya koyulmuştur. İçerik, sunum, kullanılabilirlik, etkileşimlilik gibi özellikler bir web sitesinin temel taşlarıdır. Ziyaretçiler, müze ile ilgili aradıkları herhangi bir konuda içeriğe erişemediklerinde veya aradıklarını bulamadıklarında müze web sitesini tekrar ziyaret etmekten vazgeçebilmekte ve müzenin kendisine olan ilgilerini kaybedebilmektedirler. Dolayısıyla pek çok farklı ziyaretçi türüne uygun donanım özelliklerine sahip olması bir web sitesinin zenginleşmesini sağlayacak önemli unsurlardan biridir. Bu nedenle, müzelerin dijital dönüşüm sürecine ayak uydurması, müze web sitelerinin geliştirilmesi için önemli bir adımdır. Bu çabaların, müzelerin toplumsal kültürdeki rolünün sürdürülmesine ve güçlendirilmesine yardımcı olabilir şeklinde değerlendirilmektedir. Müzeler, doğaları ve hizmet ilkeleri gereği kurumsal gelişim ve iyileşme çabasının sürekli olması gereken toplumsal kültür kurumlarıdır. Günümüzde bu çabanın en önemli unsurlarından biri, bilişim teknolojilerinin getirdiği olanaklardan işlevsel bir biçimde yararlanmaktır. Bu noktada ise internet dünyası ön plana çıkmaktadır. Müzelerin internet ve hatta sosyal medya dünyasındaki yeri, bu yerin bilinirliği ve görünürlüğü bu kurumların varlıklarının anlamını muhafaza etmesi açısından belirleyici roldedir. Söz konusu rol, tüm unsurlarıyla birlikte müzeleri hizmetler, pazarlama, tanıtım gibi açılardan internet ve sosyal medyayı daha etkin ve verimli kullanma çabasına itmektedir. Çalışma, bu konuya ilişkin farkındalığa ve planlı bir sürekliliği gerektiren çabaya katkı sağladığı ölçüde amacına ulaşmış olacaktır.

Etik Standartlar ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Yazar Katkı Beyanı: Makale tek yazarlıdır.

Finansal Destek: Yoktur.

Kaynakça

- Akça, S. (2020). Teknoloji ve bilgi çağında müzeler: Genel bakış. *Türk Kütüphaneciliği*, 34(2), 263-274.
- Bowen, G.A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40.
- Boztepe Taşkıran, H. (2022). Kültürel bellek aktarımında dijital medyanın kullanımı: Türkiye'nin en çok ziyaret edilen müzeleri üzerine bir inceleme. *Global Media Journal TR Edition*, 12(24), 1-29.
- Capriotti, P., Carretón, C. ve Castillo, A. (2016). Testing the level of interactivity of institutional websites: From museums 1.0 to museums 2.0. *International Journal of Information Management*, 36(1), 97-104. doi:10.1016/j.ijinfomgt.2015.10.003
- Cunliffe, D., Kritou, E., ve Tudhope, D. (2001). Usability evaluation for museum web sites. *Museum Management and Curatorship*, 19(3), 229-252.
- Çelik, T. (2020). Müzelerin tanıtım aracı olarak sosyal medya kullanımını üzerine bir inceleme: Troya Müzesi örneği. *Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Araştırma Dergisi*, (15), 97-115.
- Çolak, C. (2012). Bir iletişim aracı olarak müze web sitelerinin yönetimi. Nevra Ertürk ve Hanzade Uralman (Ed.). *Müzebilimin ABC'si* içinde. (s.263-275). İstanbul: Ege Yayınları.
- Davis, A. (2020). Defining the museum, *ICOFOM Study Series*, 48(2), 85-94.
- Fotakis, T. ve Economides, A. A. (2008). Art, science/technology and history museums on the web. *International Journal of Digital Culture and Electronic Tourism*, 1(1), 37-63. doi:10.1504/IJDCET.2008.020134
- Gökçe Parsehyan, B. (2020). Digital transformation in museum management: The usage of information and communication technologies. *Turkish Studies-Social Sciences*, 15(8), 3539-3550.
- Guccio, C., Martorana, M., Mazza, I., Pignataro, G., & Rizzo, I. (2020). Is innovation in ICT valuable for the efficiency of italian museums?. *European Planning Studies*, 30(9), 1695-1716. https://doi.org/10.1080/09654313.2020.1865277
- Kabassi, K. (2017). Evaluating websites of museums: State of the art. *Journal of Cultural Heritage*, 24, 184-196. doi:10.1016/j.culher.2016.10.016
- Kabassi, K. (2019). Evaluating museum websites using a combination of decision-making theories. *Journal of Heritage Tourism*, 14(5-6), 544-560. https://doi.org/10.1080/1743873x.2019.1574301
- Kabassi, K., Bekatoros, S., & Botonis, A. (2022). Checking consistency and comparing multi-criteria decision making methods in the evaluation of museums' websites. *Digital*, 2(4), 484-500. https://doi.org/10.3390/digital2040026
- Kabassi, K., Karydis, C., & Botonis, A. (2020). Ahp, fuzzy saw, and fuzzy wpm for the evaluation of cultural websites. *Multimodal Technologies and Interaction*, 4(1), 5. https://doi.org/10.3390/mti4010005
- Latorre, M. (2021). Web 1.0, 2.0, 3.0 ve 4.0'ın tarihi. (Çev. Özgür Yılmaz). *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 8(2), 344-350. (Orijinal Yayın Tarihi 2018).
- Lopez, X., Margapoti, I., Maragliano, R., ve Bove, G. (2010). The presence of Web 2.0 tools on museum websites: A comparative study between England, France, Spain, Italy, and the USA. *Museum Management and Curatorship*, 25(2), 235-249.
- Macdonald, G. F. (1991). The museum as information utility. *Museum Management and Curatorship*, 10, 305-311.
- Marty, P. F. (2006). Meeting user needs in the modern museum: Profiles of the new museum information professional. *Library and Information Science Research*, 28(1), 128-144. doi:10.1016/j.lisr.2005.11.006

- Marty, P. F. (2007). The changing nature of information work in museums. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 58(1), 97–107. doi:10.1002/asi
- Marty, P. F. (2008). Museum websites and museum visitors: Digital museum resources and their use. *Museum Management and Curatorship*, 23(1), 81–99. doi:10.1080/09647770701865410
- Marty, P. F. (2011). My lost museum: User expectations and motivations for creating personal digital collections on museum websites. *Library and Information Science Research*, 33(3), 211–219. doi:10.1016/j.lisr.2010.11.003
- Mazlum, Ö. (2022). Müze iletişimi ve müze web siteleri üzerine bir inceleme. *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 100-136.
- Neuman, W.L. (2012). *Toplumsal araştırma yöntemleri: Nitel ve nicel yaklaşımlar 2*. Yayın Odası.
- Özel, N. (2016). Müzelerde bilginin düzenlenmesi ve erişime sunulması: Ankara'daki müzelere yönelik bir araştırma. *DTCF Dergisi*, 56(1), 177-209.
- Padilla-Meléndez, A. ve Del Águila-Obra, A. R. (2013). Web and social media usage by museums: Online value creation. *International Journal of Information Management*, 33(5), 892–898. doi:10.1016/j.ijinfomgt.2013.07.004
- Pallud, J. (2017). Impact of interactive technologies on stimulating learning experiences in a museum. *Information and Management*, 54(4), 465–478. doi:10.1016/j.im.2016.10.004
- Proctor, N. (2010). Digital: Museum as platform, curator as champion, in the age of social media. *Curator*, 53(1), 35–43.
- Soren, B. J. ve Canadian Heritage Information Network (CHIN). (2005). Best practices in creating quality online experiences for museum users. *Museum Management and Curatorship*, 20(2), 131–148. doi:10.1080/09647770500402002
- Şerefioğlu, H. ve Henkoğlu, T. (2019). Türkiye'deki üniversite web sitelerinin görme ve işitme engelli kullanıcılar açısından erişilebilirliklerinin değerlendirilmesi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 9(1), 111-122.
- TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu. *Kültürel Miras İstatistikleri, 2022* (Eylül 2023). <https://bit.ly/40LYO7A>
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri. (2023). “Müze”. 20 Kasım 2023 tarihinde <https://sozluk.gov.tr> adresinden erişildi.
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization [UNESCO]. (2003). *Charter on the preservation of digital heritage*. Paris: UNESCO. 17 Kasım 2023 tarihinde <https://en.unesco.org/about-us/legal-affairs/charter-preservation-digital-heritage> adresinden erişilmiştir.
- Uralman, H. N. (2006). 21. Yüzyıla girerken bir bilgi kurumu olarak müze. *Bilgi Dünyası*, 7(2), 250–266.
- Vito, G., Sorrentini, A., Palma, D., Raiola, V., & Tabouras, M. (2017). New frontiers of online communication of small and medium museums in campania region, Italy. *American Journal of Industrial and Business Management*, 7(9), 1058-1078. <https://doi.org/10.4236/ajibm.2017.79075>

Bilgi Yönetimi Dergisi

Cilt: 7 Sayı: 1 Yıl: 2024

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/by>

*Hakemli Makaleler
Araştırma Makalesi*

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 15.02.2024
Kabul tarihi: 27.06.2024
Yayınlanma tarihi: 30.06.2024

Article Info

Date submitted: 15.02.2024
Date accepted: 27.06.2024
Date published: 30.06.2024

Anahtar Sözcükler

Hibrit Çalışma Modeli, Uzaktan Çalışma Modeli, Yerinde Çalışma Modeli

Keywords

Hybrid Working Model, Remote Working Model, On Site Working Model

DOI numarası

10.33721/by.1437637

ORCID

0000-0002-0086-3223 (1)
0000-0002-2708-2486 (2)
0000-0003-1062-2439 (3)

Bilişim Sektörü ve Yakın Alanlardaki Çalışanların; Hibrit, Uzaktan ve Yerinde Çalışma Modelleriyle İlgili Görüşlerinin Değerlendirilmesi

Evaluation of the Opinions of Employees in the Informatics Sector and Related Fields on Hybrid, Remote and On-site Working Models

Zeki ÇIPLAK

İstanbul Gedik Üniversitesi, Bilgisayar Teknolojileri Bölümü, Öğr. Gör.,
zeki.ciplak@gedik.edu.tr

Seyit Gazi YILDIZ

Marmara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi,
sevityildiz@marun.edu.tr

Buket DOĞAN

Marmara Üniversitesi Teknoloji Fakültesi Öğretim Üyesi,
buketb@marmara.edu.tr

Öz

COVID-19 pandemisi ile özellikle bilişim teknolojileri alanında hibrit veya uzaktan çalışma modelleri birçok şirket tarafından benimsenmiştir. Öte yandan yerinde çalışma modeli de birçok şirket tarafından değerli bir model olarak kullanılmaktadır. Bu çalışma modellerinin, göz ardı edilemez faydaları olduğu gibi, birçok açıdan olumsuz yönleri de bulunmaktadır. Bu çalışmada, farklı çalışma modellerinin, şirket çalışanları ve yapılan işler üzerindeki etkisinin incelenmesi adına, çevrim içi katılım sağlanarak cevaplanacak şekilde bir anket hazırlanmıştır. 2022 yılının Kasım ve Aralık ayları ile 2023 yılının Ocak ayında gerçekleşen çevrim içi ankete, bilişim alanındaki çeşitli mesleklerden toplam 53 kullanıcı katılmıştır. Araştırma sonuçları, önemli bir katılımcı kesiminin, hibrit veya uzaktan çalışma yöntemlerini tercih ettiğini ortaya koymaktadır. Teknolojik altyapı ve iletişimdeki eksikliklerin, söz konusu çalışma yöntemlerinin verimliliğini olumsuz etkilediği ve bu sorunların üstesinden gelinmesi için önlemler alınması gerektiği anlaşılmıştır.

Abstract

With the COVID-19 pandemic, hybrid or remote working models have been adopted by many companies, especially in the field of information technologies. On the other hand, on-site working model is also used by many companies as a valuable model. While these working models have benefits that cannot be ignored, they also have negative aspects in many respects. In this study, in order to examine the impact of different working models on company employees and the work performed, a survey was prepared to be answered by online participation. A total of 53 users from various professions in the field of IT and many other fields in contact with IT participated in the online survey, which took place in November and December 2022 and January 2023. The survey results reveal that a significant number of respondents prefer hybrid or remote working methods. It is understood that deficiencies in technological infrastructure and communication have a negative impact on the efficiency of these working methods and that measures need to be taken to overcome these problems.

1. Giriş

Günümüz iş dünyasında, hibrit ve uzaktan çalışma modelleri, teknolojik ilerlemeler ve pandemi koşulları nedeniyle önemli bir yer tutmuştur. Bu çalışma biçimleri, çalışanların iş-yaşam dengesi,

verimlilik ve genel refahı üzerinde olumlu veya olumsuz birçok etkiye sahip olmaktadır. Özellikle pandemi sürecinde, geleneksel ofis ortamlarının sınırlamalarının ötesine geçilmesi, bu modellerin benimsenmesini hızlandırmıştır. Bu değişim, çalışma saatlerinin esnekliği ve fiziksel mekânın ötesinde, “yeni bir iş” anlayışını beraberinde getirmiştir. Bu yeni anlayış, çalışma yöntemlerinde ve çalışanların beklentilerinde önemli değişikliklere yol açmıştır. Hibrit model (Gratton, 2022; Konovalova vd., 2022; Razzetti, 2022), geleneksel ofis çalışmasını ve uzaktan çalışmayı birleştirerek, çalışanlara hem ofiste hem de dışarıda çalışma esnekliği sunmaktadır. Bu model, çalışanların iş ve özel hayat arasındaki dengeyi bulmalarına yardımcı olurken, aynı zamanda işverenlere de farklı yetenek havuzlarına erişim imkânı sağlamıştır. Uzaktan çalışma ise (Fried ve Hansson, 2013; Neeley, 2021), özellikle teknoloji sektöründe çalışanlar için büyük bir avantaj hâline gelmiştir. Bu model sayesinde, çalışanlar trafik gibi günlük zorluklardan uzak, daha rahat bir ortamda çalışma imkânı bulmuşlardır. Ancak, bu modellerin getirdiği zorluklar da mevcuttur. Örneğin, uzaktan çalışma modeli, çalışanların sosyal izolasyonunu ve iş yerindeki bağlılığının azalmasını tetikleyebilmektedir.

Ayrıca ev ve iş yerinin sınırlarının belirsizleşmesi, bazı çalışanlarda iş ve sosyal hayat arasındaki dengeyi sağlamada sorunlara yol açabilmektedir. Hibrit modelde ise, ofis ve uzaktan çalışma arasındaki sürekli geçiş, çalışanlar için zaman yönetimi ve odaklanma sorunlarını beraberinde getirebilmektedir. Bu yeni çalışma modellerinin etkinliğini değerlendirirken, birçok faktör göz önünde bulundurulmalıdır. Öncelikle, işin doğası ve gerektirdiği koşullar önemlidir. Bazı işler, yüz yüze iletişim ve takım çalışmasını gerektirirken, bazıları bireysel çalışmaya daha uygun olabilir. Ayrıca, çalışanların kişisel tercihleri ve çalışma tarzları da bu modellerin başarısını etkileyen önemli faktörlerdendir (Bloom, 2021). İşverenlerin bu farklılıkları anlaması ve her çalışanın ihtiyaçlarına uygun esneklik sağlaması önemlidir.

Bu çalışmanın amacı; hibrit, uzaktan ve yerinde çalışma modellerinin çalışanların genel refahı, verimliliği ve çalışanların iş yeri ile sosyal hayat arasındaki dengeyi sağlamada ne gibi zorluklar yaşadığını değerlendirmektir. Özellikle, bu modellerin farklı iş kolları ve çalışan profilleri üzerindeki etkileri detaylıca incelenmektedir. Bu çalışma, çalışanların bu modelleri nasıl algıladıklarına, bu modellerin çalışanlardaki etkileri üzerine yoğunlaşmaktadır. Çalışmanın seçilmesinin ana nedeni, özellikle COVID-19 pandemisi sonrası, hibrit ve uzaktan çalışma modellerinin yaygınlaşması ve bu modellerin iş dünyasına getirdiği radikal değişikliklerdir. Pandeminin başlangıcıyla birlikte, birçok şirket zorunlu olarak uzaktan çalışma modeline geçiş yapmıştır (Evans vd., 2022). Bu durum, işveren ve çalışanlar arasındaki geleneksel çalışma anlayışını ve iş yapma biçimlerini temelden sarsmıştır (Maritan vd., 2024). Bu çalışma, bahsi geçen çalışma modellerinin avantajlarını ve dezavantajlarını, çalışanların bakış açısıyla ele almıştır. Hibrit ve uzaktan çalışmanın çalışanların motivasyonu, üretkenliği üzerindeki etkileri özel olarak incelenmektedir. Bu modellerin iş yerindeki sosyal etkileşimler ve takım dinamikleri üzerindeki etkileri de değerlendirilmektedir. Ayrıca çalışmada odaklanılan diğer bir nokta, bu modellerin çeşitli sektörlerde ve farklı iş fonksiyonlarında nasıl uygulandığı ve bu uygulamaların başarısını etkileyen faktörlerdir.

Bilişim Teknolojileri (BT) sektöründe çalışan uzmanlar, bilgi profesyonelleri olarak kabul edilmekte ve bu uzmanların görüşleri, bilgi yönetimi süreçlerinin etkinliğini artırmak için kritik öneme sahiptir. Bu nedenle, çalışmamız BT ve BT’ye yakın sektörlerdeki uzmanların hibrit ve uzaktan çalışma modelleri hakkındaki deneyimlerini analiz ederek, bilgi profesyonelliği ile olan bağlantıyı vurgulamaktadır.

Bu çalışma, işverenlere ve planlayıcılara; hibrit, uzaktan veya yerinde çalışma modellerinin etkin uygulanması için gerekli stratejiler ve politikalar hakkında bilgi sağlamayı hedeflemektedir. Bu bağlamda, çalışmanın sonuçları, işverenlere ve çalışanlara rehberlik edebilir ve iş dünyasında daha verimli çalışma ortamlarının oluşmasına katkıda bulunabilir.

2. İlgili Çalışmalar

COVID-19 pandemisinden sonra gerçekleştirilen birçok bilimsel çalışma, hibrit ve uzaktan çalışma modellerinin etkilerini araştırmaya yönelik olmuştur. Gerçekleştirilen her bilimsel çalışma, modellerin ayrı bir yönüyle ilgilenmiştir. Bu çalışmalar birlikte değerlendirildiğinde, hibrit ve uzaktan çalışma modellerinin iş dünyasında nasıl bir dönüşüm meydana getirdiğini anlamak mümkün hâle gelmektedir. 2020 yılı ve sonrasında yaşanan küresel pandemi, iş yerlerinin çalışma modellerini yeniden düşünmelerine neden olup, birçok şirketin hibrit veya tamamen uzaktan çalışma modellerine geçiş

yapmasını sağlamıştır. Bu geçiş, çalışanların işleri ile sosyal yaşamları arasındaki denge, verimlilik, iş tatmini ve iş yerindeki iletişim dinamikleri gibi birçok alanda önemli değişikliklere yol açmıştır.

Karaçınar ve Filizöz (2024), İstanbul Anadolu yakasındaki bir telekomünikasyon şirketinin genel müdürlüğünde çalışan 179 kişiye, uzaktan çalışma modeli ve çalışan performansı ile ilgili soruların yer aldığı bir anket gerçekleştirmişlerdir. Anket, elden ve e-posta yoluyla katılımcılara iletilmiş ve katılımcılar anketi manuel olarak doldurmuştur. Anket çalışmasının sonunda, uzaktan çalışmanın ve hibrit modelin alt boyutlarının çalışan performansı üzerindeki etkileri incelenmiş ve genel olarak pozitif bir etki gözlemlenmiştir. Verimlilik, inanç ve tutumlar, sosyal faktörler gibi boyutların çalışan performansı üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu bulunmuştur.

Polat (2023), gerçekleştirdiği araştırmada; hibrit çalışma kavramını, bu çalışma biçiminin özelliklerini, olumlu ve olumsuz yönlerini ele almakta ve bu konuda ulusal ve uluslararası düzeyde yapılması gereken düzenlemelere ilişkin önerilerde bulunmaktadır. İlgili çalışmada, AB ve ABD’de yapılmış olan mevcut araştırmaların sonuçlarından yararlanılmıştır. Hibrit çalışmanın mevcut durumu ile gelecekte yapılabilecek yasal düzenlemeler için öneriler sunulmuştur. Hibrit çalışma modelleri, uzaktan çalışmanın avantajları ve dezavantajları gibi konular, literatürden alınan bilgilerle açıklanmıştır.

Igomu (2023), HP (Hewlett-Packard) bilgisayar firmasının Abuja – Nijerya ofisi için gerçekleştirdikleri çalışmada; hibrit çalışma modelinin, ofis çalışanlarının verimliliğine etkisini incelemiştir. Çalışmanın sonucunda, hibrit modellerin, uzaktan ve yerinde çalışmayı birleştirerek esneklik sunduğu ve çalışan verimliliğini koruyabildiği tespit edilmiştir. İletişim, teknolojiye erişim ve çalışma ortamı gibi faktörlerin de hibrit modelin başarıya ulaşmasında etkisi olduğu belirtilmiştir. Buna binaen; teknoloji altyapısını geliştirmenin, iletişim kanallarını optimize etmenin ve çalışma ortamını iyileştirmenin hibrit çalışma ortamlarında verimliliği daha da artırabileceği önerilmiştir.

Lenka (2021), yaptığı araştırmada hibrit modelin; maliyet tasarrufu, çalışan verimliliği ve üretkenliğinde artış sağlaması, etkili işe alım aracı olarak kullanımı ve çalışan güvenliğini artırma gibi avantajlarını açıklamıştır. Ancak modelin; takım çalışmasını etkileyebileceği, çalışan bağlılığını azaltabileceği vurgulanmıştır. Hibrit modelin daha başarılı uygulanabilmesine yönelik bazı örnekler de yer verilmiştir. Örneğin Google’ın hibrit modeli uygularken, işyerinde bazı değişiklikler yaptığı, bu değişiklikler arasında bulut tabanlı depolama, iş birliği araçları, uç nokta güvenliği, yönetim kontrolleri ve video konferans hizmetleri gibi unsurların yer aldığından bahsedilmiştir. Makale bunun dışında; Microsoft, Ford Motor Company, Citigroup Inc. ve Infosys gibi büyük şirketlerin hibrit çalışma modelini nasıl uyguladıklarına dair birçok örneğe yer vermiştir.

Farooq ve Sultana (2022), evden çalışma ile ilgili çalışan verimliliği üzerine gerçekleştirdikleri araştırmada, anket yoluyla toplanan verileri ayrıntılı olarak değerlendirmişlerdir. Anketteki katılımcılar, Hindistan’ın Ulusal Başkent Bölgesi ve Pencap Eyaleti’nden seçilmiş, çeşitli endüstrilerdeki çalışanlardan oluşmuştur. Niceliksel bir yaklaşım benimsenmiş ve istatistiksel analiz teknikleri kullanılarak veriler incelenmiştir. Analiz, evden çalışmanın çalışan verimliliği üzerinde olumsuz etkileri olduğunu göstermiştir. Ayrıca cinsiyet faktörünün, bu ilişki üzerinde etkin bir rolü olduğu tespit edilmiştir. Kadınlar ve erkekler arasında, iş ve aile sorumluluklarını dengeleme konusunda belirgin farkların bulunduğu belirtilmiştir. Kadınların genellikle hem iş hem de aile sorumluluklarını yönetme konusunda daha fazla zorluk yaşarken, erkeklerin evden çalışma sırasında işlerine daha fazla zaman ayırma eğiliminde olduğu belirtilmiştir. Çalışma, bu cinsiyet farklılıklarının daha geniş iş ve toplumsal bağlamlarda nasıl ele alınabileceğine dair iç görüşler sunmaktadır. Sonuçlar, pandemi sırasında genel olarak evden çalışmanın karmaşıklıklarını ve zorluklarını vurgulamakta ve bu durumun organizasyonel stratejiler üzerindeki etkilerini tartışmaktadır.

Aczel ve arkadaşları (2021), COVID-19 pandemisi sırasında evden çalışan araştırmacıların deneyimlerini keşfetmeyi amaçlamıştır. Araştırmacıların yaklaşık yarısının iş çıktısının pandemi kilitlenmesi nedeniyle azaldığı, %25’inin ise arttığı bulunmuştur. Araştırmacıların %70’i, daha fazla evden çalışabilseler, kişisel deneyimlerine dayanarak eşit veya daha üretken olacaklarını düşündüklerini belirtmişlerdir.

Alfanza (2021), gerçekleştirdiği çalışmada COVID-19 pandemisi bağlamında uzaktan çalışmanın iş verimliliği ve sosyal hayat arasındaki denge üzerine etkilerini incelemiştir. Evden çalışmanın çalışanların verimliliğini önemli ölçüde etkileyip etkilemediğini belirlemeyi de amaçlamıştır.

Çalışmanın sonuçları, evden çalışmanın, çalışanların verimliliği üzerinde önemli bir etkisi olmadığını ortaya koymuştur. Yöntem olarak; Pearson korelasyon analizi, T-testi ve doğrulayıcı faktör analizi (CFA) kullanılmıştır. Bulgular, yoğun olarak ev veya ofis dışı bir konumdan çalışanların, iş hayatı ile sosyal hayat dengesinin negatif ilişkili olduğunu göstermiştir, ancak iş performansı ile önemli bir ilişki bulunmamıştır. Ayrıca bu çalışmada, evden çalışmanın ve ofisten çalışmanın arasında iş performansı açısından önemli bir fark olmadığı tespit edilmiştir.

Pokojski ve arkadaşları (2022), pandemi esnasında Polonya'daki küçük, orta ve büyük ölçekli firmalarda uzaktan çalışmanın iş performansı üzerindeki etkilerini değerlendirmişlerdir. 248 firma üzerinde anketler gerçekleştirilmiştir. Uzaktan çalışmanın, üretkenlik üzerindeki doğrudan etkileri ile sosyal yaşam üzerindeki dolaylı etkileri araştırılmıştır. Yöntem olarak, Mayıs-Haziran 2021'de Polonya'daki şirketler üzerinde standardize edilmiş bir anket ve bilgisayar destekli telefon röportajı (CATI) kullanılmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre, işverenlerin uzaktan çalışmaya yönelik olumlu tutumları, uzaktan çalışma verimliliğini, kontrolünü ve desteklenmesini olumlu yönde etkilediği anlaşılmıştır. Ayrıca, uzaktan çalışma kontrolünün verimliliği arttırdığı, fakat uzaktan çalışma desteğinin verimlilik üzerinde gözlemlenir bir etkisi olmadığı bulunmuştur.

Wontorczyk ve Rożnowski (2022), gerçekleştirdikleri çalışmada, genel angajman endeksi ve bireysel faktörler açısından uzaktan, hibrit veya yerinde çalışan gruplar arasında önemli bir fark bulamadıklarını belirtmişlerdir. Araştırma, 286 uzaktan çalışan ve 258 yerinde çalışan olmak üzere çok sayıda katılımcıyı kapsamıştır. Yerinde çalışanlar için en önemli motivasyon ve iş tatmini kaynakları, kontrol hissi, rol ve yönetim desteği olarak belirlenmiştir. Bu sonuçlar, çalışanların çevrelerindeki ve gerçekleştirdikleri görevlerdeki kontrol hissine büyük ölçüde bağlı olduklarını göstermiştir.

Shafi ve arkadaşları (2023), fiziksel iş ortamının, çalışma koşulları ve iş yeri düzeninin çalışan verimliliği üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. Yerinde çalışma için de kaynak niteliğinde olan araştırmada, 384 katılımcıyla bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Veriler SPSS kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırmanın sonuçları, iş ortamının farklı yönlerinin çalışan verimliliği üzerinde önemli etkileri olduğunu göstermiştir. Özellikle iş yerindeki çalışma koşulları ve düzeni gibi faktörlerin çalışanların verimliliğini etkileyen en önemli sebepler olduğu tespit edilmiştir.

Apatsidis ve arkadaşları (2021), pandemi sonrası iş dünyasında artan uzaktan çalışma modeli ilanlarıyla ilgili bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Ayrıca BT sektöründe uzaktan ve yerinde çalışma modellerini karşılaştırmışlardır. Araştırmada, 8514 iş ilanı analiz edilerek, her iki çalışma modelinde aranan teknolojiler, iş pozisyonları ve sektörler üzerine odaklanılmıştır. Yerinde çalışma modelinin, genellikle fiziksel varlığı gerektiren pozisyonlarda daha verimli sonuç verdiği belirtilmiştir. Ayrıca insan etkileşiminin, yine verimlilik açısından bazı görevlerin yerine getirilmesi için kritik olduğu sektörlerde, yerinde çalışmanın önemi vurgulanmıştır.

Bahsi geçen tüm çalışmalar birlikte değerlendirildiğinde, incelenen ilgili çalışmalardan elde edilen en önemli bulgular, aşağıdaki gibi özetlenebilmektedir:

- Hibrit modelin esneklik sunduğu ve çalışan verimliliğini koruyabildiği, HP'nin Nijerya ofisindeki çalışmadan elde edilen bulgularla desteklenmiştir.
- Evden çalışmanın, çalışan verimliliği üzerindeki etkileri, Hindistan'da yapılan bir araştırmada cinsiyet faktörüyle birlikte ele alınmış, kadınların iş ve aile sorumluluklarını dengelemede daha fazla zorluk yaşadığı tespit edilmiştir.
- Polonya'daki firmalar üzerine yapılan bir araştırmada, işverenlerin uzaktan çalışmaya yönelik olumlu tutumlarının verimliliği olumlu yönde etkilediği, ancak uzaktan çalışma desteğinin verimlilik üzerinde belirgin bir etkisi olmadığı meydana çıkmıştır.
- Fiziksel iş ortamının çalışan verimliliği üzerinde önemli etkileri olduğu vurgulanmıştır.
- BT sektöründe yerinde çalışmanın, fiziksel varlık gerektiren pozisyonlarda ve insan etkileşiminin kritik olduğu departmanlarda daha verimli olduğu belirtilmiştir.

Bu çalışma, farklı çalışma modellerinin avantajları ve dezavantajlarını derinlemesine inceleyerek, iş dünyasındaki değişimlere ışık tutmayı hedeflemektedir. Ayrıca, bu çalışma modellerinin çalışanların iş tatmini üzerindeki etkilerini de ele alarak, daha kapsamlı bir bakış açısı sunmayı amaçlamaktadır.

3. Yöntem

COVID-19 süreci sonrası birçok şirket tarafından benimsenen hibrit ve uzaktan çalışma modellerinin gerçekten verimli olup olmadıklarının ortaya çıkarılması önemlidir. Literatürdeki bazı çalışmalar (Bratianu, 2022; Erickson ve Norlander, 2022), hibrit ve uzaktan çalışma modellerinin, pandemi sırasında iş dünyası tarafından nasıl benimsendiğini ve pandemi sonrasında da artık vazgeçemediği bir olgu hâline geldiğini göstermiştir. Bu çalışmada da hibrit, uzaktan ve yerinde çalışmanın, çalışanların görüşleri kapsamında değerlendirilmesi söz konusudur. Bu amaçla, genellikle BT sektöründe çalışan veya bilişim ile ilgili alanlarla dirsek temasında bulunan, diğer bazı alanlardaki çalışanların görüşlerine başvurulmuştur.

Öncelikle öğrenci görüşlerinin ortaya çıkartılması için literatür taraması sonucunda elde edilen bilgiler doğrultusunda iki alan uzmanı tarafından kapsam geçerliliği değerlendirilen çeşitli sorulardan oluşan beşli Likert türünde anket kullanılmıştır. Bu çalışma için etik kurul izni Marmara Üniversitesi Teknoloji Fakültesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'nun 02.04.2024 tarihinde 768604 sayılı belgesi ile alınmıştır.

Farklı çalışma modellerinin etkileri ile ilgili çalışan görüşlerini değerlendirmeye dair anket soruları hazırlanırken, özellikle aşağıdaki dört başlık araştırmacılar tarafından dikkate alınmıştır.

- *Uzaktan Çalışmanın Etkileri ve Zorlukları Nelerdir?*
- *Çalışma Modellerinin Genel Verimliliği Üzerine Görüşler Nelerdir?*
- *Yerinde Çalışmanın Avantajları ve Verimlilik Üzerine Etkisi Konusunda Çalışan Görüşleri Nedir?*
- *Pandemi Sonrası Çalışma Modellerinin Değişimi ve Etkileri Konusundaki Çalışan Görüşleri Nelerdir?*

Bu başlıklardan hareketle, araştırmacılar 17 adet anket sorusu hazırlamışlardır. Hazırlanan ankete, demografik bilgileri de elde etmek amacıyla; *yaş, cinsiyet, medeni durum, ikamet edilen konum, çalışan unvanı ve çalışılan süre* gibi altı soru eklenmiştir. Ayrıca çalışanların, anketin yapıldığı zamanlarda, *iş yerlerinde hangi modelde çalıştıkları* ve buna karşın *kendilerinin çalışmak istedikleri çalışma modelinin ne olduğu* şeklinde iki soru daha yöneltilmiştir. Son olarak ankete, katılımcıların kendi yorumlarını da aktarabilmelerine imkân sağlayan açık uçlu bir adet daha soru eklenmiştir. Bu sorunun içeriği, çalışanın kendi benimsediği çalışma modelinin, diğer çalışma modellerinden daha verimli olduğunu ortaya koyan en büyük etkenin ne olduğudur. Böylece kullanıcılara anket içerisinde toplam 26 adet soru yöneltilmiştir.

2022 yılının Kasım ve Aralık ayları ile 2023 yılının Ocak ayında gerçekleşen çevrimiçi anket, *Linkedin.com* adlı sosyal iş ağı sitesinde kullanıcılarla paylaşılmıştır. LinkedIn, iş dünyasını yakından takip eden milyonlarca çalışanın ve işverenin aktif olarak etkileşimde bulunduğu, dünyaca ünlü bir sosyal ağdır (Agazzi, 2020). Ankete 53 kullanıcı katılmıştır. Uygulanan ankete yönelik gerekli izin Marmara Üniversitesi Teknoloji Fakültesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan 768604 sayılı yazısı ile alınmıştır.

Anket çalışması, araştırmanın konusunun içeriğini açıklayan bir giriş bölümü ile başlatılmıştır. Anket, demografik bilgilerin edinildiği altı soru ile devam etmiştir. Ardından 17 soruluk beşli Likert türünde sorular aktarılmıştır.

Beşli Likert ölçeği, katılımcıların tutumlarını, görüşlerini veya algılarını ölçmek için kullanılan bir anket metodolojisidir (Armstrong, 1987). Bu ölçek, katılımcılara beş farklı seçenek sunarak, belirli bir ifade veya duruma olan katılım düzeylerini belirlemelerini sağlar. Bu seçenekler sırasıyla "*Kesinlikle Katılmıyorum*", "*Katılmıyorum*", "*Kararsızım*", "*Katılıyorum*" ve "*Kesinlikle Katılıyorum*" şeklinde sıralanmıştır. Katılımcıların verdiği yanıtlar, aritmetik ortalama hesaplamaları kullanılarak analiz edilmiş ve her bir yanıt seçeneği belirli bir puan aralığına atanmıştır. Bu puan aralıkları şu şekilde belirlenmiştir: 1 ile 1,79 arası puanlar "*Kesinlikle Katılmıyorum*" yanıtını, 1,80 ile 2,59 arası puanlar "*Katılmıyorum*" yanıtını, 2,60 ile 3,39 arası puanlar "*Kararsızım*" yanıtını, 3,40 ile 4,19 arası puanlar "*Katılıyorum*" yanıtını ve 4,20 ile 5 arası puanlar "*Kesinlikle Katılıyorum*" yanıtını temsil eder. Bu puanlama sistemi, katılımcıların görüşlerinin nüanslarını daha detaylı bir şekilde yansıtır ve araştırmacılara, katılımcıların tutumlarının derinlemesine analizini yapma imkânı tanır. Bu sayede,

katılımcıların cevapları üzerinden elde edilen veriler, daha geniş bir perspektiften değerlendirilebilir ve araştırma konusuna dair daha kapsamlı sonuçlar elde edilebilir.

3.1. Örneklem

Anket katılımcılarının büyük bir çoğunluğu bilişim sektöründeki çalışanlardan oluşmuştur. Her bir katılımcı, farklı ifadelerle cevaplar verdiği için, birbirine benzer tüm çalışan unvanları sekiz grupta toplanmıştır. Ankete katılanların unvanlarına ve mesleki gruplarına dayalı bir dağılım, Tablo 1'de gösterilmiştir.

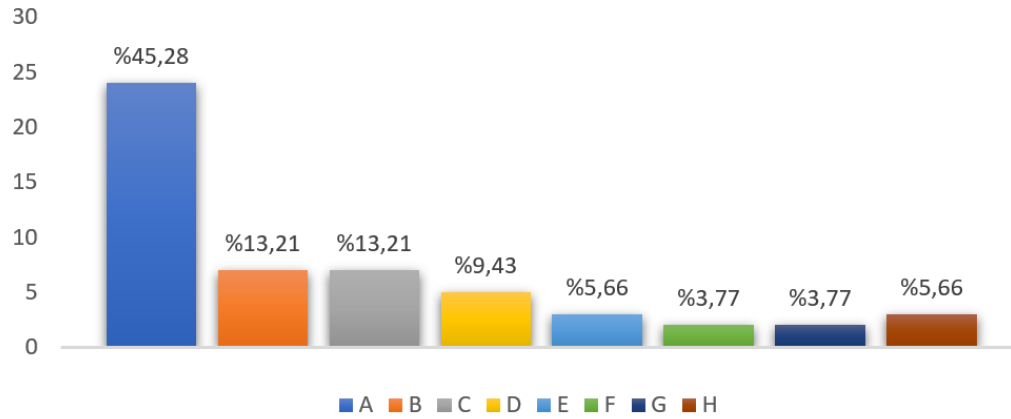
Tablo 1

Anket Katılımcılarının Ünvanları

Katılımcı Grubu	Katılımcılar
A	Bilgisayar/Yazılım mühendisleri ve her tür yazılım geliştirme işinde çalışanlar
B	Takım lideri, yönetici, direktör veya müdür
C	BT harici çeşitli mühendislik dallarına ait çalışanlar
D	Akademisyenler
E	Uzman ve uzman yardımcıları
F	Araştırmacı ve AR-GE personelleri
G	Analistler
H	Diğer çalışanlar (Makinist, Mimar ve Danışman)

Katılımcı grupları, bilgisayar/yazılım mühendisleri, takım liderleri, yöneticiler, akademisyenler, uzmanlar ve araştırmacılar gibi çeşitli profesyonel kategorileri kapsamaktadır. Bu dağılım, sektördeki farklı meslek gruplarının ankete katılım oranlarını yansıtmaktadır. Anket katılımının en yüksek olduğu grup, 'A Grubu' olarak adlandırılan bilgisayar/yazılım mühendisleri ve yazılım geliştirme alanında çalışan profesyonellerdir. Bu grup toplam 24 katılımcı ile anketin en büyük katılımını sağlamıştır. 'A Grubu', BT sektöründe merkezi bir rol oynayan ve bu alandaki yeniliklerin öncülüğünü yapan bireyleri temsil etmektedir. Bu grubu, 'B' ve 'C Grubu' takip etmiştir. Her iki grup 7'şer katılımcı ile ankete katkıda bulunmuşlardır. 'B Grubu', takım liderleri, yöneticiler, direktörler ve müdürler gibi üst düzey pozisyonlardaki profesyonelleri içerirken; 'C Grubu', BT dışında yer alan çeşitli mühendislik dallarında istihdam edilmiş çalışanları temsil etmektedir. Bu grupların katılımı, yönetim ve mühendislik disiplinlerinin BT sektörüne olan etkileşimini ve önemini vurgular. 'D Grubu', akademisyenleri temsil eder ve bu grup 5 katılımcı ile ankete katkı sağlamıştır. Akademisyenlerin katılımı, teorik bilginin ve araştırmanın BT sektörüne olan katkısını gösterir. 'E Grubu' uzman ve uzman yardımcılardan oluşur ve 3 katılımcı ile temsil edilirken, 'F' ve 'G Grupları' araştırmacıları ve analistleri içerir ve her biri 2'şer katılımcı ile yer bulmuşlardır. Bu gruplar, BT alanındaki özel uzmanlık ve derinlemesine analiz yeteneklerinin önemini vurgulamaktadır. 'H Grubu', ankete katılan diğer iş kolu kategorilerini (makineci, mimarlar ve danışmanlar gibi) temsil eder ve her meslekten birer kişi olmak üzere toplamda 3 katılımcı ile temsil edilmiştir. Bu grup, BT sektörü ile doğrudan ilgili olmayan ancak BT'ye yakın alanlarda faaliyet gösteren kişilerin görüşlerini yansıtmaktadır.

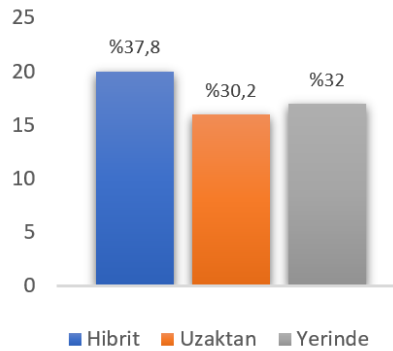
Sonuç olarak, anket katılımcılarının mesleki dağılımı, BT sektörünün çeşitliliğini ve bu alanda faaliyet gösteren farklı meslek gruplarının da önemini ortaya koymaktadır. Katılımcıların çeşitli meslek gruplarından gelmesi, BT sektörünün geniş bir perspektiften ele alınmasını sağlar ve sektörün çok disiplinli yapısını yansıtır. Bu çeşitlilik, anket sonuçlarının geniş bir yelpazede değerlendirilmesine ve BT sektöründeki farklı bakış açılarının anlaşılmasına olanak tanır. Çalışan gruplarının ankete yer aldıkları oranları gösteren grafik Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1*Katılımcı Grupları Oranları*

Şekil 1'in detaylı analizi, anket çalışmasının katılımcı profilinin hem BT sektörüne odaklanmış olduğunu hem de çalışma modelleri ve cinsiyet dağılımı açısından çeşitliliği yansıttığını gösterir. Analiz edilen verilere göre, BT dışındaki alanlarda faaliyet gösteren C ve H gruplarına dahil olan katılımcıların toplam oranı yaklaşık %19 olarak belirlenmiştir. Katılımcıların cinsiyetlerine göre dağılımı incelendiğinde, toplam 53 kişilik katılımcı grubunun 36'sının erkek, 17'sinin ise kadın olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, BT sektöründe erkeklerin daha yüksek oranda temsil edildiğini, ancak kadın profesyonellerin de bu alanda önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir.

Çalışma modelleri açısından katılımcılar arasında hibrit, uzaktan ve yerinde çalışma modellerinin eşit oranlarda tercih edildiği görülmektedir. Hibrit çalışma modelini tercih eden 20 kişi (%37,8), uzaktan çalışma modelini benimseyen 16 kişi (%30,2) ve yerinde çalışmayı tercih eden 17 kişi (%32) bulunmaktadır. Bu dağılım, modern iş dünyasında çalışma modellerinin çeşitliliğini ve bu modellerin çalışanlar arasında nasıl farklılık gösterdiğini yansıtmaktadır. Özellikle, hibrit çalışma modelinin popülaritesi, esnek çalışma koşullarının günümüzdeki önemini vurgulamaktadır. Bu analiz, anketin katılımcı profilinin hem sektörel hem de demografik çeşitliliği yansıttığını ve çalışma koşulları açısından farklı tercihleri içerdiğini ortaya koymaktadır. Bu çeşitlilik, BT sektörünün ve modern iş dünyasının dinamiklerini anlamak için önemli bir temel teşkil etmektedir.

Çalışanların, anketin yapıldığı zamanlarda, kendi şirketlerindeki çalışma modellerine göre yüzdelerini gösteren grafik Şekil 2'de gösterilmiştir. Şekil 2 incelendiğinde, katılımcıların %37,8'inin hibrit, %30,2'sinin uzaktan ve %32'sinin yerinde çalışma modelinde çalıştığı görülmektedir.

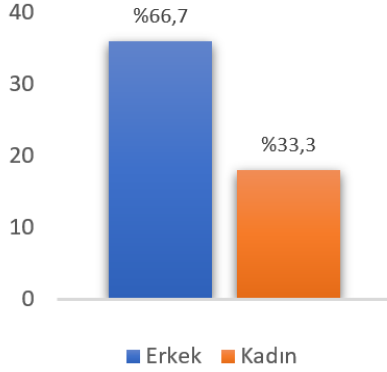
Şekil 2*Katılımcıların Şirketlerindeki Çalışma Modelleri*

3.2. Bulgular

Bu ankette farklı çalışma modellerine ilişkin katılımcıların görüşlerini değerlendiren veriler, katılımcıların demografik yapısını detaylıca ortaya koymaktadır. Cinsiyet dağılımı, yaş grupları ve medeni durumlar gibi değişkenler, katılımcıların çeşitliliğini ve bu çeşitliliğin çalışma tercihlerine nasıl yansıdığını göstermektedir. Şekil 3'te ankete katılım gösterenlerin, cinsiyet bilgilerine dair oranlar, Şekil 4'te de katılımcıların yaş oranlarına yer verilmiştir.

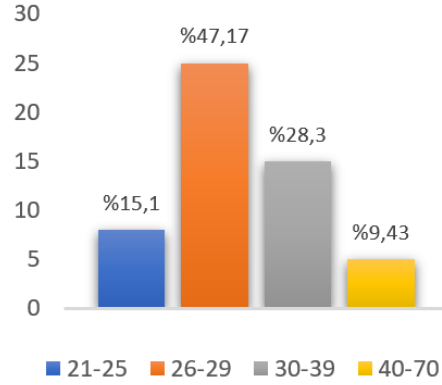
Şekil 3

Cinsiyet Oranları

Şekil 4

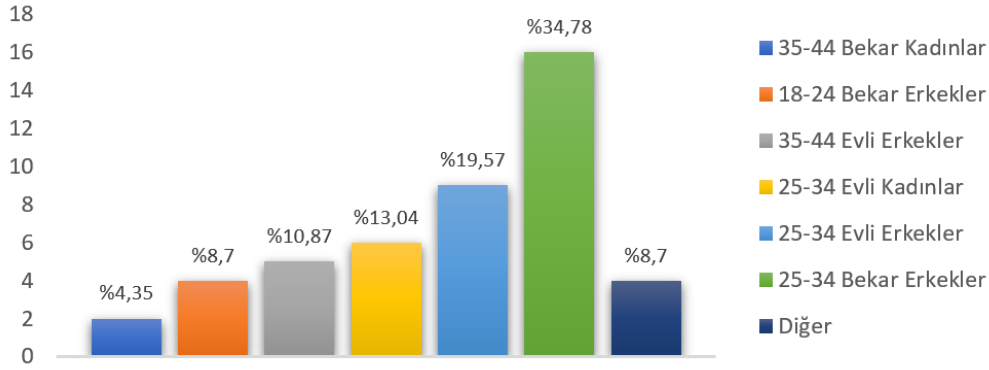
Anket Katılımcıların Yaş Oranları

Ankete katılanların cinsiyet dağılımı incelendiğinde, yaklaşık %67 oranında erkek ve %33 oranında kadın katılımcı olduğu görülmektedir. Bu dağılım, erkek katılımcıların kadınlara kıyasla neredeyse iki kat fazla olduğunu göstermektedir. Bu oran, BT sektöründe ve belirli çalışma modellerinde cinsiyet dağılımının nasıl şekillendiğini anlamamıza yardımcı olan değerli bir bilgidir. Yaş dağılımına bakıldığında, en büyük katılımcı grubunun 26-29 yaş aralığında olduğu belirlenmiştir.

30-39 yaş aralığındaki katılımcılar da önemli bir oranı temsil etmektedir. Bu yaş gruplarının yoğunluğu, BT sektöründe genç ve orta yaş aralığındaki çalışanların etkin rol oynadığını göstermesi açısından önemlidir. Daha geniş bir yaş aralığı incelendiğinde, katılımcıların %90'ının 20 yaş üstü ve 40 yaş altı olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, sektörde genç ve orta yaşlı bireylerin baskın olduğunu ve bu yaş grubunun sektördeki çalışma koşullarını ve tercihlerini büyük ölçüde şekillendirdiğini ortaya koymaktadır. Katılımcıların demografik analizi için medeni hâlleri, yaşları ve cinsiyetleri gibi faktörlerin birlikte değerlendirilmesi önemlidir. Bu tür bir kapsamlı analiz, farklı demografik grupların çalışma modellerine ve sektörel tercihlere nasıl yaklaştığını daha iyi anlamamıza olanak tanımaktadır.

Şekil 5'te sunulan en çok katılımcıya sahip 7 grup, bu çeşitliliği ve katılımcıların farklı sosyo-demografik profillerini göstermektedir. Bu tür demografik analizler, çalışma tercihlerinin ve çalışan davranışlarının daha iyi anlaşılmasında önemli rol oynamaktadır. Cinsiyet, yaş ve medeni durum gibi faktörler, bir sektördeki iş gücü dinamiklerini ve çalışma modellerinin tercih edilme şekillerini etkileyebilmektedir (Feng ve Savani, 2020; Zhang vd., 2020). Bu bilgiler, BT sektörü gibi hızla gelişen ve değişen bir alanda iş gücü stratejilerini ve politikalarını şekillendirmede kritiktir.

Şekil 5*Katılımcıların Medeni Durum, Yaş ve Cinsiyetlerinin Bir Arada Değerlendirilmesi*

Şekil 5 incelendiğinde, evli ve bekar katılımcıların oranlarının birbirine çok yakın olduğu gözlemlenmiştir. Evlilerin toplam oranı %43,48, bekarların toplam oranı ise %56,52'dir. Medeni durumun çalışma tercihleri üzerindeki etkisini analiz etmek için bu çeşitlilik önemlidir. Bekar erkeklerin anket katılımcıları içinde en büyük grubu oluşturduğu ve bu grubun toplam oranının %34,78 olduğu belirlenmiştir. Bu veri, bekar erkeklerin BT sektörünü önemli bir oranda temsil ettiğini göstermektedir. Öte yandan, 'Diğer' olarak sınıflandırılan grupta ise iki erkek ve iki kadın yer almaktadır. Bu küçük grup, katılımcıların cinsiyet ve medeni durum çeşitliliğini daha da genişletmektedir. Kadın katılımcıların tamamının evli olduğu, erkekler arasında ise hem bekar hem de evli bireylerin bulunduğu tespit edilmiştir. Medeni durumların oranlarının birbirine yakın olması, anket katılımcıların çalışma tercihleri üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olduğu sonucuna varılmasını zorlaştırmıştır. Bununla birlikte, katılımcıların yaşları dikkate alındığında, ankete katılan kitlenin genç olduğu sonucuna varmak mümkündür. Bu analiz, BT sektöründeki iş gücü dinamiklerini ve farklı demografik grupların sektöre olan katkılarını daha iyi anlamamızı sağlar. Bu veriler, iş gücü planlaması ve sektörün gelecekteki gelişim yönlerini anlamada, kendisinden yararlanılabilecek bilgilerdir. Ankete katılanların, kendi sektörlerindeki deneyim süreleri ile ilgili değerler Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2*Katılımcıların Sektördeki Deneyim Sürelerine Ait Bilgiler*

Sektör Deneyimi (Yıl)	Katılımcı Sayısı (Frekans)	Katılımcı Sayısı (Yüzde)
1-3	23	% 43,4
4-10	22	% 41,51
11-20	5	% 9,43
20 üstü	3	% 5,66

Deneyim süresi, yıllar bazında 1-3, 4-10, 11-20 ve 20 yıl üstü olmak üzere dört farklı kategoriye ayrılmıştır. Bu sınıflandırma, katılımcıların sektördeki çalışma sürelerinin dağılımını nicel ve yüzdesel olarak ortaya koyar. İncelenen veriler, katılımcıların büyük bir bölümünün (yaklaşık %43,4'ü) 1-3 yıl arasında bir sektör deneyimine sahip olduğunu göstermektedir. Bu, sektörde yeni veya göreceli olarak daha az deneyimli bireylerin anket katılımcıları arasında önemli bir oranı temsil ettiğini belirtir.

Öte yandan, 4-10 yıl arasında deneyime sahip katılımcılar, toplamın %41,51'ini oluşturarak, bu araştırmanın, orta düzeyde deneyimli profesyonelleri de kapsamlı bir şekilde temsil ettiğini gösterir. 11-20 yıl ve 20 yıl üstü deneyime sahip katılımcıların sırasıyla %9,43 ve %5,66 olduğu görülmektedir. Bu ise sektörde uzun süreli deneyime sahip bireylerin, anket katılımcıları içinde daha az temsil edildiğini işaret etmektedir. Yani sektördeki tecrübe birikiminin çoğunlukla orta düzeyde olduğunu ortaya koymaktadır. Sektör deneyimi açısından 4 yıl, tecrübeli sayılmak için önemli bir eşik olarak kabul

edilebilir. Literatürde 4 yıl ve üzeri iş deneyiminin önemine dair birçok çalışma bulunmaktadır (Sachs ve Watson, 1969; Tan ve Shahrill, 2015; Vladzmyrskyy, 2005). Bu bağlamda, dört yıldan az çalışma süresine sahip olan katılımcılar, deneyim açısından daha az tecrübeli olarak nitelendirilebilir. Anket sonuçları, katılımcıların yarıdan fazlasının bu eşiği aşmış olduğunu, dolayısıyla tecrübeli olarak kabul edilebileceğini göstermektedir. Ankete hem deneyimli hem de deneyimsiz çalışanların katılımı, çalışma popülasyonunun çeşitliliğini ve bu çeşitliliğin, araştırmanın sonuçlarının geniş bir perspektiften ele alınmasını sağladığını göstermektedir. Bu durum, elde edilen verilerin kapsamlılığı ve değerini artırmakta, böylece sektördeki çalışma deneyimlerinin daha geniş bir bakış açısıyla incelenmesine olanak tanımaktadır. Tablo 3, ankete katılanların beşli likert türündeki sorulara verdikleri cevapları göstermektedir. Bu analiz, çalışma modellerinin verimlilik, iletişim, adaptasyon ve tercihler üzerindeki etkilerini incelemektedir.

Tablo 3*Katılımcıların Görüşleri*

No	Anket Sorusu	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum		Ortalama
		f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	
1	Covid-19 döneminde uzaktan çalışma modeline geçilmesi verimliliğimi artırdı.	2	3.7	2	3.77	10	18.87	14	26.42	25	47.17	4.09
2	Uzaktan çalışma modelinde yerinde çalışma modeline göre daha fazla mesai yapıyorum.	6	11.32	5	9.43	12	22.64	18	33.96	12	22.64	3.47
3	Uzaktan çalışma modelinde farklı konumdaki çalışanlarla iletişimde güçlük yaşıyorum.	12	22.64	21	39.62	3	5.66	14	26.42	3	5.66	2.53
4	Uzaktan çalışma modelinde farklı konumdaki çalışanlar işe adaptasyonda zorluk yaşıyor.	5	9.43	16	30.19	13	24.53	15	28.3	4	7.55	2.94
5	Uzaktan çalışma modelinde aynı ekipteki çalışanların farklı konumlarda olması birlikte yürütülen işlerin verimliliğini olumsuz etkiledi.	11	20.75	27	50.94	8	15.09	6	11.32	1	1.89	2.23
6	Uzaktan çalışma modelinde aynı ekipteki çalışanların farklı konumlarda olması ekip içi verimliliği olumsuz etkiledi.	12	22.64	25	47.17	6	11.32	9	16.98	1	1.89	2.28
7	Yerinde çalışma modelinde şirkete ulaşımında geçirilen sürenin kazanılması, uzaktan çalışma modelinde verimliliğimi artırdı.	1	1.89	6	11.32	3	5.66	14	26.42	29	54.72	4.21

8	Uzaktan çalışma modelinde yerinde çalışma modeline göre daha az verimli çalışıyorum.	21	39.62	20	37.74	4	7.55	6	11.32	2	3.77	2.02
9	Uzaktan çalışma modelinde yerinde çalışma modeline göre fiziksel anlamda çalışma ortamının kısıtlı olması verimliliğimi olumsuz etkiledi.	15	28.3	19	35.85	4	7.55	13	24.53	2	3.77	2.40
10	Yerinde çalışma modelinde uzaktan çalışma modeline göre işlere daha kolay odaklanabiliyorum.	10	18.87	15	28.3	4	7.55	17	32.08	7	13.21	2.92
11	Uzaktan çalışma modelinde ev işlerindeki meşguliyetin artması verimliliğimi olumsuz etkiledi.	10	18.87	23	43.4	6	11.32	12	22.64	2	3.77	2.49
12	Hibrit çalışma modelinin verimlilik açısından en doğru model olduğunu düşünüyorum.	9	16.98	2	3.77	13	24.53	10	18.87	19	35.85	3.53
13	Hibrit ve uzaktan çalışma modellerinde özel hayat ve iş hayatının iç içe olması verimliliğimi olumsuz etkiledi.	15	28.3	22	41.51	9	16.98	5	9.43	2	3.77	2.19
14	Hibrit çalışma modelini uzaktan çalışma modeline tercih ederim.	8	15.09	9	16.98	5	9.43	16	30.19	15	28.3	3.40
15	Uzaktan çalışma modelini yerinde çalışma modeline tercih ederim.	5	9.43	8	15.09	8	15.09	9	16.98	23	43.4	3.70
16	Covid-19 sonrası uzaktan çalışma modelinden hibrit ve yerinde çalışma modeline geçilmesi verimliliğimi olumsuz etkiledi.	10	18.87	23	43.4	7	13.21	8	15.09	5	9.43	2.53
17	Covid-19 ile yaygınlaşan hibrit ve uzaktan çalışma modelleri Covid-19'dan önce de yaygın olmalıydı.	0	0	4	7.55	2	3.77	17	32.08	30	56.6	4.38

Ankete katılanların sorulan sorulara verdikleri cevaplara göre ortaya çıkan Tablo 3'te en yüksek ve en düşük ortalamaya sahip soruların cevaplarına bakıldığında; Soru 17 (%56,6 "Kesinlikle Katılıyorum" oranıyla) en yüksek ortalama (4,38) alarak, katılımcıların hibrit ve uzaktan çalışma modellerinin pandemi öncesi de yaygın olması gerektiği görüşüne, güçlü bir şekilde katıldıklarını gösterir. Soru 8 ise en düşük ortalama (2,02) ile katılımcıların uzaktan çalışma modelinde, yerinde çalışma modeline göre daha az verimli olma görüşüne katılmadıklarını göstermiştir. Anket soruları hazırlanırken faydalanılan konu başlıklarını, verilen cevaplar doğrultusunda yeniden ele almak, anket sonuçlarının daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır. Ayrıca ankette yer alan bazı yanıtlar, çalışanların kendi şirketlerindeki

çalışma modelinden duydukları memnuniyet düzeyini yansıtarak, bu konuda çeşitli iç görüşler sağlamaktadır.

Ankette bulunan 3., 4., 5., 6., 9., 11. ve 13. sorular, uzaktan çalışmanın etkileri ve zorluklarını konu almıştır. Soru 3 ve 4'e verilen cevaplar incelendiğinde, uzaktan çalışmanın getirdiği en önemli zorluklardan birinin, etkileşim ve iletişimdeki güçlükler olduğu görülmüştür. Katılımcıların önemli bir kısmı, uzaktan çalışma sırasında meslektaşlarla iletişim kurma konusunda zorlandıklarını belirtmişlerdir. Soru 3'te kararsızım, katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum diyenlerin toplamı %37,74 olmuştur. Soru 4'te ise aynı cevapların toplamı %60,11 olmuştur. Soru 5 ve 6'ya verilen cevaplar incelendiğinde, uzaktan çalışmanın ekip içi ve iş verimliliğine olumsuz etkileri olduğu görülmüştür. Özellikle, farklı konumlardaki çalışanların iş birliğinde yaşanan zorluklar, bu modelin verimliliğini etkileyebilir. Soru 9 ve 11'e verilen yanıtlar, uzaktan çalışmanın avantajlarına rağmen, evdeki meşguliyetlerin ve sınırlı fiziksel çalışma alanının verimliliği düşürebileceği sonucunu doğurmuştur. 13. soru, iş ile özel hayatın iç içe geçmesinin bazı katılımcılar için olumsuz etkilere yol açabileceğini göstermesi bakımından önemlidir. Katılımcıların yaklaşık %13'lük bir kısmı, katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum şıklarını işaretleyerek bunu belirtmişlerdir.

Çalışma modellerinin genel verimliliği üzerine görüşlerin yer aldığı 1., 7., 8., 12., 14. ve 15. soruların cevapları, ankete katılanların, uzaktan ve hibrit çalışma modellerinin verimliliği üzerinde genel olarak olumlu düşüncelere sahip olduklarını göstermiştir. Katılmıyorum ve kesinlikle katılmıyorum haricindeki cevaplar bu soruların hepsinde %50'yi geçmiştir. Özellikle, şirkete ulaşım süresinin, daha çok çalışma amacıyla kazanılması düşüncesi ile hibrit modelin verimliliği artırdığı görüşü bu sorularda daha açık bir şekilde görülmektedir. 2. soru kapsamında verilen cevaplara bakıldığında, uzaktan çalışmanın, yerinde çalışmaya göre bazı katılımcılar için daha fazla mesai yapma anlamına geldiği sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcıların bu soruya verdiği *Katılıyorum* ve *Kesinlikle Katılıyorum* cevaplarının toplamı %78'den yüksek çıkmıştır.

Yerinde çalışmanın avantajları ve verimliliğe etkisi üzerine sorulan 10. anket sorusuna cevap veren katılımcılar, yerinde çalışmanın verimlilik ve odaklanma açısından uzaktan çalışmadan daha üstün olduğunu belirtmişlerdir. Bu soruya *Katılıyorum* cevabını veren katılımcı oranı, %32,08 olmuştur. *Kesinlikle Katılıyorum* cevabı verenleri de bu orana eklediğimizde, bu oran %48,28'e çıkmaktadır.

Pandemi sonrası çalışma modellerinin değişimi ve etkileri üzerine görüşlerin alındığı, 16. ve 17. sorularda bazı katılımcılar, hibrit ve uzaktan çalışma modellerine geçişin verimlilik üzerinde olumlu etkiler yarattığını düşünürken, diğerleri bu değişikliklerin verimliliklerini olumsuz etkilediği görüşündedirler. 16. soruda Covid-19 sonrası uzaktan çalışma modelinden, hibrit ve yerinde çalışma modeline geçilmesinin verimliliği olumsuz etkilemediğini belirten, (Katılmıyorum cevabını veren) katılımcıların oranının %43,4 olduğu görülmüştür. Bu orana Kesinlikle katılmıyorum cevabı da eklendiğinde, toplam oran %62,27'ye çıkmaktadır. 17. anket sorusunda ise Covid-19 ile yaygınlaşan hibrit ve uzaktan çalışma modellerinin, Covid-19'dan önce de yaygın olmalıydı düşüncesinin ağır bastığı görülmektedir. Bu soruya verilen yanıtların büyük kısmı *Katılıyorum* (%32,08) ve *Kesinlikle Katılıyorum* (%56,6) cevaplarından oluşmaktadır.

3.3. Açık Uçlu Soruya Verilen Yanıtların Analizi

Anket çalışmasında yer alan bir soru, katılımcıların yorumlarına açık olacak şekilde sunulmuştur. Katılımcılar herhangi bir kısıtlamaya maruz bırakılmadan, sorulara diledikleri uzunlukta cevaplar vermişlerdir. Katılımcılara iletilen yorum sorusu; **“Seçtiğiniz çalışma modelinin diğer çalışma modellerine göre daha verimli olduğunu düşündüğünüz en önemli etken nedir?”** şeklinde olmuştur. Katılımcı cevaplarından elde edilen sonuçlara göre, katılımcılar bu soruda genel olarak daha çok hibrit çalışma modeliyle ilgili bireysel görüş ve deneyimlerine yer vermişlerdir.

Açık uçlu sorunun değerlendirilmesi sonucunda, verilerin hangi temalar altında düzenleneceği ve sunulacağı konusunda, iki araştırmacı araştırma sorularına verilen yanıtları ayrı ayrı analiz etmiştir. Bu kısımda Güvenirlilik çalışması için iki araştırmacının kodlamaları **Görüş Birliği / Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı x 100** (Miles ve Huberman, 1994) formülü ile hesaplanmıştır. Buna göre araştırmanın güvenirliliği %90 olarak hesaplanmıştır. Araştırma bulguları katılımcıların açık uçlu ankete verdikleri

yanıtlardan doğrudan alıntı örnekleri yapılarak sunulmuştur. Bu soruya göre yorumlardan çıkarılan temel başlıklar ve o başlıklarla ilgili açıklamalar aşağıdaki gibidir:

- I) **Esneklik ve Özgürlük:** Çalışanlar, hibrit modelin sağladığı esneklikten ve kişisel özgürlükten memnuniyet duyduklarını; esnek çalışma saatlerinin ve çalışma yerinin bireysel tercihlere göre ayarlanabilmesini önemli bir avantaj olarak gördüklerini ifade etmişlerdir.
- II) **Zaman Yönetimi:** Yolculuk süresinin ve trafikte geçirilen zamanın azaltılması, zaman yönetimi ve kazanımı açısından katılımcılara büyük faydalar sağlamıştır.
- III) **Ulaşım ve Trafik Sorunları:** Trafikte geçirilen zamanın kayıp olarak görülmesi ve bu durumun uzaktan çalışmayla çözülebileceği düşünülmüştür.
- IV) **Sosyal Etkileşim ve Şirket Kültürü:** Hibrit modelin, iş yerindeki sosyal etkileşim ve şirket kültürüyle bağlantıyı korumada önemli olduğu ifade edilmiştir.
- V) **Konfor ve Sağlık:** Evden çalışmanın, daha rahat kıyafetler giyme ve daha konforlu bir ortamda bulunma imkânı sunduğu ifade edilmiştir. Evdeki sessiz ve rahat ortamın motivasyonu artırdığı öne sürülmüştür.
- VI) **Çalışma Verimliliği:** Katılımcılar hibrit modelin, çalışma verimliliği konusunda yerinde ve uzaktan çalışma modellerine göre daha üstün olduğunu belirtmişlerdir. Özellikle belirli durumlarda yerinde müdahalenin gerekliliği ve işin doğası gereği, hibrit çalışmanın daha etkili olması öne çıkmıştır.
- VII) **Mesleki Gereklilikler:** Meslek gereği yerinde bulunmanın önemli olduğu durumlar için hibrit modelin uygun olduğu görüşü birçok katılımcı tarafından belirtilmiştir.
- VIII) **Çalışan İhtiyaçları ve Tercihleri:** Çalışanların kendi ihtiyaçlarına ve tercihlerine göre en uygun çalışma modelini seçebilmelerinin önemli olduğu vurgulanmıştır.

Açık uçlu soruya ait temalar tespit edildikten sonra, her bir temaya ait toplam yorum sayısı ve her bir tema içerisinden seçilen örnek bir yorum Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4

Açık Uçlu Soruya Verilen Yanıtlardan Tespit Edilen Temaların Frekans Değerleri ve Örnek Yorumlar

Çalışma Modeli	Tema	Frekans	Örnek Yorum
Hibrit	Zaman Yönetimi	9	"Yol için zaman kaybetmiyorum. Öncesinde günde 3.5 - 4 saat arasında yolda vakit kaybederdim."
Uzaktan	Konfor ve Sağlık	8	"Rahat çalışma ortamı, rahat kıyafetler, yol süresi kaybı ve yorgunluğu olmaması"
Hibrit	Esneklik ve Özgürlük	7	"Sabah sabah işe gitmem için tek yapmam gereken, yatağımdan masaya geçmek."
Uzaktan	Ulaşım ve Trafik Sorunları	7	"İstanbul gibi büyük bir şehirde ulaşım çalışmanın önüne geçtiği için mecburen hibrit seçeneği daha efektif olmasa da zorunlu gibi görünüyor."
Yerinde	Çalışan İhtiyaçları ve Tercihleri	7	"Ev dışında bir ortamda bulunup iş ortamı da olduğu için kolay konsantre olunabileceğini düşündüğüm için."
Hibrit	Çalışma Verimliliği	6	"Sadece bilgisayar başında iş yaparken uzaktan çalışmak daha verimli oluyor."
Hibrit	Sosyal Etkileşim ve Şirket Kültürü	5	"Sosyalleşme fırsatı sunması"
Yerinde	Mesleki Gereklilikler	4	"Makinistlik yerinde yapılabilecek bir meslek."

Açık uçlu sorunun analiz sonuçları, hibrit çalışma modelinin avantajları ve zorluklarına dair zengin iç görüşler barındırmaktadır. Çalışanların deneyimleri, alguları ve beklentileri açısından bir sentez yapmak önemli olacaktır. Sonuç olarak, elde edilen temalar, hibrit çalışma modelinin hem kurumsal hem de bireysel seviyede çeşitli değişkenleri içerdiğini göstermektedir. Bu analiz, hibrit modelin sadece çalışma saatleri ve yerinin ötesinde, daha geniş iş ve yaşam kalitesi bağlamında anlaşılması gerektiğini öne sürmektedir. Bu bağlamda kurumların, politika ve uygulamalarını geliştirirken, çalışanların çeşitliliğini, dinamik ihtiyaçlarını ve tercihlerini kapsamlı bir şekilde ele alması önem kazanmaktadır.

4. Sonuçlar ve Tartışma

Bu çalışma; hibrit, uzaktan ve geleneksel yerinde çalışma modellerinin etkilerini, çalışanların bakış açısından incelemiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre, ankete katılanların büyük bir kısmı, uzaktan ve hibrit çalışma sistemlerinin verimlilik üzerindeki pozitif etkilerini kabul ederken, bazı sorunlarla da karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Katılımcılar arasında en belirgin olumlu faktör olarak "*zaman tasarrufu*" öne çıkmaktadır. Özellikle ulaşım süresinin işe dönüştürülmesi ve bunun verimliliği artıracak fikri, ankete katılanlar tarafından sıkça vurgulanmıştır.

Bu çalışmanın bilgi ve belge yönetimi alanı ile olan ilişkisi, bilgi profesyonellerinin hibrit ve uzaktan çalışma modelleri kapsamında verimlilik ve iletişim gibi kritik unsurlar üzerindeki görüşlerini derinlemesine inceleyerek ortaya konulmuştur. Bilgi yönetimi disiplini, verimliliğin artırılması ve bilgi akışının etkin bir şekilde sağlanması amacıyla çeşitli çalışma modellerinin uygulanabilirliğini araştırmayı hedeflemektedir (Güçlü ve Sotirofski, 2006). Bu bağlamda, çalışma, bilgi profesyonellerinin iş yaşamındaki dinamiklerini ve bu dinamiklerin verimlilik üzerindeki etkilerini ele almaktadır.

Bilgi ve belge yönetimi alanı, çalışanların bilgiye erişim ve paylaşım süreçlerini optimize etmeyi de hedefler (Çobanoğlu ve Akçay, 2022). Bu çalışmada, bilgi profesyonellerinin hibrit ve uzaktan çalışma modellerindeki deneyimleri, bilgi paylaşımı ve erişim süreçleri bağlamında değerlendirilmiştir. Katılımcıların iletişim zorlukları ve teknolojik erişimle ilgili yaşadıkları sorunlar, bilgi yönetimi süreçlerinin iyileştirilmesi gereken noktaları işaret etmektedir. Bu bulgular, bilgi profesyonellerinin verimliliğini artırmak için teknolojik altyapının ve iletişim kanallarının iyileştirilmesinin önemini vurgulamaktadır.

Özellikle bilişim sektöründe çalışan uzmanların bilgi profesyonelliği kapsamındaki rolleri, bu çalışma modellerinin etkinliğini belirlemede kilit rol oynamaktadır. Çalışmamızın bilgi ve belge yönetimi ile ilişkisi, ekip içi verimlilik ve kurumsal bağlılık konularının ele alınmasıyla daha da belirginleşmektedir. Bilgi profesyonellerinin ekip dinamiklerini ve kurumsal bağlılıklarını sürdürebilmeleri, bilgi yönetimi süreçlerinin etkinliği açısından kritik öneme sahiptir. Bu bağlamda, hibrit ve uzaktan çalışma modellerinin bilgi yönetimi stratejileri ile entegre edilmesi, ekip içi uyumu ve verimliliği artırmada önemli bir rol oynamaktadır. Bilgi profesyonelleri olarak kabul edilen BT sektörü çalışanlarının deneyimleri, bu modellerin bilgi ve belge yönetimi süreçleri ile nasıl uyumlu hale getirilebileceğini göstermektedir.

Araştırma bulguları, katılımcıların önemli bir bölümünün uzaktan çalışma durumunda meslektaşlarıyla iletişim kurma konusunda güçlük yaşadığını göstermiştir. Bu bulgular; iletişim, teknolojik erişim ve çalışma ortamı gibi unsurların, hibrit çalışma modellerinin başarısında kritik bir rol oynadığını vurgulayan, Igomu (2023) ile uyum içerisindedir. İlgili çalışmada da belirtildiği gibi, iletişim kanallarının optimize edilmesi, hibrit çalışma ortamlarında verimliliğin artmasına katkıda bulunacaktır.

Araştırmanın ortaya koyduğu başka bir bulgu, uzaktan çalışma modelinin ekip içi verimlilik üzerinde negatif bir etkiye sahip olmasıdır. Özellikle, Lenka (2021) tarafından yürütülen araştırma, hibrit çalışma düzenlerinin ekip dinamiklerini bozabileceği ve çalışanların kuruma olan bağlılığını azaltabileceği gibi dezavantajları ele almıştır. Bu çalışmanın sonuçları, anket verileri ışığında, Lenka'nın bulgularıyla benzerlik göstermektedir.

Bu araştırmanın sonuçları, ev içi meşguliyetlerin ve kısıtlı fiziksel çalışma ortamlarının, uzaktan veya hibrit çalışma modellerinin verimliliği üzerinde çeşitli etkilere sahip olabileceğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, Farooq and Sultana (2022) çalışmasının bulguları ile paralellikler ön plana çıkmaktadır. Bu özgül araştırma, özellikle kadınların iş ve evdeki rollerini eş zamanlı yönetme sırasında karşılaştıkları güçlükleri belirlemiştir. Ev içi meşguliyetler ve sınırlı çalışma alanlarına ilişkin sorunlar, bu çalışmada

da özellikle evli kadınlar tarafından ifade edilmiştir. Bu durum, bu çalışmanın Farooq ve Sultana'nın çalışmalarıyla derinlemesine bir uyum içinde olduğunu göstermektedir. Ancak, Aczel ve arkadaşları (2021) evden çalışanlar üzerinde yaptıkları bir araştırmada, katılımcıların büyük bir kısmının (%70) evden çalışmanın kendilerini daha verimli hâle getireceğini belirttiklerini ifade etmişlerdir. Bu bulgu, mevcut çalışmanın elde ettiği sonuçlarla kısmi bir tezat oluşturarak, konu üzerine daha geniş çaplı bir tartışma ihtiyacını vurgulamaktadır.

Çalışmamız, bu alanda ulusal düzeyde farklı sektör ve görevlerdeki çalışanların görüşlerini sunarak alana katkı sağlamayı amaçlayan bir çalışma niteliğindedir. 2023 ve 2024 yılına ait ulusal düzeydeki iki çalışma ile kıyaslandığında, bu çalışmanın daha geniş kapsamlı olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda, Karaçınar ve Filizöz (2024)'ün çalışması, uzaktan ve hibrit çalışmanın avantajları ve dezavantajlarına değinmekte, ancak bu çalışma kadar geniş bir perspektif sunmamaktadır. Örneğin bu çalışma, ulaşım süresinin verimliliği artırdığına dair bulgularla zenginleştirilmiştir. Ayrıca iş ile yaşam arasındaki denge, sosyal etkileşim ve şirket kültürü gibi daha geniş çerçeveli konulara da yer vermektedir. Yine bir başka ulusal düzeydeki çalışma olan Polat (2023), gerçekleştirdiği araştırmada, hibrit çalışmanın çeşitli yönlerini ele almakta ama bu çalışma kadar geniş bir değerlendirme sunmamaktadır. Polat (2023)'ün çalışması, hibrit çalışma modelinin olumlu ve olumsuz yönlerini analiz ederken, özellikle hukuki düzenlemelerin eksikliklerine odaklanmaktadır. Bu çalışma ise, katılımcıların bireysel deneyimlerini ve görüşlerini daha derinlemesine inceleyerek, hibrit ve uzaktan çalışmanın çalışanlar üzerindeki etkilerini daha geniş bir yelpazede ele almaktadır. Sonuç olarak, Karaçınar ve Filizöz (2024) ile Polat (2023) çalışmalarına kıyasla daha geniş bir perspektif sunmaktadır. Hibrit ve uzaktan çalışma modellerinin verimlilik üzerindeki pozitif etkilerini ortaya koyarken, aynı zamanda bu modellerin uygulanabilirliği ve sürdürülebilirliği için gerekli olan koşulları detaylı bir şekilde ele almıştır. Bu bağlamda, çalışma ortamlarının düzenlenmesi ve çalışan destek sistemlerinin tasarımı açısından işverenler ve yöneticiler için değerli iç görüler sunmaktadır.

Daha çok hibrit ve uzaktan çalışma üzerine soruların yer aldığı bu çalışmada, katılımcıların çoğu hibrit veya uzaktan çalışmaya olumlu bakarken, küçük bir kısmının da yerinde çalışma modelini destekledikleri anlaşılmıştır. Yerinde çalışma modelini benimseyen katılımcıların, bu modeli destekleme sebebi, ofis ortamının verimlilik ve odaklanma açısından uzaktan çalışmaya göre daha üstün olduğu fikrine sahip olmalarıdır.

Hibrit çalışma modelinin değerlendirilmesinde, çalışanların psiko-sosyal ihtiyaçlarının ve iş performansının, belirli bir esneklik derecesiyle nasıl etkilendiğini analiz etmek önemlidir. Esneklik ve özgürlük gibi temalar, çağdaş çalışma biçimlerinin vazgeçilmez unsurları hâline gelmiştir. Ayrıca, zaman yönetimi ve trafik gibi pratik meseleler, hibrit çalışma modelinin iş yaşamındaki sürdürülebilirliğini destekleyen faktörlerdir. Öte yandan, sosyal etkileşim ve şirket kültürünün korunması, hibrit modelin sadece fiziksel bir düzenlemeyi değil, aynı zamanda kurumsal kimlik ve çalışanların sosyal ihtiyaçlarını da göz önünde bulundurmasını gerektirir. Çalışan ihtiyaçları ve tercihlerinin bireyselleştirilmesi, kişisel ve profesyonel gelişim arasındaki dengenin hassasiyetini vurgular. Hibrit modelin etkin bir şekilde yönetilmesi, çalışanların bu dengeli yapıyı nasıl algıladıklarına ve adapte olduklarına bağlıdır.

Sonuç olarak bu araştırma; hibrit, uzaktan ve yerinde çalışma modellerinin, çalışanların verimliliği ve iş yaşam kalitesi üzerindeki etkilerini kapsamlı bir şekilde incelemiştir. Katılımcıların çoğunluğu zaman tasarrufu gibi faktörlerin verimliliği artırdığına inanırken, aynı zamanda iletişim zorlukları ve ekip içi dinamiklerin bozulması gibi sorunlarla karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Bu nedenle, uzaktan ve hibrit çalışma modellerinin, kurum içerisinde etkin bir şekilde uygulanabilmesi, ancak uygun teknolojik destek ve iletişim stratejilerinin var olması ile mümkün olacaktır. Bu modellerin sürdürülebilir bir biçimde uygulanabilmesi için, çalışanların ihtiyaçlarını ve tercihlerini dikkate alarak, uygun teknolojik altyapıların ve çalışma yöntemlerinin geliştirilmesi gerekmektedir.

Ayrıca çalışma ortamının ve şartlarının bireysel ihtiyaçlar ve iş türüne göre özelleştirilmesinin, bu modellerin başarısını artırabileceği ortaya çıkmıştır. İşverenler ve yöneticiler için bu bulgular, çalışma ortamlarının düzenlenmesi ve çalışan destek sistemlerinin tasarımı açısından değerli iç görüler sunmaktadır. Gelecekteki araştırmalar, bu çalışma modellerinin uzun vadeli etkilerini ve çeşitli sektörlerdeki uygulanabilirliğini daha derinlemesine incelemelidir.

Etik Standartlar ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan etmiştir.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul izni Marmara Üniversitesi Teknoloji Fakültesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'nun 02.04.2024 tarihinde 768604 sayılı belgesi ile alınmıştır.

Yazar Katkı Beyanı: Yazarlar eşit oranda katkıda bulduklarını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yoktur.

Kaynakça

- Aczel, B., Kovacs, M., van der Lippe, T. & Szaszi, B. (2021). Researchers working from home: Benefits and challenges. *Plus One*, 16(3), e0249127. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0249127>
- Agazzi, A. E. (2020). Study of the usability of LinkedIn: A social media platform meant to connect employers and employees. *arXiv preprint arXiv:2006.03931*.
- Alfanza, M. T. (2021). Telecommuting intensity in the context of COVID-19 Pandemic: Job performance and work-life balance. *Economics and Business*, 35(1), 107-116. <https://doi.org/doi:10.2478/eb-2021-0007>
- Apatsidis, I., Georgiou, K., Mittas, N., & Angelis, L. (2021). A study of remote and on-site ICT labor market demand using job offers from Stack Overflow. 2021 47th Euromicro Conference on Software Engineering and Advanced Applications (SEAA),
- Armstrong, R. L. (1987). The midpoint on a five-point Likert-type scale. *Perceptual and motor skills*, 64(2), 359-362.
- Bloom, N. (2021). Hybrid is the future of work. *Stanford Institute for Economic Policy Research (SIEPR): Stanford, CA, USA*.
- Bratianu, C. (2022). Knowmads as possible mutants of knowledge workers in the brave post-COVID World. *Electronic Journal of Knowledge Management*, 20(3), 122-137.
- Çobanoğlu, T., & Akçay, M. (2022). Kurumsal haberleşme sistemi. *Eskişehir Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Bilişim Dergisi*, 3(1), 11-17.
- Erickson, C. L., & Norlander, P. (2022). How the past of outsourcing and offshoring is the future of post-pandemic remote work: A typology, a model and a review. *Industrial Relations Journal*, 53(1), 71-89.
- Evans, A. M., Meyers, M. C., De Calseyde, P. P. F. M. V., & Stavrova, O. (2022). Extroversion and conscientiousness predict deteriorating job outcomes during the COVID-19 transition to enforced remote work. *Social Psychological and Personality Science*, 13(3), 781-791. <https://doi.org/10.1177/19485506211039092>
- Farooq, R., & Sultana, A. (2022). The potential impact of the COVID-19 pandemic on work from home and employee productivity. *Measuring Business Excellence*, 26(3), 308-325.
- Feng, Z., & Savani, K. (2020). Covid-19 created a gender gap in perceived work productivity and job satisfaction: Implications for dual-career parents working from home. *Gender in Management: An International Journal*, 38(7-8), 719-736.
- Fried, J., & Hansson, D. H. (2013). *Remote: Office not required*. Currency.
- Gratton, L. (2022). *Redesigning work: How to transform your organization and make hybrid work for everyone*. MIT Press.
- Güçlü, N., & Sotirofski, K. (2006). Bilgi Yönetimi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4(4), 351-373.
- Igomu, M. D. (2023). Hybrid work models and employee productivity in Hewlett-Packard (HP) Regional Office Abuja, Nigeria. *Nigerian Journal of Management Sciences Vol*, 24(2b).
- Karaçınar, A., & Filizöz, B. (2024). Uzaktan çalışma modelinin (hibrit model) çalışan performansı üzerine etkisi. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 6(4), 1073-1089. <https://doi.org/10.33712/mana.1394601>

- Konovalova, V., Petrenko, B., & Aghgashyan, R. (2022). Choosing a hybrid work model and new challenges. *Proceedings of the International Scientific Conference "Smart Nations: Global Trends In The Digital Economy"*.
- Lenka, R. M. (2021). Unique hybrid work model-The future of remote work. *PalArch's Journal of Archaeology of Egypt/Egyptology*, 18(7), 2687-2697.
- Maritan, F. B., Soliani, R. D., Drumond, T. D. R., Satrapa, H. F. D. M., de Souza Oliveira, P. R., de Lima Junior, F. B., da Silva Nora, L. A. R., & de Oliveira, G. C. (2024). Cost analysis in the transition of projects to remote work during the COVID-19 Pandemic. *Revista de Gestão Social e Ambiental*, 18(1), e04245-e04245.
- Miles, M. B., & Huberman, M. A. (1994). *An expanded sourcebook qualitative data analysis*. London: Sage Publication
- Neeley, T. (2021). *Remote work revolution: Succeeding from anywhere*. Harper Business New York.
- Pokojski, Z., Kister, A., & Lipowski, M. (2022). Remote work efficiency from the employers' perspective-What's next? *Sustainability*, 14(7), 4220. <https://www.mdpi.com/2071-1050/14/7/4220>
- Polat, Y. (2023). Covid-19 salgınının çalışma biçimine etkisi: Hibrit çalışma. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 23(2), 163-172. <https://doi.org/10.25294/aiiibfd.1283133>
- Razzetti, G. (2022). *Remote, not distant: Design a company culture that will help you thrive in a hybrid workplace*. Liberationist Press.
- Sachs, A., & Watson, J. (1969). Four years' experience at a specialised burns centre: The McIndoe Burns Centre 1965-68. *The Lancet*, 293(7597), 718-721.
- Shafi, M. A., Ng, S. L., Zulkipli, H., Hasim, M. A., & Yusoff, M. Z. (2023). The effect of work environment on employee productivity: A case study of manufacturing company. *Journal of International Business, Economics and Entrepreneurship*; 8(1). <https://doi.org/10.24191/jibe.v8i1.24025>.
- Tan, A., & Shahrill, M. (2015). Discovery year management: the four years experience. *Turkish Online Journal of Educational Technology*, 2, 165-169.
- Vladzimirskyy, A. V. (2005). Four years' experience of teleconsultations in daily clinical practice. *Journal of Telemedicine & Telecare*, 11(6).
- Wontorczyk, A., & Roźnowski, B. (2022). Remote, hybrid, and on-site work during the SARS-CoV-2 pandemic and the consequences for stress and work engagement. *International Journal of Environmental Research And Public Health*, 19(4), 2400.
- Zhang, S., Moeckel, R., Moreno, A., Shuai, B., & Gao, J. (2020). A work-life conflict perspective on telework. *Transportation Research Part A: Policy and Practice*, 141, 51-68.

Bilgi Yönetiminde Yapay Zekânın Rolü: Sistematik Yazın İncelemesi

Artificial Intelligence in Information Management: A Systematic Literature Review

Bilgi Yönetimi Dergisi

Cilt: 7 Sayı: 1 Yıl: 2024

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/by>

*Hakemli Makaleler
Araştırma Makalesi*

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 19.09.2023
Kabul tarihi: 17.01.2024
Yayınlanma tarihi: 30.06.2024

Article Info

Date submitted: 19.09.2023
Date accepted: 17.01.2024
Date published: 30.06.2024

Anahtar Sözcükler

*Bilgi Yönetimi, Yapay Zekâ,
Yönetim Bilişim Sistemleri*

Keywords

*Knowledge Management,
Artificial Intelligence,
Management Information
Systems*

DOI numarası

10.33721/by.1363087

ORCID

0000-0003-0168-2229

Mertcan ALUÇLU

Gazi Üniversitesi, Yönetim Bilişim Sistemleri Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, mrtcnaluclu@gmail.com

Öz

Yapılan çalışma, yapay zekâ teknolojilerinin bilgi yönetimi işlevlerini etkileyebilecek yeniliklerini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Bilgi yönetimi ve yapay zekâ süreçleri üzerine giderek artan sayıda çalışmalar olmakla beraber, yapay zekânın bilgi yönetimi ile uyumlandırılmasını sistematik ve yapılandırılmış olarak inceleyen Türkçe bir çalışmaya ihtiyaç olduğu değerlendirilmektedir. Bu kapsamda yapay zekânın bilgi yönetimi alanında yeniliklerini, süreçlerdeki rolünü, benimsenmesinin avantajlarını ve etkili kullanıma olanak tanıyacak faktörleri ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Konu ile ilgili alanların başlıklarını ortaya koyarak incelemek amacıyla sistematik yazın araştırması yöntemi benimsenmiştir. İncelemeye başlarken zaman aralığı, veri tabanı seçimi yapılmış ve belirtilen sınırlar içerisinde makale seçimi ve sınıflandırılması gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda 1990 ile 2022 yılları arasında “Web of Science” ve “Scopus” veri tabanlarında yayınlanmış 84 adet makale belirlenmiştir. Bulgulara göre yapay zekânın bilgi yönetiminde benimsendiği ve daha etkili hâle gelmesine yönelik bir kuvvet çarpanı olduğu görülmüştür. Çalışmanın sistematik bir yazın incelemesi olması nedeniyle alanda araştırmaya yönelik faydalı bilgiler içerdiği değerlendirilmektedir.

Abstract

The study aims to make an analysis on the possibilities of using artificial intelligence in knowledge management. Although there are studies that increasing in number on knowledge management and knowledge management processes, it is considered that there is a need for a systematical and structured study that examines the harmonization of knowledge management with knowledge management on its scope, adaptation and effects. In this context, it aims to reveal the innovations of AI in the field of knowledge management, its role in the processes, the advantages of its adoption, and the factors that will allow effective use. A systematic literature research method has been adopted in order to examine the topics related to the subject by revealing the titles. At the beginning of the review, the time interval, database selection was made, and article selection and classification was carried out within the specified limits. In this context, 84 articles have been identified which published in the "Web of Science" and "Scopus" databases between 1990 and 2022. According to the findings, it has been seen that artificial intelligence is adopted to information management and a force multiplier for it to become more effective. Since the study is a systematic literature review, it is considered to contain useful information for research in the field.

1. Giriş

Bilgisayarların donanım ve yazılım nitelikleri ilerledikçe farklı disiplinlerde bilgi teknolojilerinden daha çok faydalanmak mümkün olmaktadır. Bu durum dijitalleşmiş bilgi toplumunun getirisi olarak bilgi teknolojilerinin günlük yaşamda yaygınlaşmasını sağlamakta ve değer yaratılmasını mümkün kılmaktadır (North ve Kumta, 2018). Bilgi teknolojilerinin yaygın kullanımı sonucunda bilgi yönetiminin ilgi alanında büyük miktarda veri ortaya çıkmaktadır. Bu durum ortaya çıkan büyük

miktardaki verinin işlenmesi ve faydalı bilgiye çevrilmesi ihtiyacını doğurmuştur. İhtiyacı karşılamak amacıyla yapay zekâ uygulamalarına başvurulması bir yöntem olarak tercih edilebilmektedir. Bu bağlamda yapay zekâ kavramı, bilgi kavramıyla bağlantılıdır ve dolayısıyla bilgi yönetiminin ilgi alanına yapay zekâyı dâhil etmesi yerinde olacaktır (Alexandra Zbucnea, Vidu, ve Pînzaru, 2019).

Bilgi yönetimi, örgütün bilgiye dayalı etkinliğini artırarak örgütsel amaçlara ulaşmak için insan, süreç ve teknoloji unsurlarını dikkate alarak örgütün bilgi varlıklarının açık ve planlı olarak oluşturulması, yenilenmesi ve uygulanmasıdır (Xue, 2017). Bilgi yönetimi ile ilgili yazın incelendiğinde başarılı uygulamaların kuruluşlara iş performansının ve rekabet avantajının artması, yeni iş alanlarının ve inovasyonun yaratılması, maliyetlerin düşmesi, zaman tasarrufu ve karar verme yeteneğinin artması gibi faydalar sağladığını göstermektedir (İrkey ve Tüfekçi, 2021).

Kuruluşların temel yeteneklerini güçlendirmek ve rekabet avantajını artırmak için sadece geleneksel olmayan üretim faktörlerini kullanmaları yeterli olmamaktadır. Pazar şartlarında hayatta kalabilmek için bilgi entegrasyonuna ve yönetimine önem vermesi, ayrıca kurumun bilgi faaliyetlerine yardımcı olmak için bilgi teknolojilerini kullanması gerekmektedir (Lei ve Wang, 2020). Kurumsal değer bileşimi açısından bakıldığında maddi olmayan varlıklar kurumsal değer giderek artan öneme sahip bir unsur olmaktadır. Kuruluşların çeşitli bilgi kaynaklarını üretim ve işletme faaliyetlerinde kullanarak katma değer üretmesi mümkündür.

Bilgi, yeni bilgi ve deneyimlerin değerlendirilmesi için uygun bir çerçeve sağlayan ve geçmişten gelen deneyimler, bilgiler, değerler ile sistematik tutumlardan oluşmaktadır. Bilgi, doğasına göre açık bilgi, örtük bilgi ve zımnî bilgi olarak üçe ayrılmaktadır. Örgütlerdeki çalışanlar kendi bilgilerini zımnî, örtük ya da açık olarak paylaştıklarında yeni bilgi yaratılmaktadır (Hooffa ve Hendrixb, 2004). Zımnî bilgi, belirli durumlar için eylemlere ve deneyime dayanan bilişsel öğelere ve beceri öğelerine atıfta bulunmaktadır. Bilişsel öğeler zekâyı, inançları, değerler dizilerini ve görüşleri ifade etmektedir. Beceri unsurları ise bilgi birikimini, zanaatkârlığı ve belirli bir bağlamdaki becerileri kapsamaktadır (Herschel ve Jones, 2005). Varlığı, gözlemlenebilir davranış veya performansla ima edilen veya bundan çıkarılan, açıklanabilen bilgiler ise örtük bilgidir (Nickols, 2000). Açık bilgi örtük bilgiden farklı olarak sistematik, biçimsel ve yapılandırılmış biçimde kodlanabilmektedir. Ayrıca açık bilgi; kolayca elde edilebilir, toplanabilir, dönüştürülebilir, paylaşılabilir, iletilebilir ve insanlar tarafından erişilebilir olma özelliklerine sahiptir. Bu tür bilgi genellikle kuruluşlarda daha yaygındır (Joia ve Lemos, 2010). Bu çalışmada bilgi yönetimi enformasyon (information) kavramının değil, bilgi (knowledge) kavramının yönetilmesi boyutuyla ele alınmıştır. Dolayısıyla bilgi yönetimi ile “*information management*” alanından doğan “*knowledge management*” kastedilmektedir. Enformasyon açık bilgi niteliği taşıırken bilgi ise zımnî ve örtük bilgiyi kapsamaktadır. Bir varlık ya da kaynak olarak bilginin enformasyon ve veriden farklı olarak kolayca anlaşılabilen, sınıflandırılmayan, paylaşılabilen ve ölçülemeyen yapıda olması nedeniyle tercih edilmiştir (Terra ve Angeloni, 2007).

Kuruluşların sahip olduğu kurumsal bilgi özellikle kurumsal entelektüel sermayenin kurumsal gelişiminde yeri doldurulamaz bir role sahiptir (Nonaka ve Krogh, 2009). Dijitalleşmiş bilgi çağında kurumsal bilginin yönetimi kuruluşların daha çevreci ürünler üretmesine, çevresel sorumluluklarını ve rekabet gücünü artırmasına yardımcı olmaktadır (Nonaka, Kodama, Hirose, ve Kohlbacher, 2014). Ayrıca kurumsal bilginin öğrenilmesi temel rekabet gücünü korumaya ve rekabet avantajı elde etmeye elverişli olan sürekli bilgi yaratma sürecini ifade etmektedir (Guimaraes, Severo, ve Vasconcelos, 2018).

Büyük verinin işlenmesinin zaman boyutu önem taşımaktadır. Geçmişe göre daha hızlı değişebilen pazar ortamında kuruluşlar daha kısa bekleme sürelerine ve dolayısıyla daha fazla farkındalığa ihtiyaç duymaktadır. Bu noktadan hareketle birçok kuruluş yüksek performans ve rekabet avantajı elde etmek için tasarlanmış başta yapay zekâ olmak üzere yeni teknolojileri benimseme yoluna gitmektedir (Kitsios ve Kamariotou, 2021). Kuruluşların bilgi yönetiminin teknolojik unsuru başlığı kapsamına giren yapay zekâ gibi teknolojik kuvvet çarpanlarını kullanmadığı, bilgi biriktirmediği, üretmediği ve benzersiz rekabet avantajları geliştirmedikleri takdirde pazar tarafından kolaylıkla aşamalı olarak devre dışı bırakılmaları kaçınılmazdır (Jackson, 2019).

Yapay zekâ farklı biçimlerde tanımlanmaktadır. IEEE'nin (Institute of Electrical and Electronics Engineers) tanımına göre yapay zekâ makineleri zeki hâle getirmeye adanmış faaliyettir. Zekâ olgusu bir varlığın çevresinde uygun ve öngörülür bir şekilde işlev görmesini sağlayan niteliği ifade etmektedir.

Yapay zekâ, insanların ve diğer biyolojik organizmaların algılama, öğrenme, akıl yürütme ve eyleme geçme biçimlerinden ilham almakta, ancak kendisine has olarak farklı şekilde çalışan hesaplama teknolojilerini içermektedir (IEEE, 2019). Makinelerin zeki hale gelmesi iki seviyede ifade edilmektedir. Yapay zekâ belirli alanlarda (özel yapay zekâ) insan zekâsıyla karşılaştırılabilir seviyede olmakla beraber, tüm bilgi alanlarında insan zekâsı düzeyinde performans gösterebilen (genel yapay zekâ) seviyeye daha ulaşamamıştır (Alexandra Zbucnea ve diğerleri, 2019). Özel yapay zekâ uygulamaları bilgi yönetimi alanının gereksinimlerini karşılamaya yetecek kadar ilerlemiştir.

İkinci bir tanımda ise yapay zekâ bir makinenin deneyimlerden öğrenme, yeni girdilere uyum sağlama ve insan benzeri görevleri uygulama yeteneği olarak adlandırılarak yapay zekânın makine öğrenimi araçlarıyla ilgili olarak, alandaki temel çok amaçlı teknoloji olması vurgulanmıştır (Y. Duan, J. S. Edwards, ve Y. K. Dwivedi, 2019). Yapay zekâ temel olarak bilgisayarların insan beyni tarafından muhakeme, öğrenme, düşünme, planlama ve diğer düşünme etkinliklerini taklit etmek için nasıl kullanılacağını incelemektedir. Yalnızca uzmanların çözebileceği karmaşık sorunları bilgiyi nesne olarak ele almak suretiyle çözmeyi amaçlamaktadır (Lu, Li, Chen, Kim, ve Serikawa, 2018). Yapay zekâ, bilginin edinilmesini, bilginin organizasyonunu ve bilginin kullanımını incelemektedir. Değinilen boyutlarıyla yapay zekânın bilgi yönetimi için önemli bir kuvvet çarpanı olacağını ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Bu çalışmada yapay zekâ teknolojilerinin bilgi yönetimi işlevlerini etkileyebilecek yeniliklerini ortaya çıkarmak amaçlanmaktadır. Ayrıca çalışmanın diğer bir amacı, bilgi yönetimi süreçlerinde yapay zekânın rolünü, benimsenmesinin bilgi yönetimi işlevlerine yönelik faydalarını ve etkili kullanıma olanak tanıyacak faktörleri tanımlamaktır. Amaca ulaşmak için aşağıdaki araştırma soruları oluşturulmuştur:

- Yapay zekâ bilgi yönetimine hangi alanda ve nasıl fayda sağlar?
- Bilgi yönetiminin işlevlerinde yapay zekâ benimsenmesi mümkün mü?
- Yapay zekâ tabanlı bilgi yönetimini etkili kılan faktörler nelerdir?

Çalışmanın ilk kısmında bilgi yönetimi ve yapay zekâ hakkında genel bilgi verilmiş ve araştırma soruları tanımlanmıştır. Daha sonra araştırmanın yöntemi kapsamlı bir şekilde ortaya konmuş ve ulaşılan bulgular açıklanmıştır. Son olarak konu üzerine değerlendirmeler yapılarak sonuca bağlanmıştır.

2. Araştırma Yöntemi

Yönetim alanında yapılan araştırmalarda sistematik yazın tarama süreci, belirli bir konuda yapılan akademik araştırmanın bilgi çeşitliliğini yönetmek için kullanılan önemli bir araçtır (Tranfield, Denyer, ve Smart, 2003). Sistematik incelemeler, yazının dengeli ve tarafsız bir özetini verecek şekilde belirli bir soruyu ele alan tüm araştırmaları tanımlamayı amaçlamaktadır (Nightingale, 2009). Sistematik yazın incelemesinde planlama, uygulama ve raporlamadan oluşan üç aşamalı bir yöntem takip edilmektedir (Clarke ve Oxman, 2004). İncelemenin planlanması yinelemeli bir tanımlama, açıklama ve iyileştirme sürecini ifade etmektedir. İncelemenin yapılması formüle edilmiş inceleme sorularının çıkarılması, planlanan soruların değerlendirmesi sonucu analizin ortaya çıkaracağı veri deposunun hazırlanmasıdır. Raporlama ve yayma ise belirlenen makalelerin sentezlenerek araştırmanın analizini içeren süreçtir.

Bu çalışmada giriş bölümünde ifade edilen amaç doğrultusunda belirlenen araştırma sorularına yanıt aranmıştır. Yapay zekânın bilgi yönetimini etkileyebilecek teknolojilerinin ortaya konmasına yönelik soruların cevaplanabilmesi için sistematik yazın incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Bu yazın incelemesi ile alandaki durumun genel bir görünümü elde edilmiş ve yapay zekânın bilgi yönetiminde olumlu etkisinin anlaşılmasına yönelik sorulara dayanak oluşturulmuştur.

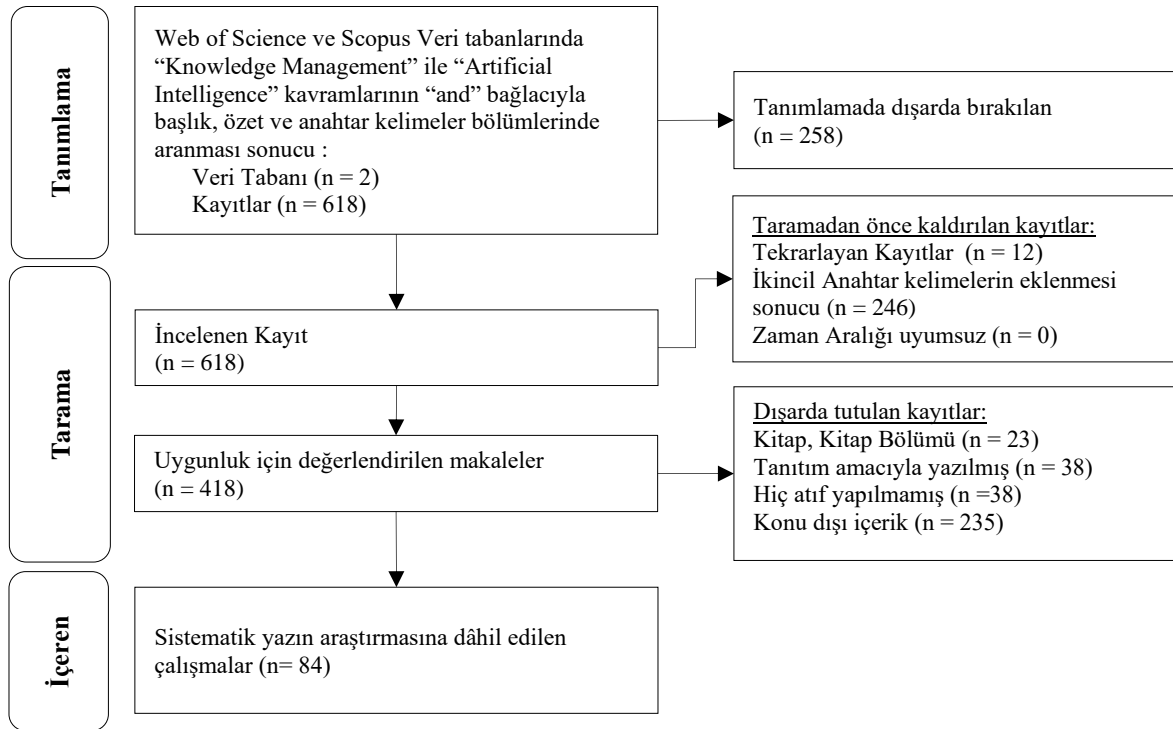
Başlangıçta, temel aramanın veri tabanını ve anahtar kelimelerini seçmek için benzer sistematik yazın incelemeleri taranmıştır. Daha sonra seçilen makalelerin referanslarına bakmak için geriye doğru arama yapılmıştır. Konu ile genel kapsam görüldükten sonra ise araştırma sorularında geçen kelimeler değerlendirilerek sorgu yapılacak anahtar kelimeler tespit edilmiştir. Yazın incelendiğinde “uzman sistem” ve “bilgi tabanlı sistem” kavramlarının yapay zekâya benzer destek sistemlerini tanımlamakta kullanıldığı görülmüştür. Adı geçen kavramlara yapay zekâ uygulamalarını tam olarak yansıtmamaları ve konuyu karşılamamaları nedeniyle aramada yer verilmemiştir. Burada güdülen amaç yapay zekâ kavramının çerçevesinin çizildiği dönemde bilgi yönetimiyle olan ilgisini ortaya koyabilmektir.

Dolayısıyla araştırmayı oluşturan temel kavramlar bilgi yönetimi (knowledge management) ve yapay zekâ (artificial intelligence) aynı zamanda anahtar kelimeler olarak belirlenmiştir. Araştırma sorularına yönelik etkili (effective, efficient), faktör (factor, element), benimseme (adoption), fayda (benefit, advantage), karar verme (decision making) ve işlev (function) kelimeleri ise ikincil anahtar olarak seçilmiştir.

Sorguları oluşturmak için tespit edilen anahtar ve ikincil anahtar kelimeler “ve” (and) operatörüyle ile birleştirilmiştir. Oluşturulan sorgular Web of Science ve Scopus veri tabanlarında yayın başlığı, özet ve anahtar kelimeler içerisinde İngilizce aranmıştır. Web of Science yaklaşık 34.000 dergiyi kapsamaktadır. Bilimsel araştırmaları izlemek, değerlendirmek ve karşılaştırmak için kullanılmaktadır. Scopus benzer şekilde güçlü veri tabanı ve aramada kullanılan kapsamlı metriklerden dolayı tercih edilmiştir. Arama sonucunda 618 makale tespit edilmiştir. Bu makalelerin konularına göre dağılımı 152 bilgisayar bilimleri - yapay zekâ, bilgisayar bilimleri – 142 bilgi sistemleri, 119 yönetim, 8 bilgisayar bilimleri - teorik yöntemler, 77 bilgi (enformasyon) yönetimi – kütüphane bilimi, 68 elektrik ve elektronik mühendisliği, 63 bilgisayar bilimi – disiplinler arası uygulamalar, 61 ticaret, 56 operasyonel araştırma yönetimi ve 32 bilgisayar bilimi – yazılım mühendisliği şeklindedir. Daha sonra sorguya zaman aralığı eklenmiştir. Zaman aralığı belirlenmesinde ilgili konuların akademik alanda 1990’lardan itibaren gündemde olduğu görülmesi üzerine kapsama giren tüm çalışmaları inceleyebilmek amacıyla 1990-2022 yılları arasındaki yayınlar dikkate alınmıştır. Tekrarlayan ya da ikincil anahtarları karşılamayan yayınlar tanımlama aşamasında çıkarılmıştır. Reklam ya da özel tanıtım yapan yayınlar, Kitap, kitap bölümü, değerlendirme makaleleri kapsam dışı sayılmış ve 2021 yılından önce yayınlanmış makalelerden atıf almayanlar yetersiz kabul edilerek tarama listesinden çıkarılmıştır.

Şekil 1

Veritabanları ve Kayıtlar Yoluyla Çalışmaların Tanımlanması

Kaynakların başlıkları, özetleri, anahtar kelimeleri ve sonuç bölümlerinin araştırmaya uygunluğunun değerlendirilmesi sonucu kalan 84 adet makale tam metin olarak araştırma soruları bağlamında incelenmiş ve sınıflandırılmıştır. Şekil 1’de bu kıstas ve analiz dışı kabul edilme gerekçeleri görülmektedir. ABD Ulusal Sağlık Kütüphanesinin geliştirmiş olduğu akış diyagramı (PRISMA) bu sistematik yazın araştırması için uyarlanarak sunulmuştur (Page ve diğerleri, 2021). Seçilen kaynakların sonuç ve değişkenleri araştırma sorularına uygunluklarını tespit etmek amacıyla analiz edilmiştir.

Çalışma yapay zekânın bilgi yönetimi alanıyla entegrasyonunu belirlemek üzere mevcut literatürü keşfetmeye odaklanmıştır. Bu sebeple bilgi yönetimi ile ilişkili ve dolaylı olarak konu kapsamına giren başlıklardan yayınlara yer verilmiştir.

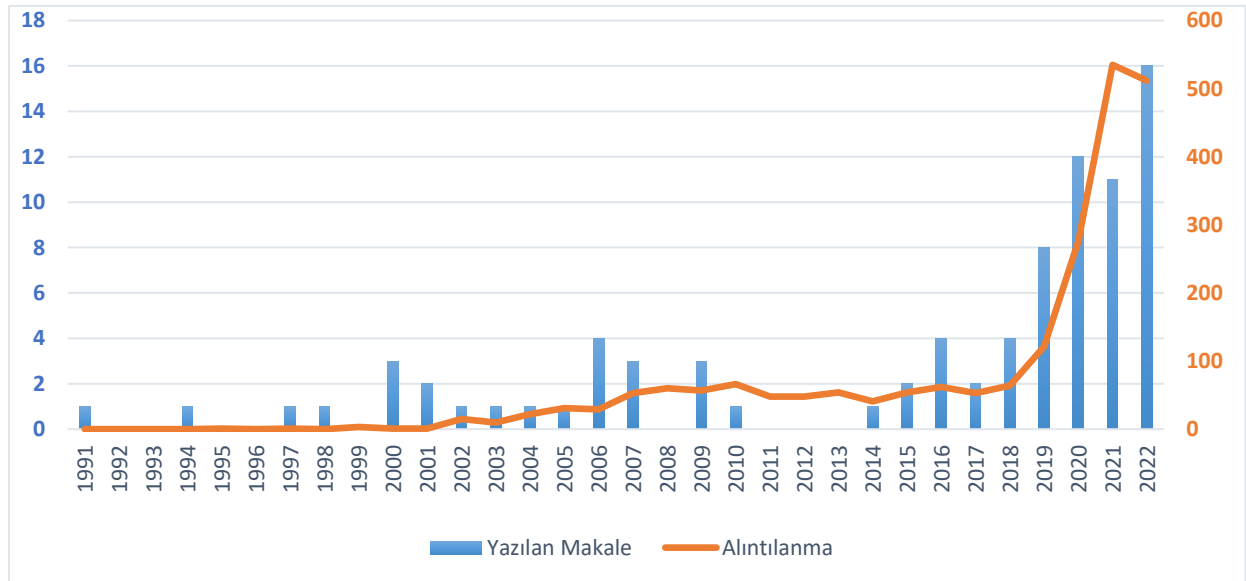
3. Bulgular

Yapay zekâ kavramının bilgi yönetimi altındaki gelişimi değerlendirildiğinde yapay zekâ tabanlı bilgi yönetimi başlangıçta uzman sistemler kavramı altında ortaya çıktığı görülmektedir (Liebowitz, 1998; Malhotra, 2001). Günümüzde uzman sistemler bilgi yönetimine yönelik mühendislik alanlarındaki yazında tercih edilmektedir. Sistemin insana ne yapması gerektiğini söyleyen bir uzman olarak değil, genellikle bir insan karar vericiye yardım etmeye ya da desteklemeye hizmet ettiğinin giderek daha fazla fark edilmesi (Bell, 1985) sonucu uzman sistemler teriminin yerini bilgi tabanlı sistemler kavramı almaya başlamıştır. Uzmanlığın yerini bilgiyi içeren bir kavrama bırakması bilgi yönetiminin öneminin artmaya başlamasının işareti sayılabilir. “Bilgiyi temsil eden bir sistem normalde bilgiye dayalı bir sistem olarak adlandırılır.” ifadesinden hareketle yapay zekâ tabanlı sistemleri ifade etmek için bilgi tabanlı sistemler kavramı kullanılmaya başlanmıştır (Bimba ve diğerleri, 2016). Son 10 yıllık dönemde bilgi yönetimi alanında yapay zekâ kavramı uzman sistemler ve bilgi tabanlı sistemler yerine daha çok tercih edildiği yazında görülebilmektedir (Tsui, Garner, ve Staab, 2000). Teknolojinin gelişmesinden kaynaklanan bu yaklaşımda, öncekilerden farklı olarak daha kapsamlı ve karmaşık bilginin varlığından söz etmek mümkündür. Dolayısıyla günümüzde makine öğrenmesi, derin öğrenme ve veri madenciliği gibi daha belirli kavramlar ile yapay zekânın uygulama yöntemlerinin ifadesi tercih edilmektedir (Simon, Jhanjhi, Goh, ve Sukumaran, 2022).

Sonuçlar incelendiğinde yapay zekâ başlığının giderek artan oranda bilgi yönetimi ile beraber çalışıldığı görülebilmektedir. Sorgu kapsamında ilk çalışma 1991 yılında gerçekleştirilmiştir. Çalışmalar 2000 yılına kadar seyrek gerçekleşmiş, 2000 yılından itibaren artış göstermeye başlamıştır. Alana yönelik çalışmalar 2018 yılından sonra dikkate değer biçimde artış göstermektedir. Özellikle 2020 yılından itibaren araştırmacıların yoğun olarak ilgilendikleri bir konu başlığı haline gelmiştir. Ek olarak çalışmalara yapılan atıf sayıları 2000 yılından itibaren artış göstermekte ve günümüze yaklaştıkça hızla yükselmektedir. Yıllara göre incelenen makalelerin ve bu makalelere yapılan atıf sayılarının dağılımı Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1

Makalelerin ve Atıfların Yıllara Göre Dağılımı

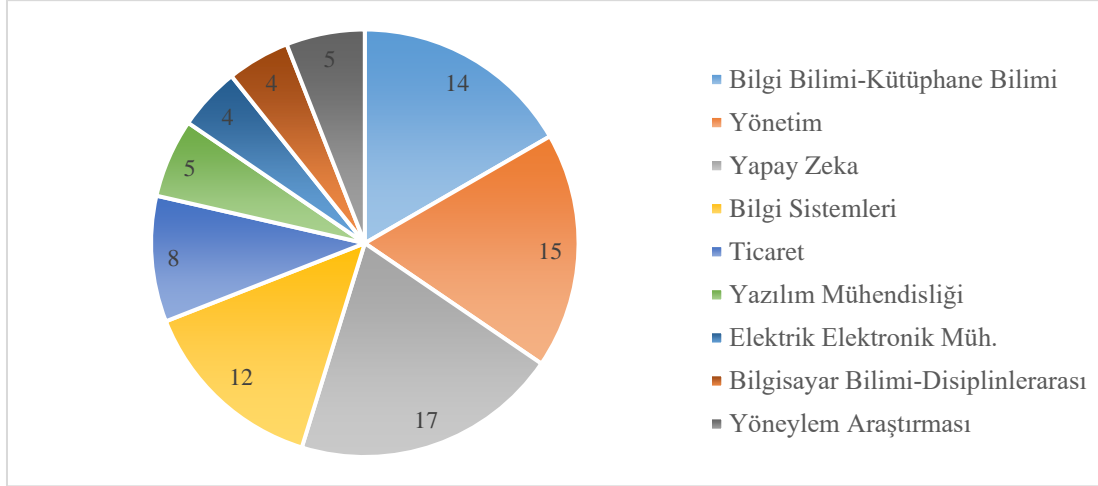

Yapay zekânın bilgi yönetimine sağladığı fayda ve bilgi yönetimi süreçlerinde yapay zekânın benimsenmesi ile ilgili makale sayısının son 10 yılda artması, bilgi yönetiminin yapay zekâyâ artan ilgisini ve verdiği önemin bir göstergesi kabul edilebilir. Sonuçlar yakın dönemde alanda yapılan ve

karar vericileri desteklemek için yapay zekâ ile etkileşimi ve entegrasyonu ile ilgili yapılan çalışmayla benzerlik göstermektedir (Y. Q. Duan, J. S. Edwards, ve Y. K. Dwivedi, 2019).

Tablo 2

Kaynakların Konulara Göre Kategorik Dağılımı

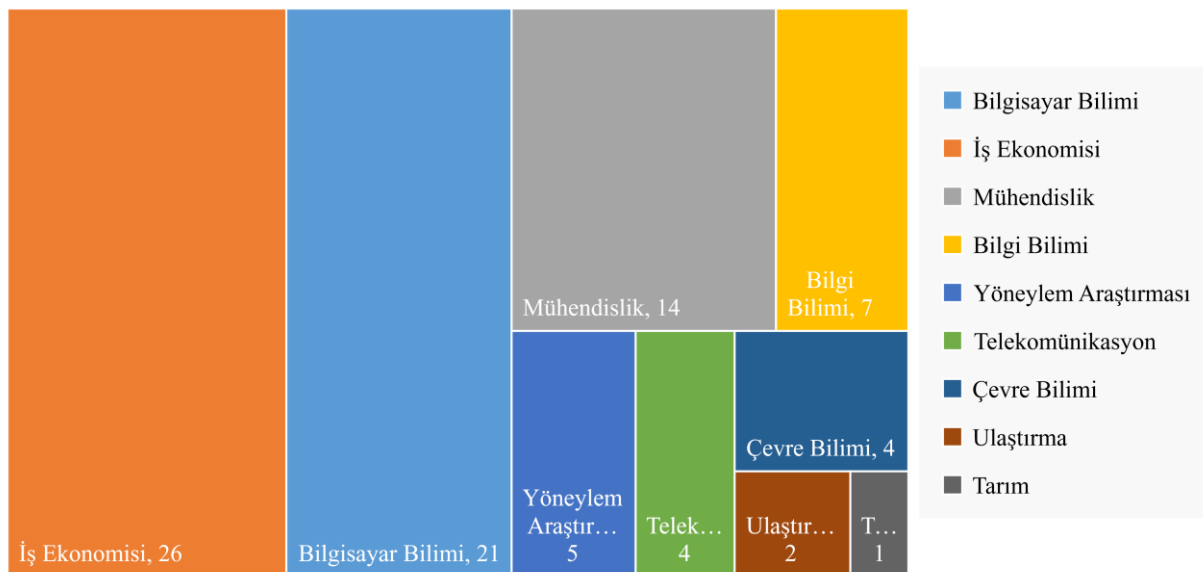

Çalışma kapsamında olan kaynakların yazıldığı alanlar çeşitlilik göstermektedir. Kaynakların önemli bir kısmı bilgi bilimi, bilgi sistemleri, yönetim ve yapay zekâ kategorilerinde yazılmış olmakla beraber yöneylem araştırması ya da yazılım mühendisliği kategorilerinde de yazılmış olması konunun disiplinler arası özelliğine vurgu yapması açısından önem taşımaktadır. Tablo 2’de kaynakların kategorik dağılımı gösterilmiştir.

Benzer şekilde kaynakların odaklandığı sektörler ağırlıklı olarak bilgisayar bilimi, iş ekonomisi mühendislik ve bilgi bilimi olmakla birlikte tarım ve çevre gibi farklı sektörlerle odaklanmış çalışmalar bulunmaktadır. Bu durumu yapay zekâ ve bilgi yönetimi ilişkisinin çok yönlülüğünün bir göstergesi kabul etmek mümkündür. Tablo 3’te kaynakların odaklandığı temel 10 sektör gösterilmiştir. Alt başlıklar grafiği karmaşıklaştırmaması adına gösterilmemiştir. Her sektörde sektör gereksinimlerine bağlı olarak farklı hizmetler sunulduğu göz önünde bulundurulduğunda hizmet çeşitlerinin fazlalığından bahsetmek mümkündür. Kaynakların alan ve sektör çeşitliliği yapay zekânın bilgi yönetiminin kullanıldığı her alanda fayda sağladığının bir kanıtıdır.

Tablo 3

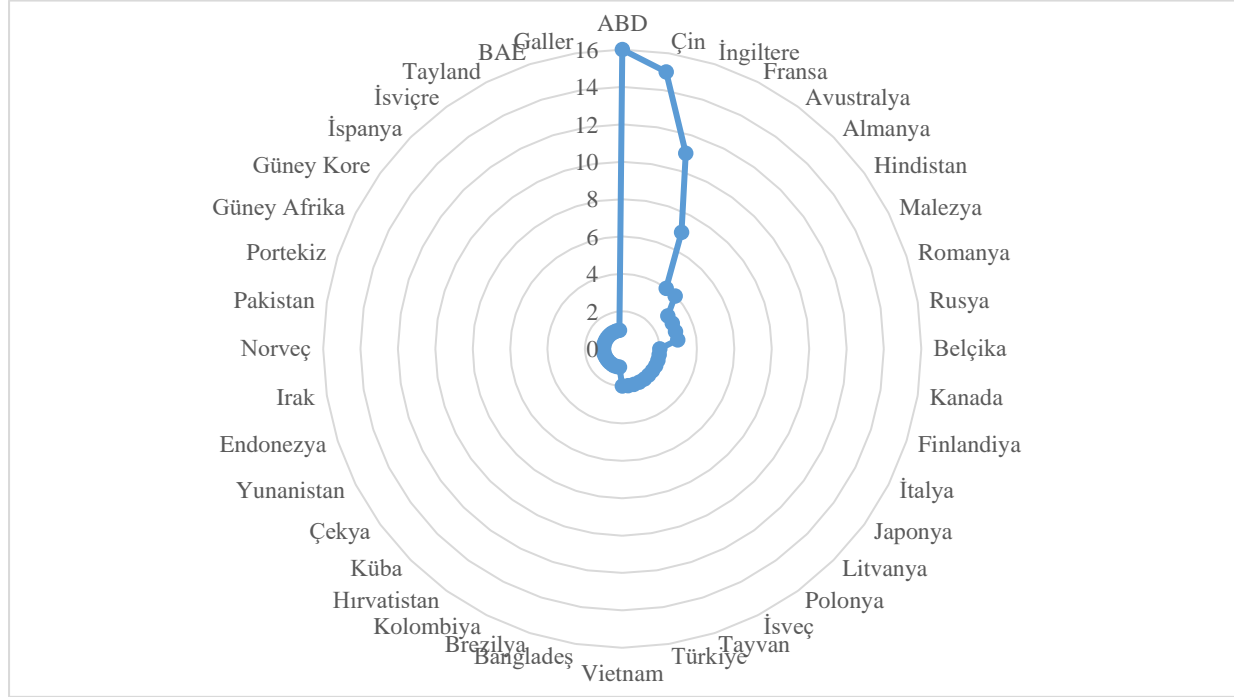
Kaynakların Kategorik Dağılımı

Kapsama giren çalışmalar yayın yapılan ülke/bölge açısından analiz edildiğinde ise yoğunlukla ABD, Çin ve İngiltere olmak üzere pek çok farklı konumda yazıldığı tespit edilmiştir. Tablo 4'te ifade edilen şekliyle 40 farklı ülke/bölgede bu çalışmanın kapsamına giren yayınların yapıldığı gözlemlenmiştir.

Tablo 4

Kaynakların Yayınlandığı Ülke ve Bölgelerin Yüzdesele Dağılımı

Dolayısıyla bilgi yönetiminde yapay zekânın kullanımı akademik boyutuyla disiplinler arası ve sektörel olarak her alanda kullanılabilmesinin yanında başta gelişmiş ülkeler olmak üzere dünyanın pek çok yerinde üzerinde çalışılan ve önem verilen bir konu olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır.

3.1. Yapay Zekâ Bilgi Yönetimine Hangi Alanda ve Nasıl Fayda Sağlar?

Bilgi yönetiminin kullanıldığı alanlarda kritik nitelikte fayda sağlayabileceğini söylemek mümkündür. Yapay zekâ bilgiyi paylaşmanın, bireysel bilgiyi kolektif, kurumsal bilgiye dönüştürmenin ve kurumları "bilgi organizasyonlarına" dönüştürmenin yollarına bakarken, bilgi yönetiminin temel ilkelerinde gelişimine yardımcı olabilmektedir (Kovacic, Mutavdzija, Buntak, ve Pus, 2022). Bilgi yönetiminin önemli alanlarından biri bilgi yakalama ve temsilidir (Liebowitz, 2001). Yapay zekâ bilgiyi çevrim içi bir şekilde resmi olarak belgelemek amacıyla bilgi yönetim sistemlerinde bilgi havuzları geliştirmek amacıyla uygulanabilmektedir (Al-Surmi, Bashiri, ve Koliouis, 2022; Gronau, 2021; Kovacic ve diğerleri, 2022; Laurini, 2021). Ek olarak, yeni bilgi oluşturmak için bu bilgi havuzlarındaki ilişkileri ve eğilimleri tümevarım yaklaşımıyla belirlemek için bilgi keşfi ve veri ya da metin madenciliği yaklaşımları kullanılabilir (K. L. Choy, Tan, ve Chan, 2007; Liao, 2003; Maule, Schacher, ve Gallup, 2002). Bu bilgiyi bu havuzlarda temsil etmek için bu bilgi havuzlarının inşa edileceği çerçeve olarak hizmet etmek üzere bir bilgi sınıflandırması ve bilgi haritalaması oluşturulabilmektedir (Bag, Gupta, Kumar, ve Sivarajah, 2021; Gronau, 2021; Leon, Bello, ve Vanhoof, 2009; Pai ve diğerleri, 2022). Bilgi ontolojileri ve edinilen bilgiyi temsil etme yollarını göstermek için gereken uzman ve diğer akıllı sistemleri inşa etmek amacıyla yapay zekâ alanında oluşturulabilmektedir (Chau, 2007; Gachet ve Haettenschwiler, 2006; Grundspenkis, 2007; Kaewboonma, Tuamsuk, ve Buranarach, 2014; Paschen, Kietzmann, ve Kietzmann, 2019). Bilgi yönetimi alanı, bilgi yönetimi sistemlerinde bilginin kodlanmasına yardımcı olmak için yapay zekâ tekniklerini uygulayabilmektedir. Bilgi yönetimi sistemlerinde bilginin aranması ve elde edilmesi yöntemlerine yardımcı olmak için kullanılabilir (Sundaresan ve Zhang, 2022). Aracılar, nihai olarak yeni bilginin yaratılmasına sağlayacak olan bilginin birleştirilmesinde yardımcı olmak için kullanılabilir (Gordon, 2000; Kovacic ve diğerleri, 2022; North ve Kumta, 2018). Bilgi yönetimi sistemlerine ara yüz olarak doğal dil işleme, konuşmayı anlama

ve yanıt verme algoritmaları eklenmesi bilgi yönetimi alanında yapay zekâyı eğitecek ve daha doğru tahminlere olanak tanıyacak faydalı yapay zekâ tekniği uygulamasıdır (Y. Duan ve diğerleri, 2019; Paschen ve diğerleri, 2019; Sahay, Goel, Jadliwala, ve Upadhyaya, 2021; Sanzogni, Guzman, ve Busch, 2017; Siemon, Jusmann, ve Assoc Informat, 2021).

Bilgi yönetiminin temel işlevlerinden birisi bilginin içsel ve dışsal olarak bilginin kullanılmasını ifade eden bilgi dağıtımıdır (Barthes, 1997). Bilgi dağıtımının ve kurumun bilgi havuzuna erişimin bireysel çalışanlara bağlı olduğu bir pasif bir yöntem uygulamak yerine, bilgiyi analiz etmekten ve onu çalışanlara, yönetime, müşterilere dağıtmaktan sorumlu ilgili paydaşlardan oluşan bilgi yönetimi ekibine sahip olmak daha tercih edilebilir bir seçenektir (Y. Duan ve diğerleri, 2019; Gu, Deng, Zheng, Liang, ve Wu, 2019). Bu süreçte yardımcı olmak için kullanılacak teknikler bulunmaktadır. En faydalı olacağı unsurlara öncelik vererek bilgiyi, e-postayı ve web sayfaları gibi kaynakları analiz etmek ve uygun özetleri ya da bilgi ve bilgi parçalarını yaymak için akıllı uygulamalara başvurulabilir (Abar, Abe, ve Kinoshita, 2004; Grum, 2020; Grundspenkis, 2007; Lei ve Wang, 2020). Tümevarım yaklaşımıyla veri madenciliği ve bilgi keşif tekniklerini kullanarak eğilimleri, ilişkileri, olası yeni bilgiyi ve organizasyonu açığa çıkarmanın yanında bilgi havuzlarında bilgi arayabilir. Bilgi yönetimi ile ortak çıkarları paylaşan çevrimiçi topluluklar, aynı zamanda bilgiyi paylaşmanın ve dağıtmanın yolları olarak değerlendirilebilir (Kane, 2017; Lei ve Wang, 2020; Wagner, 2006; Yoon, Broome, Singh, ve Guimaraes, 2005; Yu, Yu, Wang, Yuan, ve Ji, 2016). Ayrıca zımnî bilginin bulunması ve yazılı hale getirilmesi aracılığıyla organizasyona faydalı hale getirilmesine ek olarak (Diao, Zuo, ve Liu, 2009; Joia ve Lemos, 2010; Obembe ve Obembe, 2020; Pai ve diğerleri, 2022; Wilson ve Broomfield, 2022), örgütsel bilginin saklandığının tespiti (Abubakar, Behraves, Rezapouraghdam, ve Yildiz, 2019) ya da ormancılığın bilgi yönetimi (McRoberts, Schmoldt, ve Rauscher, 1991) gibi özel durumlarda yapay zekâ uygulamalarının kullanılması mümkündür. Bu örnekler, bilgi yönetimi yapay zekânın kullanımının kritik alanlarda ve farklı açılardan ifade etmesinden dolayı fikir vermesi anlamında önem arz etmektedir.

3.2. Bilgi Yönetiminin İşlevlerinde Yapay Zekâ Benimsenmesi Mümkün mü?

Yapay zekâ bilgi yönetimi işlevlerinde benimsenebileceğinin ilk göstergesi akademik yazında konu ile ilgili giderek artan sayıda çalışma olmasıdır. Bilgi yönetiminin fonksiyonlarını oluşturan bilgi yakalama, bilgi depolama, bilgiyi uyarılma ve bilgiyi kullanma işlevlerinde yapay zekânın benimsenebilirliğini gösteren uygulamalar mevcuttur (Nestian, Tita, ve Guta, 2020; A. Zbucnea ve Vidu, 2018). Bilgi yakalama işlevine yönelik geliştirilen farklı çalışmalarda yapay zekâ kullanılmaktadır (Mercier-Laurent, 2014). Yapay zekâ alanında insan bilgisayar etkileşimi teknolojisi ve platform ekosistemini kullanarak bilginin yakalanmasını amaçlayan çalışmalar olduğu (Liu ve Li, 2022) gibi, büyük veri kapsamında değerlendirilebilecek yoğun bilginin içinde var olan bilgiyi ortaya çıkarma, farklı bir ifadeyle bilinmeyen bilinen yapma amacı güden çalışmalar bulunmaktadır (Iandolo, Loia, Fulco, Nespoli, ve Caputo, 2021; X. Z. Li, Moreschini, Filatova, Taibi, ve Ieee Comp, 2022). Bilgi depolanması bilginin bilgi yakalama kadar önemli bir işlevini ifade etmektedir. Teknolojik olanaklar sonucunda yüksek hız ve çeşitlilikte, dolayısıyla son derece dinamik özelliklere sahip büyük miktarda heterojen bilgi birimleri üretmek mümkün hale gelmiştir. Bu alanda yapılan çalışmalarda küresel bilgi havuzlarına yayılmış bu heterojen bilgi hem bağlamsal hem de paylaşılabilir uygulama alanlarıyla bağlantılı olacak homojen bilgiye dönüştürülmesi ya da filtreleme araçlarının geliştirilmesi sayesinde internet gibi açık ve yapılandırılmamış kaynaktan optimize edilmiş veri tabanları ile açık ve yapısal olmayan kaynakların çıkarılması ile elde edilen verilerden sürekli olarak yararlanma amaçlanmaktadır (Anum, Lodhi, ve Ahmed, 2018; Jallow, Renukappa, ve Suresh, 2020; Nagasaka, Wibisono, Ohtaki, ve Ishikawa, 1994). Bilgiyi uyarılma kapsamında yapay zekâ yöntemleri temelinde bilginin bir bilgi temsili modelinden diğerine dönüştürülmesine, (vaka tabanlı modelden kural tabanlı temsile) ya da örtük biçimden açık biçime ve tersi yönde değişime yönelik çalışmalar yapılmıştır (Avdeenko, Makarova, Klavsuts, ve Ieee, 2016). Bilginin öğrenme ve geliştirme amacıyla kullanımı için bilim ve teknolojik araştırma ve geliştirme ile bilgi yönetimi alanlarının birbiriyle nasıl bütünleştiğini, işbirliği yaptığını ve birbirini desteklediğini anlama, bunun yanında bilgi yönetiminin pratik kullanımındaki teorik temelleri keşfetme girişimleri vardır (Mackare ve Jansone, 2021).

Bilgiyi kullanma işlevinde benzer şekilde benimsemeye yönelik pek çok çalışma mevcuttur (Mercier-Laurent, 2015). Yapay zekâ tabanlı sohbet robotlarının eğitim amaçlı kullanımlarını etkileyen faktörlerin tespiti ve bilgi yönetimi işlevleriyle birlikte beklenti doğrulama modelinden yapılar çıkarmak

suretiyle sohbet robotlarının sürdürülebilir kullanımını anlamak üzerine yapılan çalışmalar bulunmaktadır (Al-Sharafi ve diğerleri, 2022; Owoc ve Weichbroth, 2021). Ayrıca bir iş sürecinde insan olmayan ve insan rolleri arasında etkileşim sağlayan araçlar olarak hizmet veren yapay akıllı araçlara indirgenebilen "akıllı sözleşme" fikri (Khabarov ve Volegzhanina, 2020) ve bilgiyi bilgisayarlar arasında makine öğrenmesiyle taşıma gibi modeller geliştirilmiştir (Jurado, CastanoTrochez, Ordonez, ve Ordonez, 2019). Bulanık mantık ve durum tabanlı akıl yürütme gibi iki yapay zekâ tekniğinin entegrasyonu ile akıllı vaka tabanlı bilgi yönetim sistemi çalışılmıştır (K. L. T. Choy ve diğerleri, 2018). Tasarım ekiplerinin yeni ve faydalı çözümlere ulaşabilmesi için istenen yaratıcı potansiyele ulaşmayı sağlayacak yaratıcılık destek sistemleri ve gerçek ortamlarda bilgi yönetiminin pratik uygulamasını desteklemek için yenilikçi modeller üzerine çalışmalar yürütülmüştür (Botega ve Silva, 2020; Herrero, Saiz-Barcelona, Manzanedo, ve Corchado, 2016). Makinelerin interneti kullanılarak bir bilgi alışverişi ortamı sağlanması (Lin, Li, Wu, Liang, ve Yang, 2019; Radanliev, De Roure, Nicolescu, Huth, ve Santos, 2022) ya da eğilimleri keşfetmek için büyük miktarda patent bilgisini analiz etme ve fikri mülkiyet analitiği konularında yapay zekâ yeteneklerini sınanan çalışmalar bulunmaktadır (Aristodemou ve Tietze, 2018).

3.3. Yapay Zekâ Tabanlı Bilgi Yönetimini Etkili Kılan Faktörler Nelerdir?

Yapay zekâ tabanlı bilgi yönetiminin etkili olması geleneksel yaklaşımlar karşısında sağladığı üstünlük ve sorun çözme kabiliyetinden kaynaklanmaktadır. Bu duruma verilebilecek örneklerden birisi yumuşak hesaplama. Nispeten daha yeni bilgi işlem tekniklerinin yapay zekâ ile yaratıcı karışımı olan yumuşak hesaplama tekniği, hesaplama dayalı bir değerler dizisidir (Chanda, Banerjee, ve Bandyopadhyay, 2022). İnsan zihnini rol model alan yumuşak hesaplama, izlenebilirlik, sağlamlık ve düşük çözüm maliyeti elde etmek için belirsizliğe ve kısmi gerçeğe karşı toleranstan yararlanmayı amaçlayan yeni ortaya çıkan çeşitli tekniklerin bir kombinasyonu olarak düşünülebilir. Klasik doğrusal modellerin çözümleyemediği ya da arka plan bilgisi eksikliği nedeniyle uygulanmasının mümkün olmadığı sorunları çözmek için kullanılabilir bir yöntemdir. Günümüz değişken rekabet ortamında yeni kuralların ortaya çıktığı, dinamik ve öngörülemeyen yollara giren bireyler ve kuruluşlar için yeni uygulamalar gerekmektedir. İnsan-makine etkileşiminden kaynaklı teknoloji tabanlı yaklaşımın bilgi yönetimine yönelik öngörülemeyen ortamlarda karar verme süreçlerine destek olması bilgi yönetimini etkili kılmaya yardımcı olmaktadır (Iandolo ve diğerleri, 2021; Meyer, Cohen, ve Nair, 2020). Bunun yanında bilgi toplumunun sayısız miktarda bilgiye erişimi olmasına rağmen, işleme kapasitesi ve biçimleri çok sınırlı olmasından dolayı yapay zekâ destekli geliştirilen filtreleme araçları bilgilerin ön analizini yapabilmesi fark yaratıcı bir unsurdur (Hoeschl ve Barcellos, 2006).

Tam olarak tanımlanmış yapay zekâ kavramı, kavramsal çerçeve ve roller ile ergonomik bir tasarım, makine öğrenmesi aracılığıyla performansın artırılması ve karar vericinin kültürel katkıları ile yapay zekâ sürdürülebilir kalkınmayı destekleyici bilgi yönetim modelleri ortaya koyabilmektedir (Di Vaio, Palladino, Hassan, ve Escobar, 2020). Maliyet düşürme kapsamında kablosuz sistemde ortak kanal ve konum uygun duruma getirilmesinde ideale yakın bir ağ yapılandırmasına ulaşabilmektedir (Gacanin, 2019; Gacanin, Perenda, Karunaratne, ve Atawia, 2019). Karmaşık ürünlerin üretiminde ya da proje yönetiminde bulanık mantık kullanılarak ağ bağlantılı bir sisteminin oluşturulması süreci maliyet etkin hale getirecektir (Fu, Jiang, ve Chen, 2022; Orłowski ve Kowalczyk, 2006). Projelerde bilgi yönetimi riskinin incelenmesi, proje yöneticilerinin projelerinde oluşabilecek çeşitli riskleri önlemek ve bunlara yanıt vermek için doğru ve etkili önlemler alabilmesine ve risklerin neden olabileceği fikri mülkiyet kayıplarını en aza indirebilmesine yardımcı olmaktadır (Z. R. Li ve Mo, 2020). Çevrimiçi alışveriş (Wang, 2022) ve çalışan hizmet kalitesi ve müşteri memnuniyeti üzerinde bilgi paylaşımına yönelik sistemlerin olumlu katkısı bilgi yönetimini etkili kılmaya yardımcı olmaktadır (Nguyen ve Malik, 2022). Hizmetlerin, ürünlerin ve olanakların bol olduğu gelişmiş toplumlarda zaman giderek önemli bir değer haline gelmektedir. Bilgi yönetimi boyutuyla yapay zekâ, zaman optimizasyonunun sağlanmasında önemli bir role sahiptir (Lindskog, 2018). Sağlık alanında büyük hacimli tıbbi bilgileri yakalamak, organize etmek, aktarmak ve yönetmek için büyük veri, teşhis ve tedaviyi desteklemede daha üst düzeyde bilgi elde etmek için makine öğrenmesi algoritmalarının kullanılmasını ile avantaj sağlanması mümkün olmuştur (Phan, Phan, ve Trieu, 2022).

4. Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada yapay zekâ teknolojilerinin bilgi yönetimi işlevlerini etkileyebilecek yeniliklerini ortaya çıkarmak ve etkili kullanımına olanak tanıyacak faktörleri tanımlamak amaçlanmaktadır. Amacı gerçekleştirmek için sistematik yazın incelemesi yöntemine başvurulmuştur ve 3 soruya yanıt aranmıştır. Benzer çalışmalar göz önünde bulundurularak Web of Science ve Scopus veri tabanlarından 84 makale incelenmiştir. Çalışmanın başta seçilen veri tabanları olmak üzere belirli sınırlılıkları vardır. Dolayısıyla bulgular konu kapsamını ve örneklem temsilini tam olarak gerçekleyemeyebilir. Çalışma amacı doğrultusunda kaynakları incelediği için bilgi yönetiminde yapay zekâ kullanımının dışındaki başlıkları kapsamamaktadır. Ayrıca kaynaklardan çıkarılan bulguları doğrulamak için hiçbir birincil veri toplanmamış ve araştırma yapılmamıştır.

Yapılan araştırma yapay zekânın çeşitli işlevsel alanlarda organizasyonel ve süreç düzeyinde performansı iyileştirme yeteneğine sahip olduğuna işaret etmektedir. Aynı zamanda yapay zekâ bilgi yönetimi süreçlerinin verimliliğini arttırmaktadır. Bilgi yönetiminin tüm işlevlerine yönelik çalışmalar yürütüldüğü gözlemlenmiştir. Yürütülen çalışmalar pek çok farklı disiplin ve sektörde olmak üzere dünyanın 40 farklı ülkesindeki akademisyenler tarafından gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla çalışmalar disiplinler arası ve uluslararası nitelik taşımaktadır.

Çalışmanın amacına ulaşmak için ilk araştırma sorusunda yapay zekânın bilgi yönetimine fayda sağlayabileceği alan ve şekilleri irdelenmiştir. Bulgulara göre yapay zekânın bilgi yönetimine fayda sağlayabileceği alanlar bilgi paylaşımı, bilginin bireysel ve örgütsel bilgi arasında dönüşümü, yeni veri oluşturulması, bilginin aranması, yakalanması ve temsili, analiz edilmesi bilginin yaratılması, dağıtılması, yapay zekânın eğitilmesi ve tahmin doğruluğunun artırılması, zımnî bilgiyi bulmak ve son olarak örgütsel bilginin saklandığının tespit edilmesi şeklinde sıralanmıştır. Tespit edilen faydayı sağlarken kullanılması önerilen yöntemler ise bilgi havuzlarını geliştirmek ile buradaki ilişki ve eğilimleri belirlemek, bilgi sınıflandırması ve haritalaması oluşturmak, bilgi yönetimi sistemlerine ara yüz olarak doğal dil işleme, konuşmayı anlama ve yanıt verme algoritmaları eklemek, kaynakları analiz etmek, veri madenciliği ve bilgi keşif tekniklerini kullanmaktır.

İkinci araştırma sorusuyla yapay zekânın bilgi yönetimi tekniklerinde benimsenebilmesi sorgulanmıştır. Bilgi yönetiminin fonksiyonlarını oluşturan bilgi yakalama, bilgi depolama, bilgiyi uyarılma ve bilgiyi kullanma işlevlerinde yapay zekâ kullanılmaktadır. Kapsamlı olarak değinilen bu uygulamaların ve çalışmaların varlığı yapay zekânın benimsendiğinin bir göstergesi kabul edilebilir. Bilgi yönetimi fonksiyonlarında kullanılan yapay zekâ uygulamaları insan bilgisayar etkileşimi teknolojisi, büyük veri analizi, açık ve yapısal olmayan bilgiye yönelik filtreleme araçlarının geliştirilmesi, temsil modelinin dönüştürülmesi, yapay zekâ tabanlı sohbet robotları ile ilgili çalışmalar, makine öğrenmesi, bulanık mantık ve durum tabanlı akıl yürütmeden faydalanma, makinelerin internetinin kullanılması ve akıllı sözleşme gibi başlıklar altında yer almaktadır.

Son araştırma sorusu ise yapay zekâ tabanlı bilgi yönetimini etkili kılan faktörleri ortaya koymaya yöneliktir. Bu bağlamda yapay zekâ tabanlı bilgi yönetimi sürekli değişen, belirsiz ve öngörülemez ortamlarda karar vermeye yardımcı olabilmesi, büyük verinin ön analizini ve filtrelemesini yapabilmesi, maliyet düşürmeye yönelik fayda sağlaması, karmaşık üretim süreçlerini yönetebilmesi, projelerin bilgi yönetim riskini inceleyebilmesi, zaman optimizasyonunu sağlayabilmesi, müşteri ve çalışan arasında ilişkinin kalitesini yükseltici uygulamalar ortaya koyabilmesi ve sağlık alanında teşhis ve tedaviyi destekleyebilmesi ile geleneksel yaklaşımlar karşısında daha etkin olmasına olanak tanımaktadır.

Yapılan sistematik yazın araştırması sonucunda elde edilen bulgular ışığında yapay zekânın bilgi yönetiminde benimsendiği ve daha etkili bir hale gelmesine yönelik bir kuvvet çarpanı sayılabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Yapay zekâ alanının donanım ve yazılım boyutlarıyla giderek artan bir hızda gelişmesi, pek çok farklı alanda sağladığı katkı sonucunda bilgi yönetiminde kullanımının yoğun bir şekilde araştırmasına önayak olmuştur. Gelişmiş algoritmalar ve geliştirilmiş bilgi işlem gücü ve depolama nedeniyle yapay zekâ sistemleri dijital sistemlerin gömülü bir unsuru haline gelmektedir.

Etik Standartlar İle Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Yazar Katkı Beyanı: Makale tek yazarlıdır.

Finansal Destek: Yoktur.

Kaynakça

- Abar, S., Abe, T., & Kinoshita, T. (2004). *A next generation knowledge management system architecture*. The 18th International Conference on Advanced Information Networking and Applications, Fukuoka, Japonya. 191-195.
- Abubakar, A. M., Behraves, E., Rezapouraghdam, H., & Yildiz, S. B. (2019). Applying artificial intelligence technique to predict knowledge hiding behavior. *International Journal of Information Management*, 49, 45-57. doi:10.1016/j.ijinfomgt.2019.02.006
- Al-Sharafi, M. A., Al-Emran, M., Iranmanesh, M., Al-Qaysi, N., Iahad, N. A., & Arpaci, I. (2022). Understanding the impact of knowledge management factors on the sustainable use of AI-based chatbots for educational purposes using a hybrid SEM-ANN approach. *Interactive Learning Environments*, 20, 1-20. doi:10.1080/10494820.2022.2075014
- Al-Surmi, A., Bashiri, M., & Koliouis, I. (2022). AI based decision making: combining strategies to improve operational performance. *International Journal of Production Research*, 60(14), 4464-4486. doi:10.1080/00207543.2021.1966540
- Anum, L., Lodhi, S. A., & Ahmed, K. (2018). Knowledge Transcendence: Strengthening Knowledge Management Efforts on Modeling Transdisciplinary Knowledge using Artificial Intelligence. *International Journal of Computer Science and Network Security*, 18(6), 139-147.
- Aristodemou, L., & Tietze, F. (2018). The state-of-the-art on Intellectual Property Analytics (IPA): A literature review on artificial intelligence, machine learning and deep learning methods for analysing intellectual property (IP) data. *World Patent Information*, 55, 37-51. doi:10.1016/j.wpi.2018.07.002
- Avdeenko, T. V., Makarova, E. S., Klavuts, I. L., & Ieee. (2016). *Artificial Intelligence Support of Knowledge Transformation in Knowledge Management Systems*. The 13th International Scientific-Technical Conference on Actual Problems of Electronics Instrument Engineering (APEIE), Novosibirsk, Rusya. 195-201.
- Bag, S., Gupta, S., Kumar, A., & Sivarajah, U. (2021). An integrated artificial intelligence framework for knowledge creation and B2B marketing rational decision making for improving firm performance. *Industrial Marketing Management*, 92, 178-189. doi:10.1016/j.indmarman.2020.12.001
- Barthes, J. P. A. (1997). *Computer-supported cooperative work and knowledge management*. The 2nd International Workshop on CSCW (Computer Support Cooperative Work) in Design, Bangkok, Tayland.1-5.
- Bell, M. Z. (1985). Why Expert Systems Fail? *Journal of the Operational Research Society*, 36(7), 613-619.
- Bimba, A. T., Idris, N., Al-Hunaiyyan, A., Mahmud, R. B., Abdelaziz, A., Khan, S., & Chang, V. (2016). Towards knowledge modeling and manipulation technologies: A survey. *International Journal of Information Management*, 36(6), 857-871.
- Botega, L. F. D., & Silva, J. C. (2020). An artificial intelligence approach to support knowledge management on the selection of creativity and innovation techniques. *Journal of Knowledge Management*, 24(5), 1107-1130. doi:10.1108/jkm-10-2019-0559
- Chanda, M. M., Banerjee, N., & Bandyopadhyay, G. (2022). Effective Implementation of Knowledge Management Systems (KMS) in Government Schemes/Programs of Selected Sectors Using Soft Computing. *International Journal of Knowledge Management*, 18(1), 22. doi:10.4018/ijkm.297608
- Chau, K. W. (2007). An ontology-based knowledge management system for flow and water quality modeling. *Advances in Engineering Software*, 38(3), 172-181. doi:10.1016/j.advengsoft.2006.07.003
- Choy, K. L., Tan, K. H., & Chan, F. T. S. (2007). Design of an intelligent supplier knowledge management system - an integrative approach. *Proceedings of the Institution of Mechanical*

- Engineers Part B-Journal of Engineering Manufacture*, 221(2), 195-211. doi:10.1243/09544054jem627
- Choy, K. L. T., Siu, K. Y. P., Ho, T. S. G., Wu, C. H., Lam, H. Y., Tang, V., & Tsang, Y. P. (2018). An intelligent case-based knowledge management system for quality improvement in nursing homes. *Vine Journal of Information and Knowledge Management Systems*, 48(1), 103-121. doi:10.1108/vjikms-01-2017-0001
- Clarke, M., & Oxman, A. D. (2004). Cochrane Reviewers' Handbook 4.2.2. *The Cochrane Library*(1).
- Di Vaio, A., Palladino, R., Hassan, R., & Escobar, O. (2020). Artificial intelligence and business models in the sustainable development goals perspective: A systematic literature review. *Journal of Business Research*, 121, 283-314. doi:10.1016/j.jbusres.2020.08.019
- Diao, L. X., Zuo, M. Z., & Liu, Q. (2009). *The Artificial Intelligence in Personal Knowledge Management*. The 2nd International Symposium on Knowledge Acquisition and Modeling, Wuhan, Çin. 327-329.
- Duan, Y., Edwards, J. S., & Dwivedi, Y. K. (2019). Artificial intelligence for decision making in the era of Big Data – evolution, challenges and research agenda. *International Journal of Information Management*, 48, 63-71. doi:10.1016/j.ijinfomgt.2019.01.021
- Duan, Y. Q., Edwards, J. S., & Dwivedi, Y. K. (2019). Artificial intelligence for decision making in the era of Big Data - evolution, challenges and research agenda. *International Journal of Information Management*, 48, 63-71. doi:10.1016/j.ijinfomgt.2019.01.021
- Fu, C., Jiang, H., & Chen, X. (2022). Modeling of an Enterprise Knowledge Management System Based on Artificial Intelligence. *Knowledge Management Research & Practice*, 13. doi:10.1080/14778238.2020.1854632
- Gacanin, H. (2019). Autonomous Wireless Systems With Artificial Intelligence A Knowledge Management Perspective. *Ieee Vehicular Technology Magazine*, 14(3), 51-59. doi:10.1109/mvt.2019.2920162
- Gacanin, H., Perenda, E., Karunaratne, S., & Atawia, R. (2019). Self-Optimization of Wireless Systems With Knowledge Management: An Artificial Intelligence Approach. *Ieee Transactions on Vehicular Technology*, 68(10), 9682-9697. doi:10.1109/tvt.2019.2926409
- Gachet, A., & Haettenschwiler, P. (2006). Development Processes of Intelligent Decision-making Support Systems: Review and Perspective. In *Intelligent Decision-Making Support Systems: Foundations, Applications and Challenges* (pp. 97-121). Godalming: Springer-Verlag London Ltd.
- Gordon, J. L. (2000). Creating knowledge maps by exploiting dependent relationships. *Knowledge-Based Systems*, 13(2-3), 71-79. doi:10.1016/s0950-7051(00)00048-4
- Gronau, N. (2021). *Modeling the Handling of Knowledge for Industry 4.0*. The 11th International Symposium on Business Modeling and Software Design (BMSD), Sofia, Bulgaristan.207-223.
- Grum, M. (2020). *Managing Human and Artificial Knowledge Bearers*. Paper presented at the 10th Annual International symposium on Business Modeling and Software Design (BMSD), Berlin, Almanya. 182-201.
- Grundspenkis, J. (2007). Agent based approach for organization and personal knowledge modelling: knowledge management perspective. *Journal of Intelligent Manufacturing*, 18(4), 451-457. doi:10.1007/s10845-007-0052-6
- Gu, D. X., Deng, S. Y., Zheng, Q., Liang, C. Y., & Wu, J. (2019). Impacts of case-based health knowledge system in hospital management: The mediating role of group effectiveness. *Information & Management*, 56(8), 12. doi:10.1016/j.im.2019.04.005
- Guimaraes, J. C. F. d., Severo, E. A., & Vasconcelos, C. R. M. d. (2018). The influence of entrepreneurial, market, knowledge management orientations on cleaner production and the sustainable competitive advantage. *Journal of Cleaner Production*, 2(10), 1653–1663. doi:10.1016/j.jclepro.2017.11.074
- Herrero, A., Saiz-Barcelona, L., Manzanedo, M. A., & Corchado, E. (2016). A hybrid proposal for cross-sectoral analysis of knowledge management. *Soft Computing*, 20(11), 4271-4285. doi:10.1007/s00500-016-2293-9

- Herschel, R., & Jones, N. (2005). Knowledge Management and Business Intelligence: The Importance of Integration. *Journal of Knowledge Management*, 9(4), 45-55.
- Hoeschl, H. C., & Barcellos, V. (2006). *Artificial intelligence and knowledge management*. Paper presented at the Conference on Artificial Intelligence in Theory and Practice held at the 19th World Computer Congress, Santiago, Şili. 11-19.
- Hooffa, B. v. d., & Hendrixb, L. (2004). Eagerness and Willingness to Share: The Relevance of Different Attitudes Towards Knowledge Sharing. 1-20.
- Iandolo, F., Loia, F., Fulco, I., Nespoli, C., & Caputo, F. (2021). Combining Big Data and Artificial Intelligence for Managing Collective Knowledge in Unpredictable Environment-Insights from the Chinese Case in Facing COVID-19. *Journal of the Knowledge Economy*, 12(4), 1982-1996. doi:10.1007/s13132-020-00703-8
- IEEE, Artificial Intelligence, (2019).
- İrkey, T., & Tüfekçi, A. (2021). The Importance of Business Continuity and Knowledge Management during the Pandemic Period. *Proceedings*, 74(1), 1-6.
- Jackson, P. C. (2019). *Introduction to artificial intelligence* (4 ed.). United States: Courier Dover Publications.
- Jallow, H., Renukappa, S., & Suresh, S. (2020). *Knowledge Management and Artificial Intelligence (AI)*. The 21st European Conference on Knowledge Management (ECKM), Coventry Univ. 363-369.
- Joia, L. A., & Lemos, B. (2010). Relevant Factors for Tacit Knowledge Transfer within Organizations. *Journal of Knowledge Management*, 14. doi:10.1108/13673271011050139
- Jurado, J. L., CastanoTrochez, A., Ordonez, H., & Ordonez, A. (2019). *Knowledge Transfer in Software Companies Based on Machine Learning*. The International Conference on Software Process Improvement (CIMPS), Leon, Meksika. 131-140.
- Kaewboonma, N., Tuamsuk, K., & Buranarach, M. (2014). Ontology Modeling for a Drought Management Information System. *Libres-Library and Information Science Research Electronic Journal*, 24(1), 21-33.
- Kane, G. C. (2017). The evolutionary implications of social media for organizational knowledge management. *Information and Organization*, 27(1), 37-46. doi:10.1016/j.infoandorg.2017.01.001
- Khabarov, V. I., & Volegzhanina, I. S. (2020). *Digital Railway as a precondition for industry, science and education interaction by knowledge management*. Paper presented at the IOP Conference Series: Materials Science and Engineering.
- Kitsios, F., & Kamariotou, M. (2021). Artificial Intelligence and Business Strategy towards Digital Transformation: A Research Agenda. *Sustainability*, 25(2025), 1-14.
- Kovacic, M., Mutavdzija, M., Buntak, K., & Pus, I. (2022). Using Artificial Intelligence for Creating and Managing Organizational Knowledge. *Tehnicki Vjesnik-Technical Gazette*, 29(4), 1413-1418. doi:10.17559/tv-20211222120653
- Laurini, R. (2021). A primer of knowledge management for smart city governance. *Land Use Policy*, 111, 10. doi:10.1016/j.landusepol.2020.104832
- Lei, Z., & Wang, L. (2020). Construction of organisational system of enterprise knowledge management networking module based on artificial intelligence. *Knowledge Management Research & Practice*, 1-14. doi:10.1080/14778238.2020.1831892
- Leon, M., Bello, R., & Vanhoof, K. (2009). *Considering Artificial Intelligence Techniques To Perform Adaptable Knowledge Structures*. The 4th International Conference on Intelligent Systems and Knowledge Engineering (ISKE 2009), Hasselt Univ, Hasselt, Belçika. 88-94.
- Li, X. Z., Moreschini, S., Filatova, A., Taibi, D., & Ieee Comp, S. O. C. (2022). *Knowledge Management Challenges for AI Quality*. The 29th IEEE International Conference on Software Analysis, Evolution and Reengineering (SANER), Electr Network. 1295-1296.

- Li, Z. R., & Mo, T. T. (2020). Early warning of engineering project knowledge management risk based on artificial intelligence. *Knowledge Management Research & Practice*, 11. doi:10.1080/14778238.2020.1834885
- Liao, S. H. (2003). Knowledge management technologies and applications - literature review from 1995 to 2002. *Expert Systems with Applications*, 25(2), 155-164. doi:10.1016/s0957-4174(03)00043-5
- Liebowitz, J. (1998). Expert systems - An integral part of knowledge management. *Kybernetes*, 27(2), 170-175. doi:10.1108/03684929810205832
- Liebowitz, J. (2001). Knowledge management and its link to artificial intelligence. *Expert Systems with Applications*, 20(1), 1-6. doi:10.1016/s0957-4174(00)00044-0
- Lin, X., Li, J. H., Wu, J., Liang, H. R., & Yang, W. (2019). Making Knowledge Tradable in Edge-AI Enabled IoT: A Consortium Blockchain-Based Efficient and Incentive Approach. *Ieee Transactions on Industrial Informatics*, 15(12), 6367-6378. doi:10.1109/tii.2019.2917307
- Lindskog, H. (2018). *Globalization - Understanding the Correlations Between Attitudes Towards Globalization, Time, Resources and Financial Resources*. The 6th IFIP WG 12.6 International Workshop on Artificial Intelligence for Knowledge Management held at 27th International Joint Conference on Artificial Intelligence (IJCAI), Stockholm, İsviçre. 1-13.
- Liu, Q., & Li, J. Y. (2022). The Progress of Business Analytics and Knowledge Management for Enterprise Performance Using Artificial Intelligence and Man-Machine Coordination. *Journal of Global Information Management*, 30(11), 21. doi:10.4018/jgim.302642
- Lu, H., Li, Y., Chen, M., Kim, H., & Serikawa, S. (2018). Brain intelligence: Go beyond artificial intelligence. *Mobile Networks and Applications*, 23(2), 368-375. doi:10.1007/s11036-017-0932-8
- Mackare, K., & Jansone, A. (2021). *Knowledge Management In Artificial Intelligence Based Automated E-Material Formatting Tool*. Paper presented at the International Scientific Conference on Society, Integration, Education, Rezekne Acad Technologies, Rezekne, Litvanya. 379-390.
- Malhotra, Y. (2001). Expert systems for knowledge management: crossing the chasm between information processing and sense making. *Expert Systems with Applications*, 20(1), 7-16. doi:10.1016/s0957-4174(00)00045-2
- Maule, R., Schacher, G., & Gallup, S. (2002). Knowledge management for the analysis of complex experimentation. *Internet Research-Electronic Networking Applications and Policy*, 12(5), 427-435. doi:10.1108/10662240210447173
- McRoberts, R. E., Schmoldt, D. L., & Rauscher, H. M. (1991). Enhancing The Scientific Process With Artificial-Intelligence - Forest Science Applications. *Ai Applications*, 5(2), 5-26.
- Mercier-Laurent, E. (2014). *Managing Intellectual Capital in Knowledge Economy*. The 2nd IFIP WG 12.6 International Workshop on Artificial Intelligence for Knowledge Management (AI4KM), Warsaw, Polonya. 165-179.
- Mercier-Laurent, E. (2015). *Artificial Intelligence for Successful Kflow*. The 3rd IFIP WG 12.6 International Workshop on Artificial Intelligence for Knowledge Management (AI4KM) Buenos Aires, Arjantin. 149-165.
- Meyer, C., Cohen, D., & Nair, S. (2020). From automats to algorithms: the automation of services using artificial intelligence. *Journal of Service Management*, 31(2), 145-161. doi:10.1108/josm-05-2019-0161
- Nagasaka, Y., Wibisono, H., Ohtaki, H., & Ishikawa, Y. (1994). Management-System Of Knowledge-Base In Intelligent Machining. *Jsmc International Journal Series C-Dynamics Control Robotics Design and Manufacturing*, 37(4), 836-843. doi:10.1299/jsmec1993.37.836
- Nestian, A. S., Tita, S., & Guta, A. L. (2020). *Incorporating artificial intelligence in knowledge creation processes in organizations*. The 14th International Conference on Business Excellence (ICBE) - Business Revolution in the Digital Era, Electr Network. 597-606.
- Nguyen, T. M., & Malik, A. (2022). Impact of knowledge sharing on employees' service quality: the moderating role of artificial intelligence. *International Marketing Review*, 39(3), 482-508. doi:10.1108/imr-02-2021-0078

- Nickols, F. (2000). The knowledge in knowledge management. In J. W. Cortada; & J. A. Woods (Eds.), *The knowledge management yearbook 2000-2001*, 1-8: Butterworth-Heinemann.
- Nightingale, A. (2009). A guide to systematic literature reviews. *Surgery (Oxford)*, 27(9), 381-384.
- Nonaka, I., Kodama, M., Hirose, A., & Kohlbacher, F. (2014). Dynamic fractal organizations for promoting knowledgebased transformation—A new paradigm for organizational theory. *European Management Journal*, 32(1), 137-147. doi:10.1016/j.emj.2013.02.003
- Nonaka, I., & Krogh, G. v. (2009). Tacit Knowledge and Knowledge Conversion: Controversy and Advancement in Organizational Knowledge Creation Theory. *Organization Science*, 20(3), 635-652.
- North, K., & Kumta, G. (2018). *Knowledge Management. Value Creation Through Organizational Learning*. New York: Springer Cham.
- Obembe, F., & Obembe, D. (2020). *Deep Learning and Tacit Knowledge Transfer: An Exploratory Study*. The 21st European Conference on Knowledge Management (ECKM), Coventry Univ, 556-565.
- Orlowski, C., & Kowalczyk, Z. (2006). Project Management in Enterprises: IT Implementation Based on Fuzzy Models. *International Journal of Enterprise Information Systems*, 2(2), 1-12. doi:10.4018/jeis.2006040101
- Owoc, M. L., & Weichbroth, P. (2021). *University Students' Research on Artificial Intelligence and Knowledge Management. A Review and Report of Multi-case Studies*. The 8th IFIP WG 12.6 International Workshop on Artificial Intelligence for Knowledge Management (AI4KM), Electr Network. 66-81.
- Page, M. J., McKenzie, J. E., Bossuyt, P. M., Boutron, I., Hoffmann, T. C., Mulrow, C. D., . . . Moher, D. (2021). The PRISMA 2020 statement: an updated guideline for reporting systematic reviews. *Bmj*, 372, n71. doi:10.1136/bmj.n71
- Pai, R. Y., Shetty, A., Shetty, A. D., Bhandary, R., Shetty, J., Nayak, S., D'Souza, K. J. (2022). Integrating artificial intelligence for knowledge management systems - synergy among people and technology: a systematic review of the evidence. *Economic Research-Ekonomika Istrazivanja*, 35(1), 7043-7065. doi:10.1080/1331677x.2022.2058976
- Paschen, J., Kietzmann, J., & Kietzmann, T. C. (2019). Artificial intelligence (AI) and its implications for market knowledge in B2B marketing. *Journal of Business & Industrial Marketing*, 34(7), 1410-1419. doi:10.1108/jbim-10-2018-0295
- Phan, A. C., Phan, T. C., & Trieu, T. N. (2022). A Systematic Approach to Healthcare Knowledge Management Systems in the Era of Big Data and Artificial Intelligence. *Applied Sciences-Basel*, 12(9), 18. doi:10.3390/app12094455
- Radanliev, P., De Roure, D., Nicolescu, R., Huth, M., & Santos, O. (2022). Digital twins: artificial intelligence and the IoT cyber-physical systems in Industry 4.0. *International Journal of Intelligent Robotics and Applications*, 6(1), 171-185. doi:10.1007/s41315-021-00180-5
- Sahay, S. K., Goel, N., Jadliwala, M., & Upadhyaya, S. (2021). Advances in Secure Knowledge Management in the Artificial Intelligence Era. *Information Systems Frontiers*, 23(4), 807-810. doi:10.1007/s10796-021-10179-9
- Sanzogni, L., Guzman, G., & Busch, P. (2017). Artificial intelligence and knowledge management: questioning the tacit dimension. *Prometheus*, 35(1), 37-56. doi:10.1080/08109028.2017.1364547
- Simon, D., Jusmann, S., & Assoc Informat, S. (2021). *Preferred Appearance of Embodied Conversational Agents in Knowledge Management*. Paper presented at the 27th Annual Americas Conference on Information Systems (AMCIS), Electr Network.
- Simon, C. G. K., Jhanjhi, N. Z., Goh, W. W., & Sukumaran, S. (2022). Applications of Machine Learning in Knowledge Management System: A Comprehensive Review. *Journal of Information & Knowledge Management*, 21(02), 62. doi:10.1142/s0219649222500174
- Sundaresan, S., & Zhang, Z. P. (2022). AI-enabled knowledge sharing and learning: redesigning roles and processes. *International Journal of Organizational Analysis*, 30(4), 983-999. doi:10.1108/ijoa-12-2020-2558

- Terra, J. C., & Angeloni, T. (2007). Understanding the difference between Information Management and Knowledge Management. *TerraForum Consultores*. Erişim adresi <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=6d82c4a46fc65f5f1fa931c3286574428c2b0074>
- Tranfield, D., Denyer, D., & Smart, P. (2003). Towards a Methodology for Developing Evidence-Informed Management Knowledge by Means of Systematic Review. *British Journal of Management*, 14, 207-222.
- Tsui, E., Garner, B. J., & Staab, S. (2000). The role of artificial intelligence in knowledge management. *Knowledge-Based Systems*, 13(5), 235-239. doi:10.1016/s0950-7051(00)00093-9
- Wagner, C. (2006). Breaking the Knowledge Acquisition Bottleneck Through Conversational Knowledge Management. *Information Resources Management Journal*, 19(1), 70-83. doi:10.4018/irmj.2006010104
- Wang, J. (2022). Innovation of e-commerce marketing model under the background of big data and artificial intelligence. *Journal of Computational Methods in Sciences and Engineering*, 22(5), 1721-1727. doi:10.3233/jcm-226152
- Wilson, C., & Broomfield, H. (2022). Learning how to do AI: managing organizational boundaries in an intergovernmental learning forum. *Public Management Review*, 20. doi:10.1080/14719037.2022.2055119
- Xue, C. T. S. (2017). A Literature Review on Knowledge Management in Organizations. *Research in Business and Management* 4(1):30, 4(30), 30-41.
- Yoon, V., Broome, B., Singh, R., & Guimaraes, T. (2005). Using Agent Technology for Company Knowledge Management. *Information Resources Management Journal*, 18(2), 94-113. doi:10.4018/irmj.2005040105
- Yu, J. B., Yu, Y., Wang, L. N., Yuan, Z., & Ji, X. (2016). The knowledge modeling system of ready-mixed concrete enterprise and artificial intelligence with ANN-GA for manufacturing production. *Journal of Intelligent Manufacturing*, 27(4), 905-914. doi:10.1007/s10845-014-0923-6
- Zbucheá, A., & Vidu, C. (2018). *Knowledge Management In The Digital Era*. The 6th International Academic Conference on Strategica - Challenging the Status Quo in Management and Economics, Bükreş. 696-704.
- Zbucheá, A., Vidu, C., & Pinzaru, F. (2019). *Is Artificial Intelligence Changing Knowledge Management?* Paper presented at the Strategica - Knowledge Economy, Bükreş. 445-452.

Bilgi Yönetimi Dergisi

Cilt: 7 Sayı: 1 Yıl: 2024

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/by>

Hakemli Makaleler

Araştırma Makalesi

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 04.12.2023

Kabul tarihi: 15.04.2024

Yayınlanma tarihi: 30.06.2024

Article Info

Date submitted: 04.12.2023

Date accepted: 15.04.2024

Date published: 30 06 2024

Anahtar Sözcükler

*Bilgi Gereksinimi, Bilgi
Arama, Bilgi Arama
Davranışı*

Keywords

*Information Needs,
Information Seeking,
Information Seeking
Behavior*

DOI numarası

10.33721/by.1400011

ORCID

0000-0002-7080-8473 (1)

0000-0002-1981-072X (2)

Türkçe Öğretmeni Adaylarının Bilgi Gereksinimleri ve Bilgi Arama Davranışları

*Information Needs and Information Seeking Behaviors of
Prospective Turkish Teachers*

Hasan SEVMEZ

Çankırı Karatekin Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Öğretim
Üyesi, hasansevmez@karatekin.edu.tr

Derya YILDIZ

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü
Öğretim Üyesi, deryacintasyildiz@gmail.com

Öz

Bu araştırmanın amacı; Türkçe öğretmeni adaylarının bilgi gereksinimleri ile bilgi arama davranışlarını ortaya koymak ve bilgi hizmetlerinden beklentilerini belirleyerek bu doğrultuda öneriler geliştirmektir. Araştırmada nitel araştırma yöntemine dayalı özel durum yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu Türkçe öğretmeni adayları içerisinde gönüllük esasına göre amaçlı örneklem yöntemlerinden ölçüt örnekleme alma yöntemiyle seçilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesinde 40'ı 1. sınıf, 42'si 2. sınıf, 47'si 3. sınıf ve 39'u 4. sınıf olmak üzere toplamda 168 Türkçe öğretmeni adayı oluşturmaktadır. Yarı yapılandırılmış görüşmeler için ise her sınıftan iki kız iki erkek olacak biçimde dört, toplamda 16 öğrenci belirlenmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak anket formu ve yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Anket formundan toplanan verilerin analizinde frekans (f) ve yüzde (%) betimsel istatistik teknikleri kullanılmıştır. Görüşmelerden elde edilen veriler ise nitel veri analizi tekniklerinden biri olan içerik analizi tekniği kullanılarak çözümlenmiştir. Araştırma sonucunda Türkçe öğretmeni adaylarının kütüphaneden fiziki olarak nadiren yararlandıkları, kütüphaneyi ders çalışma ortamı olarak kullandıkları, elektronik kaynaklara uzaktan erişim bağlantısı sağlandığı ancak kullanma oranının düşük olduğu, öncelikli bilgi kaynağı olarak basılı kitapların tercih edildiği ancak hem basılı hem de elektronik kaynakları tercih edenlerin oranının da oldukça yüksek olduğu belirlenmiştir. Dikkat edilecek bir diğer sonuç ise Türkçe öğretmeni adaylarının kütüphane veri tabanlarını kullanmadıkları, aramanın daha odaklı ve verimli olmasını sağlayan Boolean operatörlerini kullanmadıkları, arama sonuç sayfalarının ilk üç sayfasına baktıkları, bilginin doğruluğuna önem verdikleri ve son olarak istenilen arama sonuçlarına ulaşamadığında başka kaynaklara yöneldikleri tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular ve sonuçlar Türkçe öğretmeni adaylarının üniversite/fakülte kütüphanelerinin koleksiyonlarının, hizmetlerinin ve bilgi okuryazarlığı programı içeriklerinin geliştirilmesine duyulan ihtiyacı ortaya koymuştur. Hem ülkemizde bu konuda yeteri kadar çalışma yapılmamış olması hem de öğretmen adayları ile ilgili diğer disiplinlerde yapılan çalışmaların yakın tarihten olmaması göz önünde bulundurulduğunda bu çalışmanın alan yazına önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Türkçe öğretmeni adaylarının bilgi gereksinimlerini ve bilgi arama davranışlarını kapsamlı olarak araştırıp, araştırma sonucuna ve literatüre dayanarak çıkarımlarda bulunmak ve bu konuda alan yazına katkı sağlamak bu çalışmanın özgün değerini oluşturmaktadır.

Abstract

The aim of this study is to reveal the information needs and information seeking behaviors of prospective Turkish teachers and to determine their expectations

from information services and to develop suggestions in this direction. Special case method based on qualitative research method was used in the research. The study group of the research was selected from among the Turkish teacher candidates on the basis of volunteerism by criterion sampling method, which is one of the purposeful sampling methods. The study group of the research consists of a total of 168 Turkish language teacher candidates, 40 of whom are 1st grade, 42 of whom are 2nd grade, 47 of whom are 3rd grade and 39 of whom are 4th grade at Necmettin Erbakan University Ahmet Keleşoğlu Faculty of Education. For semi-structured interviews, four students, two girls and two boys from each class, and 16 students in total were selected. Questionnaire form and semi-structured interview form were used as data collection tools in the study. Frequency (f) and percentage (%) descriptive statistics techniques were used to analyze the data collected from the questionnaire form. The data obtained from the interviews were analyzed using the content analysis technique, one of the qualitative data analysis techniques. As a result of the research, it was determined that prospective Turkish teachers rarely use the library physically, they use the library as a study environment, remote access to electronic resources is provided, but the rate of use is low, printed books are preferred as the primary source of information, but the rate of those who prefer both printed and electronic resources is quite high. Another noteworthy result is that Turkish language teacher candidates do not use library databases, do not use Boolean operators that make the search more focused and efficient, look at the first three pages of the search result pages, give importance to the accuracy of the information, and finally, when the desired search results cannot be reached, they turn to other sources. The findings and results revealed the need to improve the collections and services of university/faculty libraries and the content of information literacy programs. Considering the lack of studies on this subject in Türkiye and the fact that the studies conducted in other disciplines related to pre-service teachers are not contemporary, this study is thought to make a significant contribution to the literature. The original value of this study is to comprehensively investigate the information needs and information seeking behaviors of pre-service Turkish teachers, to make inferences based on the research results and literature, and to contribute to the literature on this subject.

1. Giriş

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde hızlı gelişmelerin yaşanması bilgi üretiminde yoğun artışı sağlamış ve bu da yeni gelişme ve değişimlerin daha hızlı olmasına sebep olmuştur. Polat (2006, ss. 249-250), bilgi ve iletişim teknolojilerinin yoğun olarak kullanılması sonucu yaşanan yeni gelişme ve değişimlerin aynı zamanda edinilen bilgi ve becerilerin kısa sürede önemini kaybetmesine neden olduğuna dikkat çeker. Teknolojide yaşanan gelişmelerle birlikte daha fazla miktarda bilgi, daha çeşitli formatlarda ve bilgi kaynağı türlerinde yer almakta, daha çeşitli ortam ve iletişim kanalları aracılığıyla erişilebilmekte, daha zengin ve karmaşık bir bilgi ortamının oluşmasına yol açmaktadır. Bu durum bireyler için yeni fırsatlar oluşturduğu gibi zorlukları da beraberinde getirebilmektedir (Bawden ve Robinson, 2009, s.181). Kullanıcıların erişim sağladığı bilgilerin doğruluğuna karar verme ve bilgi erişim sistemlerini kullanma becerileri ile ilgili zorluklar bilgi erişim sürecinde kullanıcıların işini güçleştirmektedir. Özellikle bilgi arama yöntemleri ve araçlarında yaşanan değişiklikler bunların başında gelmektedir. Ortaya çıkan zorlukları aşmak için kullanıcıların gelişmiş bilgi okuryazarlığı becerilerine sahip olmaları gerekmektedir (Mandıracı ve Zan, 2021, s. 134; Stričević ve Rubinić, 2023, s. 1). Bu noktada da kullanıcıların bilgi gereksinimlerinin ve bilgi arama davranışlarının düzenli olarak araştırılmasının önemi ortaya çıkmaktadır.

Farklı disiplinlerdeki kullanıcıların bilgi gereksinimlerinin ve bilgi arama davranışlarının araştırılması, bilgi merkezlerinde verilen hizmetler konusunda beklentilerinin belirlenmesi, bilgi erişim sorunları ve benzer konularda gerçekleştirilen araştırmalar her geçen gün çeşitlenerek sürmektedir. Bu konudaki araştırmalar 1940'lı yılların sonlarında başlamış, 1960'ların sonunda kullanıcı ile ilgili bilgi arama modelleri oluşturulmuş, 1980'li yıllarda hız kazanarak ve çeşitlenerek devam etmiştir. 1970'lerin ortalarına kadar çoğu çalışma, kullanıcı davranışından çok sistem kullanımıyla ilgiliyken, 1980'lerden bu yana "sistem merkezli" bir yaklaşımdan "kullanıcı merkezli" bir paradigmaya geçiş ile birlikte kullanıcıların bilgi davranışları üzerine daha fazla araştırma gerçekleştirilmiş ve kullanıcı davranışlarının bireyselliği ve çeşitliliği kabul edilmiş, buna nicel yöntemlerden nitel yöntemlere geçiş de eşlik etmiştir (Case, 2012, s. 6; Kim ve Sin, 2007, s. 655; Önal, 2008, s. 288; Uçak ve Al, 2000, s. 318; Wilson, 2000, s. 51).

Kullanıcı araştırmalarının en önemli araştırma alanlarından biri olan bilgi gereksinimi ve bilgi arama davranışı aynı amaca dönük, birçok faktörden etkilenen, birbiri ile iç içe geçmiş, birbiri ile yakından ilişkili ve birbirini tamamlayan kavramlardır. Bilgi arama davranışı bireylerin bilgiye olan gereksinimi sonucu ortaya çıkabileceği gibi, erişilen her yeni bilgi de yeni bilgi gereksinimlerini ortaya çıkarabilmektedir. Başka bir ifadeyle, bilgi gereksinimi bilgi arama davranışının ortaya çıkmasına sebep

olabilmekte, erişilen yeni bilgiler de yeni bilgi gereksinimini oluşturabilmektedir. Bu sebeple, bu iki kavramın birlikte ele alınıp konuya bir bütün olarak yaklaşılması önemlidir (Sheeja, 2010, s. 523; Uçak, 1997, s. 319). Konunun daha iyi anlaşılabilmesi bakımından bilgi gereksinimi ve bilgi arama davranışı kavramlarının detaylı olarak ele alınmasında fayda vardır.

1.1. Bilgi Gereksinimi

Bilgi gereksinimi, kişinin içinde bulunduğu durumu etkileyen bir eksikliği ifade eden zihinsel bir kavramdır. Bilgi gereksinimi kavramı, temel insan ihtiyaçlarından kaynaklanmaktadır. Case (2012, s. 5), bilgi gereksinimini “bireyin sahip olduğu bir hedefini gerçekleştirmede mevcut bilgisinin yetersiz kaldığını kabul etmesi”dir biçiminde tanımlarken Miranda ve Tarapanoff (2008, s. 2) bilgi gereksinimini “bireyin bir problemi çözmek için mevcut bilgisi ile problemin gerçek çözümü arasındaki boşluğu algılamasıyla başlayan bir durum ya da süreç” olarak ifade etmektedir.

Kişi, içinde bulunduğu belirsiz veya şüpheli durumunu mevcut bilgisi ile aşamadığında bilgiye gereksinim duyar. Aynı zamanda, hayatını devam ettirebilmesi, doğa ve insanlar ile ilişkilerini düzenleyebilmesi amacıyla kişinin bilgi gereksinimi oluşur. Kişi kendisi, çevresi ve yaşadığı dünya ile ilgili sürekli değişik yollardan yeni bilgiye erişir. Bazen de bir durumu daha iyi anlamak için yeni bilgiye gereksinim duyduğunu fark eder (Uçak, 1997, s. 318). İnsanların bilgi gereksinimleri konusundaki farkındalıkları her zaman net olarak belli değildir. Özellikle, bilgi gereksinimleri konusundaki boşluğun bilincinde olmayabilirler. Çünkü onlara yardımcı olabilecek bir bilgi olduğunun, yeni bilgilerin bildiklerini geçersiz kıldığını ve bunun sonucunda başka bir bilgi ihtiyacını doğurduğunun farkında değildirler. Bu durum bireyin belirli bilgilere maruz kaldığında bilgi gereksinimi olduğunu fark etmesiyle değişir (Nicholas, 2005, s. 22).

Bilgi gereksiniminin ortaya çıkması farklı etkenlerden kaynaklanabilmektedir. Bireyin karşı karşıya kaldığı, mevcut bilgisi ile üstesinden gelemediği bir belirsizlik veya şüpheli durum bilgi gereksinimini ortaya çıkarabilmektedir. Bilgi gereksinimi bilinçli ya da bilinçsiz olarak ortaya çıkabilmekte, kişinin zihinsel, fizyolojik ve toplumsal gereksinimlerinden herhangi biri bilgi gereksinimini başlatabilmektedir (Uçak, 1997, ss. 317-318). Bilgi gereksinimi kişinin isteğine, yaptığı işe, bilgisine ve tecrübesine, ilgi alanlarına, ilgi alanının boyutuna, alanın niteliğine vb. birçok özelliğe göre değişiklik gösterebilir. Her meslek grubu, bilimdalı belirli yaş grupları ve benzer gruplar için bilgi gereksinimleri, bilgi arama davranışı ve bilgi sistemi farklı olabilmektedir (Önal, 1993, ss. 341-342). Nicholas (2005, s. 21), bilgi gereksinimlerinin, fizyolojik ihtiyaçlar (yiycek ihtiyacı, barınak vb.), psikolojik ihtiyaçlar (tahakküm ihtiyacı, güvenlik ihtiyacı vb.) ve bilişsel ihtiyaçlar (planlama ihtiyacı, bir beceri öğrenme vb.) olmak üzere üç temel insan ihtiyacından birini veya diğerini karşılama arzusundan ortaya çıktığını belirtmiştir. Kim (2009, s. 679), bireylerin bilgi gereksinimlerinin; iş ile ilgili faaliyetler, araştırma faaliyetleri, eğitim faaliyetleri, eğlence faaliyetleri ve diğer kişisel faaliyetlerden kaynaklanabileceğini ifade etmiştir. Genelde iletişim olarak ifade edilen bu süreç; bilgilenme, bilgilendirme, ikna etme, yönetme, eğlenme, hedef üzerinde etkin olma, davranışları geliştirme ve değiştirme gibi birçok nedenle gerçekleşebilmektedir (Önal, 2008, s. 287). Bilgi gereksiniminin tam olarak anlaşılabilmesi için bilgi arama davranışı konusunun ele alınmasında fayda vardır.

1.2. Bilgi Arama Davranışı

Bilgi arama, “kişinin sahip olduğu bilgisindeki bir ihtiyaca veya boşluğa yanıt olarak bilgi edinmek için bilinçli bir çabadır” (Case, 2012, s. 5). Bilgi arama, “bilgi kaynakları arasından, gereksinimlere en uygun olan bilgiyi tanımlama ve seçme işlemidir” (Uçak, 1997, s.319). Bilgi arama, bilgi probleminin farkına varılmasını ve yorumlanmasını, bir arama planı oluşturulmasını, aramanın yapılmasını, sonuçların değerlendirilmesini ve ihtiyaç duyulduğunda sürecin tekrarlanmasını kapsamaktadır (Marchionini, 1989, s. 54). Bilgi arama davranışı terimi, yirminci yüzyılın ortalarından beri mesleki alan yazınında kullanılmaktadır. Günümüzde bir alt disiplin olarak kütüphane ve bilgi biliminde insanların bilgiyi arama ve kullanma yolları araştırılmaktadır (Kayaoğlu, 2014, s. 123).

Bilgi arama davranışı, kullanıcıların kütüphane hizmetleri aracılığıyla istenen bilgilere erişmek için üstlendikleri bir dizi eylemi ifade eder (Kumari ve Sharma, 2021, s. 469). Najjari’ye (2010, s. 393) göre bilgi arama davranışı “insan gereksinimlerinin karşılanması amacıyla bilgiye erişim ve kullanma sürecinde yapılan davranış ve yaşanan olaylardır.” Benzer şekilde Wilson (2000, s. 49) ise bilgi arama

davranışını, “bir amacı gerçekleştirme ihtiyacının bir sonucu olarak amaçlı olarak bilgiyi aramak” olarak belirtmektedir. Başka bir tanımda ise bilgi arama davranışının, “farkına varılan bir bilgi gereksiniminin karşılanmasıyla ilgili dürtünün yerine getirilmesi için yürütülen bireysel bir etkinlik” olduğuna vurgu yapılmıştır (Uçak, 1997, s. 319).

Yukarıdaki tanımlardan da anlaşılacağı gibi bilgi arama davranışı, bireyin bilgiye erişmeye dönük olarak gerçekleştirdiği eylemlerin tamamını içermektedir. Bir süreçte devam eden bilgi arama davranışı bilgi gereksiniminin farkedilmesiyle ortaya çıkmaktadır (Dunn, 1986, s. 475). Bilgi arama davranışında kişinin öncelikleri, eğilimleri, deneyimleri, işi, iş çevresi, kişisel özellikleri, yaşı, içinde bulunduğu çevre ve ekonomik durumu, okulu, algı düzeyi, öğrenme şekilleri vb. birçok unsur etkili olabilmektedir (Rouse ve Rouse, 1984, s. 131; Uçak, 1997, s. 322).

Bilimsel bilgiyi arama sürecinde ise gereksinim duyulan bilginin türü, niteliği ve bilgiye erişmede izlenen yollar, kullanılan araç ve kaynaklar, araştırma alanına ve bir disiplinden diğerine değişiklik gösterebilmektedir. Bu durum, özellikle bilgi merkezlerinin doğru bir şekilde tasarlanmasında ve etkili kullanıcı hizmetlerinin verilmesinde etkili olabilmektedir. Bilgi merkezlerinin varlık nedeni olan kullanıcılarının, bilgi gereksinimi ve bilgi arama davranışlarının tam olarak ortaya konulamaması verilen hizmetlerin istenen düzeyde olmasını engellemektedir. Bu sebeple, kullanıcıları bir bütün olarak değerlendirmekten ziyade akademik disiplinlerine göre ele alarak değerlendirmede bulunup, koleksiyon geliştirme, kullanıcı eğitimleri ve diğer hizmetlerinin bu kullanıcı gruplarının gereksinimlerine göre geliştirilmesi gerekmektedir (Sheeja, 2010, s. 523; Kumari ve Sharma, 2021, s. 469; Uçak, 1999, s.126). Bu bağlamda öğretmen adaylarının bilgi gereksinimleri ve bilgi arama davranışlarının belirlenmesi adına alt disiplinleri de kapsayan çalışmaların gerçekleştirilmesinde fayda vardır.

1.3. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Öğretmenlerin, nitelikli bir eğitimin anahtarı olarak kabul edilmesi (Dahlqvist, 2021, s. 259) ve günümüzde bilimsel, teknolojik, ekonomik, sosyolojik ve politik açıdan yaşanan gelişme ve hızlı değişimler, yarınlarını oluşturacak genç nesiller için eğitim sistemlerinin sürekli gözden geçirilmesini zorunlu kılmakta, çağa uygun bir eğitim sisteminin hayata geçirilmesinde öğretmenlerden aktif rol üstlenmeleri beklenmektedir (Özen ve diğerleri, 2019, s. 99). Bu bağlamda eğitim fakültelerinden teknolojiyi kullanabilen, bilgiye kolayca ulaşabilen, bilgiyi kullanan, karşılaştığı problemleri çözebilen, doğru karar verebilen, öğrenmeyi öğrenen, düşünmeyi öğrenen, zamanı etkili kullanabilen, yabancı dil bilen, etkili iletişim kurabilen, iş birliği içinde çalışabilen, çok yönlü ve eleştirel düşünceye sahip yaratıcı öğretmen ya da öğretmen adayları yetiştirmeleri beklenmektedir (Dahlqvist, 2021, s. 260; Erten, 2019, ss. 35-36). Ayrıca, öğretmenlerin eğitim-öğretime yönelik becerilerine sahip olmaları yanı sıra bilgi okuryazarlığı becerilerine sahip olmaları ve alanlarına özgü yenilikleri takip etmeleri gerekmektedir. Sorgulamaya dayalı öğrenme yaklaşımının öne çıktığı öğretim yöntemlerinin yüksek öğretimde uygulanmaya başlamasıyla birlikte, bilgi arama öğrencilerin yerine getirmesi gereken önemli görevlerden biri olmuştur (Stričević ve Rubinić, 2023, s. 1). Bilgi arama ve diğer bilgi okuryazarlığı bilgisi ve süreci etkileyen davranışlar, yüksek kaliteli/nitelikli bir öğretmen eğitimi için gereklidir (Dahlqvist, 2021, s. 260). Bu kapsamda öğretmen adaylarının bilgi gereksinimi ve bilgi arama davranışlarının araştırılması önemli hâle gelmektedir.

Türkiye’deki öğretmen adaylarının bilgi gereksinimi ve bilgi arama davranışları üzerine yapılan çalışmalar pek de fazla değildir. Bu anlamda, sınıf öğretmenliği, Türkçe öğretmenliği, İngilizce öğretmenliği gibi alt disiplinleri içeren çalışmaların daha fazla ve belirli aralıklarla yapılması, derme geliştirmeye, verilecek hizmetlerin niteliğine ve bilgi okuryazarlığı programlarının içeriğinin geliştirilmesine olumlu katkı sağlayacaktır. Öğretmen adaylarının bilgi gereksinimi ve bilgi arama davranışlarını belirlemek amacıyla kullanıcı araştırmalarının gerçekleştirilmesi önemlidir. Üniversitelerin eğitim fakültelerinde öğrenim gören öğretmen adaylarının bilgi gereksinimleri ve bilgi arama davranışları konusunda gerçekleştirilecek çalışmalar, bilgi merkezlerinin önemli kullanıcılarından biri olan öğretmen adaylarının yakından tanınması, dermelerinin ve hizmetlerinin kullanıcılarının beklentilerine göre oluşturulması ve bilgi okuryazarlığı programı içeriklerinin doğru hazırlanması için kullanıcılar hakkında daha fazla bilgi elde edilmesine imkân sağlayacaktır (Uçak, 1997, s. 324). Bu bağlamda Türkçe öğretmeni adaylarının bilgi arama davranışlarının ortaya konulması,

verilen hizmetlerden beklentilerinin belirlenmesi, koleksiyonun ve hizmetlerin geliştirilmesi için bilgi arama davranışlarının detaylı biçimde araştırılmasında fayda vardır.

Ülkemizde bilgi gereksinimi ve bilgi arama davranışı konusunda öğretmen adayları üzerine gerçekleştirilen çalışmalar incelendiğinde diğer birçok akademik disipline göre çok daha az çalışma gerçekleştirildiği, farklı branşlarda öğretmen adaylarının bilgi gereksinimlerinin ve bilgi arama davranışlarının araştırılması konusunda ise sınırlı sayıda (Dinç Bay, 2022; Sırakaya ve Çakır, 2014; Şahin ve Uzun, 2021; Tatar, 2016) çalışmanın gerçekleştirildiği özellikle, Türkçe öğretmeni adaylarının bilgi gereksinimi ve bilgi arama davranışlarının incelenmesi konusunda ise hiçbir araştırmanın gerçekleştirilmediği belirlenmiştir. Hem ülkemizde bu konuda çalışma yapılmamış olması hem de öğretmen adayları ile ilgili diğer disiplinlerde yapılan çalışmaların yetersiz ve güncellikten uzak olması göz önünde bulundurulduğunda bu çalışmanın alın yazına önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Türkçe öğretmeni adaylarının bilgi gereksinimlerini ve bilgi arama davranışlarını kapsamlı olarak araştırıp, araştırma sonucuna ve literatüre dayanarak çıkarımlarda bulunmak ve bu konuda alan yazınına katkı sağlamak bu çalışmanın özgün değerini oluşturmaktadır.

Günümüzde bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ve hızlı değişim bireylerin ihtiyaç ve beklentilerinin sürekli değişmesine neden olmaktadır. Bu değişim Türkçe öğretmeni adaylarının bilgi gereksinimi ve bilgi arama davranışlarında da kendisini göstermektedir. Kütüphaneler, ancak bireylerin bilgi gereksinimleri ve bilgi arama davranışları doğru ortaya konulduğunda, daha nitelikli bilgi hizmeti verebilir ve verdiği hizmetlere dönük talep yaratabilir. Kullanıcılarını iyi tanıyarak, kullanıcılarının gereksinimlerine göre hizmetlerini geliştiren kütüphaneler görevlerini sağlıklı biçimde yerine getirebilirler. Türkçe öğretmeni adaylarının bilgi gereksinimlerinin ve bilgi arama davranışlarının belirlenmesi, bilgi hizmetlerinin planlamasında ve bilgi okuryazarlığı programı içeriklerinin geliştirilmesinde büyük katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda araştırmanın amacı Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesinde öğrenim görmekte olan Türkçe öğretmeni adaylarının bilgi gereksinimleri ve bilgi arama davranışlarını ortaya koymak ve bilgi hizmetlerinden beklentilerini belirleyerek bu doğrultuda öneriler geliştirmektir. Bu çalışmanın sonuçlarının öğretmen adaylarına/Türkçe öğretmeni adaylarına dönük bilgi hizmetlerinin ve bilgi okuryazarlığı programı içeriklerinin geliştirilmesinde ve uygulanmasında faydalı olacağı düşünülmektedir. Bu çalışmada, “Türkçe öğretmeni adaylarının bilgi gereksinimleri ve bilgi arama davranışlarına ilişkin görüşleri nelerdir?” temel sorusundan hareketle aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Türkçe öğretmeni adayları kütüphaneden yararlanma (fiziki olarak gitme) yararlanma sıklıkları ve kütüphaneye gitme amaçları nedir?
2. Türkçe öğretmeni adayları tarama motorlarından (Google, Google Akademik, Yandex, Yahoo vb.) ya da online veri tabanlarından tarama yaparken istedikleri sonuçları elde edemediklerinde genellikle hangi yolları tercih etmektedirler? Neden?
3. Türkçe öğretmeni adayları tarama motorlarından (Google, Google Akademik, Yandex, Yahoo vb.) ya da online veri tabanlarından tarama yaparken anahtar kelime belirleme, tırnak işareti kullanma, boolean operatörleri, sonuçlar içinde arama, benzer sonuçlar içinde arama ve filtreleme seçeneği araçlarını hangi sıklıkta kullanmaktadırlar?
4. Türkçe öğretmeni adayları araştırmalarında öncelikli bilgi kaynağı olarak neleri tercih etmektedirler? Neden?
5. Türkçe öğretmeni adayları üniversite kütüphanesini (çevrim içi veri tabanları, basılı kaynaklar ve diğer bilgi kaynakları) hangi yollarla kullanmaktadırlar?
6. Türkçe öğretmeni adaylarının elektronik bilgi kaynaklarını kullanma sıklıkları nedir?

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada özel durum yöntemi kullanılmıştır. Wellington (2000), özel durum yönteminin, araştırma konusu olan problemin derinlemesine ve kısa sürede araştırılabilmesine olanak verdiği

belirtir. Çepni (2010) ise özel durum yönteminde problemin özel bir durumu üzerine yoğunlaşırken farklı veri toplama yöntemlerinin birlikte kullanılmasına da olanak sağlandığına dikkat çeker. Bu doğrultuda Türkçe öğretmeni adaylarının bilgi gereksinimleri ve bilgi arama davranışlarına ilişkin görüşlerini kısa sürede elde etmek için anket formu kullanılmış ve öğretmen adaylarının görüşlerini detaylı olarak betimleyebilmek için ise yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Çalışmada özel durum yönteminin özelliğine uygun olarak farklı veri toplama araçları kullanılmış ve kısa sürede derinlemesine veri toplama amaçlanmıştır.

2.2. Araştırmanın Çalışma Grubu

Anket formunun uygulandığı araştırmanın çalışma grubunu, Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesinde 40'ı 1. sınıf, 42'si 2. sınıf, 47'si 3. sınıf ve 39'u 4. sınıf olmak üzere toplamda 168 Türkçe öğretmeni adayı oluşturmaktadır. Çalışma grubu Türkçe öğretmeni adayları içerisinde gönüllük esasına göre amaçlı örneklem yöntemlerinden ölçüt örnekleme alma yöntemiyle seçilmiştir. Amaçlı örnekleme, durumların derinlemesine çalışılabilmesine imkân vermesinden dolayı işlevseldir. Yıldırım ve Şimşek (2011), ölçüt örnekleme yönteminde konuya uygun olarak belirlenen ölçütleri karşılayan durumların çalışıldığını belirtir. Buna göre çalışma grubunun belirlenmesinde aşağıdaki ölçütler göz önünde bulundurulmuştur:

Öncelikle kütüphaneyi en çok kullanması beklenen branşlardan biri olan Türkçe öğretmeni adaylarının bilgi gereksinimleri ve bilgi arama davranışlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda her sınıf düzeyinden en az 39 kişi olmak üzere öğretmen adaylarına ulaşılmıştır. Öğretmen adaylarının gönüllü olmaları da bir diğer ölçüttür. Yarı yapılandırılmış görüşmeler için de her sınıftan iki kız iki erkek olacak biçimde dört, toplamda 16 öğrenci belirlenmiştir. Görüşme yapılacak öğrencilerin belirlenmesinde de gönüllü olma esas alınmıştır. Görüşme yapılacak öğrenciler anket formunu dolduran gönüllü öğrenciler arasından belirlenmiştir.

2.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışma, Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesinde öğrenim gören 168 Türkçe öğretmeni adayından anket formu ve 16 öğrenci ile yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen verilerle sınırlandırılmıştır. Bu bakımdan çalışmanın sonuçları genellenebilirlik açısından bir sınırlılığa sahiptir. Araştırma sonuçları, Türkçe öğretmeni adaylarının bilgi gereksinimleri ve bilgi arama davranışları ile sınırlıdır. Diğer branşlardaki öğretmen adaylarının bilgi gereksinimleri ve bilgi arama davranışları üzerine de nitel ve nicel araştırmalar yapılmalıdır.

2.4. Veri Toplama Araçları

Araştırmada, veri toplama aracı olarak anket formu ve yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Anket formunda Türkçe öğretmeni adaylarının bilgi gereksinimi ve bilgi arama davranışlarını ortaya koymaya ilişkin görüşlerini belirlemeye yönelik sorular yöneltilmiştir. Anket formlarının hazırlanmasından önce konuyla ilgili yurt içi ve yurt dışı alan yazın araştırılarak çalışmanın kuramsal temeli oluşturulmuştur. Araştırmacılar tarafından geliştirilen anket formunun oluşturulması aşamasında öncelikli olarak alan yazın incelemesi yapılmış, konu ile ilgili çalışmalardan (Arshad ve Ameen, 2021; Birinci, 2006; Dalkıran, 2018; Howlader ve Islam, 2019; Kayaoğlu, 2014; Komissarov ve Murray, 2016; Korobili ve diğerleri, 2011; Najjari, 2010; Niu ve diğerleri, 2010; Phillips ve diğerleri, 2019; Soylu, 2016; Uçak, 1997; Uçak, 1999; Zencir, 2017) yararlanılmış, sonrasında bu konuda çalışma yapmış konu uzmanlarının görüşüne başvurulmuştur. Anket formunun uygulama aşaması öncesinde 48 öğrenci ile pilot çalışma gerçekleştirilmiştir. Pilot çalışmanın ardından, anket formuna son şekli verilmiştir.

Araştırma verilerini toplamak amacıyla hazırlanan ölçme araçları, 2021–2022 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde çalışma grubunu oluşturan Türkçe öğretmeni adaylarına uygulanmış ve gönüllülük esasına göre doldurulması sağlanmıştır. Anket verilerinin toplanıp analizlerinin gerçekleştirilmesi sonrasında aynı araştırma örnekleme kapsamında 16 Türkçe öğretmeni adayı gönüllük esasına göre belirlenerek yarı yapılandırılmış görüşme formu ile kendileri ile yüz yüze görüşme tekniği ile gerçekleştirilmiştir. Görüşme tekniği, araştırmacının denek ile yüz yüze görüşme yapması ve araştırdığı konu ile ilgili karşılıklı konuşma yaparak bilgi elde etmesidir (Karagöz, 2021, s. 901). Bu noktada önemli olan,

soruların görüşülen kişinin bakış açısını, düşüncelerini anlamaya dönük kurgulanmasıdır (Güçlü, 2019, s. 100). Yarı yapılandırılmış görüşme ise önceden belirlenmiş birtakım soruların ve özel konuların uygulanmasını kapsar. Sorular her görüşülen kişiye sistematik ve tutarlı bir düzende sorulur. Görüşülen kişilerden yarı yapılandırılmış soruların çok ötesinde cevaplar vermesine olanak sağlanır (Berg ve Lune, 2019, s. 121).

Bu çalışma için etik kurul izni, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilimsel Etik Değerlendirme Kurulunun 01.04.2022 tarih ve 2022/70 sayılı kararı ile alınmıştır. Veriler, Selçuk Üniversitesinden gerekli Etik Kurul izni alındıktan sonra yüz yüze anket ve görüşme tekniği kullanılarak 2021-2022 eğitim ve öğretim yılı bahar döneminde toplanmıştır. Katılım gönüllülük esasına göre gerçekleştirilmiştir.

Anket formundaki soruların bir kısmı bir ya da birden çok yanıt işaretlenebilen yapıda çoktan seçmeli, bir kısmı da beşli likert ölçeğine göre düzenlenmiştir. Anket formunun hazırlanmasında öncelikle araştırmacılar tarafından 26 soru hazırlanmış ancak alan uzmanlarının görüşleri doğrultusunda soru sayısı 21'e düşürülmüştür. Çepni (2010), anket formunun içerik geçerliliğinin artırılmasında alan uzmanlarının fikirlerinden yararlanılması gerektiğini ifade eder. Bu çalışmada anketin geçerliliğini sağlamada iki alan uzmanının görüşü alınmıştır. Anketin güvenilirliğinin artırılması amacıyla da 3 Türkçe öğretmen adayına uygulanarak soruların anlaşılabilirliği sorgulanmıştır.

Anket formunun ilk bölümünde; cinsiyet, sınıf, öğretim türü ve genel not ortalaması gibi öğrencilerle ilgili demografik bilgileri toplamak amacıyla hazırlanmış sorulara, diğer bölümlerde ise bilgi kaynağı tercihleri, kütüphaneden yararlanma sıklık ve amaçları, elektronik bilgi kaynaklarını kullanma sıklıkları, bilgiye erişim sırasında karşılaştıkları zorlukları, veri tabanlarını ve tarama motorlarını kullanma durumları ile ilgili sorulara yer verilmiştir.

Görüşme formlarının uzman görüşleriyle teyit edilmesi görüşmelerin güvenilirliğini sağlamada önemlidir. Buna göre konu ile ilgili iki uzmanın görüşlerine başvurulmuştur. Görüşmelerin güvenilirliğini sağlayan diğer bir ölçüt de katılımcı kontrolüdür (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu doğrultuda görüşmelerden ulaşılan verilerin eksikliklerinin giderilmesi için katılımcıların eklemeye ya da çıkarmada bulunmak istedikleri yerleri belirtmeleri istenmiştir.

Yarı yapılandırılmış görüşmeler için de öncelikle 10 soru hazırlanmış, daha sonra soru sayısı 6'ya düşürülmüştür. Sonrasında yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Gönüllülük ölçütü olarak kullanılmıştır. Öğretmen adayları "Katılımcı 1, Katılımcı 2..." biçiminde kodlanmıştır.

Yarı yapılandırılmış görüşmelerde öğretmen adaylarına;

- ✓ "Bilgi arama davranışı, bilgi erişim, bilgi okuryazarlığı vb. konularda eğitim aldınız mı, ihtiyaç olduğunu hissediyor musunuz?/Araştırmalarınızda (bilgiye erişimde) alanınızda bilgiye erişim konusunda eğitime ihtiyaç duyuyor musunuz?)
- ✓ Kütüphanelerde hangi kaynakları ve hizmetleri daha fazla kullanıyorsunuz?
- ✓ Kütüphaneyi ve kaynaklarını kullanma konusunda kendinizi yeterli görüyor musunuz?
- ✓ Derslerinizle ilgili/akademik gereksinim duyduğunuz bilgiye daha çok nerelerden erişiyorsunuz? Daha çok hangi kaynakları kullanıyorsunuz? Bilgi ihtiyacınızı genellikle nerelerden karşılıyorsunuz? (Ders kitabı, ders notu, veri tabanı, sosyal medya)
- ✓ Bilgi gereksiniminizi karşılamada en çok hangi tür kaynakları kullanırsınız? (Kitap, dergi, tez, meslektaşlar, raporlar)
- ✓ Kütüphanenizin abone olduğu veri tabanlarından kullandığınız veri tabanı var mı? Varsa en çok/en sık kullandığınız veri tabanlarına örnek verebilir misiniz? Abone olduğunuz HiperKitap, Turcademy Türkçe veri tabanlarını kullanıyor musunuz ya da duyduunuz mu?" gibi sorular yöneltilmiştir. Görüşmeler her bir öğretmen adayıyla yaklaşık 45 dakika sürmüştür.

2.5. Verilerin Analizi

Araştırmada anket formundan toplanan verilerin analizinde frekans (f) ve yüzde (%) betimsel istatistik teknikleri kullanılmıştır. Görüşmelerden elde edilen veriler ise nitel veri analizi tekniklerinden biri olan içerik analizi tekniği kullanılarak çözümlenmiştir. Merriam (2013), içerik analizinde öncelikle verilerin

kodlandığını, temaların oluşturulduğunu, kod ve temaların düzenlendiğini daha sonra da bulguların yorumlandığını belirtir. Analiz süresince oluşturulan kod ve temalar araştırmacılar tarafından ayrı ayrı incelenerek güvenilirlik sağlanmaya çalışılmıştır. Miles ve Huberman'ın (1994) güvenilirlik formülünden yararlanılarak araştırmacıların yaptıkları kodlamalar arasındaki uyum oranı %84 olarak bulunmuştur. Ayrıca bir eğitim bilimlari uzmanı oluşturulan kod ve temaları inceleyerek onaylamıştır. Veri analizi sürecinde Türkçe öğretmen adaylarının görüşleri 5 tema altında sunulmuştur.

Bu temalar: “Çalışma Ortamı: Kütüphane”, “Tarama Stratejilerini Kullanmama”, “İngilizce Eksikliği ve Zaman Bulamama”, “Veri Tabanlarını Kullanmama-Tanımlama: Google Akademik-Tez Merkezi”, “Basılı Kitap Önceliği: İnternetteki Bilgi Kirliliği” dir. Verilerin sunumunda katılımcı görüşlerinden doğrudan alıntılar yapılmıştır. Doğrudan alıntının hangi öğretmen adayına ait olduğu cümlelerin başında belirtilmiştir.

3. Bulgular

Türkçe öğretmeni adaylarının bilgi gereksinimleri ve bilgi arama davranışlarının incelendiği bu çalışmada elde edilen veriler beş ana tema altında sunulmuştur. Bu temalar: “Çalışma Ortamı: Kütüphane”, “Basılı Kitap Önceliği”, “Veri Tabanlarını Kullanmama”, “İngilizce Eksikliği ve Zaman Bulamama” ve “Tarama Stratejilerini Kullanmama”dır. Bulgularda önce nicel veriler verilmiş daha sonra öğrenci görüşlerinden elde edilen veriler sunulmuştur. Nicel ve nitel veriler birbirini tamamlar nitelikte olduğu için bir arada verilmiştir. Buna göre temaların özelliklerine ilişkin açıklamalar doğrudan alıntılar ile desteklenerek aşağıda sunulmuştur.

3.1. Çalışma Ortamı: Kütüphane

Türkçe öğretmeni adaylarının kütüphaneden fiziki olarak yararlanma sıklıkları Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1

Katılımcıların kütüphaneden fiziki olarak yararlanma sıklığı

Fiziki olarak yararlanma sıklığı	f	%
Nadiren	67	39,9
Ayda 1 ya da 2 kez	55	32,7
Haftada 1 ya da 2 kez	24	14,3
Yararlanmıyorum	18	10,7
Her gün	3	1,8
Diğer	1	0,6

Tablo 1’deki veriler katılımcıların kütüphaneden fiziki olarak yararlanma sıklıklarının; “nadiren” (f= 67), “ayda 1 ya da 2 kez”, (f= 55), “haftada 1 ya da 2 kez” (f= 24), “yararlanmıyorum” (f= 18) olduğunu göstermektedir.

Türkçe öğretmeni adaylarının kütüphaneden yararlanmaları ile ilgili görüşlerinden örnekler aşağıda belirtilmiştir:

Katılımcı 3: “Çok az gidiyorum kütüphaneye. Bazen çok gitmek isterim ama dersler yoğun çok vakit yok. Sanırım vakit ve ihtiyaç duymam bir arada olmalı. Kütüphanede istediğim kadar vakit geçirebilmem için ders yoğunluğumun azalması gerek. Çok ödevim oluyor.”

Katılımcı 5: “Bazı dersler için kitaba ihtiyaç duyuyorum o zaman gidiyorum ama çok değil. Sınav dönemiye giderim daha çok.”

Katılımcı 6: “Uzun zamandır gitmediğimi fark ettim şimdi. Ben yine de gidenlerden biriyim sanırım. Hiç gitmeyenler var bence. Nadiren de olsa gitmek yetiyor bana.”

Katılımcıların kütüphaneye gitme amaçları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2*Kütüphaneye gitme amaçları*

Kütüphaneye gitme amaçları	f	%
Sessiz çalışmak (ödev, ders, okuma vb.)	110	65,5
Kitap ödünç almak	99	58,9
Kitap okumak	62	36,9
Kullanmıyorum	18	10,7
Fotokopi hizmetinden yararlanmak	12	7,1
Elektronik kaynaklarını kullanmak/bilgi almak	12	7,1
Basılı süreli yayınları takip etmek	11	6,5
İnternet/bilgisayarları kullanmak	9	5,4
Diğer	2	1,2

Tablo 2'ye göre katılımcıların kütüphaneye gitme amaçları: “Sessiz çalışmak (Ödev, ders, okuma vb.)” (f= 110), “Kitap ödünç almak” (f= 99) ve “kitap okumak” (f= 62) olarak belirlenmiştir.

Türkçe öğretmeni adaylarının kütüphaneye gitme amaçları ile ilgili görüşlerinden örnekler aşağıda verilmiştir:

Katılımcı 10: “*Vize ve final dönemiye mutlaka kütüphanede olurum. Çünkü çalışmak için çok uygun oluyor. Bütünleme dönemiye zaten çok daha sessiz oluyor.*”

Katılımcı 4: “*Galiba en çok ders çalışmak için giderim. Bazen kitap almak için de gittiğim olur ama çok az oldu bu. Genelde ders çalışmak birinci amacım olur. Arkadaşlarımla birlikte de ders çalışmak için gideriz. Etüt gibi.*”

Katılımcı 3: “*Bazı derslerde okumamız gereken kitaplar oluyor. Bu yüzden kitapları kütüphaneden almak için giderim çoğunlukla. Orda okuduğum da çok olur gitmişken. En iyi kitap okuma yeri kütüphane zaten. Ders çalışmak için de öyle.*”

Katılımcıların üniversite kütüphanesini (online veri tabanları, basılı kaynaklar ve diğer bilgi kaynakları) kullanma durumları Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3*Üniversite kütüphanesinin kullanılma durumu*

Kütüphaneyi kullanma durumu	f	%
Sadece kütüphaneye (fiziki olarak) giderek kullanıyorum	72	42,9
Üniversitemiz kütüphane hizmetlerinden yararlanmıyorum	36	21,4
Hem kütüphaneye giderek hem de uzaktan erişim bağlantısı sağlayarak kullanırım	33	19,6
Sadece dijital bilgi kaynaklarını uzaktan erişim bağlantısı sağlayarak kullanıyorum	20	11,9
Diğer	6	3,6

Tablo 3'e göre katılımcıların üniversite kütüphanesini (online veri tabanları, basılı kaynaklar ve diğer bilgi kaynakları) kullanma durumları; “Sadece kütüphaneye (fiziki olarak) giderek kullanıyorum”

(f=72), “Üniversitemiz kütüphane hizmetlerinden yararlanmıyorum” (f=36), “Hem kütüphaneye giderek hem de uzaktan erişim bağlantısı sağlayarak kullanırım” (f=33) olarak tespit edilmiştir.

Türkçe öğretmeni adaylarının üniversite kütüphanesini (online veri tabanları, basılı kaynaklar ve diğer bilgi kaynakları) kullanma durumları ile ilgili görüşlerinden örnekler aşağıda sunulmuştur:

Katılımcı 7: “Hiç veri tabanı kullanmadım. Aslında lazım olmadı. Kitaplar gerekli oluyor bizim derslerde. Bu yüzden kütüphanenin başka hizmetlerini pek bilmiyorum. Veri tabanları olduğunu biliyorum da ona da gerek yok dediğim gibi.”

Katılımcı 15: “Bir derste kütüphaneye bilgisayar ortamından girmem gerekmişti. Kitap incelemek içindi o da. Kütüphanede var mı diye baktım. Okulda olsam kütüphaneye gider bakardım ama okulda olmadığım için bilgisayardan girdim.”

Katılımcı 9: “Kitap ödünç vermek dışında ne gibi hizmetleri var bilmiyorum. Bu benden de kaynaklanıyor olabilir ama tanıtılmadı da. Tanıtılsa bilirdik.”

3.2. Tarama Stratejilerini Kullanmama

Katılımcıların tarama motorlarında (Google, Yandex, Yahoo vb.) ve/veya online veri tabanlarında arama yaparken araçları kullanma sıklıkları Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4

Tarama motorlarında ve/veya çevrimiçi veri tabanlarında arama yaparken araçları kullanma sıklıkları

Madde adı	Sıklıkla (f, %)	Her zaman (f, %)	Bazen (f, %)	Nadiren (f, %)	Hiçbir zaman (f, %)	Toplam (f, %)
İhtiyaç olduğunda bir veya birden fazla anahtar kelime belirleme	67 (39,9)	53 (31,5)	22 (13,1)	15 (8,9)	6 (3,6)	163 (97,0)
Tırnak işaretini (örnek: “küresel ısınma”)	24 (14,3)	17 (10,1)	49 (29,2)	42 (25,0)	31 (18,5)	163 (97,0)
Boolean operatörlerini (AND, OR, NOT)	10 (6,0)	4 (2,4)	22 (13,1)	35 (20,8)	88 (52,4)	159 (94,6)
Sonuçlar içinde arama	58 (34,5)	27 (16,1)	52 (31,0)	19 (11,3)	5 (3,0)	161 (95,8)
Benzer sonuçlar içinde arama	63 (37,5)	19 (11,3)	49 (29,2)	23 (13,7)	5 (3,0)	159 (94,6)
Filtreleme seçeneği (Bilgi kaynağının türü, dili, konusu, yayın yeri, yayın yılı, bulunduğu veri tabanı vb. özellikler)	42 (25,0)	35 (20,8)	55 (32,7)	20 (11,9)	13 (7,7)	165 (98,2)

Tablo 4’teki verilere göre tarama motorlarında (Google, Yandex, Yahoo vb.) ve/veya online veri tabanlarında arama yaparken araçların kullanım sıklıkları;

İhtiyaç olduğunda bir veya birden fazla anahtar kelime belirleme: sıklıkla (f= 67), her zaman (f= 53), bazen (f= 22); Tırnak işaretini (örnek: “küresel ısınma”): bazen (f= 49), nadiren (f= 42), hiçbir zaman (f= 31); Boolean operatörlerini (AND, OR, NOT): hiçbir zaman (f= 88), nadiren (f= 35), bazen (f= 22); Sonuçlar içinde arama: sıklıkla (f= 58), bazen (f= 52), her zaman (f= 27); Benzer sonuçlar içinde arama: sıklıkla (f= 63), bazen (f= 49), nadiren (f= 23); Filtreleme seçeneği (Bilgi kaynağının türü, dili, konusu, yayın yeri, yayın yılı, bulunduğu veri tabanı vb. özellikler): bazen (f= 55), sıklıkla (f= 42), her zaman (f= 35) olarak belirlenmiştir.

Öğretmen adaylarının en çok birden fazla anahtar kelime belirlemeyi ve sonuçlar içinde aramayı kullandıkları tespit edilmiştir. Türkçe öğretmeni adaylarının tarama motorlarında (Google, Yandex, Yahoo vb.) ve/veya online veri tabanlarında arama yaparken araçları kullanma sıklıkları ile ilgili görüşlerinden örnekler aşağıda verilmiştir:

Katılımcı 6: “Boolean operatörlerini hiç duymadım. Gerekli mi acaba gerçekten. Sonuçları daraltıyor mu gerçekten bakmak gerek. Ama sanmıyorum. Öyle olsa duyardık, bilirdik.”

Katılımcı 13: “Tırnak işaretini duydum. Onu bazen yaparım ama çok değil. Çünkü istediğime ulaşıyorum. Böyle düşünüyorum ama şimdi kafam karıştı. Acaba yapsam daha çabuk mu ulaşırım aradıklarım. Ama bence zaten çabuk ulaşıyorum.”

Katılımcı 16: “İstediğime ulaşmakta bazen zorluk yaşarım tabii ki. O zaman filtreleme varsa onu kullanırım. Diğer araçlara hiç ihtiyaç duymadım. Bu da gösteriyor ki çok da gerekli değil. Bence.”

Katılımcıların tarama motorlarından (Google, Google Akademik, Yandex, Yahoo vb.) ya da online veri tabanlarından tarama yaparken istedikleri sonuçları elde edemediğinde gösterdikleri davranışlar Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5

Tarama motorlarından ya da çevrim içi veri tabanlarından tarama yaparken istenilen sonuçlar elde edilemediğinde sergilenen davranışlar

Sergilenen davranış	f	%
Başka bir kaynağa bakarım	111	66,1
Tarama stratejimi değiştiririm (yeni anahtar kelime/kelimeler belirlerim)	110	65,5
İlgili kişiye (Hocama vb.) dönüş yaparım	44	26,2
Taramamı sonlandırırım	30	17,9
Kütüphane çalışanına sorarım	30	17,9

Tablo 5’teki veriler katılımcıların tarama motorlarından (Google, Google Akademik, Yandex, Yahoo vb.) ya da online veri tabanlarından tarama yaparken istedikleri sonuçları elde edemediklerinde genellikle; “Başka bir kaynağa bakarım” (f= 111), “Tarama stratejimi değiştiririm (yeni anahtar kelime/kelimeler belirlerim)” (f= 110), “İlgili kişiye (Hocama vb.) dönüş yaparım” (f=44) davranışlarını gösterdiklerini ortaya koymaktadır.

Türkçe öğretmeni adaylarının tarama motorlarından (Google, Google Akademik, Yandex, Yahoo vb.) ya da online veri tabanlarından tarama yaparken istedikleri sonuçları elde edemediğinde gösterdikleri davranışlar ile ilgili görüşlerinden örnekler aşağıda verilmiştir.

Katılımcı 1: “Hemen yeni sözcüklerle yeniden denerim. Eş anlamlısı gibi ya da yakın anlamlı gibi. Bazı konularda terimler kullanırım.”

Katılımcı 11: “Aradığım sözcükleri yanlış yazmış veya yanlış kullanmış olabilirim. Onları yeniden yazmak, ilave kelimeler kullanmak çok işe yarıyor. Bir kere istediğim gibi bulamadım hocama bunu anlattığımda bana konu ile ilgili kaynakları sıraladı ve işim çok kolaylaştı.”

Katılımcı 14: “Öncelikle canım sıkılır çünkü internette her şey var ama ulaşmak çok zaman alabiliyor. Hemen her şeyi kapatıp başka bir kaynaktan arama yapmaya başlarım.”

3.3. İngilizce Eksikliği ve Zaman Bulamama

Katılımcıların bilgiye erişim sırasında karşılaştıkları zorluklar/engeller Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6*Bilgiye erişim sırasında karşılaşılan zorluklar ya da engeller*

Karşılaşın zorluklar ya da engeller	f	%
Yabancı dil engeli	43	42,1
Bilgiyi aramak ve/veya sağlamak için gerekli zamanın olmaması	36	35,2
Bilgiye erişme gücünü duymuyorum	23	22,5

Tablo 6'daki verilere göre katılımcıların bilgiye erişim sırasında karşılaştıkları zorluklar/engeller; "Yabancı dil engeli" (f= 43), "Bilgiyi aramak ve/veya sağlamak için gerekli zamanın olmaması" (f= 36), "Bilgiye erişme gücünü duymuyorum" (f= 23) olarak sıralanmıştır.

Türkçe öğretmeni adayları, bilgi arama davranışlarında kendilerini en çok zorlayan konunun İngilizce yetersizliği olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcılar bilgiye erişim sürecinde yeterli İngilizceye ve zamana sahip olmadıkları için zorluk yaşadıklarını vurgulamıştır. Aşağıda örnek görüşler sunulmuştur:

Katılımcı 10: "İngilizcem çok iyi olsaydı daha iyi olabilirdi. Yani o zaman yabancı kaynakları da tarayabilirdim. Şimdi de bazen bakarım ama çok zaman kaybı oluyor. Çeviriye bak, tekrar oku. Zor yani. Evet, İngilizcem çok iyi olsa bütün kaynaklara ulaşabilirdim. Çok zaman almazdı."

Katılımcı 5: "Yabancı dil bilmek önemli tabii. İngilizcesi iyi olan o dilde de araştırma yapar. O dilde de okur. Benim İngilizcem zayıf. Hiç İngilizce taramam. Denemedim hiç. Bilmiyorum ki nasıl tarayayım. İngilizcesi arkadaşlarımın da benimki gibi. Hepimiz Türkçe araştırıyoruz. Hocalar söylüyor aslında geliştirin diye ama sanırım geç kaldık. Zaman sorunu da cabası."

Katılımcı 11: "Vakit kısıtlılığı çok zorluyor beni. Zaman bulamıyorum ve hiçbir şeye yetişemiyorum. Çok yoğunum. Zamanım olsa eminim çok daha iyi olur her şey. En çok zorlandığım konu bu. Arkadaşlarım da benimle aynı düşüncededir. Bizi en çok zamansızlık yoruyor. Çok vakit alacak şeyler yapamıyoruz bu yüzden."

Bazı öğrenciler İngilizcilerinin iyi düzeyde olmaması ile bilgi arama davranışı arasında ilişki kurmadıklarını ifade etmiştir.

Katılımcı 14: "İngilizcem idare eder ama Türkçe arama yapmak yeterli oluyor. Her şeye ulaşabiliyorum. Hiç ihtiyaç duymadım İngilizceye."

Katılımcı 13: "İnternette Türkçe çok kaynak var. İşimi görüyor. Hocalar yabancı kaynak demedi hiç. Dese de çeviri kullanırdım. Zaten Türkçe kitap da çok. Bence Türkçe yazılmış her şey. Hocalar zorlasa belki araştırırdım o zaman İngilizcem de ilerlerdi ama dedim ya ihtiyacım olmadı hiç."

3.4. Veri Tabanlarını Kullanmama-Tanınamama: Google Akademik-Ulusal Tez Merkezi

Türkçe öğretmeni adayları "Üniversitenizin abone olduğunuz veri tabanlarından kullandığınız/en sık kullandığınız veri tabanlarının adlarını belirtiniz." İfadesine "kullanmıyorum" (f: 115, % 68.5) cevabını vermişlerdir. Katılımcıların gereksinim duydukları bilgiye erişmek için araçları/kaynakları kullanım sıklıkları Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7*Bilgiye erişimde kullanılan araçlar ya da kaynaklar ve bunların kullanım sıklıkları*

Araç ya da kaynak adı	Sıklıkla (f, %)	Her zaman (f, %)	Bazen (f, %)	Nadiren (f, %)	Hiçbir zaman (f, %)	Toplam (f, %)
Google Akademik	62 (36,9)	37 (22,0)	36 (21,4)	20 (11,9)	8 (4,8)	163 (97,0)
Üniversitenin Çevrim İçi Kütüphane Kataloğu	17 (10,1)	2 (1,2)	32 (19,0)	55 (32,7)	58 (34,5)	164 (97,6)

Türkiye Toplu Kataloğu	2 (1,2)	1 (0,6)	13 (7,7)	24 (14,3)	121 (72,0)	161 (95,8)
YÖK Tez Merkezi	40 (23,8)	11 (6,5)	36 (21,4)	45 (26,8)	33 (19,6)	165 (98,2)
ULAKBİM Veri Tabanları (DergiPark, TR Dizin)	45 (26,8)	22 (13,1)	40 (23,8)	15 (8,9)	41 (24,4)	163 (97,0)

Tablo 7’deki verilere göre Türkçe öğretmeni adaylarının gereksinim duydukları bilgiye erişmek için araçları/kaynakları kullanma sıklıkları;

Google Akademik: “sıklıkla” (f= 62), “her zaman” (f= 37), “bazen” (f= 36), “hiçbir zaman” (f= 8); Üniversitenin Çevrim İçi Kütüphane Kataloğu: “hiçbir zaman” (f= 58), “nadiren” (f= 55), “bazen” (f= 32); Türkiye Toplu Kataloğu “hiçbir zaman” (f= 121), “nadiren” (f= 24), “bazen” (f= 13); YÖK Tez Merkezi: “nadiren” (f= 45), “sıklıkla” (f= 40), “bazen” (f= 36); ULAKBİM veri tabanları (DergiPark, TR Dizin): “sıklıkla” (f= 45), “hiçbir zaman” (f= 41), “bazen” (f= 40) olarak belirlenmiştir.

Türkçe öğretmeni adaylarının gereksinim duydukları bilgiye erişmek için araçları/kaynakları kullanım sıklıkları ile ilgili görüşlerinden örnekler aşağıda verilmiştir:

Katılımcı 2: “Çevrim içi kataloğu hiç duymadım. Diğer kataloğu da duymadım. Dergilerin veri tabanı ULAKBİM dersler için yeterli bize. Google Akademik zaten derslerde önerildi.”

Katılımcı 8: “Bir derste Tez Merkezinde epey araştırma yaptım ödevim için. Okudum tezleri epeyce. Çok kalın tezler. Çok vakit alıyor. Google Akademik de daha kısa makaleler var. Orası çok kullanışlı. Her konuda bilgi var.”

Katılımcı 13: “Google Akademik çok iyi. Bana yetiyor. En çok onu kullanıyorum. Makale araştırıyorsam, makale araştırmam gerekiyorsa doğal olarak ULAKBİM’e bakarım. Dergiler orada çünkü. Google Akademik de de dergiler, makaleler çıkıyor zaten. İkisini de kullanmış oluyorum.”

Tablo 8’de katılımcıların bilgi gereksinimlerinin karşılanmasında kullandıkları araçlar/kaynaklar gösterilmiştir.

Tablo 8

Bilgi gereksinimlerinin karşılanmasında tercih edilen araçlar/kaynaklar

Araç ya da kaynak adı	Sıklıkla (f, %)	Her zaman (f, %)	Bazen (f, %)	Nadiren (f, %)	Hiçbir zaman (f, %)	Toplam (f, %)
Arama motorlarını (Google, Yahoo, Yandex vb.)	37 (22,0)	111 (66,1)	5 (3,0)	8 (4,8)	1 (0,6)	162 (96,4)
Kütüphane web sayfası (Abone olunan veri tabanları, Turcademy, HiperKitap vb.)	26 (15,5)	13 (7,7)	58 (34,5)	37 (22,0)	28 (16,7)	162 (96,4)
Sosyal medya araçları (Facebook, Twitter, Instagram, Youtube, Wikipedia, Academia vb.)	41 (24,4)	46 (27,4)	37 (22,0)	25 (14,9)	15 (8,9)	164 (97,6)
Ders notları	70 (41,7)	57 (33,9)	22 (13,1)	13 (7,7)	3 (1,8)	165 (98,2)
Kütüphanenin basılı kaynakları	35 (20,8)	17 (10,1)	47 (28,0)	46 (27,4)	17 (10,1)	162 (96,4)
Kendi kütüphanem/kitaplığım	49 (29,2)	41 (24,4)	24 (14,3)	36 (21,4)	14 (8,3)	164 (97,6)

Hocalarıma danışırım	29 (17,3)	15 (8,9)	60 (35,7)	41 (24,4)	18 (10,7)	163 (97,0)
Arkadaşlarıma ve yakınlarıma danışırım	51 (30,4)	22 (13,1)	50 (29,8)	32 (19,0)	7 (4,2)	162 (96,4)
Televizyon/Radyo	8 (4,8)	8 (4,8)	27 (16,1)	58 (34,5)	60 (35,7)	161 (95,8)
Açık erişim web sitelerini kullanırım	52 (31,0)	36 (21,4)	46 (27,4)	23 (13,7)	5 (3,0)	162 (96,4)

Tablo 8'deki verilere göre katılımcıların bilgi gereksinimlerinin karşılanmasında araçları/kaynakları kullanım tercihleri;

Arama motorlarını (Google, Yahoo, Yandex vb.): her zaman (f= 111), sıklıkla (f= 37), nadiren (f= 8); Kütüphane web sayfası (Abone olunan veri tabanları, Turcademy, HiperKitap vb.) bazen (f= 58), nadiren (f= 37), hiçbir zaman (f= 28); Sosyal medya araçları (Facebook, Twitter, Instagram, Youtube, Wikipedia, Academia vb.): her zaman (f= 46), sıklıkla (f= 41, bazen (f= 37); Kütüphanenin basılı kaynakları: “bazen” (f: 47), “nadiren” (f: 46), “sıklıkla” (f: 35); Kendi kütüphanem/kitaplığım: “sıklıkla” (f= 49), “her zaman” (f= 41), “nadiren” (f= 36); Hocalarıma danışırım: “bazen” (f= 60), “nadiren” (f= 41), “sıklıkla” (f= 29); Arkadaşlarıma ve yakınlarıma danışırım: “sıklıkla” (f= 51), “bazen” (f= 50), “nadiren” (f= 32); Televizyon/Radyo: “hiçbir zaman” (f= 60), “nadiren” (f= 58), “bazen” (f= 27); Açık erişim web sitelerini kullanırım: “sıklıkla” (f= 52), “bazen” (f= 46), “her zaman” (f= 36) şeklinde belirlenmiştir.

Türkçe öğretmeni adayları gereksinim duydukları bilgiye erişmek için kullandıkları araçları/kaynakları kullanım sıklıklarını; Google akademik: sıklıkla (f:62), her zaman (f:37), bazen (f:36) hiçbir zaman (f:8); Üniversitenin Çevrim İçi Kütüphane Kataloğu: hiçbir zaman (f: 58), nadiren (f: 55), bazen (f: 32); Türkiye Toplu Kataloğu hiçbir zaman (f= 121), nadiren (f= 24, bazen (f= 13); Yök tez merkezi: nadiren (f= 45), sıklıkla (f= 40), bazen (f= 36); Ulakbim veri tabanları (DergiPark, TR Dizin) sıklıkla (f= 45), hiçbir zaman (f= 41), bazen (f= 40) olarak belirtmişlerdir.

Türkçe öğretmeni adayları ile yapılan görüşmeler neticesinde elde edilen veriler Türkçe öğretmeni adaylarının genel olarak veri tabanlarını kullanmadıklarını göstermiştir. Aşağıda bu konudaki görüşlere örnekler verilmiştir:

Katılımcı7: “Duydum tabii ki veri tabanlarını ama ben kullanmadım. Bizim okuldan giriliyor mu acaba bilmiyorum. Kullanmayı isterdim tabii. Herhâlde daha iyi olurdu.”

Katılımcı 1: “Aslında hocalar zorunlu tutsaydı ya da bize nasıl kullanacağımız anlatılsaydı kullanırdık. Neden kullanmayalım. Ama hiç ihtiyaç duymadım açıkçası. Google Akademik yeterli bence. Orda her şey var. İstediklerimi buluyorum. Hocalarımız Tez Merkezini de önerdiler. Oraya da bakmıştım. İşimi görmüşlerdi.”

Katılımcı 8: “Ben veri tabanlarını hiç bilmiyorum. Öğrenmedik ki. Sanırım zor ya da bizim seviyemiz için gerekli değil. Google kullanırım. Orda buluyoruz. Veri tabanları yüksek lisansta lazım diye biliyorum.”

3.5. Basılı Kitap Önceliği: İnternetteki Bilgi Kirliliği

Türkçe öğretmeni adaylarının araştırmalarında bilgi kaynağı olarak kullandıkları kaynak türleri tercihleri Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9

Öncelikli bilgi kaynağı olarak kullanılan kaynak türleri

Öncelikli kaynak türleri	f	%
Basılı kitaplar	107	63,7
Ders notları	106	63,1
Veri tabanları (Turcademy, HiperKitap vb.)	86	51,2
Elektronik kitaplar	38	22,6

Sosyal medya (Facebook, Instagram, Academia vb.)	35	20,8
Elektronik dergiler	26	15,5
Basılı dergiler	13	7,7

Tablo 9, Türkçe öğretmeni adaylarının araştırmalarında bilgi kaynağı olarak kullandıkları kaynak türleri tercihleri ile ilgili; “Basılı kitaplar” (f= 107), “ders notları” (f= 106), “Veri tabanları (Turcademy, HiperKitap vb.)” (f= 86) verilerini göstermektedir.

Türkçe öğretmeni adaylarının araştırmalarında bilgi kaynağı olarak kullandıkları kaynak türleri tercihleri ile ilgili görüşlerinden örnekler aşağıda verilmiştir:

Katılımcı 4: “*Kitaplar en temel kaynak. Derslerde de öyle. Bazı derslerde ders notlarımız da oluyor. En güvenilir kaynaklar bunlar olduğu için de bu durum böyledir sanırım.*”

Katılımcı 10: “*Bazı derslerde hocalar zaten kitap öneriyorlar. Bu yüzden ilk onu kullanırım. Derslerde kitaplar yeterli zaten. Bazı derslerde bir iki hoca veri tabanları dedi ama kullanmadık. Bazı arkadaşlarım kullanmışlar. Zorunlu olsa kullanırdım ben de.*”

Katılımcı 12: “*Araştırmalarımda kitapları da kullanırım elektronik araştırmalar da yaparım. En doğrusu bu bence. Bu çok vakit alır, alıyor. Araştırma konuma göre belirlerim tercihim. Makale tarıyorsam mecburum internete. O zaman zaten elektronik dergileri kullanmış oluyorum. Bazen etkinliklere bakıyorum o zaman Facebook’taki gruplar çok işime yarıyor.*”

Türkçe öğretmeni adaylarının bilgi kaynağı tercihleri Tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 10

Biçimlerine göre bilgi kaynağı tercihleri

Biçimlerine göre bilgi kaynakları türleri	f	%
Hem basılı hem de elektronik	105	62,5
Elektronik	46	27,4
Basılı	17	10,1

Tablo 10’daki veriler Türkçe öğretmeni adaylarının bilgi kaynakları tercihlerinin “hem basılı hem elektronik” (f= 105), “elektronik” (f= 46), “basılı” (f= 17) olduğunu ortaya koymaktadır.

Türkçe öğretmeni adaylarının bilgi kaynağı tercihleri ile ilgili görüşlerinden örnekler aşağıda verilmiştir:

Katılımcı 9: “*Genelde araştırmaları internette yapıyorum. O yüzden elektronik ortamı kullanmış oluyorum zaten. Ama bazı konular için, önemli konular için kitaplara da bakmak gerektiği için kütüphaneye de gitmem gerekir. Bazen kendi kitaplarım da yeterli olur.*”

Katılımcı 15: “*Bence hepsini kullanmalıyız. İnternet elimizin altında. İlk oraya bakıyoruz hep. Bu yeterli olabilir de olmayabilir de. Kitaplardaki bilgiler çok önemli. Orda yanlış bilgi olmaz diye düşünüyorum. İnternette çok yanlış bilgi de var.*”

Katılımcı 16: “*Eğer önemsiz bir konu araştırıyorsam elektronik ortamı kullanmak çok pratik. Önemsiz derken ödev olmayan mesela. Bazen ödevler için de kullanırım tabii ama çok güvenemiyorum internete. Kitaplar çok güvenilir. En doğru kaynaklardır her zaman.*”

Türkçe öğretmeni adaylarının elektronik bilgi kaynaklarını kullanma sıklıkları Tablo 11’de verilmiştir.

Tablo 11

Elektronik bilgi kaynaklarını kullanma sıklıkları

Elektronik bilgi kaynakları kullanım sıklığı	f	%
Her gün	50	29,8
Haftada 1 ya da 2 kez	48	28,6

Ayda 1 ya da 2 kez	39	23,2
Nadiren	29	17,3
Kullanmıyorum	1	0,6

Tablo 11'deki veriler Türkçe öğretmeni adaylarının elektronik bilgi kaynaklarını kullanma sıklıklarının; “her gün” (f= 50), “haftada 1 ya da 2 kez” (f= 48), “ayda 1 ya da 2 kez” (f= 39), “kullanmıyorum” (f=1) olduğunu göstermektedir. Aşağıda örnek görüşlerden bazıları yer almaktadır:

Katılımcı 9: *“Basılı kitap her zaman önceliğimdir. Bilgisayardan okumayı hiç sevmem. Ders çalışırken kitaptan okumak çok kolay gelir bana. Kütüphanede de kitaplar önceliğimdir hep. Arkadaşlarım için de öyle. Cep telefonu ve bilgisayar ders çalışmak için değil de başka amaçlar için gibi geliyor bana.”*

Katılımcı 16: *“Telefondan da girerim araştırma yaparken ama kitaplardan araştırmak daha güzel ve daha önemli bence. Kitaplar da hep doğru bilgi olur çünkü.”*

Katılımcı 3: *“Kitaptan çalışmaya alışkın olduğum için önceliğim kitap olur. Zaten hocalarımız da kitaplara yönlendiriyorlar. İnternette de kitaplar var. Oradan da bakarım ama çok değil. Kütüphaneye giderim, arkadaşlarımdan alırım kitabı. Kendi kitaplarım da çok. Kitap varken başka yere ihtiyaç yok diye düşünüyorum.”*

4. Tartışma

Bu araştırmada Türkçe öğretmeni adaylarının bilgi gereksinimleri ve bilgi arama davranışları ele alınmıştır. Bulgular doğrultusunda elde edilen verilerden; “Çalışma Ortamı: Kütüphane”, “Basılı Kitap Önceliği”, “Veri Tabanlarını Kullanmama”, “İngilizce Eksikliği ve Zaman Bulamama” ve “Tarama Stratejilerini Kullanmama” temalarına ulaşılmıştır.

Araştırmada Türkçe öğretmeni adaylarının kütüphaneden fiziki olarak yararlanma sıklıklarının nadiren olduğu ve kütüphaneyi ders çalışma ortamı olarak kullandıkları tespit edilmiştir. Soylu'nun (2016) çalışmasında ayda birkaç kez, haftada birkaç kez ve hemen her gün bulguları vardır. Türkçe öğretmeni adaylarının kütüphaneye gitme amaçlarında ilk sırada sessiz çalışma yer almıştır. Soylu'nun (2016) çalışmasında ise kütüphaneyi kullanma amaçları; kaynak ödünç alma, bilgi arama ve zaman geçirme olarak sıralanır. Uçak ve Topçu'nun (2012) araştırmasında ise katılımcıların kütüphaneyi kullanma amacı araştırma, ödev/ders ve kitap ödünç almadır. Yahaya'nın (2019), çalışmasında da üniversite öğrencilerinin yarısından fazlasının kütüphaneyi her gün ziyaret ettiği belirlenmiştir. Howlader ve Islam'ın (2019) araştırmasında, lisans öğrencilerinin önemli bir kısmı kütüphaneyi haftada en az bir defa ziyaret ettiğini ve kütüphaneden ders çalışmak için yararlandıklarını belirtmişlerdir. Humbhi ve Tareen (2022) çalışmasında da lisans öğrencilerinin tamamı haftada birkaç kez ve ayda birkaç kez arasında kütüphaneyi ziyaret ettiklerini ve kütüphaneyi öncelikle ders çalışma yeri olarak ifade etmiştir. Bu veriler kütüphanenin öğrenciler tarafından genellikle ders çalışma ortamı olarak düşünüldüğünü göstermektedir.

Katılımcılar üniversite kütüphanesini sadece kütüphaneye fiziki olarak giderek kullandıklarını belirtmişlerdir. Bu verilerde dikkat çeken kütüphane hizmetlerinden yararlanmadığını belirten öğrencilerin sayısının oldukça fazla olmasıdır. Üniversitenin uzaktan erişim bağlantısı sağlayarak kullanma sayısının da düşük olduğu belirlenmiştir. Komissarov ve Murray'ın (2016), çalışmasında öğrencilerin yarısından fazlası çalışmalarını için kütüphaneyi sık kullandıklarını belirtmiştir. Bu bağlamda kitapların çok önemli olduğu Türkçe dersini yürütecek olan Türkçe öğretmeni adaylarının kütüphanelerle ilişkilerinin istenen düzeyde olmadığı söylenebilir.

Türkçe öğretmeni adayları bilgiye erişim sırasında karşılaştıkları zorluklar/engeller arasında ilk sırada yabancı dil engeli ve bilgiyi aramak ve/veya sağlamak için gerekli zamanın olmamasını dile getirmişlerdir. Komissarov ve Murray (2016), öğrencilerin bilgi arama davranışlarını etkileyen değişkenlerden eğitmenlerin ve kütüphane personelinin öğrencilerin araştırma sürecini olumlu yönde etkileyebileceğini, bilgi okuryazarlığı konusunda zorunlu bir çevrim içi dersin çözüm olabileceğini ifade etmiştir. Yahaya'nın (2019) ise çalışmasında katılımcıların çoğu kendi konu alanlarında bilgi kaynaklarını kullanma konusunda eğitime ihtiyaç duyduğunu düşünmektedir. Tachie-Donkor ve Ezema (2023), çalışmasında öğrencilerin bilgi okuryazarlığı becerilerinin bilgi arama davranışı ile pozitif yönde

güçlü bir ilişkisi olduğunu ve öğrencilerin bilgi okuryazarlığı faaliyetlerine ne kadar çok katılırlarsa bilgi arama davranışlarının ve yaşam boyu öğrenme becerilerinin de o kadar iyi olacağını belirlemiştir. Öğrenciler gerekli eğitimi almadıkları sürece internet kaynaklarına erişim için gerekli becerilere sahip olamayacaklarını ve daha çok ödev yapmak ve güncel kalmak amacıyla bilgi aradıklarını dile getirmişlerdir. Bu veriler doğrultusunda öğretmen adaylarının bilgiye erişimde zorluk yaşamamaları kendilerini geliştirmeleri gereği belirtilebilir.

Türkçe öğretmeni adayları araştırmalarında öncelikli bilgi kaynağı olarak basılı kitapları tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Ancak hem basılı hem de elektronik kaynakları tercih edenlerin de oranı oldukça yüksektir. Alan yazındaki diğer araştırmalarda da öğretmen adaylarının interneti bilgi kaynağı olarak ilk sırada tercih ettikleri belirlenmiştir (Aşıkcan ve diğerleri, 2015; Önal ve Çetin, 2014; Kalyon ve Uzun, 2021; Sevim ve Kavak; 2020). Sırakaya ve Çakır'ın (2014) çalışmasında internetin öncelikli bilgi kaynağı olarak tercih edildiği bulgusuna ulaşılmıştır. Benzer biçimde Kurulgan ve Argan (2007) ve Lorenzen'in (2002) araştırmalarında da internetin öğrenciler tarafından öncelikli bilgi kaynağı olarak görüldüğü bulgusu yer alır. Dalkıran'ın (2018) çalışmasında üniversite öğrencilerinin tamamına yakınının internette bilgi aramaya Google vb. arama motorları ile başladıkları ve aynı anda birden çok kaynaktan/siteden arama yaptıkları anlaşılmıştır. Tachie-Donkor ve Ezema (2023), çalışmasında katılımcılar bilgi kaynağı olarak, online bilgi kaynaklarını (%78), kütüphane basılı kaynaklarını (%15,7) ve hocalarından (%2,9) bilgi almayı tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Aynı çalışmada öğrencilerin gereksinim duydukları bilgi kaynağını ararken erişilebilirliğe ve güvenilirliğe önem verdikleri tespit edilmiştir. Humbhi ve Tareen (2022) çalışmalarında ise lisans öğrencilerinin üniversite kütüphanesi tarafından sunulan çeşitli bilgi kaynakları ve hizmetlerinden haberdar olmadıklarını ortaya koymuştur. Bu bağlamda öğretmen adaylarının bilgi kaynakları bakımından bilgilendirilmesi gereği ortaya çıkmıştır.

Bulgular, Türkçe öğretmeni adaylarının veri tabanlarını kullanmadıklarını göstermiştir. Bunun yerine sıklıkla Google, Google Akademik, sosyal medya ve DergiPark'ı kullandıkları belirlenmiştir. Üniversitenin çevrimiçi kütüphane kataloğu ve Türkiye Toplu Kataloğu hiçbir zaman kullanılmamaktadır. Soylu'nun (2016) çalışmasında da günlük bilgi gereksinimini karşılamada kullanılan kaynaklarda internet ilk sıradadır. Uçak ve Topçu'nun (2012) araştırmasında günlük bilgi gereksiniminin karşılanmasında ilk sırada internet yer alır. Ardından gazete, dergi vb. kaynaklara başvurma, kütüphane kaynaklarından yararlanma, arkadaş ve yakınlarla danışma, konuyla ilgili bir uzmana danışma gelmektedir. Türkçe öğretmeni adayları veri tabanlarını kullanmamalarının nedenini, veri tabanlarının kullanımı konusunda öğretim elemanları tarafından yönlendirilmemeleri ve veri tabanlarının kullanımı konusunda yeterli bilgiye sahip olmamaları olarak ifade etmişlerdir. Bu bakımdan öğretmen adaylarına veri tabanlarının tanıtılması ve kullanımının öğretilmesi gerekli görülmektedir. Haglund ve Per Olsson (2008) çalışmalarında katılımcıların çoğunun Google arama motorunu her türlü bilgi için ilk tercih edilen kaynak olarak gördüğünü belirlemiştir. Katılımcılar nispeten sınırlı sayıda kaynak kullanmakta, meslektaşları veya hocaları tarafından önerilen konuya özel birkaç veri tabanına erişim sağlamakta, daha genel bilgiler için Wikipedia'nın yanı sıra ansiklopedi vb. e-kaynakları kullanmaktadır. Bu veriler Türkçe öğretmen adaylarının veri tabanlarını tanıma ve kullanma bakımından yetersiz olduklarını göstermektedir.

Türkçe öğretmeni adaylarının Boolean operatörlerini (AND, OR, NOT) hiçbir zaman kullanmadıkları belirlenmiştir. Ayrıca öğretmen adaylarının en çok birden fazla anahtar kelime belirlemeyi ve sonuçlar içinde aramayı kullandıkları tespit edilmiştir. Dalkıran'ın (2018) araştırmasında üniversite öğrencilerinin internette araştırma yaparken anahtar kelimelerle ilişkilendirerek arama yapanların oranı yüksektir. Korobili ve diğerleri (2011) çalışmalarında katılımcıların yarısına yakınının (%47,2) boolean operatörlerini hiçbir zaman kullanmadıklarını, yaklaşık üçte birine yakının (28,5) ise nadiren kullandıklarını ifade etmiştir. Ayrıca tarama sonuçlarının ilk 3 sayfasına baktıkları, bilginin doğruluğunu öncelikle ve istenilen arama sonuçlarına ulaşılmadığında başka bir kaynağa yöneldikleri bulgularına ulaşılmıştır. Ancak Sırakaya ve Çakır'ın (2014) çalışmalarında ise öğretmen adaylarının internette bilgi aramaya nasıl başlayacaklarını bildikleri, internette buldukları bilgiler arasından seçme ve karşılaştırma yapabildikleri, arama sonuçlarına göre yeni yollar geliştirebilme, veri tabanı ve arama motoru kullanabildikleri anlaşılmıştır. Lorenzon'un (2002) araştırmasında da öğrencilerin internette bilgiyi seçme ve karar vermede zorluk yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Bu veriler birlikte ele alındığında

internette bilgi arama davranışlarının örneklem farklılaştıkça çeşitlendiği görülmektedir. Komissarov ve Murray'un (2016) çalışmasında, öğrencilerin kolaylığı tercih ettiklerini, arama süreçlerine popüler arama motorlarıyla başladıklarını, bloglara ve Wikipedia gibi web sitelerine güvendiklerini fark etmişlerdir. Bu doğrultuda Türkçe öğretmen adaylarının Boolean operatörleri ve veri tabanları başta olmak üzere bilgi arama davranışlarının geliştirilmesi gereği ifade edilebilir.

5. Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada elde edilen bulgular ve sonuçlar Türkçe öğretmeni adaylarının üniversite/fakülte kütüphanelerinin koleksiyonlarının, hizmetlerinin ve bilgi okuryazarlığı programı içeriklerinin geliştirilmesine ihtiyaç duyulduğunu ortaya koymuştur. Bu kapsamda çalışmanın bulguları ve sonuçları, üniversite/fakülte kütüphanelerinin koleksiyonlarını, hizmetlerini ve bilgi okuryazarlığı programı içeriklerini Türkçe öğretmeni adaylarının bilgi gereksinimleri ve bilgi arama davranışlarıyla uyumlu bir şekilde yeniden tasarlamalarına yardımcı olabilir. Çalışmanın sonuçlarının başta fakülte yönetimi, kütüphane yönetimi ve çalışanlarına, Türkçe eğitimi anabilim dalı öğretim elamanlarına ve ilgili diğer tüm paydaşlara çalışmalarında ve karar verme süreçlerinde katkı vermesi beklenmektedir. Bilgi okuryazarlığı programlarının geliştirilerek eğitim ve öğretim programlarına dahil edilmesi, üniversite ve fakülte yönetimi, kütüphane yönetimi ve kütüphanecilerin ortak çabalarını gerektirir. Üniversite/fakülte kütüphaneleri koleksiyonlarının, hizmetlerinin ve bilgi okuryazarlığı programlarının geliştirilmesinde ve uygulanmasında; fakülte yönetimi, kütüphane yönetimi, öğretim elemanları ve bilgi uzmanlarının iş birliği içerisinde birlikte hareket etmeleri verilen hizmetlerin niteliğini artıracaktır. Her yeni eğitim-öğretim yılı başında özellikle yeni kullanıcılar için oryantasyon programları ve/veya kullanıcı eğitimleri düzenlenmeli ve yeni kullanıcıların katılımları sağlanmalıdır.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişme ve değişimlerle birlikte öğretmen adaylarının özellikle Türkçe öğretmeni adaylarının dinamik ve sürekli değişen bilgi gereksinimlerinin ve bilgi arama davranışlarının da zaman içerisinde değişmesinden dolayı dermenin güncelliği, yeterliliği ve eğitim-öğretim programlarına uygunluğu bakımından belirli aralıklarla düzenli olarak araştırılması ve değerlendirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, bu araştırma sonuçları etkili bilgi okuryazarlığı programı içeriği tasarlanabilmesi için doğru stratejiler ve planlamalar yapılmasına katkı sağlayabilir. Eğitim fakültelerinin diğer bölümlerinde farklı kullanıcı gruplarıyla yapılacak araştırmalar kullanıcıların beklentilerinin daha fazla test edilmesine ve doğrulanmasına da yardımcı olacaktır.

Benzer çalışmalar diğer üniversitelerin eğitim fakültelerinde de gerçekleştirilip farklı disiplinlerdeki öğretmen adaylarının bilgi gereksinimi ve bilgi arama davranışlarının belirlenebilmesi için yapılabilir. Yapılacak bu araştırmaların hem fakülte geneline hem de bölüm bazında nitel ve nicel bulgularla birbirini tamamlayacak biçimde ve uygulamaya aktarılacak özellikte olması önemlidir. Üniversite (fakülte) yönetimi, kütüphane yönetimi, kütüphaneciler ve bölüm öğretim elemanlarının Türkçe öğretmeni adaylarının kütüphane bilgi kaynaklarını etkili ve verimli bir şekilde kullanabilmelerini teşvik etmeleri konusunda nelerin yapılabileceğine ilişkin görüşleri alınarak bilgi hizmetlerinin doğru bir şekilde tasarlanmasına önemli katkı sağlanabilir.

Etik Standartlar ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul izni, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilimsel Etik Değerlendirme Kurulunun 01.04.2022 tarih ve 2022/70 sayılı kararı ile alınmıştır.

Yazar Katkı Beyanı: Yazarlar tüm süreçlerde eşit oranda katkıda bulduklarını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yoktur.

Kaynakça

- Aşıkcan, M., Akdemir, S. ve Saban, A. (2015). Sınıf öğretmeni adaylarının bilgi okuryazarlığına ilişkin algıları. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(2), 41-50.
- Bawden, D. ve Robinson, L. (2009). The dark side of information: overload, anxiety and other paradoxes and pathologies. *Journal of information science*, 35 (2), 180-191.

- Berg, B. L. ve Lune, H. (2019). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Konya: Eğitim yayınevi.
- Birinci, H.G. (2006). *Tarih alanındaki kullanıcıların bilgi gereksinimleri ve bilgi kullanım özellikleri* [Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Case, D. O. (2012). *Looking for information: a survey of research on information seeking, needs, and behavior* (3. baskı). Emerald.
- Çepni, S. (2010). *Araştırma ve proje çalışmalarına giriş*. Celepler Matbaacılık.
- Dahlqvist, C. (2021). Information-seeking behaviours of teacher students: a systematic review of quantitative methods literature. *Education for Information*, 37 (3), 259-285.
- Dalkıran, Ö. (2018). Ağ kuşağının bilgi davranışları: Üniversite öğrencileri üzerine bir inceleme [Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Dinç Bay, G. (2022). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının bilgi arama süreçlerine yönelik tutumları ile bilimsel araştırmalara yönelik öz-yeterlik algıları arasındaki ilişkinin araştırılması*. [Yüksek lisans tezi, Ordu Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Dunn, K. (1986). Psychological needs and source linkages in undergraduate information-seeking behavior. *College and research libraries*, 47 (5), 475-481.
- Erten, P. (2020). Öğretmen adaylarının 21. yüzyıl becerileri yeterlilik algıları ve bu becerilerin kazandırılmasına yönelik görüşleri. *Milli Eğitim Dergisi*, 49 (227), 33-64.
- Güçlü, İ. (2019). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Nobel Yayıncılık.
- Haglund, L., ve Olsson, P. (2008). The impact on university libraries of changes in information behavior among academic researchers: a multiple case study. *The journal of academic librarianship*, 34 (1), 52-59.
- Howlader, A. I., ve Islam, M. A. (2019). Information-seeking behaviour of undergraduate students: A developing country perspective. *IFLA journal*, 45 (2), 140-156.
- Kalyon, D. Ş. ve Uzun, E. B. (2021). Sınıf öğretmeni adaylarının bilgi arama ve yorumlama davranışları: Ay'ı gözlemliyorum. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 10 (3), 2345-2372.
- Karagöz, Y. (2021). *SPSS-AMOS-META uygulamalı nicel-nitel-karma bilimsel araştırma yöntemleri ve yayın etiği*. (3. Baskı). Nobel Yayıncılık.
- Kayaoğlu, H. (2014). Information-seeking behavior of undergraduate, graduate, and doctoral students: A survey of Istanbul University, Turkey. In *Challenges of Information Management Beyond the Cloud: 4th International Symposium on Information Management in a Changing World, IMCW 2013, Limerick, Ireland, September 4-6, 2013. Revised Selected Papers 4* (ss. 123-136). Springer Berlin Heidelberg.
- Kim, J. (2009). Describing and predicting information-seeking behavior on the web. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 60 (4), 679-693.
- Kim, K. S., ve Sin, S. C. J. (2007). Perception and selection of information sources by undergraduate students: Effects of avoidant style, confidence, and personal control in problem-solving. *The Journal of Academic Librarianship*, 33 (6), 655-665.
- Komissarov, S. ve Murray, J. (2016). Factors that influence undergraduate information-seeking behavior and opportunities for student success. *The Journal of Academic Librarianship*, 42 (4), 423-429.
- Korobili, S., Malliari, A. ve Zapounidou, S. (2011). Factors that influence information-seeking behavior: The case of Greek graduate students. *The Journal of academic librarianship*, 37 (2), 155-165.
- Kumari, K. ve Sharma, S. (2021). Information seeking behaviour of the users of academic libraries: a critical review of literature. *DESIDOC Journal of Library and Information Technology*, 41 (6), 469.
- Lorenzen, M. (2002). The land of confusion? High school students and their use of the World Wide Web for research. *Research strategies*, 18 (2), 151-163.

- Mandıracı, T. ve Zan, B. U. (2021). Öğrencilerin bilgi okuryazarlığı becerilerinin değerlendirilmesi: Çankırı Karatekin Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü örneği. *Bilgi Dünyası*, 22 (1), 131-159. <https://doi.org/10.15612/BD.2021.560>
- Marchionini, G. (1995). *Information seeking in electronic environments* (No. 9). Cambridge University Press.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma. Desen ve uygulama için bir rehber*. (Çev. Editörü: Selahattin Turan). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: an expanded Sourcebook*. (2nd ed). Sage.
- Miranda, S. V. ve Tarapanoff, K. (2008). Information needs and information competencies: a case study of the off-site supervision of financial institutions in Brazil. *Information Research: An International Electronic Journal*, 13 (2).
- Najjari, T. (2010). Tebriz üniversitelerindeki öğretim üyelerinin bilgi arama davranışları ve bilgi-iletişim teknolojilerinin bu davranışlar üzerindeki etkisi. *Bilgi Dünyası*, 11 (2), 390- 407.
- Nicholas, D. (2005). *Assessing information needs: tools, techniques and concepts for the internet age*. Taylor & Francis.
- Niu, X., Hemminger, B. M., Lown, C., Adams, S., Brown, C., Level, A., ... ve Cataldo, T. (2010). National study of information seeking behavior of academic researchers in the United States. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 61 (5), 869-890.
- Önal, H. İ. (1993). Bilgi ve bilgi gereksinimleri. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 10(1), 331-345.
- Önal, İ. (2008). Türkiye’de gazetecilerin bilgi gereksinimlerinin ve arama davranışlarının değerlendirilmesi. *Bilgi Dünyası*, 9(2), 286-314.
- Önal, N. ve Çetin, O. (2014). Öğretmen adaylarının bilgi okuryazarlıklarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29, 1-30.
- Özen, H., Kılıçoğlu, G. ve Yılmaz Kılıçoğlu, D. (2019). Aday öğretmenlerin aday öğretmen yetiştirme programına ilişkin görüşleri: Nitel bir araştırma. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 49 (49), 99-120. <https://10.15285/maruaebd.385433>
- Phillips, M., Fosmire, M., Turner, L., Petersheim, K. ve Lu, J. (2019). Comparing the information needs and experiences of undergraduate students and practicing engineers. *The Journal of Academic Librarianship*, 45 (1), 39-49. <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2018.12.004>
- Polat, C. (2006). Bilgi çağında üniversite eğitimi için bir açılım: bilgi okuryazarlığı öğretimi. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 12 (30), 249-266.
- Rouse, W.B. ve S. H. Rouse. (1984). Human information seeking and design of information systems. *Information Processing and Management*, 20 (1,2), 129-138.
- Sevim, O. ve Kavak, A. (2020). Öğretmen adaylarının bilgi okuryazarlığı becerilerindeki zorlanma düzeylerinin incelenmesi: Atatürk Üniversitesi örneği. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (68), 583-599.
- Sheeja, N. K. (2010). Science vs social science: A study of information-seeking behavior and user perceptions of academic researchers. *Library Review*. 59 (7), 522-531.
- Sırakaya, M. ve Çakır, H. (2014). Öğretmen adaylarının çevrimiçi bilgi arama stratejilerinin belirlenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15 (2), 191-206.
- Soylu, D. (2016). *Günlük bilgi gereksinimi ve bilgi arama davranışları üzerine bir çalışma: Ankara Adnan Ötügen il halk kütüphanesi örneği*. [Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Stričević, I. ve Rubinić, D. (2023). Librarians' assistance to students in the information seeking process: Perspectives of higher education teachers and librarians. *The Journal of Academic Librarianship*, 49 (1), 102629.
- Tachie-Donkor, G. ve Ezema, I. J. (2023). Effect of information literacy skills on university students' information seeking behaviour and lifelong learning. *Heliyon*, 9 (8), 1-11.

- Tatar, İ. (2016). *Öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı ile çevrimiçi bilgi arama stratejileri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. [Yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Uçak, N. (1997). Bilgi gereksinimi ve bilgi arama davranışı. *Türk Kütüphaneciliği*, 11 (4), 315-325
- Uçak, N. Ö. (1999). Sosyal ve insan bilimleri alanlarında bilgi gereksinimi ve kullanımı. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 16 (1), 114-128.
- Uçak, N. Ö. ve Al, U. (2000). İnternet’te bilgi arama davranışları. *Türk Kütüphaneciliği*, 14 (3), 317-331.
- Uçak, N. Ö. ve Topçu, Ö. Ş. (2012, Mayıs, 9-12). Günlük yaşamda bilgi gereksinimi ve halk kütüphaneleri. 2. *Halk Kütüphaneciliği Sempozyumu: Değişen Dünyada Halk Kütüphaneleri Bildiriler, Posterler ve Çalıştay Raporları* içinde (120-134). Bodrum, Türkiye.
- Wellington, J. (2000). *Educational research: contemporary issues and practical approaches*. Continuum.
- Wilson, T. D. (2000). Human information behaviour. *Special Issue on Information Science Research*, 3 (2), 49-55.
- Yahaya, I. A. (2019). Information needs and information seeking behaviour of postgraduate students in Kwara State University, Malete, Nigeria. *Library Philosophy and Practice (e-journal)*, 2363. <https://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/2363>
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayınları.
- Zencir, M. B. (2017). Sosyal bilimler alanındaki akademisyenlerin bilgi arama davranışları. *DTCF Dergisi*, 57 (2), 886-898.

Tanıtım- Değerlendirme / Kitap İncelemesi

Bellek Yönetimi: Arşivsel Dönüşüm ve Paradigma/ Fatih Rukancı, Hakan Anameriç, Alparslan Başar. Ankara: T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, 2023.

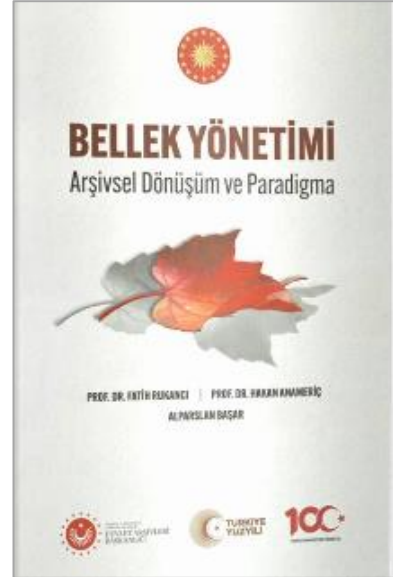
Burcu YILMAZ KARAHAN, Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü

Ankara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü öğretim üyelerinden Prof. Dr. Fatih RUKANCI ve Prof. Dr. Hakan ANAMERİÇ ile Devlet Arşivleri Başkanlığı Belge Tespit ve Değerlendirme Dairesi Başkanı Alparslan BAŞAR tarafından hazırlanan “*Bellek Yönetimi: Arşivsel Dönüşüm ve Paradigma*” başlıklı kitapta genel olarak bellek yönetimi, belleğin türleri, belleği oluşturan bilgi kaynağı türleri, bellek yönetiminin idari yönetime katkısı, bellek fonksiyonlarının sağlıklı çalışmasını sağlayan kural, standart ve yöntemler ile bunların arşivcilikteki paradigmayı nasıl etkileyeceği ve şekillendireceği hususları ele alınmaktadır. Arşivsel dönüşüm merkezli bellek yönetimini açıklamayı amaçlayan kitap dört bölümden oluşmaktadır.

“Kavramsal Yaklaşım” başlıklı ilk bölümde yazarlarla okuyucular arasında ortak bir terminolojinin oluşabilmesi amacıyla temel kavramlar ve terimler belirtilmektedir. Bu çerçevede bellek kavramı tanımlanmakta; arşivler de metaforik bir yaklaşımla bellek olarak değerlendirilmekte ve bu değerlendirmenin arkasında yatan sebepler okuyucuya aktarılmaktadır. Sonrasında arşivlerin bellek yönetiminde bir paradigma oluşturup oluşturmadığı tartışılmakta, kişisel ve kolektif bellek üzerindeki etkileri tarihsel bir yaklaşımla sunulmaktadır. Bölümün devamında arşivleme kültürü ile bu kültürde yaşanan değişimlere değinilmekte, ayrıca arşivlerde saklama ve erişim süreci, uzun süreli koruma, açık-kapalı/kısıtlı arşivler, arşiv belgelerinin güvenilirliği, değeri, değerlendirme ve seçme süreçleri ile erişim ve erişim ile ilgili diğer hususlar açıklanmaktadır.

“Yöntem ve Roller” başlıklı ikinci bölümde yeni teknolojilerin yanı sıra hak ve özgürlükler bağlamında yeniden şekillenen beklentilerle birlikte değişen arşivcilik mesleğinin rolleri ve kullanılan yöntemler ele alınmaktadır. Bölümde klasik arşivcilik uygulamalarının arşivler için belirlenen hizmeti, kapsamı ve niteliği karşılama hususunda yeterli olamayabileceği belirtilerek; arşivcilik kavramı yeniden tanımlanmakta; buna bağlı olarak roller ve yöntemler yeniden kurgulanmaktadır. Bu kapsamda öncelikle hizmet politikası ele alınmakta; politika şeffaflık, dinamik yapı, rehberlik ve danışmanlık, tanıtım ve bilgilendirme gibi değişkenler de göz önüne alınmaktadır. Bölümün devamında bellek merkezlerinde sunulan hizmetin değerinin ve verimliliğinin artırılması için yapılması gerekenler vurgulanmaktadır. Bölüm sonunda büyük veri, veri madenciliği ile yapay zekâ araç ve teknikleri arşiv hizmetleri kapsamında değerlendirilmekte, mevcut durumda yürütülen projelere de değinilerek okuyucuya konuyla ilgili ayrıntılı bilgi verilmektedir.

“Kayıt Yöntem ve Ortamları” başlıklı üçüncü bölümde veri veya bilginin okunabilen, görülebilen ya da işitilebilen bir nesne üzerine yazılması, kodlanması veya aktarılması işlemlerinin bir bütünü

olarak ele alınan ‘kayıt’ işlemi üzerinde durulmaktadır. Veri veya bilginin tekrar kullanılmak üzere kaydedildiği ortamların geçirdiği değişimin ele alındığı bölümde, kayıt yöntemleri, kayıt ortamları ve materyal türleri açıklanmaktadır.

“İlişkili Disiplin ve Alanlar” başlıklı dördüncü ve son bölümde arşivciliğin varlık nedeni, fonksiyonları, etki alanı ve diğer bileşenleri ile ilgili olarak teknolojik gelişmelerin de baskın rolü çerçevesinde sürekli değişen ‘ilişkili disiplinler’ değerlendirilmektedir. Bellek yönetiminde kanıta dayalı bilgi ve verinin korunması ve kullanılması bakış açısıyla kamu yönetimi başta olmak üzere, diplomatik ve paleografya, tarih ve coğrafya, uluslararası ilişkiler, kütüphanecilik, müzecilik ve halkla ilişkiler disiplinleri ile arşiv biliminin ilişkisi kurulmakta ve arşivcilikte disiplinler arası çalışmaların önemi vurgulanmaktadır.

Bellek yönetiminin fonksiyonel gücünü ve etkisini vurgulayarak gelecekte belleğin belgesel kanıtlarını barındıracak olan arşivlerimizin, bugün ve gelecekte uzun vadeli strateji ve programlar çerçevesinde yönetilebilir bir şekilde yapılandırılmasının büyük önem arz ettiğini dile getiren Rukancı, Anameriç ve Başar, Devlet Arşivleri Başkanlığı tarafından yürütülen “Bütünleşik Arşiv Yönetim Sistemi” projesinin önemini vurgulayarak eseri sonlandırmıştır. Ülkemizde arşivcilik faaliyetlerine katkı sağlamayı hedefleyen “Bellek Yönetimi: Arşivsel Dönüşüm ve Paradigma” kitabının tam metnine <https://www.devletarsivleri.gov.tr/Sayfalar/Yayinlar/Yayinlar.aspx> adresinden erişim sağlanmaktadır.

e-ISSN 2636-8544

Ankara Üniversitesi BİL-BEM

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/by>